

Μονοπάτια Αγώνα και Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες

Ιστορία, Θεωρία και Προοπτικές για τη συνοδοιπορία Αγώνα και Έρευνας

Πρακτικές Εργατικής, Αγωνιστικής και Συμμετοχικής Έρευνας Δράσης

Κείμενα των:

Karl Marx, Colectivo Situaciones, Precarias a la Deriva, Marta Malo de Molina, Maria Elena Torre, Raniero Panzieri, Wildkat, Maria Isabel Casas Cortes, Sebastian Cobarrubias, Bernardo Jiménez-Domínguez, Πειραματική Έδρα για την Παραγωγή της Υποκειμενικότητας, Γ. Κεσίσογλου (επιμ.)

Εκδοτικό Εγχείρημα *Apparatus #1*

Αθήνα

2018

Μονοπάτια Αγώνα και Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες by Γεώργιος Κεσίσογλου is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

E-Book ISBN: 978-618-83995-0-1

Περιεχόμενα

Για το εκδοτικό εγχείρημα Apparatus	v
Πρόλογος Γιώργος Κεσίσογλου	vii

Μέρος I. Εισαγωγικά

1. Μονοπάτια αγώνα και έρευνας	3
Πτυχές ερευνητικών μεθόδων εργατικής, αγωνιστικής και συμμετοχικής έρευνας δράσης Γιώργος Κεσίσογλου	

Μέρος II. Ιστορικό και Θεωρητικό πλαίσιο της Αγωνιστικής Έρευνας

2. Εργατική Έρευνα	17
Karl Marx	
3. Κοινές Έννοιες	25
Marta Malo de Molina	
4. Οι σοσιαλιστικές χρήσεις της εργατικής έρευνας	43
Raniero Panzieri	
5. Η αναζωογόνηση του Εργατισμού: Εργατισμός και Εργατική Έρευνα	49
Wildkat	

Μέρος III. Αγωνιστική Έρευνα: Θεωρία και Πρακτικές

6. Πρώτα Τραυλίσματα	69
Precarias a la Deriva	
7. Εισαγωγή των μεταφραστών στην Colectivo Situaciones	91
Colectivo Situaciones	
8. Κάτι ακόμα για την Αγωνιστικότητα της Έρευνας: Υποσημειώσεις για Διαδικασίες και (Μη)Αποφάσεις	97
Υποσημειώσεις για Διαδικασίες και (Μη)Αποφάσεις Colectivo Situaciones	
9. Για την Αγωνίστρια-Ερευνήτρια	109
Για την Αγωνίστρια-Ερευνήτρια Colectivo Situaciones	

10.	Περιπλάνηση στη Μηχανή της Γνώσης Maria Isabel Casas Cortes και Sebastian Cobarrubias	119
11.	Τηλεφωνικό Κέντρο: η Τέχνη του Δυνητικού Ελέγχου Πειραματική Έδρα για την Παραγωγή της Υποκειμενικότητας	131
Μέρος IV. Συμμετοχική Έρευνα Δράσης		
12.	Συμμετοχική Έρευνα Δράσης: Μύθοι και Αυταπάτες Bernardo Jiménez-Domínguez	139
13.	(Κριτική) Συμμετοχική Έρευνα Δράσης (CPAR): Παραδοχές – Δεσμεύσεις – Μέθοδοι/Πρακτικές Maria Elena Torre	147
	Κάποια Βιβλιογραφία Γιώργος Κεσίσογλου	153
	για τον επιμελητή	155

Για το εκδοτικό εγχείρημα Apparatus

Το ebook αυτό είναι η πρώτη δημιουργία του χειροποίητου εκδοτικού εγχειρήματος **Apparatus**. Ως εκδόσεις φιλοδοξούν να είναι και να παραμείνουν ένα ερασιτεχνικό εγχείρημα, μια προσπάθεια, μια δυνατότητα συναρμογής βιβλίων/ebooks που δεν θα έβρισκαν χώρο στην εκδοτική αγορά της Ελλάδας. Η τεχνολογική εξέλιξη, το ανοιχτό λογισμικό, η δυνατότητα γνώσης των εκδοτικών εργαλείων, ακόμα και η πλατφόρμα του WordPress/Press Books επιτρέπουν πλέον το παιχνίδι με την εκδοτική δημιουργία, με όλες τις ατέλειες του ερασιτέχνη, οπότε δίνεται και η δυνατότητα για μη-επαγγελματικές/μη-κερδοσκοπικές εκδόσεις, που θα διεκδικήσουν να φτιάξουν ένα άνοιγμα, να χτίσουν ένα χώρο, να έχουν μια χρονική συνέχεια, να συναντηθούν με ένα κοινό.

Στόχος είναι το εγχείρημα να περιοριστεί στα ebooks ελεύθερης διανομής, με άδειες Creative Commons, σχεδιαστικά λιτά, ανοιχτά, με δυνατότητα αλλαγών/διορθώσεων, που θα αυτοχρηματοδοτούνται ή θα γίνονται με crowdfunding.

Πεδίο των εκδόσεων θα αποτελέσουν οι έκκεντρες και off, αλλά κριτικές επεξεργασίες και θεωρήσεις στα πεδία της έρευνας, των κοινωνικών επιστημών, της θεωρίας, της ψυχολογίας, της κοινωνικής παρέμβασης και της θεραπείας. Τα υβρίδια, οι συνδυασμοί, οι αναμείξεις ανάμεσα σε αυτά τα πεδία είναι καλοδεχούμενα.

Με βάση αυτά τα γνωρίσματα, αν σας ενδιαφέρουν συνεργασίες, προτάσεις, ιδέες, μπορείτε να απευθυνθείτε στο info.parak@gkesisoglou.gr.

Πρόλογος

Γιώργος Κεσίσογλου

Η έκδοση αυτή κατέληξε να δημιουργηθεί από ένα “κρίμα”: είναι κρίμα να μην γίνει τελικά· ή/και ένα “όχι”: δεν θα επηρεαστώ από την έλλειψη ενδιαφέροντος στον εκδοτικό χώρο, θα το διαμορφώσω όπως θέλω για να δημοσιοποιηθεί.

Οι μεταφράσεις των κειμένων που την απαρτίζουν, είχαν ξεκινήσει από το 2005, όταν ασχολιόμουν θερμά με το ιστολόγιο “για μια κριτική και ριζοσπαστική ψυχολογία¹” και είχα συνθέσει ένα αφιέρωμα στην αγωνιστική έρευνα. Εκεί είχαν αναρτηθεί σε μια πρώτη μετάφραση τα κείμενα που περιλαμβάνονται στο βιβλίο, μαζί με άλλα κείμενα στα αγγλικά και τα ελληνικά. Ο χρόνος περνούσε, τα κείμενα αυτά έβρισκαν ή δεν έβρισκαν το κοινό τους, οι κοινωνικές συνθήκες άλλαζαν, η κρίση παρέλαυσε, η ζωή μας/μου γινόταν όλο και πιο πολύπλοκη. Κάπου τα άφησα για 10 χρόνια να βρίσκονται εκεί, αλλά είχα και στο μυαλό μου αυτό το κρίμα, να μην έχουν εκδοθεί.

Καθώς άρχισα να ασχολούμαι επαγγελματικά όλο και περισσότερο με τη μεθοδολογία έρευνας και τις κριτικές προσεγγίσεις, αυτά τα κείμενα απέκτησαν για μένα μια διακριτή ύπαρξη: ήταν τα αποσυνάγωγα παιδιά της μεθοδολογίας, οι πρακτικές έρευνας του κοινωνικού που τόλμησαν και πήραν μια θέση. Που τόλμησαν και διαφοροποιήθηκαν, που έκαναν τη ρήξη από την κυρίαρχη αποστασιοποίηση και την ουδετερότητα. Που δείχνουν ένα άλλο δρόμο παραγωγής γνώσης.

Μετά από αποτυχημένες συζητήσεις με εκδοτικούς οίκους, αργοπορία όλων των πλευρών, αποφάσισα να σηκώσω τα μανίκια και να δοκιμάσω την αυτοέκδοση, προετοιμάζοντας το κείμενο, την τυπογραφική επιμέλεια και την τελική μορφή μόνος μου, χειροποίητα, στο πνεύμα του #diy. Είχα τη δυνατότητα να μάθω περισσότερα για την επιμέλεια ενός κειμένου, για τη χρήση του λογισμικού, προσανατολιζόμενος στην ανοιχτότητα και την ελεύθερη πρόσβαση στη γνώση. Σίγουρα δεν έγινα επαγγελματίας, σίγουρα έχουν γίνει πολλά λάθη, αλλά έχω κερδίσει πολλά για μελλοντικές επεξεργασίες και προσπάθειες.

Η σημασία μιας τέτοιας πρακτικής αυτο-έκδοσης είναι ότι είναι ανοιχτή σε αλλαγές, διορθώσεις, προσθέσεις, αναθεωρήσεις, κλπ.

Νομίζω ότι αυτό είναι και το πνεύμα των κειμένων αυτών: ότι όλ@ μπορούν να κάνουν έρευνα, να παράγουν γνώση για τις ζωές τους, ότι όλα είναι εφικτά, μόνο να κερδίσουμε έχουμε αν σπάσουμε τις αλυσίδες με τις κυρίαρχες ακαδημαϊκές δομές παραγωγής της γνώσης. Είναι κείμενα που ίσως να φαντάζουν εκτός εποχής στην Ελλάδα σήμερα, ωστόσο νομίζω ότι πλέον μπορούν να υπενθυμίσουν στη μνήμη του κινήματος και άλλες πρακτικές, πιο χρονοβόρες και κοπιαστικές, αλλά και να υπογραμμίσουν την ανάγκη αναζήτησης τέτοιων πρακτικών αυτο-θέσμησης.

Σημειώσεις

1. Που μπορείτε ακόμα να δείτε στη διεύθυνση: <https://criticalpsygreece.wordpress.com>

I

Εισαγωγικά

1.

Μονοπάτια αγώνα και έρευνας

Πτυχές ερευνητικών μεθόδων εργατικής, αγωνιστικής και συμμετοχικής έρευνας δράσης

Γιώργος Κεσίσογλου

Εισαγωγή:

Συνήθως διαπιστώνεται μια μεγάλη απόσταση ανάμεσα στον αγώνα για τη χειραφέτηση της εργατικής τάξης και στην έρευνα που παράγεται στα πανεπιστημιακά πλαίσια. Ακόμα και αν, ως κοινωνική, η έρευνα έχει ως αντικείμενο τις συνθήκες εργασίας και ζωής της εργατικής τάξης, ο συνηθισμένος κανόνας είναι η αντικειμενοποίηση των υποκειμένων της τάξης, η εξουδετέρωση της κίνησης και της δράσης τους, η εξ-εξουδετέρωση της δράσης και της κίνησης των ερευνητών, η απομάκρυνση ή δεοντική απαγόρευση της όποιας προοπτικής συνεργασίας, συν-έρευνας, ή κοινών συμφερόντων ερευνητών – ερευνώμενων¹. Στο εισαγωγικό λοιπόν αυτό κεφάλαιο θα υπάρξει μια προσπάθεια για μια ενδεικτική επισκόπηση των μονοπατιών που συνδυάζουν την ερευνητική επιστημονική προσπάθεια με τον χειραφετητικό αγώνα. Η επιλογή αυτών των λέξεων στην πρόταση ενδεχομένως ξενίζει: γιατί “μονοπάτια” και όχι μεθοδολογίες έρευνας; Η μεταφορά του “μονοπατιού” χρησιμοποιείται λοιπόν επειδή υποδηλώνει διαδρομές, χαρτογραφήσεις, ανθρώπινη κίνηση σε ένα πεδίο. Η έρευνα εννοιολογείται εδώ ως ανθρώπινη κίνηση σε κοινωνικούς τόπους, αντί για μια στατική διαδικασία που δημιουργεί νόμους για την (ανθρώπινη) πραγματικότητα· τα μονοπάτια ενέχουν και απροσδόκητες – ριψοκίνδυνες στροφές, ενδεχομένως εκτός του γνώριμου εδάφους, τα δημιουργούν οι άνθρωποι με την περπατησιά τους· τα φτιάχνουν περπατώντας, όπως έλεγε ο υποδιοικητής Μάρκος “προχωράμε ρωτώντας”². Τέτοια μονοπάτια έρευνας ονοματίζονται με πολλούς τρόπους: ως αγωνιστική ή στρατευμένη έρευνα (militant research)³, ή ως εργατική έρευνα (worker’s inquiry, από τον ίδιο τον Marx, 1880⁴), αλλά και ως συν-έρευνα (co-research) στο Ιταλικό πλαίσιο⁵, αλλά και πιο ακαδημαϊκά, ως (κριτική) συμμετοχική έρευνα δράσης⁶.

Στόχος τελικά αυτού του κεφαλαίου είναι η συνοπτική παρουσίαση των πτυχών σύγχρονων και παλιότερων ερευνητικών προσπαθειών, για να φανεί πως κοινωνικοί επιστήμονες μπορούν να παράγουν συνειδητοποιημένη ιδεολογική και πολιτική έρευνα, μακριά από τα διλήμματα της επιστημονικής ουδετερότητας και της ακαδημίας, με σαφή πολιτική κατεύθυνση, με σκοπό δηλαδή η έρευνα να συμβάλει στο να αλλάξει ο κόσμος βάσει των συμφερόντων των μη-προνομιούχων (της εργατικής τάξης, των κοινωνικά αποκλεισμένων, των ατόμων με αναπηρίες, κ.α.).

Τα επιστημονικά πεδία όπου τέτοια μονοπάτια έχουν χαραχτεί και δοκιμαστεί αφορούν κυρίως τις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες, την εκπαίδευση, την (κοινωνική) ιατρική: η κοινωνική πολιτική και πρόνοια, η κοινωνιολογία, η πολιτική επιστήμη, η ψυχολογία, η περιφερειακή ανάπτυξη, οι επιστήμες της εκπαίδευσης⁷, η μελέτη των κοινωνικών κινημάτων και λαϊκών αγώνων, η προληπτική και αγροτική ιατρική, όλα πεδία που ζητούν τη συνοδοιπορία, τη συνεργασία και τελικά, την απάλειψη της ουδετερότητας από τους ερευνητές/ακτιβιστές. Γιατί κάποιοι ερευνητές επιλέγουν να διαβούν απάτητα μονοπάτια, αναζητώντας την ανθρώπινη απελευθέρωση, ενώ άλλοι προτιμούν τις σίγουρες λεωφόρους της ακαδημαϊκής ορθοδοξίας.

Τέτοια μονοπάτια λοιπόν, δείχνουν και την αξία της αγωνιστικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες, μια ‘ευλύγιστη’ μεθοδολογία, η οποία αποτελεί περισσότερο προσανατολισμό περιπλάνησης πλάι “στα περιθώρια”, μαζί με τους αποκλεισμένους, αυτούς που δεν μπαίνουν στο κυρίως ρεύμα και τους μέσους όρους. Η αγωνιστική έρευνα αναφέρεται περισσότερο σε μια οπτική παρά σε συγκεκριμένα

ή καινοφανή εργαλεία. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται βέβαια μπορεί να είναι ποικίλα, ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε πεδίου, των ερωτημάτων, ερευνητικής προοπτικής και επιστημολογίας, των δεξιοτήτων και γνώσεων του ερευνητή. Μπορεί να χρησιμοποιηθούν και ποιοτικές και ποσοτικές μεθοδολογίες, ερωτηματολόγια και δημοσκοπήσεις, συνεντεύξεις, συμμετοχική εθνογραφική παρατήρηση, ομάδες εστίασης, προσωπικές σημειώσεις και αυτό-εθνογραφίας, αρχειακά δεδομένα, χαρτογραφήσεις, οπτική ανάλυση ντοκουμέντων, φωτογραφήσεις, προφορικές ιστορίες και βιογραφίες, κλπ. Σημαντικότερο διακύβευμα σε αυτή την οπτική δεν είναι το “πώς”, αλλά το ποιος συμμετέχει και καθορίζει την ερευνητική παραγωγή: ποιος είναι το υποκείμενο της έρευνας; ποιος συμμετέχει στην ερευνητική διαδικασία; ποιος αποφασίζει; Είναι ένας παντογνώστης ερευνητής, ή είναι τα ίδια τα αγωνιζόμενα υποκείμενα, οι εργάτες, οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες; Τέτοια ερωτήματα είναι αυτά που καθορίζουν τις στροφές σε τέτοια μονοπάτια έρευνας.

Οι επιμελητές παρόμοιου αφιερώματος⁸ πριν δέκα και παραπάνω χρόνια σημείωναν: “Από τότε που ο Marx δημοσίευσε το ερωτηματολόγιό του για τους εργάτες στη Σοσιαλιστική Επιθεώρηση το 1880, υπήρξαν αναρίθμητες άλλες προσπάθειες (ειδικά τα τελευταία 50 χρόνια) που ήθελαν όχι μόνο να ερμηνεύσουν τον κόσμο, αλλά και να τον αλλάξουν μέσα από μια νέα παραγωγή της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτό που έχουν κοινό όλες αυτές οι προσπάθειες αγωνιστικής έρευνας – χρησιμοποιώντας διαφορετική ορολογία – είναι ότι προσπαθούσαν να ξεπεράσουν την ιεράρχηση θεωρίας και πράξης, των ερευνητών και των ερευνώμενων, του πολιτικού και του προσωπικού. Με αυτό τον τρόπο δεν αντιμετώπιζαν απλά τους παλιούς θεσμούς παραγωγής γνώσης με καινούριους, αλλά αντίθετα δοκίμαζαν πρακτικές παραγωγής συλλογικής γνώσης που διέσχιζαν τους θεσμούς. Ενώ η πλειονότητα των ιστορικών εμπειριών των δεκαετιών του 1960 & 1970 προέκυψε από ένα κλίμα κοινωνικής αναταραχής και μαζικής διαμαρτυρίας, το πλαίσιο των σημερινών πρωτοβουλιών είναι διαφορετικό: στο γνωσιακό καπιταλισμό η παραγωγή της γνώσης αναλαμβάνει ένα όλο και μεγαλύτερο μερίδιο της συνολικής παραγωγής· την ίδια στιγμή, το πεδίο στο οποίο οι σημερινές μορφές αγωνιστικής έρευνας κινούνται εμφανίζεται πιο διασπασμένο, εξατομικευμένο και υπό συνεχή αλλαγή”. Τελικά, η παρούσα ανασκόπηση φιλοδοξεί να αποτελέσει έναν πρόσκαιρο οδικό χάρτη στην Ελληνική γλώσσα για την περιήγηση σε αυτά τα μονοπάτια αγώνα και έρευνας.

Ιστορική Ανασκόπηση & Εννοιολογήσεις:

Όπως σημειώνει η Marta Malo de Molina και η συλλογικότητα Wildkat, πέρα από την έρευνα του 1880 του Marx, οι πρακτικές αγωνιστικής έρευνας εμπνέονται από τις προγενέστερες μελέτες (δεκαετίες '50-'60) των περιοδικών Cahiers Rouges και Socialisme ou Barbarie στη Γαλλία, με κύριες μορφές τους Pierre Neville στο πρώτο και Claude Lefort, Κορνήλιο Καστοριάδη στο δεύτερο. Στην Ιταλία την ίδια περίοδο, ο Danilo Montaldi, ο κύκλος του περιοδικού Quaderni Rossi, με τους Romano Alquati και Raniero Panzieri, πληροφορήθηκαν για το γαλλικό παράδειγμα και εκπόνησαν ‘εργατικές έρευνες’ – μέσα στο ρεύμα της εργατικής αυτονομίας – για την υποκειμενικότητα της τάξης, του υπό-προλεταριάτου των μεταναστών από τη νότια Ιταλία, την οργάνωση των αγώνων στα εργοστάσια της Fiat, Pirelli, Olivetti, κ.α. Παράλληλα όμως, πηγή έμπνευσης αποτέλεσαν και οι συλλογικές εμπειρίες συνειδητοποίησης (consciousness-raising) του ριζοσπαστικού φεμινιστικού κινήματος στις Η.Π.Α., με την αναγνώριση της καταπίεσης και την επανερμηνεία της γυναικείας εμπειρίας. Το κίνημα της λαϊκής/κοινοτικής εκπαίδευσης και παιδαγωγικής των καταπιεσμένων (ιθαγενών, ακτημόνων) από τη Λατινική Αμερική⁹, ανέπτυξε επίσης πρακτικές Συμμετοχικής Έρευνας Δράσης, προσπαθώντας να συναρθρώσει την έρευνα και την κοινωνική παρέμβαση με τις γνώσεις, τις τεχνογνωσίες και τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων. Όπως αναφέρει η Marta Malo de Molina, “η δράση που αναμένεται να προκύψει από μια διαδικασία Συμμετοχικής Έρευνας Δράσης πρέπει να είναι συλλογική και να συμβάλει στο μετασχηματισμό της πραγματικότητας, παράγοντας μια νέα και πιο δίκαιη πραγματικότητα”¹⁰.

Οι περιδιαβάσεις λοιπόν του μονοπατιού που χάριν περιεκτικότητας ορίζουμε ως ‘αγωνιστική έρευνα’ έχουν γίνει σε όλο τον κόσμο, όπου υπάρχουν ανισότητες, καταπίεση και εκμετάλλευση της εργατικής τάξης, των γυναικών, των αποκλεισμένων ιθαγενών πληθυσμών, από ερευνητές που διάλεξαν πλευρά, τόσο πολιτικά όσο και επιστημολογικά/μεθοδολογικά. Τέτοιες ερευνητικές πρακτικές σκοπό έχουν, όπως λέει ο I. Martín-Baró¹¹ να ‘αμφισβητήσουν’ το συλλογικό ψέμα, τις κυρίαρχες ιδεολογικές κατασκευές των κοινωνικών προβλημάτων, και να ξυπνήσουν – μέσω της έρευνας – την αίσθηση της αδικίας, ώστε να κινητοποιήσουν τους απλούς ανθρώπους για την κοινωνική αλλαγή. Ο L. Wac-

quant επισημαίνει δε τη “διανοητική πλάνη” (intellectual bias)¹² των ερευνητών, δηλαδή το πως η τοποθέτησή τους ως εξωτερικοί (παρατηρητές) τους οδηγεί να κατασκευάζουν τον κόσμο ως θέαμα, ως ένα σύνολο σημειώσεων προς ερμηνεία παρά ως συγκεκριμένα προβλήματα που χρειάζεται να επιλυθούν πρακτικά. Η αγωνιστική έρευνα, ως βιωματική, ενσώματη, εμπειρική διαδικασία αποτελεί συνδυαστικά και διαδικασία ερευνητικής παραγωγής, και διαδικασία εκπαίδευσης ενηλίκων, και κοινωνικοπολιτική δράση, κατά τον Orlando Fals-Borda¹³. Καθήκοντα της αγωνιστικής έρευνας σύμφωνα με τις M. Fine και M.E. Torre¹⁴, είναι η επανάκτηση της ιστορικής μνήμης των από-τα-κάτω, η από- και επανα-ιδεολογικοποίηση της καθημερινής ανθρώπινης εμπειρίας και η (κατ)αξίωση των αρετών των συμμετεχόντων-συν ερευνητών. Στόχος είναι αφενός να ενισχύσει τις καταπιεσμένες ομάδες και τάξεις ώστε να αποκτήσουν επαρκές δημιουργική και μετασχηματιστική δύναμη, όπως αυτή εκφράζεται σε συγκεκριμένες δράσεις, πράξεις και αγώνες· αφετέρου, να παράγει και να αναπτύξει κοινωνικοπολιτικές διεργασίες σκέψεις με τις οποίες οι μπορούν να ταυτιστούν οι λαϊκές βάσεις (ο.π. Σελ. 4). Είναι λοιπόν, “ένα πλαίσιο για τη δημιουργία γνώσης που ριζώνεται στην πεποίθηση ότι εκείνοι στους οποίους επιδρά περισσότερο η έρευνα θα πρέπει να αναλάβουν την πρωτοβουλία να θέτουν τις ερωτήσεις, τον σχεδιασμό, τις μεθόδους, την ανάλυση και να καθορίζουν ποια προϊόντα και δράσεις μπορεί να είναι τα πιο αποτελεσματικά για την υλοποίηση της αλλαγής¹⁵. Ως περιεκτικό ορισμό μπορούμε να καταλήξουμε σε αυτό που προτείνουν οι επιμελητές του εγχειριδίου για την αγωνιστική έρευνα: “είναι το μέρος όπου η ακαδημία και ο ακτιβισμός συναντιούνται στην αναζήτηση για νέους τρόπους δράσης που οδηγούν σε νέους τρόπους σκέψης”¹⁶. Μετά από αυτή τη σύντομη εννοιολόγηση και ιστορική πορεία, στις επόμενες ενότητες αυτής της ανασκόπησης, θα παρατεθούν συνοπτικά η εργατική έρευνα του K. Marx, παραδείγματα αγωνιστικής έρευνας από πολιτικούς αγώνες και την (κοινωνική και κοινοτική) ψυχολογία, αλλά κυρίως παραδείγματα από αγωνιστικές έρευνες που έγιναν στην Ελλάδα.

Η εργατική έρευνα της Revue Socialiste

Η προσπάθεια αυτή καταγραφής της κατάστασης της εργατικής τάξης στη Γαλλία δημοσιεύτηκε από τον K. Μαρξ στην Revue Socialiste στις 20 Απριλίου 1880¹⁷, σε 25000 αντίτυπα φθηνής εκτύπωσης, ώστε να σταλούν σε πολλούς παραλήπτες, σοσιαλιστικές ομάδες, εφημερίδες, περιοδικά, κλπ. Η έρευνα αποτελείται από 100 ανοιχτές ερωτήσεις, χωρισμένες σε 4 ενότητες, ιδιαίτερα επεξεργασμένες και εστιασμένες σε πλευρές της εργατικής εμπειρίας. Πιθανώς αποσκοπούσε να απαντήσουν οι ίδιοι οι εργάτες επιστολικά, ώστε να συγκεντρωθούν συγκεκριμένες αναφορές και στοιχεία για την κατάσταση της εργατικής τάξης εκείνη την εποχή. Δεν είναι γνωστό αν τελικά συλλέχθηκαν δεδομένα από αυτή την έρευνα, δεδομένου και του κοντινού θανάτου του Μαρξ.

Ο ίδιος, γράφει στον πρόλογο: “Ούτε μια κυβέρνηση, μοναρχική ή αστική δημοκρατική, δεν έχει ακόμη αποτολμήσει μια σοβαρή μελέτη της θέσης της Γαλλικής εργατικής τάξης. Αλλά τι αριθμός ερευνών έχουν γίνει για τις κρίσεις – τις αγροτικές, τις οικονομικές, τις βιομηχανικές, τις εμπορικές, τις πολιτικές! [...] Με την ελπίδα ότι ίσως παρακινήσουμε μια δημοκρατική κυβέρνηση να ακολουθήσει το παράδειγμα της μοναρχικής κυβέρνησης της Αγγλίας και να οργανώσει και αυτή μια μεγάλης εμβέλειας έρευνα για τα δεδομένα και τα εγκλήματα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, θα ξεκινήσουμε μια μελέτη αυτού του είδους με τους φτωχούς πόρους που είναι στη διάθεσή μας. Ελπίζουμε να συναντήσουμε σε αυτό το έργο την υποστήριξη όλων των εργατών της πόλης και της υπαίθρου που κατανοούν ότι μόνο οι ίδιοι μπορούν να περιγράψουν με πλήρη γνώση τις δυστυχίες τους και ότι μόνο οι ίδιοι, και όχι κάποιοι θεόσταλτοι σωτήρες, μπορούν να εφαρμόσουν ενεργητικά τις θεραπείες για τα κοινωνικά δεινά που τους μαστίζουν. Βασιζόμαστε επίσης στους σοσιαλιστές όλων των τάσεων οι οποίοι, επιδιώκοντας την κοινωνική αλλαγή, θα πρέπει να εύχονται και την ακριβή και θετική γνώση των συνθηκών στις οποίες η εργατική τάξη – η τάξη στην οποία ανήκει το μέλλον – εργάζεται και κινείται”.

Στις οδηγίες απάντησης των ερωτήσεων, αναφέρεται συγκεκριμένα: “Οι ακόλουθες 100 ερωτήσεις είναι οι πιο σημαντικές. Στις απαντήσεις πρέπει να δίνεται ο αριθμός της αντίστοιχης ερώτησης. Δεν είναι απαραίτητο να απαντήσετε σε κάθε ερώτηση, αλλά η σύστασή μας είναι οι απαντήσεις να είναι όσο πιο λεπτομερειακές και συνοπτικές γίνεται. Το όνομα του εργάτη ή της εργάτριας που απαντά δεν θα δημοσιοποιείται χωρίς την ειδική άδεια, αλλά το όνομα και η διεύθυνση θα πρέπει να δίνεται ώστε αν είναι απαραίτητο να επικοινωνήσουμε”. Οι απαντήσεις έπρεπε να σταλούν στη διεύθυνση της

6 Γιώργος Κεσίσογλου

Revue Socialiste. Παρατίθενται ενδεικτικά 10 ερωτήσεις, με την πρωτότυπη αρίθμηση, ώστε να φανεί το εύρος, ο προσανατολισμός αλλά και η εστίασή τους¹⁸.

2. Το μαγαζί στο οποίο δουλεύετε ανήκει σε καπιταλιστή ή σε ανώνυμη εταιρεία; Δηλώστε τα ονόματα των καπιταλιστών ιδιοκτητών ή διευθυντών της εταιρείας.
6. Δηλώστε τον αριθμό των επιστατών και των υπόλοιπων υπαλλήλων που δεν είναι κατώτεροι μισθωτοί.
8. Πέρα από τους συνήθεις και τακτικούς εργαζόμενους, υπάρχουν εποχιακοί;
11. Αν το μαγαζί βρίσκεται στην ύπαιθρο, υπάρχει αρκετή δουλειά στο εργοστάσιο για να ζήσετε ή αναγκάζεστε να τη συνδυάσετε και με αγροτικές δουλειές;
15. Δηλώστε τον αριθμό των δωματίων στα οποία διεξάγονται οι διάφοροι τομείς της παραγωγής. Περιγράψτε την ειδικότητά σας. Περιγράψτε όχι μόνο την τεχνική πλευρά, αλλά και τον κάματο μυών και νεύρων που απαιτείται, καθώς και τη γενική της επίδραση στην υγεία των εργατών.
16. Περιγράψτε τις συνθήκες υγιεινής στα εργαστήρια: το μέγεθος των δωματίων, τον χώρο που διαθέτει κάθε εργάτης, τον εξαερισμό, τη θερμοκρασία, την μόνωση, τις τουαλέτες, τη γενική καθαριότητα, τον θόρυβο των μηχανών, τη μεταλλική σκόνη, την υγρασία, κ.α.
20. Τηρούνται μέτρα ασφαλείας για την πρόληψη των ατυχημάτων στις πηγές ενέργειας, τη γραμμή τροφοδοσίας και τις μηχανές (στις γεννήτριες, τη μετάδοση ενέργειας και τις μηχανές);
22. Αν δουλεύετε σε ορυχείο, δηλώστε τα μέτρα ασφαλείας που έχει λάβει ο εργοδότης σας για τον εξαερισμό και την αποτροπή εκρήξεων και άλλων ατυχημάτων.
31. Δηλώστε τον αριθμό των αργιών σας σε ετήσια βάση.
46. Τι είδους σύμβαση έχετε με τον εργοδότη σας; Εργάζεστε με τη μέρα, με τη βδομάδα, με το μήνα κ.ο.κ.;

Από την επιλογή του θέματος, της έκφρασης, της εστίασης των ερωτήσεων, αλλά και από το πρόταγμα που τίθεται ήδη από τον πρόλογο, αναδεικνύεται ο προσανατολισμός στα συμφέροντα της εργατικής τάξης, έναντι της επιστημονικής ουδετερότητας· παράλληλα όμως αναδεικνύεται και η επίγνωση της ανάγκης συγκεκριμένης, επιστημονικής συγκέντρωσης δεδομένων για τις συνθήκες ζωής και εργασίας από τα ίδια τα υποκείμενα του αγώνα της ταξικής πάλης, ως τεκμηρίωση και εργαλείο στον αγώνα αυτό.

Έρευνες μαζί με τους πολιτικούς αγώνες

Στην δημόσια σφαίρα, τόσο σε πανεπιστημιακές όσο και σε αγωνιστικές πηγές, είναι πολλές οι ερευνητικές παραγωγές που έχουν τον προσανατολισμό της αγωνιστικής έρευνας¹⁹. Στην παρούσα ανασκόπηση θα παρουσιαστούν ενδεικτικά ορισμένες πρακτικές, με κριτήριο τη δυνατότητα πρόσβασης. Η συνοδοιπορία κοινωνικών ανθρωπολόγων με κοινότητες που αγωνίζονται είναι μια παλιά ερευνητική πρακτική. Δυο ενδιαφέροντα πρόσφατα παραδείγματα είναι οι συμμετοχικές εθνογραφικές έρευνες που εκπόνησαν οι J. Juris και D. Graeber μαζί με ακτιβιστές που κινητοποιούνταν στο 'αντί-παγκοσμιοποιητικό' κοινωνικό κίνημα, κυρίως τις αναρχικές πτυχές του²⁰. Ο επιστημονικός στοχασμός επί των πρακτικών της μαζικής κινητοποίησης προσανατολίζεται από τη συνειδητοποίηση της ερευνητικής στάσης, καθώς και της προσωπικής, ακτιβιστικής δέσμευσης. Τελικά, αναιρείται το χάσμα έρευνας και πρακτικής, παράγοντας ακαδημαϊκό/θεωρητικό έργο και γνώση για και υπέρ των κοινωνικών κινήματων αντίστασης, όχι σχετικά με αυτά.

Μια πολύ ενδιαφέρουσα αποτύπωση στα ελληνικά μιας έρευνας από τη γερμανική ομάδα Kolinko είναι το Τηλεφωνικά κέντρα, εργατική έρευνα, κομμουνισμός²¹. Με πολιτικό και θεωρητικό λόγο

που εμπνέεται από την εργατική αυτονομία, εστιάζει μεν στην εργασία (που όλο και εξαπλώνεται) στα τηλεφωνικά κέντρα, αλλά και περιλαμβάνει μια εκτενή εισαγωγική παρουσίαση της αγωνιστικής έρευνας, ως πολιτικής πρακτικής. Η πρακτική αυτή αφορά “από τη μια, τον τρόπο με τον οποίο εμείς οι ίδιοι οργανωνόμαστε: συλλογικές συζητήσεις, δουλειά, ερωτηματολόγια, θεωρητικές αντιπαραθέσεις... Από την άλλη, τη σχέση μας με την ταξική πραγματικότητα: εμπειρίες από την καθημερινή εκμετάλλευση, απόπειρες να ξεφύγουμε από αυτήν, παρεμβάσεις, συλλογικοί αγώνες... Έρευνα είναι η κατανόηση της σχέσης ανάμεσα στην καθημερινή συνεργασία των εργατών και τις μορφές του αγώνα του και η ανακάλυψη της νέας (κομμουνιστικής) κοινωνικότητας μέσα σε αυτούς [...] Στόχος μας είναι να τονίσουμε τις δυνατότητες και τη δυναμική ενός αγώνα χρησιμοποιώντας παραδείγματα, αλλά και να εντοπίσουμε τα όρια και τις αδυναμίες, τις αντεπιθέσεις των αφεντικών, τις απόπειρες των συνδικάτων να αποδυναμώσουν τους αγώνες, την περιορισμένη αντίληψη εκείνων που αισθάνονται περήφανοι για τη δουλειά τους, το ρατσισμό”. Στο τελευταίο μέρος της έκδοσης αποτυπώνεται το τοπίο των συνθηκών εργασίας στα παγκόσμια τηλεφωνικά κέντρα σύμφωνα με την έρευνα της ομάδας Kolinko, η οποία όπως αναφέρει δεν κατέληξε σε κάποιο “αντιπροσωπευτικό” συμπέρασμα, αλλά η συλλογή των δεδομένων με ερωτηματολόγια “χρησίμευσε στη συγκρότηση των διαφορετικών μας εργασιακών εμπειριών”, ενώ τελικά “η έρευνα και τα φυλλάδια ενέπνευσαν κάποιους ανθρώπους”. Μια παρόμοια δημοσίευση²² έρχεται από την Αργεντινή²³, η οποία περιγράφει την προσπάθεια σύνδεσης της αυτό-μόρφωσης των φοιτητριών ενός πανεπιστημίου με την συνδικαλιστική οργάνωση σε ένα τηλεφωνικό κέντρο. Στόχος της διαδικασίας αυτό-μόρφωσης ήταν να ‘αναπτυχθεί ένα ερευνητικό μονοπάτι μέσα στους διαφορετικούς μηχανισμούς παραγωγής της υποκειμενικότητας (Εργασία, Κράτος, Αγορά, Επικοινωνία, Πανεπιστήμιο), ενώ η έρευνα έγινε σε συνεργασία με εργάτες και συνδικαλιστές από το τηλεφωνικό κέντρο της Apex στο Rosario της Αργεντινής. Αυτό που επισημαίνει η παρούσα έρευνα που είναι σημαντικό είναι η ένταση του “εικονικού ελέγχου” και της επιτήρησης, στα τηλεφωνικά κέντρα, καθώς και το πως επιδρά στην υποκειμενικότητα των εργατριών εκεί.

Ένα άλλο παράδειγμα εφαρμογής της αγωνιστικής έρευνας έρχεται από την Αυστρία, και αφορά μια υποτυπώδη μελέτη της επισφαλούς εργασίας μετά το πανεπιστήμιο στη Βιέννη. Ονομάζεται Αντίσταση και Οργάνωση στο Μεταφορντισμό²⁴, κάτι που δείχνει και τη θεωρητική του στόχευση. Αφορά την εργασία μιας ομάδας ονομαζόμενης Koordination, η οποία διερεύνησε τις συνθήκες ζωής και εργασίας των ίδιων των μελών της, σχετιζόμενων με το πανεπιστήμιο. Οι επισφαλείς συνθήκες στο κοινωνικό πλαίσιο της ίδιας της ομάδας, όπως η αλλαγή ανάμεσα σε διαφορετικές εργασίες και η ένταξη στην κοινωνική πρόνοια, η κυριαρχία των ανασφάλιστων εργασιακών συνθηκών όπως τα συμβόλαια εργασίας, η εργασία ορισμένου χρόνου, η άτυπη απασχόληση και η εργασία σε project μελετήθηκαν, με ένα ευέλικτο ερωτηματολόγιο, με στόχο να ξεκινήσει κάποια συζήτηση και να οργανωθούν αγώνες. Αναδείχτηκαν περισσότερο οι ατομικές κινήσεις αντίστασης, όπως η βραδυπορία, οι φωνές και το κράξιμο, η πλάκα, οι ατομικές διαπραγματεύσεις (να ζητάς περισσότερα), αλλά παρέμεινε ανοιχτό το ζήτημα της οργάνωσης των επισφαλώς εργαζόμενων, “σχεδόν κανένας δεν μπορεί να φανταστεί ποιες μορφές οργάνωσης μπορούν να βρεθούν”.

Οι Precarias a la Deriva ήταν μια ομάδα από τη Μαδρίτη που ξεκίνησαν το 2002 ένα project αγωνιστικής έρευνας της επισφαλούς γυναικείας εργασίας από μια φεμινιστική μαρξιστική σκοπιά. Η δημοσίευση που είναι διαθέσιμη στα ελληνικά αφορά τις πρώτες σκέψεις τους επί της εμπειρίας της έρευνας²⁵, κυρίως το πως έγινε. Το κείμενο αυτό είναι σημαντικό, όχι μόνο για τη φεμινιστική σκοπιά που δίνει στη συζήτηση περί εργασιακής επισφάλειας, αλλά και επειδή εστιάζει με λεπτομέρειες μια σειρά ζητημάτων φροντίδας, οικιακής εργασίας, τηλεμάρκετινγκ, και δείχνει πως αυτά ενοποιούνται στη μητρόπολη. Επίσης, η έρευνα αυτή ανοίγει μια δίοδο στην ισπανόφωνη συζήτηση και σε μια σειρά κειμένων αντίστοιχης προέλευσης. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται σε αυτή την αγωνιστική έρευνα είναι η έρευνα-διαμαρτυρία (πικετοφορία), δηλαδή η διεξαγωγή μιας σειράς ‘περιπλανήσεων’ (derive²⁶) που θα διασχίζουν και θα αναδεικνύουν τα ποικίλα μητροπολιτικά κυκλώματα της γυναικείας επισφάλειας, ενώ οι συμμετέχουσες θα μιλούν μεταξύ τους για τις προσωπικές τους διαδρομές στους χώρους εργασίας.

Η τελευταία έρευνα αυτής της ενδεικτικής παρουσίας προέρχεται από μια ομάδα που βασίζεται στη Νότια Καρολίνα των ΗΠΑ, την Counter Cartographies Collective, η οποία παράγει γεωγραφικούς και τοπογραφικούς χάρτες για τη χρήση των κοινωνικών κινημάτων. Η έρευνα αυτή έγινε για τη χαρτογράφηση του πανεπιστημίου της Νότιας Καρολίνας ως ενός εργοστασίου, μιας μηχανής που παράγει γνώση, μέσα στο καπιταλισμό του σήμερα που χαρακτηρίζεται από την ομάδα ως γνωστικός²⁷. Τα μέλη της ομάδας, εργαζόμενοι στο πανεπιστήμιο, εστίασαν στην οικονομική γεωγραφία των πανεπιστημίων της Ν. Καρολίνας, αναζητώντας πως θα αποτυπώσουν σε χάρτες την κυκλοφορία της

γνώσης ως/και κεφαλαίου. Αφορμή για την έρευνα στάθηκε η ακύρωση της αργίας της Ημέρας της Εργασίας (Labor Day), οπότε και η ομάδα οπλισμένη με σημειωματάρια, μαυροπίνακες, φωτογραφικές, μαγνητόφωνα και κιμωλία κατέλαβε για ώρες μια γωνία ενός από τα πιο πολυάσχολα μέρη του πανεπιστημιακού campus. Πήρε συνεντεύξεις από περαστικό κόσμο, μοίρασε ερωτηματολόγια, τράβηξε βίντεο, έκανε συλλογικές συζητήσεις και παρήγαγε συμμετοχικούς χάρτες για το τι σήμαινε για τους εργαζομένους στο πανεπιστήμιο η εργασία και η μη εργασία σε αντίθεση με τη διοίκηση. Η ερώτηση-οδηγός ήταν “πως είναι η εργασία σου, σήμερα και κάθε μέρα;” Η ad-hoc αυτή ομάδα παρέμβασης παρήγαγε τέσσερις ηχογραφημένες συνεντεύξεις, τρεις ηχογραφημένες συλλογικές συζητήσεις, πενήντα ερωτηματολόγια δημοσκόπησης, τέσσερις χάρτες με χρωματικές περιοχές, μια μεγάλη σελίδα με συμπεράσματα, τριάντα ψηφιακές φωτογραφίες, είκοσι λεπτά βίντεο, και ένα τρισέλιδο ερευνητικό ερωτηματολόγιο, όπως και πινακίδες, φυλλάδια και μερικά γκράφτι.

Έρευνα και συμμετοχή στην κοινότητα

Η ενότητα αυτή θα παρουσιάσει ενδεικτικά έρευνες που εντάσσονται στην ευρύτερη μεθοδολογική οικογένεια της (κριτικής) συμμετοχικής έρευνας δράσης (ΚΣΕΔ εφεξής), που χρησιμοποιείται κατά κόρον στην (κριτική) κοινωνική ψυχολογία, την κοινοτική ψυχολογία, την κοινωνική πολιτική και κοινωνική εργασία, κ.α., ιδίως με ομάδες και κοινότητες που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό. Στη Λατινική Αμερική αρχικά, την Ινδία, πλέον σε ολόκληρο τον κόσμο, οργανώνονται συνεργατικές ερευνητικές προσπάθειες, δράσεις και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την συγκέντρωση πληροφοριών με σκοπό την αλλαγή σε κοινωνικά ή περιβαλλοντικά προβλήματα. Είναι ακριβώς τέτοιες προσεγγίσεις που ενέχουν τους άμεσα ενδιαφερόμενους ή επηρεαζόμενους για ένα θέμα, οι οποίοι λαμβάνουν κεντρικό ρόλο στην παραγωγή και χρήση της γνώσης²⁸. Η ΚΣΕΔ αποτελεί ένα σύνολο αξιωμάτων και πρακτικών για τη δημιουργία, τον σχεδιασμό, την ανάλυση και τη δράση σε μια έρευνα, παρά αυστηρές μεθοδολογικές επιλογές. Μια αποτύπωση των πιο ριζοσπαστικών μονοπατιών της ΚΣΕΔ στη Λατ. Αμερική αποτελεί το άρθρο²⁹ του B. Jiménez-Domínguez, το οποίο θέτει ιστορικά και θεωρητικά τα ζητήματα δέσμευσης, γνώσης, και ερευνητικής προοπτικής στις ερευνητικές πρακτικές και κοινοτικές παρεμβάσεις, ως προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ψυχολόγοι σε δύσκολες πολιτικές συνθήκες, αγώνα για τη χειραφέτηση των κοινωνικά αποκλεισμένων.

Οι Prilleltensky & Nelson³⁰ θέτουν την ΚΣΕΔ στη φαρέτρα των ερευνητικών πρακτικών των κριτικών ψυχολόγων και στο αγγλοσαξονικό κόσμο, σε μια δημοσίευση που πλαισιώνει ακαδημαϊκά – ως φοιτητικό εγχειρίδιο – με αναφορά στις αξίες, οδηγίες και κατευθύνσεις για το πως εκπονείται μια τέτοια έρευνα. Πάλι με κριτική ψυχολογική προοπτική, δυο σχετικά πρόσφατα αφιερώματα έχουν δημοσιευτεί σε ακαδημαϊκά περιοδικά με άρθρα για πρακτικές της ΚΣΕΔ, το παλιότερο στο *Annual Review of Critical Psychology*, σε επιμέλεια των Dan Goodley και Ian Parker³¹, το νεότερο στο *Journal of Social Action in Counseling and Psychology* σε επιμέλεια των Heather Lyons και Denise Bike³². Σύμφωνα με τους επιμελητές, το πρώτο αφιέρωμα περιστρέφεται γύρω από τον ρόλο κριτικών-πρακτικών-θεωρητικών παρεμβάσεων οι οποίες συμπεριλαμβάνουν την συνειδητοποίηση, την πολιτισμική αποσταθεροποίηση, τις εκστρατείες εκπαιδευτικής ένταξης, τη φεμινιστική έρευνα, τις παρεμβάσεις ψυχικής υγείας, την πρακτική αποδόμηση και τις δραστηριότητες ριζοσπαστικής θεραπείας. Τέτοια ακαδημαϊκά αφιερώματα δείχνουν από τη μία την περιθωριακή επίδραση τέτοιων κινηματικών πρακτικών στο πανεπιστημιακό ερευνητικό πεδίο, αλλά και τον πλούτο αυτής της προοπτικής σε μεθοδολογίες και θεωρίες έρευνας, αλλά κυρίως πρακτικής παρέμβασης, ενεργοποίησης και ευαισθητοποίησης στο μικρο-, το κοινοτικό επίπεδο. Η κυριότερη συνεισφορά όμως αυτών των αφιερωμάτων είναι τα ίχνη που αφήνουν για την (πρακτική) απάντηση στο ερώτημα για το πως πρέπει να αλλάξει η επιστήμη της ψυχολογίας για να μπορέσει να συμβάλει στην αλλαγή του κόσμου...

Στην ίδια προσπάθεια, η ομάδα γύρω από τη Michelle Fine στο δημόσιο πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης (C.U.N.Y.), προσπαθεί να υπερβεί τους διαχωρισμούς ερευνητών-ερευνώμενων σε ένα βαθιά ταξικό εκπαιδευτικό σύστημα όπως των Η.Π.Α., προσφέροντας προγράμματα και υποτροφίες εκπαίδευσης σε κοινωνικά περιθωριοποιημένα άτομα, τα οποία συμμετέχουν και στις ερευνητικές πρακτικές³³. Η δουλειά της ομάδας στηρίζεται σε μια πολλαπλότητα επιστημολογικών λόγων, μεθοδολογικών εργαλείων και διεπιστημονικών μεμβρανών που στόχο έχουν να καλλιεργήσουν την ανθρώπινη, ηθική δράση σε μια κατεύθυνση λαϊκής επιστήμης. Έχουν αναλάβει έρευνες για τις ρατσιστικές διακρίσεις στις πρακτικές αστυνόμευσης έναντι των Αφροαμερικανών, την αλληλεγγύη

μεταξύ των γενεών, τη συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες, το κίνημα Occupy Wall Street. Το διάγραμμα της M.E.Torpe³⁴, αποτελεί μια συνοπτική εισαγωγή στην προοπτική αυτή, όπου καταγράφονται οι Παραδοχές, οι Δεσμεύσεις (Συνθήκες Συνεργασίας), οι Μέθοδοι/Πρακτικές και οι Ερωτήσεις που αξίζει να τεθούν στη διεργασία της ΚΣΕΔ.

Ενδεικτικά, δυο παραδείγματα Παραδοχών που αναφέρονται είναι:

- “Όλοι οι άνθρωποι έχουν πολλαπλές ταυτότητες, και φέρουν σημαντικές πληροφορίες, συνδέσεις και ευθύνες σε διάφορες κοινότητες”
- “Όλοι οι άνθρωποι και ο θεσμοί είναι ενσωματωμένοι σε περίπλοκα κοινωνικά, πολιτισμικά και πολιτικά συστήματα που ιστορικά προσδιορίζονται από την εξουσία και τα προνόμια”.

Τρεις Δεσμεύσεις (Συνθήκες Συνεργασίας) είναι:

- να αξιώνουμε γνώσεις που έχουν περιθωριοποιηθεί και απονομιμοποιηθεί ιστορικά (πχ νεολαία, φυλακισμένοι, μετανάστες)
- να αξιώνουμε παραδοσιακά αναγνωρισμένες γνώσεις (ακαδημαϊκές)
- να μοιραζόμαστε τις διάφορες γνώσεις και τους πόρους μέσα στην συλλογικότητα ώστε τα μέλη να συμμετέχουν με όση ισότητα γίνεται.

Δυο Μέθοδοι/Τεχνικές είναι:

- Να δημιουργούμε πολλαπλά ερευνητικά προϊόντα. Να αναζητούμε ακροατήρια που θα σέβονται και θα κάνουν δικά τους τα ερευνητικά ευρήματα.
- Δημοσκοπήσεις, Συνεντεύξεις, ομάδες εστίασης, αρχαιακά δεδομένα, χάρτες, προφορικές ιστορίες, φώτο-φωνή, συμμετοχική παρατήρηση, επισκέψεις σε διάφορους τόπους, κλπ.

Και μερικές ερωτήσεις που αξίζει να τεθούν στη διεργασία:

- Ποιος χρειάζεται να είναι μέρος της ερευνητικής συλλογικότητας;
- Τι χρειάζεται να τεθεί σε ισχύ μέσα στη συλλογικότητα για να διευκολυνθεί η συμμετοχή;
- Με ποιους διακριτούς τρόπους χρησιμοποιούν τα δεδομένα τα μέλη της συλλογικότητας και οι σύμμαχοι;
- Πώς συνδέεται το ερευνητικό πρόγραμμα με σημερινούς αγώνες για την κοινωνική δικαιοσύνη;
- Με ποιων τη φωνή ή τις φωνές θα γραφτεί/εκτελεστεί/δημοσιευτεί η εργασία;

Αντ-αγωνιστικές έρευνες από την Ελλάδα

Στο τελευταίο υποκεφάλαιο αυτού του άρθρου θα αναφερθούν ορισμένες ‘ανταγωνιστικές έρευνες’ που έγιναν τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, με σκοπό να καταγράψουν πτυχές της εργατικής, μεταναστευτικής ή φοιτητικής εμπειρίας. Προφανώς, η ανασκόπηση αυτή μόνο ενδεικτική είναι, καθώς σίγουρα λείπουν πολλά παραδείγματα, τόσο για παράδειγμα στη φεμινιστική έρευνα (για το σεξισμό και τις διακρίσεις έναντι των γυναικών), όσο και παραδείγματα πιο ακαδημαϊκών συμμετοχικών ερευνών-δράσεων. Ως αρχή λοιπόν, πολύ σημαντική είναι η έκδοση μιας πολύ ενδιαφέρουσας μαρτυρίας, από μια Αλβανίδα μετανάστρια, τη Λίντα³⁵. Σε αυτό το σύντομο βιβλίο, με τη μορφή της εργατικής/γυναικείας

αφήγησης, αναδεικνύεται η γυναικεία εμπειρία της μετανάστευσης στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1990. Εξιστορούνται επίσης εμπειρίες μεταναστευτικής οικιακής εργασίας, ρατσιστικών διακρίσεων, αλλά κυρίως της καθημερινής ζωής των μεταναστ(ρι)ών στην Ελλάδα ως το 1999. Σαν τη μαρτυρία του Paul Romano, που αναφέρθηκε παραπάνω, το βιβλίο αυτό ανοίγει μια πτυχή με πολύτιμο και ευαίσθητο, μη-παρεμβατικό τρόπο, στην ιστορική καταγραφή μιας εργατικής συνείδησης που συχνά παραμερίζεται.

Η ομάδα της Λέσχης Κατασκόπων του 21ου Αιώνα, από την Αθήνα, με πολιτική επιρροή από την Ιταλική εργατική αυτονομία, επιχείρησε και δημοσίευσε μια αγωνιστική έρευνα, μαζί με το κίνημα των *courriers/delivery*³⁶. Η έρευνα, με τη μορφή διαλόγων, (συν)ομιλεί με/για το νέο αυτό αγωνιστικό υποκείμενο, τις συνθήκες εργασίας και την δράση του ενώ εξετάζει κριτικά την μεθοδολογία της εργατικής έρευνας. Η από-τα-πάνω ερμηνεία περιορίζεται στην επιμέλεια και την επιλογή των αποσπασμάτων, και ο λόγος των ατόμων, με τη μορφή ερωταποκρίσεων αναδεικνύει τα σημαντικά σημεία για τον πολιτικό και συνδικαλιστικό αγώνα.

Ένα άλλο παράδειγμα μιας αντ-αγωνιστικής έρευνας αποτελεί η έκδοση της ομάδας “έργων εξύβριση” για τους χώρους κράτησης μεταναστών³⁷. Αποτελεί μια σφαιρική έρευνα, κοντά στην ανθρωπογεωγραφική προβληματική, θεωρητικά στέρεη και πολύ καλά ερευνημένη, με νομικά, γεωγραφικά και εμπειρικά στοιχεία. Μέσα από τις μαρτυρίες πρώην κρατούμενων μεταναστών και εργαζόμενων σε Μ.Κ.Ο. που διαχειρίζονταν τις εν λόγω δομές, παράγεται μια γεωγραφική και διαγραμματική καταγραφή των χώρων, ενώ θεωρητικά και καταδεικνύονται οι βιοπολιτικές τεχνικές οι οποίες καθιστούν τους χώρους αυτούς “χώρους εξαίρεσης”, όπου επικρατεί ένα καθεστώς απόλυτου δικαϊκού κενού· παράλληλα η έρευνα αναδεικνύει τη συμβολή αυτών των τεχνικών εγκλεισμού στην υποκειμενοποίηση των κρατούμενων μεταναστών.

Το τελευταίο παράδειγμα αποτελεί η ανταγωνιστική έρευνα για το λόγο και τη δράση των φοιτητών στο κίνημα του 2006-2007³⁸. Μέσα λοιπόν από ποιοτικά εμπειρικά δεδομένα που προέρχονται από εκτεταμένες συνεντεύξεις με φοιτητές – συμμετέχοντες στο φοιτητικό κίνημα (24 άτομα), αναδείχθηκε η οργάνωση του κινήματος με τις αντιφάσεις της, η φοιτητική εμπειρία και συνείδηση της εποχής, η ριζοσπαστικοποίηση της δράσης, λίγα χρόνια πριν τον Δεκέμβρη του 2008. Η ερευνητική αυτή παραγωγή αντλεί από τις παραδόσεις της εργατικής έρευνας της Ιταλικής αυτονομίας³⁹, αλλά έχει στέρεο μεθοδολογικό υπόβαθρο, λογοδοτώντας αναστοχαστικά για την επιλογή της μεθόδου, του εργαλείου της συνέντευξης, του δείγματος, των υποθέσεων εργασίας. Παρατίθεται στο παράρτημα επίσης το εκτεταμένο ήμι-δομημένο ερωτηματολόγιο, όπου και δικαιολογείται ερευνητικά η λογική της διάρθρωσης του σε ενότητες. Ορισμένες ερωτήσεις για παράδειγμα ήταν:

- Δουλεύεις ή έχεις δουλέψει ποτέ; Αν ναι που και για πόσο; Για ποιο λόγο δουλεύεις; Με τι όρους δουλεύεις (πχ ωράριο, ασφάλιση);
- Βρίσκεις πως υπάρχει κλίμα ανταγωνισμού/συνεργασίας στη σχολή σου; Ανταλλάσσεις σημειώσεις με τους συμμαθητές σου; Συνεργάζεστε για να περάσετε τα μαθήματα;
- Οι κινητοποιήσεις έγιναν με αφορμή το νόμο-πλαίσιο. Έχεις διαβάσει το νόμο-πλαίσιο; Γιατί πιστεύεις ότι δεν πρέπει να περάσει; Τι ήταν αυτό που σε ενόχλησε περισσότερο και σε έκανε να κινητοποιηθείς; Τι σημαίνει “δημόσια και δωρεάν παιδεία” για σένα; Ποιο στοιχείο του νόμου-πλαισίου ανέδειξαν περισσότερο οι συνελεύσεις; Ήταν αυτό που σε ενδιέφερε και σένα;

Επίλογος

Η χαρτογράφηση αυτή των μονοπατιών αγωνιστικής έρευνας υπήρξε ενδεικτική, αναπόφευκτα ελλιπής και μερική, βασιζόμενη κυρίως σε ένα κριτήριο πρόσβασης στην ελληνική γλώσσα και τα προσωπικά, υποκειμενικά ενδιαφέροντα του γράφοντος. Πολλές στροφές των μονοπατιών παραλείφθηκαν, λόγω έλλειψης χώρου, ενώ η παρουσίαση των μεθοδολογικών πρακτικών και του σκεπτικού τους ήταν ελάχιστη. Επιπλέον, ο τρόπος γραφής και το σκεπτικό της παρουσίασης περισσότερο κλίνουν προς τον ακαδημαϊσμό, παρά προς τον χειραφετητικό αγώνα. Αναστοχαστικά, δυο σημεία αυτών των μονοπατιών είναι άξια περισσότερης συζήτησης σε ένα μετά-επίπεδο: το πρώτο αφορά το ερώτημα “ποιος μιλάει;” και το δεύτερο, το ερώτημα “πως μιλάει”. Στο πρώτο σημείο, η αγωνιστική έρευνα ως κοινωνική

πρακτική εμπρόθετα αναιρεί τα όρια μεταξύ των κατά τα άλλα διακριτών ομάδων που εμπλέκονται σε αυτή, δηλαδή των ερευνητών και των ερευνώμενων⁴⁰. Τέτοια έρευνα υλοποιείται σε έναν μεθοριακό χώρο ώσμωσης μεταξύ πολιτικών υποκειμένων, ακτιβιστών και ερευνητών, με στόχο τη συνειδητοποίηση και από κοινού δράση και κίνηση. Οπότε, προάγεται η παραγωγή ιδεογραφικής κατανόησης και κοινωνικά/αγωνιστικά χρήσιμης από τα ίδια τα υποκείμενα γνώσης, παρά νομοθετικών διαπιστώσεων που καταγράφουν ουδέτερα κοινωνικούς κανόνες και τάσεις.

Το δεύτερο σημείο, ξεκινά από τη διαπίστωση ότι τέτοιες ερευνητικές πρακτικές ευνοούν τον μεθοδολογικό συγκρητισμό έναντι της ακαμψίας, ενεργοποιώντας, ανάλογα με τις θεωρητικές και πολιτικές τους προοπτικές, πολλαπλές μεθόδους και τεχνικές για τη συλλογή των εμπειρικών δεδομένων. Έτσι βέβαια ρευστοποιείται στην πράξη η ερευνητική πρακτική παραγωγής της γνώσης, ενώ αναδεικνύονται οι 'εκλεκτικές συγγένειες' και οι υβριδικές μορφές που μοιράζεται με άλλες μορφές (κριτικής) συνειδητοποίησης και παραγωγής γνώσης: τη (λαϊκή) ιστορία, τη δημοσιογραφία, το ντοκιμαντέρ, τις οπτικές και εικαστικές τέχνες κ.α. Η αγωνιστική έρευνα αναιρεί και εδώ δηλαδή τα στενά όρια ανάμεσα στις ακαδημαϊκές και τις πολιτικές ή/και τις δημοσιογραφικές πρακτικές παραγωγής γνώσης, συνειδητοποίησης και χειραφετητικού αγώνα, αναδεικνύοντας τόσο το επισφαλές καθεστώς αυτών των ορίων, όσο και την πολιτική τους συγκρότηση⁴¹. Αυτά τα δυο σημεία στην πράξη αποσταθεροποίησης των ερευνητικών 'ορθόδοξων' κανόνων, αποτελούν τελικά τις σημαντικότερες εγκοπές που ανοίγει, στον αγώνα για την ανθρώπινη χειραφέτηση.

Σημειώσεις

1. Για την χρήση των κοινωνικών φύλων στη γλώσσα του άρθρου και του βιβλίου, όπου γράφεται το αρσενικό ουσιαστικό (πχ αναγνώστες), για λόγους συντομίας, θα εννοείται και το θηλυκό (δηλ. αναγνώστριες), κ.ο.κ.
2. Όπως αναφέρεται μεταξύ άλλων στο βιβλίο του Μ.Μεντίνι, Zapatas: The Chiapas Revolt and What it means for Radical Politics (London: Verso, 2006)
3. Ενδεικτικά χρησιμοποιείται στο βιβλίο των S. Shukaitis, D. Graeber & E. Biddle, Constituent Imagination: Militant Investigations Collective Theorization (Edinburgh: AK Press, 2007)
4. Στην πρώτη ιστορικά τέτοια έρευνα, που αποτελείται από ένα ερωτηματολόγιο που δημοσίευσε στα γαλλικά ο Κ.Μαρκ το 1880 στην Revue Socialiste. Το πρωτότυπο στα γαλλικά: <http://goo.gl/Yg6PsF>. Στα αγγλικά είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του αρχείου Marxists <http://goo.gl/DXB1AI>. Μια μετάφραση στα Ελληνικά διαθέσιμη εδώ: <http://goo.gl/u48mSY>
5. Βλέπε το κείμενο της Marta Malo de Molina 'Common notions, part 1: workers-inquiry, co-research, consciousness-raising', διαθέσιμο στα αγγλικά στο: <http://goo.gl/FbscBx>· της συλλογικότητας Wildkat, 'The Renaissance of Operaismo', διαθέσιμο στα αγγλικά στο: <http://goo.gl/APbBBU>.
6. Βλέπε σχετικά τα κείμενα της M. Montero, 'Participation in Participatory Action Research', Annual Review of Critical Psychology, 2000, διαθέσιμο στο <http://goo.gl/yYv7M8>
7. Με εφαρμογές ιδίως στον εγγραμματισμό κοινωνικά αποκλεισμένων πληθυσμών
8. Οι A. Derieg, M. Exposito, B. Mennel, R.Minichbauer, S.Nowotny & G.Raunig ήταν η ομάδα επιμελητών στο αφιέρωμα για την αγωνιστική έρευνα (Militant Research, 2006) στον ιστότοπο του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος για την Προοδευτική Πολιτιστική Πολιτική (eipcp). Το αφιέρωμα είναι διαθέσιμο στο <http://goo.gl/Xx6nMX>
9. Το ρεύμα αυτό ξεκίνησε από τον Paulo Freire· σημαντικός στο πεδίο της Ψυχολογίας της Απελευθέρωσης είναι και ο Ignacio Martín-Baró, Ιησούιτης ιερέας και ψυχολόγος με απελευθερωτική κατεύθυνση, βλ. Ενδεικτική βιβλιογραφία.
10. Στο κείμενο "Common notions part 1", ο.π.
11. ο.π.
12. Wacquant, L. 'Towards a Social Praxeology: The Structure and Logic of Bourdieu's Sociology', στο P.Bourdieu & L.Wacquant (επιμ.), An Invitation to Reflexive Sociology, (Chicago: University of Chicago Press, p. 39, 1992)

12 Γιώργος Κεσίσογλου

13. Βλέπε σχετικά O.Fals-Borda, 'Some Basic Ingredients', στο O.Fals-Borda & E.Rahman (επιμ.), *Action & Knowledge: Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research* (NY: Apex Press, σελ. 3-12, 1991).
14. 2004, όπως αναφέρεται παραπάνω.
15. Αναφέρεται ως εισαγωγή στο διάγραμμα της Torre, *Principles of critical participatory action research*, 2009, ο.π.
16. Αναφέρεται στην Εισαγωγή στο Εγχειρίδιο Αγωνιστικής Έρευνας (*Militant Research Handbook*), βλ. Ενδεικτική Βιβλιογραφία.
17. Δηλαδή σχεδόν 3 χρόνια πριν το θάνατό του.
18. Για πληροφορίες σχετικά με την έρευνα, βλ. παραπάνω, σημ. iv.
19. Χρειάζεται δε να επισημάνουμε ότι αγωνιστικές έρευνες δημοσιεύονται τόσο στα αγγλικά, όσο και στα ισπανικά, ιδίως από τη Λατινική Αμερική. Οπότε η ερευνητική και αγωνιστική παραγωγή δύσκολα μπορεί να χαρτογραφηθεί πλήρως.
20. Βλ. Σχετικά μεταξύ άλλων, J.S.Juris, 'Practicing Militant Ethnography with the Movement for Global Justice in Barcelona', στο S. Shukaitis, D. Graeber & E. Biddle, *Constituent Imagination: Militant Investigations Collective Theorization* (Edinburgh: AK Press, 2007)· D.Graeber, *Direct Action: An Ethnography* (Edinburgh: AK Press, 2009).
21. Βλ. Kolinco, τηλεφωνικά κέντρα-εργατική έρευνα-κομμουνισμός (Αθήνα: Κόκκινο Νήμα, 2003). Διαθέσιμο: <http://goo.gl/8kNC0T>
22. Βλ. Experimental Chair on the Production of Subjectivity, 'Call Center: the Art of Virtual Control', trans. by Nate Holdren, *ephemera*, 7(1), pp. 133-138, 2007.
23. Όπως αναφέρθηκε και στη σημ. 10, η Λατ. Αμερική και ιδίως η Αργεντινή αποτέλεσε και αποτελεί ένα εργαστήριο για την παραγωγή θεωρίας και πρακτικής αγωνιστικής έρευνας.
24. Βλ. R. Foltin, *Resistance and Organisation in Postfordism – On the Attempt of a Militant Research of Precarious Labour*. Δημοσιεύτηκε στο αφιέρωμα για την Αγωνιστική Έρευνα του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος για την Προοδευτική Πολιτιστική Πολιτική (eicrp), ο.π.. Διαθέσιμο στα αγγλικά στο: <http://goo.gl/2K66Wt>
25. Βλ. *Precarias a la Deriva*, Πρώτα Τραυλίσματα. Διαθέσιμο στα ελληνικά στο: <http://goo.gl/ZGpQQs>
26. Η μέθοδος της περιπλάνησης (*derive*) πρωτο-χρησιμοποιήθηκε από την Καταστασιακή Διεθνή (G.Debord κ.α.) ως μέσο καταγραφής των επιπτώσεων του γεωγραφικού, αστικού περιβάλλοντος επί των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς των ατόμων.
27. Βλ. Maribel Casas,-Cortés & Sebastián Cobarrubias, 'Drifting Through the Knowledge Machine', στο S. Shukaitis, D. Graeber & E. Biddle, *Constituent Imagination: Militant Investigations Collective Theorization* (Edinburgh: AK Press, 2007). Περισσότερα για την ομάδα: <http://www.countercartographies.org/>.
28. Όπως αναφέρεται στο *Participatory Action Research Toolkit: An Introduction to Using PAR as an Approach to Learning, Research and Action*, βλ. Ενδεικτική βιβλιογραφία
29. Βλ. B. Jiménez-Domínguez, στην ενδεικτική βιβλιογραφία
30. Βλ. I.Prilleltensky & G.Nelson, *Doing Psychology Critically: Making a Difference in Diverse Settings* (Houndmills: Palgrave MacMillan, 2002).
31. Βλ. D. Goodley & I. Parker, (2000). 'Action Research', *Annual Review of Social Psychology*, 2. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/Mhn8qP>
32. Βλ. 'Special Issue on Research and Social Justice' (2013), *Journal of Social Action in Counseling and Psychology*, 5 (3). Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/UUxWWU>
33. Ενδεικτική για την πολιτική/ερευνητική δράση της ομάδας σε μια κατεύθυνση λαϊκής επιστήμης είναι η ιστοσελίδα του Public Science Project: <http://publicscienceproject.org/>. Στο πανεπιστήμιο C.U.N.Y., στεγάζεται στο πρόγραμμα Κριτικής Κοινωνικής Ψυχολογίας/ της Προσωπικότητας (<http://opencuny.org/socialpsych/>). Σχετικές δημοσιεύσεις βλ. Ενδεικτική βιβλιογραφία.

34. Βλ. Principles of critical participatory action research, 2009, ο.π.
35. Βλ. Ε.Συρίγου-Ρήγου, Συζητώντας με τη Λίντα: Μια Αλβανίδα μετανάστρια μιλάει για τη ζωή της (Αθήνα: Εκδόσεις Ανοιχτά Σύνορα – Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, 2000).
36. Βλ. Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα, Ο Δρόμος, η Εργάτης, η Μηχανή, η Πόλη και η Μέθοδος (Αθήνα: Text, 2004).
37. Βλ. Έργων Εξύβριση, Χώροι Κράτησης Μεταναστών: Τεχνικές Εγκλεισμού και Υποκειμενοποίηση (Αθήνα: έργων εξύβριση, 2008). Εξαντλημένο έντυπα, διαθέσιμο: <http://goo.gl/xircQC>
38. Βλ. Ερευνητική Ομάδα, “Ακούστε καλά τι λένε οι φοιτητές...”: Μια ανταγωνιστική έρευνα για το λόγο και τη δράση των φοιτητών στο κίνημα του 2006-2007 (Αθήνα: Εκδόσεις Κινούμενοι Τόποι, 2010). Οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων της έρευνας είναι διαθέσιμες στο: <http://anti-research.blogspot.gr/> αξίζει να αναφερθεί ότι η έρευνα δημοσιεύτηκε και στα αγγλικά, ως A. Evangelinidis & D. Lazaris, Workers' inquiry in praxis: the Greek student movement of 2006-2007, Ephemera, 14 (3), 413-429. Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/ENSq1Z>
39. Βλ. ενδεικτικά το κεφάλαιο 6: 'η έρευνα όπλο για τη διερεύνηση και την όξυνση του ανταγωνισμού', στο Hobo, Ίχνη στο χιόνι. Από τα Καρπάθια στα Εξάρχεια: ιχνηλατώντας τον κοινωνικό ανταγωνισμό. (Αθήνα: Κινούμενοι Τόποι, 2008).
40. Ας σκεφτούμε ότι συνήθως οι ερευνητές/πανεπιστημιακοί προέρχονται από την (μικρο-)αστική ή τη μεσαία τάξη, ενώ οι ερευνώμενοι, είτε από την εργατική τάξη, είτε από κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, πχ ιθαγενείς (Ινδιάνοι), Τσιγγάνοι, άτομα με ψυχικές ή σωματικές αναπηρίες.
41. Ας μην παραβλέπουμε ότι η αγωνιστική έρευνα και συνδέεται και διαφέρει τόσο από τις δημοσιογραφικές καταθέσεις/οδοιπορικά στις συνθήκες εργασίας/ζωής της εργατικής τάξης και των αποκλεισμένων (χαρακτηριστικά παραδείγματα τα βιβλία των F. Engels, G. Orwell παλιότερα, B. Ehrenreich, G. Walraff πιο σύγχρονα), όσο και από τις θεσμικές στατιστικές έρευνες Εργατικού Δυναμικού ή/και Απασχόλησης.

II

Ιστορικό και Θεωρητικό πλαίσιο της Αγωνιστικής Έρευνας

2.

Εργατική Έρευνα

Karl Marx

Καμία κυβέρνηση (μοναρχική ή αστικοδημοκρατική) δεν τόλμησε να αναλάβει μια σοβαρή έρευνα¹ για την κατάσταση της γαλλικής εργατικής τάξης. Αλλά πόσες έρευνες έχουν εκπονηθεί για τις κρίσεις – τις αγροτικές, τις οικονομικές, τις βιομηχανικές, τις εμπορικές, τις πολιτικές!

Οι ατιμίες της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης που αποκάλυψε η επίσημη έρευνα της αγγλικής κυβέρνησης, οι νομικές επιπτώσεις που παρήγαγαν αυτές οι αποκαλύψεις (μείωση της εργάσιμης μέρας σε 10 ώρες, νόμοι για την εργασία των γυναικών και των παιδιών, κλπ) ανάγκασαν τη γαλλική αστική τάξη να τρέμει ακόμα περισσότερο έναντι των κινδύνων που να μπορούσε να προξενήσει μια αμερόληπτη και συστηματική έρευνα.

Προσμένοντας ότι θα μπορούσαμε να ωθήσουμε μια δημοκρατική κυβέρνηση να ακολουθήσει το παράδειγμα της μοναρχικής κυβέρνησης της Αγγλίας, να ξεκινήσει μια ευρεία έρευνα για τα γεγονότα και τα εγκλήματα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, θα προσπαθήσουμε, με τα πενιχρά μέσα που είναι στη διάθεσή μας, να ξεκινήσουμε μια τέτοια έρευνα. Ελπίζουμε να μας υποστηρίξουν στο έργο μας, όλοι οι εργάτες των πόλεων και των επαρχιών, που καταλαβαίνουν ότι μόνο εκείνοι μπορούν να περιγράψουν με πλήρη γνώση τα δεινά που υφίστανται· που μόνο εκείνοι, και όχι οι σωτήρες που στέλνει η θεία πρόνοια, μπορούν να εφαρμόσουν ενεργητικά τις θεραπευτικές συνταγές για τα κοινωνικά δεινά που υπομένουν· βασιζόμαστε επίσης στους σοσιαλιστές όλων των σχολών που, επιθυμώντας την κοινωνική αλλαγή, θα πρέπει να θέλουν και μια συγκεκριμένη και θετική γνώση των καταστάσεων στις οποίες εργάζεται και κινείται η εργατική τάξη, η τάξη στην οποία ανήκει το μέλλον.

Αυτά τα Τετράδια Εργασίας (Cahiers du Travail) είναι το πρώτο έργο το οποίο πρέπει να επιτελέσει η σοσιαλιστική δημοκρατία για να προετοιμάσει την κοινωνική αναγέννηση.

Οι ακόλουθες εκατό ερωτήσεις είναι οι πιο σημαντικές. Στις απαντήσεις πρέπει να δίνεται ο αριθμός της αντίστοιχης ερώτησης. Δεν είναι απαραίτητο να απαντήσετε σε κάθε ερώτηση, αλλά η σύστασή μας είναι οι απαντήσεις να είναι όσο πιο λεπτομερειακές και συνοπτικές γίνεται. Το όνομα του εργάτη ή της εργάτριας που απαντά δεν θα δημοσιοποιείται χωρίς την ειδική άδεια, αλλά το όνομα και η διεύθυνση θα πρέπει να δίνεται ώστε αν είναι απαραίτητο να επικοινωνήσουμε.

Οι απαντήσεις πρέπει να σταλούν στον υπεύθυνο της Revue Socialiste, M. Lécuse, στο 28 της οδού Royale, περιοχή Saint-Cloud, Près Paris.

Οι απαντήσεις θα ταξινομηθούν και θα αποτελέσουν τα στοιχεία ειδικών μονογραφιών που θα δημοσιευτούν από την Revue Socialiste και αργότερα θα δεθούν σε τόμο.

I

1. Ποιος είναι ο κλάδος σας;
2. Το μαγαζί στο οποίο δουλεύετε ανήκει σε καπιταλιστή ή σε ανώνυμη εταιρεία; Δηλώστε τα ονόματα των καπιταλιστών ιδιοκτητών ή διευθυντών της εταιρείας.
3. Δηλώστε τον αριθμό των εργαζόμενων εκεί.
4. Δηλώστε την ηλικία τους και το φύλο τους.

5. Ποια είναι η μικρότερη ηλικία στην οποία ξεκινούν να δουλεύουν εκεί παιδιά (αγόρια ή κορίτσια);
6. Δηλώστε τον αριθμό των επιστατών και των υπόλοιπων υπαλλήλων που δεν είναι κατώτεροι μισθωτοί.
7. Υπάρχουν μαθητευόμενοι; Πόσοι;
8. Πέρα από τους συνήθεις και μόνιμους εργαζόμενους, υπάρχουν εποχιακοί;
9. Ο εργοδότης αναλαμβάνει δουλειές αποκλειστικά για την τοπική, ή εν γένει για την εγχώρια αγορά, ή για εξαγωγές;
10. Το μαγαζί βρίσκεται σε χωριό ή πόλη; Δηλώστε το μέρος.
11. Αν το μαγαζί βρίσκεται στην ύπαιθρο, υπάρχει αρκετή δουλειά στο εργοστάσιο για να ζήσετε ή αναγκάζεστε να τη συνδυάσετε και με αγροτικές δουλειές;
12. Δουλεύετε με τα χέρια ή με μηχανήματα;
13. Δώστε λεπτομέρειες για τον καταμερισμό της εργασίας στο εργοστάσιό σας.
14. Χρησιμοποιείται ο ατμός ως κινητήρια δύναμη;
15. Δηλώστε τον αριθμό των χώρων στα οποία διεξάγονται οι διάφοροι τομείς της παραγωγής. Περιγράψτε την ειδικότητά σας. Περιγράψτε όχι μόνο την τεχνική πλευρά, αλλά και τον κάματο μυών και νεύρων που απαιτείται, καθώς και τη γενική της επίδραση στην υγεία των εργατών.
16. Περιγράψτε τις συνθήκες υγιεινής στα εργαστήρια: το μέγεθος των δωματίων, τον χώρο που διαθέτει κάθε εργάτης, τον εξαερισμό, τη θερμοκρασία, την μόνωση, τις τουαλέτες, τη γενική καθαριότητα, τον θόρυβο των μηχανών, τη μεταλλική σκόνη, την υγρασία, κ.α.
17. Υπάρχει δημοτική ή κυβερνητική επίβλεψη των συνθηκών υγιεινής στα εργαστήρια;
18. Υπάρχουν στη βιομηχανία σας λύματα επιβλαβή για την υγεία που προκαλούν αρρώστιες στους εργάτες;
19. Μήπως το μαγαζί είναι γεμάτο μηχανήματα;
20. Τηρούνται μέτρα ασφαλείας για την πρόληψη των ατυχημάτων στις πηγές ενέργειας, τη γραμμή τροφοδοσίας και τα μηχανήματα (στις γεννήτριες, τη μετάδοση ενέργειας και τα μηχανήματα);
21. Περιγράψτε ατυχήματα που γνωρίζετε ότι έχουν συμβεί.
22. Αν δουλεύετε σε ορυχείο, δηλώστε τα μέτρα ασφαλείας που έχει λάβει ο εργοδότης σας για τον εξαερισμό και την αποτροπή εκρήξεων και άλλων ατυχημάτων.
23. Αν δουλεύετε σε χημικό εργοστάσιο, σε εργοστάσιο σιδήρου, σε εργοστάσιο που παράγει μεταλλικά προϊόντα ή σε οποιαδήποτε άλλη βιομηχανία με ιδιαίτερους κινδύνους για την υγεία, περιγράψτε τα μέτρα ασφαλείας που έχει λάβει ο εργοδότης σας.
24. Πώς φωτίζεται το εργαστήριό σας (γκάζι, πετρέλαιο, κ.α.);

25. Υπάρχουν επαρκή μέτρα πυροπροστασίας;
26. Υποχρεούται νομικά ο εργοδότης ν' αποζημιώσει τον εργάτη ή την οικογένειά του σε περίπτωση ατυχήματος;
27. Αν όχι, έχει αποζημιώσει ποτέ όσους έχουν πάθει ατυχήματα ενώ δουλεύουν για να πλουτίσει;
28. Υπάρχουν οργανωμένες πρώτες βοήθειες στο εργαστήριό σας;
29. Αν δουλεύετε κατ' οίκον, περιγράψτε τις συνθήκες του χώρου εργασίας σας. Χρησιμοποιείτε μόνο εργαλεία ή και μικρά μηχανήματα; Σας βοηθούν τα παιδιά σας ή άλλα πρόσωπα (ενήλικα ή ανήλικα, άνδρες ή γυναίκες); Δουλεύετε για ιδιώτες πελάτες ή για εργοδότη; Έρχεστε απευθείας σ' επαφή μαζί του ή μέσω εργολάβου/αντιπροσώπου;

II

30. Δηλώστε πόσες ώρες δουλεύετε καθημερινά και πόσες μέρες την εβδομάδα.
31. Δηλώστε τον αριθμό των αργιών σας σε ετήσια βάση.
32. Ποια διαλείμματα υπάρχουν στην εργάσιμη μέρα σας;
33. Γευματίζετε σε καθορισμένη ώρα ή ακανόνιστα; Τρώτε στη δουλειά ή εκτός δουλειάς;
34. Η δουλειά συνεχίζεται κατά τη διάρκεια των γευμάτων;
35. Αν χρησιμοποιείται ατμός, πότε ξεκινά και πότε σταματά;
36. Η δουλειά συνεχίζεται τη νύχτα;
37. Δηλώστε τον αριθμό των ωρών εργασίας παιδιών και ανηλίκων κάτω των 16 ετών.
38. Υπάρχουν βάρδιες αν τα παιδιά και οι ανήλικοι αντικαθιστούν το ένα το άλλο κατά τις ώρες εργασίας;
39. Η κυβέρνηση ή ο δήμος έχει εφαρμόσει τους νόμους περί παιδικής εργασίας; Οι εργοδότες τηρούν αυτούς τους νόμους;
40. Υπάρχουν σχολεία για τα παιδιά και τους ανηλίκους που εργάζονται στον κλάδο σας; Αν ναι, σε ποιες ώρες γίνονται τα μαθήματα; Ποιος διοικεί τα σχολεία; Τι διδάσκεται σε αυτά;
41. Αν η δουλειά συνεχίζεται μέρα-νύχτα, ποια είναι η σειρά στις βάρδιες;
42. Πόσο επιμηκύνεται συνήθως η εργάσιμη μέρα σε περιόδους αυξημένης δουλειάς;
43. Τα μηχανήματα καθαρίζονται από εξωτερικό προσωπικό καθαρισμού ή τα καθαρίζουν τζάμπα οι εργάζομενοι σε αυτά, εν ώρα εργασίας;
44. Ποιοι κανονισμοί και ποια πρόστιμα υπάρχουν για όσους αργοπορούν; Πότε ξεκινά το ωράριο και πότε ξαναρχίζει μετά το διάλειμμα για βραδινό;
45. Πόσο χρόνο χάνετε πηγαίνοντας στη δουλειά κι επιστρέφοντας σπίτι;

III

46. Τι είδους σύμβαση έχετε με τον εργοδότη σας; Εργάζεστε με τη μέρα, με τη βδομάδα, με το μήνα, κ.ο.κ.;
47. Ποιοι είναι οι όροι απόλυσης ή αποχώρησης από την εργασία;
48. Σε περίπτωση παραβίασης της σύμβασης, ποια ποινή επιβάλλεται στον εργοδότη, αν είναι αυτός υπαίτιος της παραβίασης;
49. Ποια ποινή μπορεί να επιβληθεί στον εργάτη, αν είναι αυτός υπαίτιος της παραβίασης;
50. Αν υπάρχουν μαθητευόμενοι, ποιοι είναι οι όροι της σύμβασής τους;
51. Η δουλειά σας είναι μόνιμη ή περιστασιακή;
52. Η δουλειά στον κλάδο σας είναι εποχιακή ή σχετικά σταθερή μέσα στο έτος; Αν εργάζεστε εποχιακά, πώς ζείτε τον υπόλοιπο καιρό;
53. Πληρώνεστε με την ώρα ή με το κομμάτι;
54. Αν πληρώνεστε με την ώρα, είναι ανά ώρα ή ανά μέρα;
55. Πληρώνεστε υπερωρίες; Πόσο;
56. Αν πληρώνεστε με το κομμάτι, πώς καθορίζεται η αμοιβή σας; Αν δουλεύετε σε βιομηχανίες όπου η δουλειά μετρείται με την ποσότητα ή με το βάρος, όπως στα ορυχεία, μήπως οι εργοδότες ή οι υπάλληλοί τους σας εξαπατούν για να παρακρατήσουν μέρος της αμοιβής σας;
57. Αν πληρώνεστε με το κομμάτι, μήπως η ποιότητα του προϊόντος χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για άδικες παρακρατήσεις από την αμοιβή σας;
58. Όσο κι αν πληρώνεστε, όπως κι αν πληρώνεστε (με την ώρα ή με το κομμάτι), πότε πληρώνεστε; Με άλλα λόγια, ποια είναι η πίστωση που δίνετε στον εργοδότη σας για να σας πληρώσει για δουλειά που έχετε ήδη κάνει; Πληρώνεστε μια εβδομάδα αργότερα, ένα μήνα αργότερα, κ.ο.κ.;
59. Έχετε παρατηρήσει αν καθυστερήσεις στην πληρωμή σας οδηγούν συχνά σε ενεχυροδανειστήρια, όπου δανείτε με υψηλά επιτόκια και στερείτε πράγματα που χρειάζεστε; Ή αν σας κάνουν να αναλαμβάνετε εσείς χρέη των εργοδοτών και να πέφτετε θύμα τους γιατί είστε οφειλέτες τους; Ξέρετε περιπτώσεις όπου εργάτες έχουν χάσει τους μισθούς τους λόγω πτώχευσης ή χρεοκοπίας των εργοδοτών τους;
60. Οι αμοιβές πληρώνονται απευθείας από τον εργοδότη ή από μεσάζοντες του (π.χ. εργολάβους);
61. Αν οι αμοιβές πληρώνονται από εργολάβους ή άλλους μεσάζοντες, ποιοι είναι οι όροι της σύμβασής σας;
62. Πόσα πληρώνεστε ανά εργάσιμη μέρα;
63. Πόσα πληρώνονται οι γυναίκες και τα παιδιά που εργάζονται μαζί σας στο ίδιο μαγαζί;

64. Πόσο ήταν το υψηλότερο ημερομίσθιο στο χώρο εργασίας σας τον περασμένο μήνα;
65. Πόση ήταν η υψηλότερη αμοιβή με το κομμάτι στο μαγαζί σας τον περασμένο μήνα;
66. Πόση ήταν η δική σας αμοιβή το ίδιο διάστημα και, αν έχετε οικογένεια, πόση ήταν η αμοιβή του/της συζύγου και των παιδιών σας;
67. Οι αμοιβές δίνονται αποκλειστικά σε χρήμα ή και σε άλλη μορφή;
68. Αν νοικιάζετε κατοικία από τον εργοδότη σας, με ποιους όρους γίνεται αυτό; Παρακρατείται το νοίκι από την αμοιβή σας;
69. Ποιες είναι οι τιμές αναγκαίων αγαθών, όπως:
 - Ενοίκιο κατοικίας, όροι μίσθωσης, αριθμός δωματίων, πρόσωπα που ζουν σε αυτά, επισκευές, ασφάλιση, αγορά κι επισκευή επίπλων, θέρμανση, φως, νερό, κ.α.
 - Διατροφή (διάφορα είδη διατροφής)
 - Ένδυση, πλύσιμο, καθαριότητα κ.α.
 - Διάφορες δαπάνες, όπως αλληλογραφία, δάνεια, ενέχυρα, εκπαίδευση παιδιών, εφημερίδες, βιβλία κ.α., ταμεία αλληλοβοήθειας, συνεισφορές σε συνδικάτα, ενώσεις, εργατικές συλλογικότητες
 - Δαπάνες εφόσον απαιτούνται από τα καθήκοντά σας
 - Φόροι
70. Προσπαθήστε να κάνετε έναν εβδομαδιαίο κι ετήσιο προϋπολογισμό εσόδων-εξόδων για εσάς και την οικογένειά σας.
71. Έχετε παρατηρήσει προσωπικά τυχόν μεγαλύτερες αυξήσεις στις τιμές βασικών προϊόντων, πχ. ενοικίου, τροφίμων, σε σχέση με τις αυξήσεις σε μισθούς;
72. Δηλώστε τις αλλαγές σε μισθούς εξ' όσων γνωρίζετε προσωπικά.
73. Περιγράψτε τις αυξήσεις μισθών στις λεγόμενες περιόδους ευημερίας.
74. Περιγράψτε τυχόν διακοπές στην απασχόληση εξαιτίας αλλαγών στη μόδα και επιμέρους ή γενικών κρίσεων. Περιγράψτε τις δικές σας ακούσιες περιόδους αργίας.
75. Συγκρίνετε την τιμή των εμπορευμάτων που παράγετε ή των υπηρεσιών που παρέχετε με την τιμή της εργασίας σας.
76. Παραθέστε, εξ' όσων γνωρίζετε προσωπικά, περιπτώσεις εργατών που έχουν εκδιωχθεί λόγω εισαγωγής μηχανημάτων ή άλλων βελτιώσεων.
77. Σε σχέση με την εξέλιξη των μηχανημάτων και την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, η ένταση και η διάρκειά της έχουν αυξηθεί ή μειωθεί;
78. Γνωρίζετε περιπτώσεις αυξήσεων μισθών λόγω βελτιώσεων στην παραγωγή;

79. Γνωρίζετε περιπτώσεις κατώτερων μισθωτών που θα μπορούσαν να πάρουν σύνταξη στα 50 τους και να ζουν με τα χρήματα που έβγαλαν από τη μισθωτή τους εργασία;
80. Πόσα χρόνια μπορεί να δουλεύει στον κλάδο σας ένας μέσος εργάτης;
81. Υπάρχουν συλλογικότητες αντίστασης στον κλάδο σας, και πώς λειτουργούν; Στείλτε μας τα καταστατικά και τους κανονισμούς τους.

IV

82. Πόσες απεργίες γνωρίζετε ότι έχουν γίνει στον κλάδο σας;
83. Πόσο διήρκεσαν αυτές οι απεργίες;
84. Ήταν γενικές ή επιμέρους απεργίες;
85. Είχαν αίτημα την αύξηση των μισθών ή έγιναν κατά της μείωσης των μισθών, ή μήπως συνδέονταν με τη διάρκεια της εργάσιμης μέρας, ή μήπως είχαν άλλα αίτια;
86. Ποια ήταν τα αποτελέσματά τους;
87. Πείτε για τη δράση των διαιτητικών δικαστηρίων.
88. Οι απεργίες στον κλάδο σας υποστηρίχθηκαν ποτέ από απεργίες εργατών σε άλλους κλάδους;
89. Περιγράψτε τους κανονισμούς και τα πρόστιμα που ορίζει ο εργοδότης σας για τη διοίκηση των μισθωτών εργατών του.
90. Υπήρξαν ποτέ εργοδοτικές ενώσεις με σκοπό την επιβολή μειώσεων στους μισθούς, την επιμήκυνση του ωραρίου, την παρεμπόδιση απεργιών και γενικά την επιβολή της δικής τους βούλησης;
91. Γνωρίζετε περιπτώσεις που η κυβέρνηση έκανε άδικη χρήση των ένοπλων δυνάμεων, που τις έθεσε στην υπηρεσία εργοδοτών κατά των εργατών τους;
92. Γνωρίζετε περιπτώσεις που η κυβέρνηση παρενέβη για να προστατέψει εργάτες από τους εκβιασμούς εργοδοτών και των παράνομων ενώσεών τους;
93. Η κυβέρνηση προσπαθεί να διασφαλίσει την τήρηση της υπάρχουσας εργασιακής νομοθεσίας ενάντια στα συμφέροντα των εργοδοτών; Οι επιθεωρητές της κάνουν το καθήκον τους;
94. Υπάρχουν στο μαγαζί σας ή στον κλάδο σας ταμεία αλληλοβοήθειας για την κάλυψη ατυχημάτων, ασθενειών, θανάτων, προσωρινών αναπηριών, γηρατειών, κ.α.; Στείλτε μας τα καταστατικά και τους κανονισμούς τους.
95. Η συμμετοχή σε αυτές τις ενώσεις είναι προαιρετική ή υποχρεωτική; Τα αποθεματικά τους ελέγχονται αποκλειστικά από τους εργάτες;
96. Αν οι εισφορές είναι υποχρεωτικές, και υπό τον έλεγχο των εργοδοτών, παρακρατούνται από τους μισθούς; Οι εργοδότες πληρώνουν τόκους γι' αυτή την παρακράτηση; Επιστρέφουν τα παρακρατηθέντα ποσά στους εργάτες όταν αποχωρούν από την εργασία ή απολύονται; Γνωρίζετε περιπτώσεις που εργάτες έχουν επωφεληθεί από τα λεγόμενα συνταξιοδοτικά

προγράμματα, τα οποία ελέγχονται από τους εργοδότες, αλλά το αρχικό κεφάλαιο των οποίων παρακρατείται προκαταβολικά από τους μισθούς των εργατών;

97. Υπάρχουν συντεχνίες στον κλάδο σας; Πώς ελέγχονται; Μισθώνουν εργάτες όπως κάνουν και οι καπιταλιστές; Στείλτε μας τα καταστατικά και τους κανονισμούς τους.
98. Υπάρχουν μαγαζιά στον κλάδο σας όπου η πληρωμή γίνεται εν μέρει σε μισθούς και εν μέρει υπό τη μορφή του λεγόμενου μεριδίου από τα κέρδη; Συγκρίνετε τα ποσά που παίρνουν αυτοί οι εργάτες με τα ποσά που παίρνουν άλλοι εργάτες οι οποίοι δεν συμμετέχουν στα λεγόμενα μερίδια από τα κέρδη. Δηλώστε τις υποχρεώσεις των εργατών που ζουν σε αυτό το σύστημα: μπορούν να κάνουν απεργίες κ.α., ή τους επιτρέπεται μόνο να είναι αφοσιωμένοι υπηρέτες των εργοδοτών τους;
99. Ποια είναι η γενική σωματική, πνευματική και ηθική κατάσταση των εργατών και των εργατριών που δουλεύουν στον κλάδο σας;

Γενικές παρατηρήσεις.

...

Σημειώσεις

1. Αυτό το κάλεσμα τυπώθηκε σε 25.000 αντίτυπα και στάλθηκε σε πολλαπλούς αποδέκτες σε όλες τις εργατικές ενώσεις, σε όλες τις ομάδες και τους σοσιαλιστικούς ή δημοκρατικούς κύκλους, σε όλες τις γαλλικές εφημερίδες και σε όλα τα άτομα που τη ζήτησαν. Σ.τ.Μ.: Το κεφάλαιο αποτελεί τη μετάφραση της πρωτότυπης έρευνας του Κ. Μαρξ που δημοσιεύτηκε στην *Revue Socialiste*, τ.4, 20/4/1880, στις σελ. 193-199. Το κείμενο στα αγγλικά: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1880/04/20.htm>. Στα γαλλικά σκαναρισμένη η πρωτότυπη εφημερίδα: <http://bataillesocialiste.wordpress.com/documents-historiques/1880-enquete-ouvriere-marx/>

3.

Κοινές Έννοιες

Marta Malo de Molina

Μαδρίτη, Αύγουστος 2004¹

Σε όλη τη σύγχρονη ιστορία, είναι δυνατόν να εντοπισθεί μια επίμονη δυσπιστία, από την πλευρά των κινημάτων για την κοινωνική αλλαγή, προς ορισμένες μορφές παραγωγής και διανομής της γνώσης. Από τη μια πλευρά, μια δυσπιστία απέναντι σε εκείνες τις επιστήμες που ενισχύουν την καλύτερη οργάνωση της διοίκησης και της εκμετάλλευσης, καθώς και δυσπιστία προς τους μηχανισμούς πρόσληψης των περιθωριακών γνώσεων [minor knowledges] (υπόγειων, ζυμωμένων στην δυσφορία και την απειθαρχία, τροφοδοτούμενων από τις διαδικασίες της αυτόνομης κοινωνικής συνεργασίας ή εξεγερτικότητας²) από την πλευρά των οργανισμών που είναι υπεύθυνοι για την εξασφάλιση της κυβερνησιμότητας (governmentality). Από την άλλη πλευρά, σε πολλές περιπτώσεις, υπήρξε δυσπιστία απέναντι σε εκείνες τις μορφές γνώσης που υποτίθεται ότι ήταν “επαναστατικές”, ιδεολογικές και εικονικές και μια δυσπιστία για τις πιθανές διανοητικές και ιδεαλιστικές μεταλλάξεις των γνώσεων που αρχικά είχαν γεννηθεί στο κέντρο των ίδιων των κινημάτων. Αυτή η δυσπιστία έχει οδηγήσει σε ανικανότητα, σε ορισμένες περιπτώσεις. Στις πιο ζωντανές και δυναμικές διαδικασίες αγώνα και αυτό-οργάνωσης, υπήρξε το κίνητρο να παράγουν τις δικές τους γνώσεις, γλώσσες και εικόνες, μέσα από τις διαδικασίες άρθρωσης ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη, εκκινώντας από μια συγκεκριμένη πραγματικότητα, προχωρώντας από το απλό στο σύνθετο, από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο. Ο στόχος είναι η δημιουργία ενός κατάλληλου και λειτουργικού θεωρητικού ορίζοντα, πολύ κοντά στην επιφάνεια του ‘βιωμένου’, όπου η απλότητα και η σαφήνεια των στοιχείων από τα οποία προέκυψε, επιτυγχάνουν το νόημα και το δυναμικό τους.

Σήμερα, στην αυγή της τρίτης χιλιετίας, όπου η πραγματικότητα των μαμάδων μας και των παππούδων μας φαίνεται να έχει κομματιαστεί πριν από εμάς (με την ήττα των αντισυστημικών κινημάτων την μετά το 1968 περίοδο, το τέλος του κόσμου έχει οριστεί από τη Γιάλα, με την εξαφάνιση του υποκειμένου του ‘εργατικού κινήματος’, το τέλος του βιομηχανικού παραδείγματος, την πληροφορική και τεχνολογική καινοτομία, την αυτοματοποίηση, την αποτοπικοποίηση και αναδιοργάνωση της παραγωγής, την οικονομικοποίηση και την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας³, την επιβεβαίωση της μορφής του κράτους βάσει του πολέμου ως φορέα της κανονιστικής παραγωγής³), και όταν το μόνο πράγμα που παραμένει σταθερό είναι αλλαγή η ίδια -συγκλονιστική αλλαγή-, ορισμένες δράσεις αποκτούν μια αίσθηση του επείγοντος και της αναγκαιότητας. Της αναγκαιότητας να ξεφορτωθούμε φετίχ και ιδεολογικά υπόβαθρα, που ασχολούνται παρά πολύ με το Είναι και την ουσία, και της αναγκαιότητας οικοδόμησης λειτουργικών χαρτών, χαρτογραφιών σε εξέλιξη, που προκύπτουν από τις δυναμικές της αυτό-οργάνωσης, προκείμενου να είμαστε σε θέση να παρέμβουμε στην πραγματικότητα και, ίσως να την μετασχηματίσουμε. Είναι χάρτες για να προσανατολιστούμε και να κινηθούμε μέσα σε ένα τοπίο σχέσεων και εργαλείων κυριαρχίας που υποβάλλονται σε ταχεία μετάλλαξη. Αλλά είναι επίσης χάρτες που μπορεί να μας βοηθήσουν να εντοπίσουμε τους εαυτούς μας σε αυτό το υπέρ-κατακερματισμένο τοπίο, για να βρούμε μια αφετηρία και μια σύνδεση όπου η παραγωγή της γνώσης και της υποκειμενικότητας συγκλίνουν στην οικοδόμηση του κοινού, ταρακουνώντας το πραγματικό.

Αυτή η αναγκαιότητα ενισχύεται, ακόμα περισσότερο αν είναι δυνατόν, από την κεντρικότητα που η ‘γνώση’ και μια ολόκληρη σειρά γενικών ανθρώπινων ικανοτήτων (η γλώσσα, η διάθεση, η επικοινωνία, οι κοινωνικές δεξιότητες, το παιχνίδι και η συνεργασία...) έχουν κατορθώσει να καθορίζουν στην οικονομική αξία κάθε επιχείρησης. Σε πιο γενικές γραμμές, έχουν αποκτήσει μια κεντρική θέση στον ανταγωνισμό στις υψηλότερες βαθμίδες της παγκόσμιας οικονομίας, γίνονται στρατηγικοί πόροι -από την καπιταλιστική άποψη- για την απόκτηση κέρδους και μια διεπαφή μιας ευέλικτης, αποτοπικοποιημένης (delocalising) και δικτυωμένης οικονομίας. Συνδεδεμένη με όλες αυτές τις

μεταμορφώσεις (τουλάχιστον σε ο,τι αφορά την εργασία) είναι η μορφή του δεξιότηχνη (virtuoso): του εργαζομένου που, μέχρι τώρα θεωρείτο ως αντιπαραγωγικός, που δεν αφήνει πίσω του ένα απτό προϊόν, αλλά ένα έργο που βασίζεται στις επιδόσεις ή την εκτέλεση – με τη διαχείριση της ροής των πληροφοριών, τη δικτύωση και την εναρμόνιση των σχέσεων, την παραγωγή καινοτόμων ιδεών, κ.λπ. Η μορφή του δεξιότηχνη προκαλεί με τις δικές της ενέργειες παραδοσιακούς διαχωρισμούς μεταξύ της Εργασίας, της Ενέργειας και της Διάνοιας (κατά την Hannah Arendt): η διάνοια, όταν τεθεί στην υπηρεσία της εργασίας, γίνεται δημόσια, καθημερινή, και ο χαρακτήρας της ως κοινό αγαθό έρχεται στο προσκήνιο. Ταυτόχρονα, η εργασία, ενσωματωμένη στην διάνοια, γίνεται δραστηριότητα χωρίς τελικό προϊόν, καθαρή δεξιότηχνη που εκτελείται σε σχέση με τον άλλο, και για τους άλλους που συνθέτουν τα δίκτυα παραγωγής. Τέλος, στη συγχώνευση της διάνοιας και της εργασίας, και δεδομένου ότι και οι δυο αυτές υιοθετούν ιδιότητες που μέχρι τώρα ήταν ειδικά για δράση, η δράση μόνη της αφήνεται να εκλείπει τελείως, αφού η ιδιαιτερότητά της έχει απαλειφθεί⁴.

Σχετικός με όλα αυτά (όχι ως ομόφωνη ή άμεση συνέπεια, αλλά μάλλον ως μια σύνθετη και παράδοξη σχέση), είναι ένας περίεργος πολλαπλασιασμός των πειραμάτων με -και της αναζήτησης ανάμεσα- στους τομείς της σκέψης, της δράσης και της διατύπωσης που βρίσκεται εντός των κοινωνικών δικτύων που επιδιώκουν να μετασχηματίσουν τη σημερινή κατάσταση των πραγμάτων (και εντός ενός κοινωνικού σχηματισμού που είναι ήδη, από μόνος του, ενάρητος, αφού είναι αναγκασμένος να είναι για να επιβιώσει). Πρόκειται για πρωτοβουλίες που διερευνούν: 1) πως να υπάρξει ρήξη με ιδεολογικά φίλτρα και κληρονομημένα πλαίσια· 2) πως να παράγουν γνώση που προκύπτει άμεσα από τις συγκεκριμένες αναλύσεις των πεδίων της ζωής και της συνεργασίας, και των εμπειριών δυσφορίας και εξέγερσης· 3) πως να κάνουν αυτή τη γνώση να δουλέψει για τον κοινωνικό μετασχηματισμό· 4) πως να καταστήσουν λειτουργικές τις γνώσεις που ήδη κυκλοφορούν μέσω των δικτύων των κινημάτων· 5) πως να ενδυναμώσουν εκείνες τις γνώσεις και να τις αρθρώσουν με πρακτικές... Και, τέλος, 6) πως να κερδίσουν τις πνευματικές και διανοητικές ικανότητές μας από την δυναμική της εργασίας, της παραγωγής κέρδους, και της κυβερνησιμότητας και πως να τις κάνουν να συμμαχήσουν με τη συλλογική (ανατρεπτική, μετασχηματιστική) δράση, που θα τους καθοδηγεί προς δημιουργικές παρεμβάσεις.

Βέβαια, αυτά τα ερωτήματα δεν είναι καινούργια, αν και το πλαίσιο στο οποίο γίνονται μπορεί να είναι. Στην πραγματικότητα, πολλές από τις τρέχουσες εμπειρίες/πειράματα, που κάνουν αυτά τα ερωτήματα, έχουν κοιτάξει στο παρελθόν, ψάχνοντας για ιστορικές αναφορές. Ψάχνουν για παραδείγματα όπου η παραγωγή γνώσης συνδεόταν με τις διαδικασίες αυτο-οργάνωσης και πάλης άμεσα και αποτελεσματικά. Υπό αυτή την έννοια, είναι δυνατόν να εντοπισθούν τέσσερις ενδυναμωτικές τάσεις κατά την πρόσφατη ιστορία: εργατικές έρευνες και συν-έρευνα (co-research), η φεμινιστική επιστημολογία και οι γυναικείες ομάδες συνειδητοποίησης, η ιδρυματική ανάλυση, και η Συμμετοχική Έρευνα Δράσης (ΣΕΔ). Όλα αυτά τα παραδείγματα αξίζουν (λόγω του πλούτου της συσσωρευμένης εμπειρίας) τουλάχιστον μια σύντομη επισκόπηση, στο στυλ του ιστορικού excursus που μας επιτρέπει να τοποθετήσουμε τρέχουσες συζητήσεις και διαδρομές της αγωνιστικής και/ή της έρευνας δράσης. Θα αφιερώσω μεγάλο μέρος αυτού του πρόλογου, σε αυτό το ιστορικό ταξίδι.

Ορισμένες Πηγές Έμπνευσης:

Εργατική Έρευνα και Συν-έρευνα

Η εργατική έρευνα, όπου οι ίδιοι οι εργάτες χρησιμοποιούν τεχνικές της ακαδημαϊκής βιομηχανικής κοινωνιολογίας⁵, ξεκινά τουλάχιστον με τον ίδιο τον Karl Marx. Το 1881, η Revue Socialiste ζητά από το Marx να διαμορφώσει μια έρευνα για τις συνθήκες του γαλλικού προλεταριάτου. Ο Marx αποδέχεται την εν λόγω αποστολή αμέσως, γιατί πιστεύει ότι είναι σημαντικό για το γαλλικό εργατικό κίνημα και τις σέκτες του, που ήταν τόσο αφιερωμένο στην κενή γλώσσα και την εύκολη ουτοπική σκέψη, να θέσει τον αγώνα του σε ένα πιο ρεαλιστικό στίβο. Έτσι, ο Marx γράφει μια περίεργη έρευνα με περισσότερες από εκατό ερωτήσεις, χιλιάδες αντίτυπα της οποίας θα διανεμηθούν σε όλα τα εργοστάσια της χώρας. Γιατί περίεργη; Επειδή η εν λόγω έρευνα αρνείται την ουδέτερη προσέγγιση για τον κόσμο της εργασίας, είναι εναντίον μιας προσέγγισης που αναζητά αποκλειστικά την εξαγωγή χρήσιμων πληροφοριών ή την επαλήθευση ορισμένων γεγονότων. Η έρευνα τοποθετείται η ίδια ανοιχτά από την μια πλευρά

(την πλευρά της πραγματικότητας των εργατών), με ερωτήσεις που θα κρίνονταν ως μεροληπτικές από κάποιον εμπειριστή κοινωνιολόγο. Δεν πρόκειται για την ανεύρεση γεγονότων από την άμεση εμπειρία, αλλά μάλλον είναι κατά πρώτον προσανατολισμένη να κάνει τους εργάτες να σκεφτούν οι ίδιοι κριτικά για την συγκεκριμένη πραγματικότητά τους⁶.

Η ιδέα της “συν-έρευνας” (con-ricerca), δηλαδή, μιας μορφής έρευνας που καταρρίπτει τον διαχωρισμό μεταξύ του υποκειμένου-ερευνητή και του αντικειμένου-ερωτώμενου δεν θα εμφανιστεί μέχρι τη δεκαετία του 1950 στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτή η εμφάνιση συνδέεται, από τη μια πλευρά, με τον αναβρασμό της βιομηχανικής κοινωνιολογίας και την εστίαση στις ανθρώπινες ομάδες, ως ειδικό πεδίο της κοινωνιολογικής έρευνας (βλέπε την κοινωνιολογία των «ανθρωπίνων σχέσεων» του Elton Mayo⁷), και από την άλλη πλευρά, με τις εργατικές ιστορίες⁸. Ωστόσο, αυτές οι ιδέες εξετάστηκαν αποκλειστικά από ακαδημαϊκή κοινωνιολογική σκοπιά. Ο Ιταλός Alessandro Pizzorno, αφού τις εισήγαγε στην Ευρώπη, βοήθησε να αναπτύξει τις πολιτικοποιημένες διαστάσεις τους. Ο Pizzorno, μαζί με μια ομάδα Ιταλών αγωνιστών-διανοούμενων, (που συμπεριελάμβανε τους Romano Alquati και Danilo Montaldi⁹) θα αρχίσει να μετασχηματίζει και να ριζοσπαστικοποιεί τις μεθόδους αυτές μεταξύ του 1966 και του 1967 για την εφαρμογή τους στην πράξη στους αγώνες στην επαρχία της Cremona.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του '60 και του '70, η χρήση της εργατικής έρευνας και της συν-έρευνας (con-ricerca) εξαπλώνεται υπό διαφορετικές μορφές: χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την ανάλυση των μορφών εκμετάλλευσης στο εργοστάσιο και στις γειτονιές, όπως επίσης και ως μηχανισμός για την παρακολούθηση των μορφών ανυπακοής από ομάδες σε περιοδικά όπως τα Quaderni Rossi και Quaderni del territorio (Ιταλία) ή ομάδες όπως η Socialisme ou Barbarie (Γαλλία). Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις, σε αυτές οι τεχνικές δινόταν πνοή από τους ίδιους τους εργάτες, με ένα λιγότερο ή περισσότερο ευέλικτο τρόπο, χωρίς την παρέμβαση θεωρητικών ή ‘ειδικών’ εξωτερικών των διαδικασιών της αυτο-οργάνωσης. Αυτές οι τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν ως μέθοδοι για την οικοδόμηση πεδίων για αγώνα¹⁰. Στο ισπανικό κράτος, τα περιοδικά Teoría y Práctica, και Lucha y Teoría θα αναπτύξουν τις δικές τους μορφές εργατικής έρευνας, που επινόησαν για να γράψουν την ιστορία του ταξικού αγώνα “όπως τη διηγούνται οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές του” (όπως το έθετε ο υπότιτλος του Teoría y Práctica).

Κατά την άποψή μας, αξίζει τον κόπο να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στις χρήσεις της εργατικής έρευνας, που χρησιμοποιήθηκε από τον ιταλικό Operaismo¹¹. Οι νεαροί operaisti/εργατιστές, που συγκεντρώθηκαν αρχικά γύρω από το περιοδικό Quaderni Rossi¹², επιχείρησαν να εξηγήσουν την κρίση του εργατικού κινήματος κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 και στις αρχές της δεκαετίας του '60. Για τους operaisti, δεν ήταν δυνατό να ερμηνευθεί αυτή η κρίση που έζησαν απλώς ως αποτέλεσμα είτε των θεωρητικών λαθών, ή της προδοσίας από την ηγεσία των αριστερών κομμάτων (ένα επιχείρημα που επαναλαμβάνονταν από τα ορθόδοξα στοιχεία των κομμουνιστικών και αναρχο-συνδικαλιστικών τμημάτων του εργατικού κινήματος). Αντίθετα, οι operaisti υποστήριζαν ότι η κρίση αυτή είχε πραγματοποιηθεί εξαιτίας των έντονων αλλαγών στη παραγωγική διαδικασία και τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού που εισήχθη από την επιστημονική οργάνωση της εργασίας. Έτσι, η χρήση της έρευνας είχε ως στόχο να αποκαλύψει μια “νέα εργατική συνθήκη”. Κοιτάζοντας την κατάσταση αυτών των νέων υποκειμένων, πως θα μπορούσαν να ανοίξουν εκ νέου χώρους σύγκρουσης και να ενισχύσουν τα αιτήματα των εργαζομένων, αυτά έγιναν κεντρικά θέματα για την πρακτική και το λόγο των operaisti.

Ωστόσο, οι διαφωνίες γύρω από τις διαδικασίες και το επίκεντρο της έρευνας προέκυψαν από την αρχή. Όπως μας λέει ο Damiano Palano,

“μια μάλλον βασική ρήξη εμφανίστηκε γύρω από τη μορφή και τους στόχους της έρευνας, από το σχηματισμό της πρώτης ομάδας των Quaderni Rossi. Από τη μια πλευρά, υπήρχε η φράξια των ‘κοινωνιολόγων’ (με επικεφαλής των Vittorio Rieser)¹³, και εκείνη την εποχή ήταν η πιο πολυάριθμη. Η φράξια αυτή θεωρούσε την έρευνα ως ένα γνωστικό εργαλείο, για να κατανοήσει τη μετασχηματισμένη πραγματικότητα των εργατών και προσανατολιζόταν προς την κατεύθυνση του να προσφέρει τα εργαλεία για την παραγωγή μιας θεωρητικής και πολιτικής ανανέωσης των επίσημων θεσμών του εργατικού κινήματος. Από την άλλη πλευρά, θα βρούμε τον Alquati και λίγους ακόμη (τους Soave και Gararotto), οι οποίοι, βάσει των εμπειριών του εργοστασίου στις ΗΠΑ και τη Γαλλία, θεωρούσαν την έρευνα ως τη βάση για μια πολιτική παρέμβαση προσανατολισμένη προς την οργάνωση των ανταγωνισμών των εργατών. Ήταν μια σημαντική διαφορά από την άποψη των συγκεκριμένων στόχων της έρευνας. Η απόσταση ανάμεσα στις φράξιες ήταν ακόμα μεγαλύτερη ως προς τη μέθοδο: πράγματι, ενώ η πρώτη φράξια πραγματοποιούσε τη μαρξιστική θεωρία με θέματα και μεθόδους της

βορειο-αμερικανικής βιομηχανικής κοινωνιολογίας, ο Alquati πρότεινε ένα είδος στρατηγικής έρευνας στη μελέτη του εργοστασίου”¹⁴.

Τι ήταν τέλος πάντων αυτή η στρατηγική έρευνα, που προτάθηκε από τον Alquati, εκείνον που είχε αναπτύξει τη μέθοδο της συν-έρευνας (con-ricerca) μαζί με τον Danilo Montaldi, και που τον θυμούνται για τη χρήση του ποδηλάτου για να πάει στα εργοστάσια της FIAT και της Olivetti; Ποια ήταν η βάση αυτής της επιστημολογικής και μεθοδολογικής στροφής που ήταν παρούσα στις πιο ενδιαφέρουσες χρήσεις της εργατικής έρευνας εντός του ιταλικού Operaismo; Για να το θέσω σύντομα, η βάση ήταν μια θεωρία της ταξικής σύνθεσης, η οποία αργότερα θα συμπληρωνόταν με μια θεωρία της αυτό-χειραφέτησης των εργατών (ή αυτο-αξιοποίηση). Αυτές οι έννοιες αναμειγνύονταν με την εμπνευσμένη από το Lukacs ‘θεωρίας των εργαζομένων’, και με την ‘επανάσταση του Κοπέρνικου’ που εγκαινιάστηκε από τον Mario Tronti, άλλο operaista. Η σιωπηρή βάση του Tronti ήταν η αυτονομία του εργάτη. Δηλαδή, μια δυνητική αυτονομία της εργατικής τάξης σε σχέση με το κεφάλαιο. Ας προχωρήσουμε όμως βήμα-βήμα.

Η έννοια της ταξικής σύνθεσης αναφέρεται στην υποκειμενική δομή των αναγκών, συμπεριφορών και ανταγωνιστικών πρακτικών, που συσσωρεύονται μέσα από μια μακρά ιστορία διαφορετικών αγώνων. Η πρώτη εξέλιξη της έννοιας αυτής φαίνεται στα πρώτα γραπτά του Alquati που δημοσιεύθηκαν στα Quaderni Rossi. Εντούτοις αυτή η πρώτη (“οργανική”) διατύπωση θα έπρεπε να περιμένει για να εισαχθεί στο λεξιλόγιο των εργατιστών. Αυτό συνέβη, όταν το περιοδικό Classe Operaia¹⁵, στο δεύτερο χρόνο του, αποφάσισε να συμπεριλάβει ένα ειδικό τμήμα με το ίδιο όνομα (ταξική σύνθεση), υπό την διεύθυνση του ίδιου του Alquati.

Ποιά είναι όμως τα θεμελιώδη στοιχεία της θεωρίας της ταξικής σύνθεσης; Βασικά, αυτά είναι τρία: 1) μια ιδέα για την ύπαρξη μιας υπόγειας και σιωπηλής σύγκρουσης που συνεχίζεται σε καθημερινή βάση από τους εργάτες ενάντια στην καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας· 2) η έννοια ότι η ιεραρχική οργάνωση της επιχείρησης είναι στην πραγματικότητα μόνο μια απάντηση στους αγώνες των εργατών· 3) μια διαίσθηση ότι όλοι οι κύκλοι αγώνα αφήνουν πολιτικά ιζήματα που κρυσταλλώνονται στην υποκειμενική δομή του εργατικού δυναμικού (όπως οι ανάγκες, οι συμπεριφορές και οι ανταγωνιστικές πρακτικές), οι οποίες επιδεικνύουν σε ορισμένο ποσοστό κάποια ακαμψία και αδυναμία αλλαγής.

Πολύ σύντομα, η θεωρία της ταξικής σύνθεσης θα γινόταν πιο περίπλοκη, θέτοντας τη διάκριση μεταξύ ‘τεχνικής σύνθεσης’ και ‘πολιτικής σύνθεσης’. Η πρώτη αφορά την κατάσταση του εργατικού δυναμικού σε μια εσωτερική σχέση με το κεφάλαιο σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή και η δεύτερη αφορά ένα σύνολο (ανταγωνιστικών) συμπεριφορών που, τη στιγμή εκείνη, καθορίζουν την τάξη. Ωστόσο, ορισμένα τμήματα των εργατιστών¹⁶ σκότωσαν το θεωρητικό πλούτο της διάκρισης αυτής, ακόμη και την ίδια την έννοια της ταξικής σύνθεσης. Μείωσαν την τεχνική σύνθεση σε ένα απλό οικονομικό παράγοντα, και ταύτισαν την πολιτική σύνθεση με το κόμμα (και με τις ιδεολογίες και οργανώσεις του εργατικού κινήματος). Παρ’ όλα αυτά, η θεωρία της αυτό-ενδυνάμωσης ως διαδικασία ταξικής σύνθεσης (που αναπτύχθηκε από τον Antonio Negri στη δεκαετία του εβδομήντα), βοήθησε στην εδραίωση μιας πιο σύνθετης ερμηνείας: ο ορισμός της πολιτικής σύνθεσης, ως το προϊόν συμπεριφορών, αγωνιστικών παραδόσεων και συγκεκριμένων πρακτικών για την άρνηση της εργασίας (όλα τους αποκλειστικά υλιστικά), που αναπτύχθηκε από πολλά υποκείμενα σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή και σε ένα συγκεκριμένο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Οι θεωρίες της ταξικής σύνθεσης και η αυτο-χειραφέτηση έχουν καθοριστικές συνέπειες για την εργατική έρευνα. Η ομάδα των ‘νέων σοσιαλιστών κοινωνιολόγων’ που έγραφε στα Quaderni Rossi δεν τις έλαβε υπόψη. Για αυτούς, η έρευνα περιοριζόταν στην εξέταση των ‘επιπτώσεων’ που προκαλούνται στους εργαζομένους από τον μετασχηματισμό της παραγωγής, πάνω στη σωματική και ψυχολογική τους κατάσταση, πάνω στην οικονομική τους κατάσταση και σε σχέση με άλλες ειδικότερες πτυχές της ζωής τους. Ωστόσο, η άλλη φράξια των εργατιστών που εργαζόταν στην έρευνα, ενθαρρύνθηκε από την ιδέα της ταξικής σύνθεσης ως το προϊόν των ιστορικών ιζημάτων των προηγούμενων αγώνων, που την ίδια στιγμή, ανανεώνεται συνεχώς από τη διαδικασία της αυτό-χειραφέτησης που ριζώνει στη υλικότητα των επαναστατικών πρακτικών από πολλαπλά υποκείμενα της παραγωγής. Η έρευνα έτσι, είχε σχεδιαστεί να αρχίζει από το ενοποιημένο επίπεδο του κοινωνικού ανταγωνισμού, για να εντοπίσει την υπόγεια, και συχνά αόρατη, τροχιά της δυσφορίας και των ανυπακοών της καθημερινής ζωής¹⁷.

Αυτή η εκδοχή της εργατικής έρευνας υπονοούσε ένα περαιτέρω βήμα από το απλό ερωτηματολόγιο προς την κατεύθυνση μιας διαδικασίας συν-έρευνας (con-ricerca): από την μια πλευρά, εισάγοντας τους αγωνιστές-διανοούμενους, οι οποίοι επιδίωκαν την έρευνα στο αντικείμενο-πεδίο (σχεδόν πάντα το εργοστάσιο, και μερικές φορές, οι γειτονιές), μετατρέποντάς τους σε επιπλέον δρώντα υποκείμενα

(subject-agents) στο εν λόγω πεδίο. Από την άλλη πλευρά, με την ενεργοποίηση των υποκειμένων που διαμένουν σε αυτό το πεδίο (κυρίως των εργαζομένων και, ενίοτε, των φοιτητών και των νοικοκυρών) στην ερευνητική διαδικασία, θα μετατραπούν αυτόματα σε υποκείμενα-ερευνητές (όχι απλά αντικείμενα έρευνας). Όταν αυτή η διπλή κίνηση λειτουργήσει ομαλά, η παραγωγή της γνώσης που προκύπτει από την ερευνητική διαδικασία τρέφει αμοιβαία μια διεργασία αυτό-χειραφέτησης και την παραγωγή μιας επαναστατικής υποκειμενικότητας στο εργοστάσιο και τις γειτονιές¹⁸.

Γυναικείες Ομάδες Συνειδητοποίησης και η Φεμινιστική Επιστημολογία

Παρόλο που οι προκάτοχοι τους θα μπορούσαν να αναχθούν πολύ πίσω στο παρελθόν -όπως οι άτυπες γυναικείες συναντήσεις και εμπειρίες όπως το κίνημα Blackclubwomen's μετά τον πόλεμο απόσχισης των ΗΠΑ (1865)¹⁹ - οι ομάδες συνειδητοποίησης, με την αυστηρή έννοια του όρου, γεννήθηκαν από το ριζοσπαστικό φεμινιστικό κίνημα στις ΗΠΑ κατά τα τέλη της δεκαετίας του '60. Η Kathie Sarachild βάφτισε την πρακτική της συλλογικής ανάλυσης της καταπίεσης που προκύπτει από το μίρασμα των συναισθημάτων και των εμπειριών των γυναικών σε μια ομάδα, ως συνειδητοποίηση (consciousness-raising). Αυτό συνέβη το 1967, στο πλαίσιο της ομάδας των Ριζοσπαστριών της Νέας Υόρκης (New York Radical Women).

Από την έναρξή τους, οι γυναικείες ομάδες συνειδητοποίησης στόχευαν να επικεντρωθούν στην αυτεπίγνωση που οι γυναίκες έχουν για την δική τους καταπίεση, προκειμένου να προωθήσουν μια πολιτική επανερμηνεία της ζωής τους και να δημιουργήσουν τις βάσεις για το μετασχηματισμό της. Ακολουθώντας τη ριζοσπαστική φεμινιστική ορολογία, είχαν ως στόχο να “ξυπνήσουν τη λανθάνουσα συνείδηση”. Μέσω της πρακτικής της συνειδητοποίησης είχαν την ελπίδα ότι οι γυναίκες θα γίνουν ειδικές για την δική τους καταπίεση, οικοδομώντας μια θεωρία από την προσωπική και οικεία εμπειρία, και όχι από το φίλτρο των προηγούμενων ιδεολογιών. Πέρα από αυτά, η πρακτική αυτή έψαξε για την αναγνώριση των φωνών και εμπειριών μιας συλλογικότητας, η οποία έχει συστηματικά περιθωριοποιηθεί και ταπεινωθεί μέσα από την ιστορία.

Το σύνθημα “το προσωπικό είναι πολιτικό” γεννήθηκε από την ίδια πρακτική. Ήταν μέσα από αυτό το σύνθημα και άλλα που ζητήθηκε η αναγνώριση ως ‘επιστημονικής μεθόδου’ της πρακτικής της συνειδητοποίησης, που βασιζόταν σε ιστορικούς αγώνες και επαναστάσεις. Η ίδια η Kathie Sarachild είπε:

“Η απόφαση να δώσουμε έμφαση στα δικά μας συναισθήματα και τις εμπειρίες ως γυναίκες, και να δοκιμάσουμε όλες τις γενικεύσεις και το διάβασμα που κάναμε με βάση τη δική μας εμπειρία ήταν στην πραγματικότητα η επιστημονική μέθοδος έρευνας. Επαναλαμβάναμε στην πραγματικότητα την πρόκληση της επιστήμης του 17ου αιώνα έναντι του σχολαστικισμού: “μελετήστε τη φύση, όχι τα βιβλία”, και θέταμε όλες τις θεωρίες στη δοκιμασία της πρακτικής της ζωής και της δράσης. Ήταν επίσης μια μέθοδος ριζοσπαστικής οργάνωσης που είχε δοκιμαστεί από άλλες επαναστάσεις. Εμείς εφαρμόσαμε στις γυναίκες και στους εαυτούς μας ως οργανώτριες της γυναικείας απελευθέρωσης την πρακτική που αρκετές από εμάς είχαν μάθει, ως οργανώτριες του κινήματος των πολιτικών δικαιωμάτων στο Νότο στις αρχές της δεκαετίας του 1960”²⁰.

Οι πρωτεργάτριες των ομάδων συνειδητοποίησης ήταν σίγουρες ότι ο μόνος τρόπος για να οικοδομήσουν ένα ριζοσπαστικό κίνημα ήταν να αρχίσουν από τον εαυτό. Αυτό ήταν ένα ακόμη σύνθημα που έγινε δημοφιλές από το φεμινιστικό κίνημα:

“Φαινόταν ξεκάθαρο ότι γνωρίζοντας πως οι δικές μας ζωές σχετίζονταν με τη γενική κατάσταση των γυναικών θα μας κάνει καλύτερες μαχήτριες εξ’ ονόματος των γυναικών ως σύνολο. Θεωρήσαμε ότι όλες οι γυναίκες θα πρέπει να δουν τον αγώνα των γυναικών, ως δικό τους, και όχι ως κατι μόνο για να βοηθήσουν ‘άλλες γυναίκες», ότι θα πρέπει να δουν αυτή την αλήθεια για την ίδια τους τη ζωή, πριν να αγωνιστούν με ριζοσπαστικό τρόπο για κάποια ή κάποιον”²¹.

Κατά συνέπεια, οι ομάδες συνειδητοποίησης ήταν ένας μηχανισμός για να παράγουν ταυτόχρονα την αλήθεια και να οργανώσουν τη θεωρία και τη ριζοσπαστική δράση εναντίον μιας έμφυλης

καταπιεστικής πραγματικότητας. Δεν ήταν μια προηγούμενη φάση ανάλυσης για περιορισμένο χρονικό διάστημα, ούτε ένας στόχος από μόνες τους:

“Η συνειδητοποίηση θεωρήθηκε και μια μέθοδος προσέγγισης της αλήθειας και ένα μέσο για την ανάληψη δράσης και οργάνωσης. Ήταν ένα μέσο για τις ίδιες τις οργανώτριες να προβούν σε μια ανάλυση της κατάστασης, αλλά και ένα μέσο για να χρησιμοποιηθεί από τους ανθρώπους που οργάνωναν και οι οποίες με τη σειρά τους οργάνωναν και περισσότερους ανθρώπους. Ομοίως, δεν θεωρήθηκε απλώς ένα στάδιο της φεμινιστικής ανάπτυξης που στη συνέχεια θα οδηγούσε σε μια άλλη φάση, μια φάση δράσης, αλλά ένα σημαντικό μέρος της συνολικής φεμινιστικής στρατηγικής”²².

Αρχικά, η δημιουργία ομάδων ευαισθητοποίησης προκάλεσε μεγάλο σκάνδαλο, τόσο μέσα στο γυναικείο κίνημα όσο και έξω. Είχαν χαρακτηριστεί μειωτικά ως “συνευρέσεις για τσάι και μπισκότα”, “συνεδρίες κουτσομπολιού” ή “συναντήσεις μαγισσών” (ανάλογα με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις, τις μισογυνιστικές παραδόσεις ή τις προκαταλήψεις). Αυτοί οι χώροι ήταν ο στόχος όλων των ειδών των κατηγοριών, και κυρίως ότι δεν ήταν πολιτικές, αλλά μάλλον θεραπευτικές και παρέμεναν στο ατομικό επίπεδο. Το ίδιο το σύνθημα “το προσωπικό είναι πολιτικό” επινοήθηκε ως απάντηση σε αυτά τα κριτικά ‘βέλη’ που έρχονταν από όλες τις κατευθύνσεις. Αυτή η απάντηση είχε ένα καταφατικό και αμφισβησιακό πνεύμα που αμφισβητούσε τις βάσεις για το τι θεωρείτο μέχρι τότε “πολιτικό”.

Παρά την αρχική σύγκρουση, η πρακτική της συνειδητοποίησης εξαπλώθηκε με ταχύτητα πυρκαγιάς: γυναικείες ομάδες και οργανώσεις από όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που είχαν αρχικά εξοργιστεί με τον απολίτικο χαρακτήρα αυτών των “συναντήσεων μαγισσών” (όπως η Εθνική Οργάνωση για τις Γυναίκες), άρχισαν να χρησιμοποιούν την πρακτική της συνειδητοποίησης, με την προσαρμογή της στις ανάγκες τους. Αυτό συνέβη σε τέτοιο σημείο που περίπου το 1970 εμφανίστηκε μια τάση προς τη θεσμοθέτηση και την επισημοποίηση της συνειδητοποίησης. Η διαδικασία αυτή άλλαξε την πρακτική της συνειδητοποίησης σε ένα σύνολο αφηρημένων μεθοδολογικών κανόνων αποστασιοποιημένων από το συγκεκριμένο πλαίσιο και τους στόχους του κινήματος στο οποίο είχαν γεννηθεί. Εν προκειμένω, η Sarachild θα επέμενε σταθερά ότι η συνειδητοποίηση δεν αποτελεί ‘μέθοδο’, αλλά ένα κρίσιμο όπλο, που μπορεί να προσαρμόζεται στους στόχους του κάθε αγώνα:

Τα σύνεργα των κανόνων και της μεθοδολογίας – το νέο δόγμα του “C-R” (Consciousness-Raising) που έχει αναπτυχθεί γύρω από την συνειδητοποίηση όπως είχε εξαπλωθεί – είχε το αποτέλεσμα της δημιουργίας παγιωμένων συμφερόντων για τους ειδικούς της μεθοδολογίας, και των επαγγελματιών (για παράδειγμα, οι ψυχίατροι) και των ερασιτεχνών. Υπήρξε ένας μεγάλος αριθμός τυποποιημένων ‘κανόνων’ ή ‘κατευθυντηρίων γραμμών’ για την συνειδητοποίηση που είχε δημοσιευθεί και διανεμηθεί σε ομάδες γυναικών με έναν αέρα εξουσίας και σαν να εκπροσωπούσε το αυθεντικό πρόγραμμα της συνειδητοποίησης. Αλλά η νέα γνώση είναι η πηγή της δύναμης και ισχύος της συνειδητοποίησης. Οι μέθοδοι είναι απλά για να υπηρετήσουν το σκοπό αυτό, μπορούν να αλλάξουν αν δεν είναι χρήσιμες²³.

Εν κατακλείδι, η βάση της συνειδητοποίησης ήταν μόνο μία, τόσο απλή όσο δύσκολο είναι να εφαρμοστεί στην πράξη:

“Η ανάλυση της εμπειρίας μας στη προσωπική μας ζωή και στο κίνημα, το διάβασμα σχετικά με την εμπειρία των αγώνων άλλων λαών, και η σύνδεση αυτών μέσω της συνειδητοποίησης θα μας κρατήσει στην πορεία, να οδεύουμε όσο το δυνατόν πιο γρήγορα προς τη γυναικεία απελευθέρωση”²⁴.

Ωστόσο, αυτή η υπερβολική έμφαση στο επίπεδο της καθαρής συνείδησης και η ιδέα ότι μια ‘λανθάνουσα συνείδηση’ υπήρχε σε όλες τις γυναίκες ως προς την καταπίεση τους ως γυναίκες, έτοιμη να γίνει ορατή, έκανε μερικές ομάδες να πιστεύουν σε μια ‘αληθινή συνείδηση’. Είχε γίνει κατανοητή ως ένα προϋπάρχον αντικείμενο αντί για κάτι που πρέπει να δημιουργηθεί. Ακολουθώντας αυτή την ιδέα, ορισμένες ομάδες επικεντρώθηκαν περισσότερο στην ερμηνεία της καταπίεσης παρά στην απογύμνωση των υπόγειων πρακτικών απόρριψης και εξεγερτικότητας, λιγότερο προφανείς και ίσως, λιγότερο ‘αληθινές’ εκείνες την εποχή. Εντέλει όμως, η πρακτική της συνειδητοποίησης ήταν μια από τα κύριες γεννήτριες του φεμινιστικού κινήματος της δεκαετίας του εβδομήντα, και επέτρεψε την κατάρτιση σχεδίων δράσης και απαιτήσεων που συνδέονται άμεσα με την εμπειρία χιλιάδων γυναικών: από τη θεαματική δημόσια καύση των σουτιέν μέσω της οποίας οι Ριζοσπάστριες της Νέας Υόρκης (New York Radical Women) εμφανίστηκαν, στα λαθραία δίκτυα οικογενειακού προγραμματισμού και την αυτο-διαχείριση της υγείας που άνθισε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και τις ΗΠΑ. Επιπλέον, πολλές από τις διαισθήσεις που παρουσιάστηκαν στη διαμόρφωση και την πρακτική αυτών των συναντήσεων

“με τσάι και μπισκότα” θα δημιουργήσουν μια ολόκληρη φεμινιστική επιστημολογία που αναπτύχθηκε από διανοούμενες γυναίκες από διάφορους κλάδους από τη δεκαετία του εβδομήντα, μέχρι σήμερα.

Η ανεύρεση της πορείας των διαφόρων τάσεων της φεμινιστικής επιστημολογίας είναι πέρα από το πεδίο του παρόντος άρθρου. Η Sandra Harding ωστόσο θα προσπαθούσε να ιχνηλατήσει ακριβώς αυτή την πορεία, το 1986, με όλες τις απλουστεύσεις και αναγωγές που μια τέτοια ενέργεια κατηγοριοποίησης προϋποθέτει. Η Harding διακρίνει μεταξύ της θεωρίας από φεμινιστική σκοπιά, του μεταμοντέρνου φεμινισμού, και του εμπειριστικού φεμινισμού²⁵. Από την άλλη πλευρά, είναι μια ιστορία που αναπτύχθηκε κυρίως στον ακαδημαϊκό χώρο, αν και με σημαντικές επιπτώσεις σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους. Εντέλει όμως, πιστεύουμε ότι αξίζουν να αναφερθούν, έστω και εν συντομία, ορισμένες από τις κοινές έννοιες εκείνων των φεμινιστικών τάσεων. Ειδικά οι σιωπηρές διαισθήσεις στην πρακτική της συνειδητοποίησης που όντως χρησιμεύουν ως πηγή έμπνευσης για τις σημερινές πρωτοβουλίες της κριτικής κοινωνικής έρευνας, της αγωνιστικής έρευνας ή της έρευνας δράσης που συνδέονται με τη δυναμική των κινημάτων αυτό-διαχείρισης.

Καταρχάς, είναι σημαντικό να αναφέρουμε την εμπειριστικώς κριτική που αναπτύχθηκε από τη φεμινιστική επιστημολογία ενάντια στο μάτι της σημερινής θετικιστικής επιστήμης “που μπορεί να δει τα πάντα” και που δεν βρίσκεται “πουθενά”: μια εικόνα που, στην πραγματικότητα, είναι μόνο η μάσκα ενός υποκειμένου γνώσης που είναι σε μεγάλο βαθμό άνδρας και λευκός, ετεροφυλόφιλος, και από μια άνετη ταξική θέση, ο οποίος ως εκ τούτου, έχει κυριαρχική θέση και έχει συγκεκριμένα συμφέροντα στον έλεγχο και την διαχείριση (επί των σωμάτων, των πληθυσμών, των φυσικών, κοινωνικών και μηχανιστικών πραγματικοτήτων...). Η υποτιθέμενη ουδετερότητα από αυτό το είδος του βλέμματος καθοδηγείται από ένα δυϊστικό παράδειγμα που στερεοποιεί εντελώς τη διχοτόμηση μυαλού/σώματος, όπου το μυαλό δεσπόζει των σωματικών ‘αποκλίσεων’ και των διαθέσεων, που πάντα συνδέονται με το γυναικείο. Σε μια προσπάθεια να εξαφανίσει εκείνο το αποσωματοποιημένο υποκείμενο γνώσης, χωρίς να πέσει σε σχετικιστικές αφηγήσεις, η φεμινιστική επιστημολογία προτείνει την ιδέα ενός υποκειμένου της γνώσης, που είναι ενσώματο και ριζωμένο σε μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή. Πρόκειται λοιπόν για ένα υποκείμενο που είναι σεξουαλικοποιημένο, ριζοσπαστικοποιημένο, κτλ, το οποίο παράγει τοπικοποιημένες -αλλά καθόλου λιγότερο αντικειμενικές- γνώσεις. Όπως αντιθέτως: καθώς γράφει η Donna Haraway “μόνο η μερική προοπτική υπόσχεται αντικειμενικό όραμα”. Αυτή η μερική προοπτική απαιτεί μια πολιτική της τοπικοποίησης και μια ανάληψη δέσμευσης σε ένα συγκεκριμένο πεδίο, από το οποίο τα υποκείμενα θα μπορούν να μιλήσουν, να δράσουν και να ερευνηθούν²⁶. Άμεσα σχετιζόμενη με αυτή την κριτική προς το κυρίαρχο επιστημονικό βλέμμα, η φεμινιστική επιστημολογία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις σχέσεις εξουσίας που παίζουν ρόλο σε κάθε είδος έρευνας, και στη συνακόλουθη ανάγκη για μια κοινωνική οργάνωση της έρευνας με βάση το παράδειγμα της αναστοχαστικότητας (reflexivity) και τα κριτήρια της διαφάνειας και της δημοκρατίας. Τέλος, με την αποκατάσταση μιας υπόγειας πρακτικής όλων των subaltern ομάδων, οι πρακτικές, η αλληλοσυσχέτιση και η αφήγηση αξιώνονται ως μέρος των διαδικασιών παραγωγής και μετάδοσης της γνώσης.

Ιδρυματική ανάλυση

Συγχρόνως με τις φεμινιστικές ομάδες συνειδητοποίησης, η ιδρυματική ανάλυση (institutional analysis)²⁷ γεννήθηκε στη Γαλλία. Προέκυψε και συγχρόνως ξεπέρασε, την ιδρυματική ‘παιδαγωγική’ και την ιδρυματική ψυχοθεραπεία. Αυτή η γέννα ήλθε στη μέση της μεγάλης κοινωνικής αναταραχής και της γενικευμένης κρίσης της θεσμικής δύναμης. Σύμφωνα με την ιδρυματική ανάλυση, το ‘ίδρυμα’ είναι η μορφή (αρχικά κρυμμένη) που υιοθετείται από τα σχήματα της παραγωγής και της αναπαραγωγής των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων. Η κρίση της ιδρυματικής μορφής άνοιξε ένα χώρο όπου η ιδρυματική ανάλυση σκόπευε να εξερευνηθεί. Αυτό το είδος της ανάλυσης αρχίζει από το ίδιο το ίδρυμα προκειμένου να ανακαλύψει και να αναλύσει την υλική βάση του, την ιστορία του και την ιστορία των μελών του, το ρόλο του στην τεχνική και κοινωνική διαίρεση της εργασίας, των δομικών σχέσεων του, κ.λπ... Πώς; Αρχικά, με την αναγνώριση της ψεύτικης ουδετερότητας του (ψυχ)αναλυτή ή του παιδαγωγού, και του γεγονότος ότι όλα τα αναλυτικά ή εκπαιδευτικά προγράμματα υπονοούν μια παρέμβαση. Δεύτερον, απελευθερώνοντας την ‘κοινωνική λέξη’, τη συλλογική έκφραση και την “πολιτική” (ή ακόμα καλύτερα, τη μικροπολιτική) των επιθυμιών, με την εμπλοκή κάθε ενός από τα μέλη του ιδρύματος στη διαδικασία της ανάλυσης. Όπως γράφει εν προκειμένω ο Felix Guattari:

“Η ουδετερότητα είναι μια παγίδα: κάποιος πάντα συμβιβάζεται. Είναι σημαντικότερο να το γνωρίζουμε αυτό

ώστε οι παρεμβάσεις μας να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο αλλοτριωτικές. Αντί να επιτελούμε μια πολιτική της υποταγής, της ταύτισης, της κανονικοποίησης, του κοινωνικού ελέγχου, της σημειωτικής διαχείρισης των ανθρώπων με τους οποίους συνδεόμαστε, είναι δυνατό να γίνει το αντίθετο. Είναι δυνατό να επιλέξουμε μια μικροπολιτική που συνίσταται στην πίεση, παρά το γεγονός ότι μας έχουν αποδώσει λίγη δύναμη, υπέρ μιας διαδικασίας της απο-αλλοτριώσης, μια απελευθέρωση της έκφρασης, χρησιμοποιώντας τις ‘εξόδους’, ή μάλλον τις ‘γραμμές πτήσης’, σε σχέση με τις κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις”. Επίσης, “προκειμένου να αναπτυχθεί μια αυθεντική ανάλυση [...] το κύριο πρόβλημα δεν θα ήταν ερμηνεία, αλλά η παρέμβαση. ‘Τι μπορείς να κάνεις για να αλλάξεις αυτό;’”²⁸

Εντούτοις, αυτός δεν είναι ο μόνος τρόπος σύνδεσης της πολιτικής με τη δράση δια της ιδρυματικής ανάλυσης. Λαμβάνοντας υπόψη την προέλευσή της στην παιδαγωγική και την ψυχοθεραπεία, αυτή η ανάλυση εστιάζει στα ιδρύματα όπως το σχολείο και το νοσοκομείο (ιδιαίτερα το ψυχιατρικό). Αλλά, από την αρχή, αυτά τα όργανα γίνονται κατανοητά όχι ως απομονωμένοι χώροι· αντιθέτως, ολόκληρο το ιδρυματικό σύστημα θεωρείται ως επικοινωνία και αρθρώνεται με το Κράτος. Αυτό οδηγεί σε μια άμεση σχέση μεταξύ της ιδρυματικής ανάλυσης και της πολιτικής αγωνιστικότητας: στην τελική περίπτωση, το κράτος πάντα θα προσφύγει στη βία όταν απειλείται η σταθερότητα του θεσμικού συστήματος. Αυτό κάνει αδύνατη την ‘ανακάλυψη’ ή την ανάλυση του ιδρύματος εκτός αν υπονοεί κάποιο τύπο ‘αντιπαράθεσης’ σε μια συγκεκριμένη στιγμή, και την εμπειρία υπό την ισχυρή έννοια του όρου – δηλαδή την εμπειρία της δράσης, της αγωνιστικότητας.

Ακόμα κι αν μερικές βιβλιογραφίες τείνουν να αποκλείουν τον Félix Guattari από μέλος του ιδρυματικού κινήματος, αυτός ο ανώμαλος και παραγωγικός στοχαστής, ο αναλυτής και αγωνιστής ήταν εκείνος που έπλασε τον όρο “ιδρυματική ανάλυση” περίπου το 1964/1965, κατά τη διάρκεια της συνεδρίας μιας ομάδας μελέτης που εστίασε στη ιδρυματική ψυχοθεραπεία²⁹. Ο Guattari έπλασε αυτόν τον όρο εξαιτίας της ανάγκης να διαφοροποιηθεί αυτή η νέα τάση από δύο άλλες: αφενός, ενάντια στη σχολή με αρχηγούς τους Daumezon, Bonafé και Le Guillant (που πρότειναν την έκφραση “ιδρυματική ψυχοθεραπεία” κατά τη διάρκεια της γαλλικής απελευθέρωσης στον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο) η οποία περιόριζε την ανάλυση σε μια εσωτερική διερώτηση μέσα στους τοίχους του ψυχιατρικού ιδρύματος. Αυτή η εστίαση κατανοούσε το ίδρυμα ως μια απομονωμένη οντότητα χωρίς γενικά σχέση με την κοινωνία, και θεωρούσε ότι είναι δυνατό να απο-αλλοτριωθούν οι κοινωνικές σχέσεις του νοσοκομείου με τον περιορισμό της έρευνας στον ίδιο τον ιδρυματικό χώρο. Αφετέρου, η ιδρυματική ανάλυση απομακρύνθηκε επίσης από την αυξανόμενη ειδίκευση της ψυχαναλυτικής πρακτικής, που έδινε την αποκλειστική ευθύνη σε έναν ‘ειδικό’ ή σε μια ομάδα, πρόσωπα τα οποία κέρδιζαν στη συνέχεια εξαιρετική δύναμη. “Η ανάλυση θα είναι χρήσιμη μόνο όταν παύει να είναι η εργασία ενός ειδικού, ενός μεμονωμένου ψυχαναλυτή ή ακόμα μιας αναλυτικής ομάδας, η οποία αποτελεί έναν σχηματισμό εξουσίας. Πιστεύω ότι μια διαδικασία πρέπει να παραχθεί που προκύπτει από αυτό που έχω καλέσει *agenciamiento*³⁰. Αυτή η διεργασία ενδυνάμωσης δεν αποτελείται απλώς από τα άτομα, μάλλον εξαρτάται από τις ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές, θεσμικές, μικροπολιτικές συνθήκες”³¹. Στο ίδιο πνεύμα, η ιδρυματική ανάλυση θα θεωρούσε ότι τα κοινωνικά κινήματα αποδίδουν δράση/ενδυναμώνουν την προνομιούχο αναλυτική ομιλία. Παραδείγματα θα μπορούσαν να βρεθούν στα φεμινιστικά κινήματα και στο κίνημα του ελεύθερου ραδιόφωνου³².

Η πρακτική της ιδρυματικής ανάλυσης θα πολλαπλασιαστεί και θα τραφεί από την εμπειρία του περιοδικού *Recherches* και του FGRI (Ομοσπονδία των ομάδων έρευνας και μελέτης της Ιδρυματικής Ανάλυσης), και τα δύο εκ των οποίων συγκέντρωσαν τις ψυχιατρικές ομάδες που ενδιαφέρονταν για την ιδρυματική θεραπεία, τις ομάδες δασκάλων από το κίνημα *Freinet*³³, φοιτητές που συνδέονταν με την εμπειρία του *BAPU*³⁴, αρχιτέκτονες, πολεοδόμους, κοινωνιολόγους, κοινωνικούς ψυχολόγους... Αυτή η δυναμική εισροή θα οδηγούσε στην ενσωμάτωση δύο κορυφών στην αναλυτική διαδικασία: αφενός, μια “έρευνα στην έρευνα”, δηλαδή, μια ανάλυση που λαμβάνει υπόψη “το γεγονός ότι οι ερευνητές δεν μπορούν να κατανοήσουν το αντικείμενό τους εκτός υπό την προϋπόθεση ότι οι ίδιοι οργανώνονται, και ότι ερωτούν τον εαυτό τους για τα πράγματα που επιφανειακά δεν έχουν καμία σχέση με το αντικείμενο μελέτης τους”³⁵. Αφετέρου, η ιδέα ‘της διεπιστημονικότητας’ στην έρευνα, η οποία μας επιτρέπει να ξεμπλοκάρουμε ψεύτικα προβλήματα.

Επιπλέον, ήταν σε αυτό το πλαίσιο που προτάθηκαν βασικές έννοιες οι οποίες αργότερα θα ενσωματώνονταν στις κριτικές κοινωνικές επιστήμες: συσκευή ανάλυσης (*analyzer*), ιδρυματική μετάβαση (*institutional transfer*), εγκαρσιότητα (*transversality*)... Ειδικότερα, η εγκαρσιότητα θα ήταν η βασική έννοια της ανάλυσης:

“Η ανάλυση, κατά την άποψή μου, συνίσταται στην άρθρωση, στην παραγωγή της συνύπαρξης – όχι στην ομογενοποίηση ή την ενοποίηση – για να παρέχει ένα αξίωμα της εγκαρσιότητας, για να πετύχει στο να κάνει τους διαφορετικούς λόγους να επικοινωνήσουν εγκάρσια [...], λόγους διακριτών εξουσιών και όχι μόνο γενικούς θεωρητικούς λόγους, επίσης μάλλον και μικρο-λόγους, λιγότερο ή περισσότερο φλύαρους, στο επίπεδο των καθημερινών σχέσεων ζωής, των αλληλεπιδράσεων με το χώρο, κ.λπ...”³⁶

Η ιδρυματική ανάλυση, αντιμετωπίζοντας την πίστη στην πρακτική της συνειδητοποίησης (και ένα μεγάλο μέρος της μαρξιστικής θεωρίας και πρακτικής), και τη σημασία του να κάνεις το λανθάνον να αναδυθεί στη συνείδηση, εξαιτίας σε μεγάλο μέρος των ριζών της στην ψυχοθεραπεία και την παιδαγωγική, επιμένει στη δυνατότητα του μοριακού επιπέδου, στην αξία των μικρο-συστημάτων λόγου (micro-discourses), στη συλλογική εργασία πάνω στην οικονομία της επιθυμίας. Από αυτή την άποψη, θα δοθεί μεγάλη έμφαση στη σημαντικότητα του “αναλυτικού ανύσματος” (analytical vector) των κοινωνικών αγώνων ως το σημείο όπου αυτό το άνυσμα θα μπορέσει να βοηθήσει να ξεμπλοκάρει εκείνους τους αγώνες. Από αυτή την άποψη ο Guattari θα έγραφε:

“Είμαι πεπεισμένος ότι οι ταξικοί αγώνες στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι μετασχηματισμοί στην καθημερινή ζωή, όλα τα προβλήματα της μοριακής επανάστασης, δεν θα βρουν καμία λύση εκτός αν αναπτυχθεί μια πολύ ιδιαίτερη μορφή και πρακτική της θεωρίας, χωριστή από την παραδοσιακή θεωρητικολογία, συγχρόνως ατομική και μαζική, η οποία κατά συνεχή τρόπο, να οδηγήσει σε μια συλλογική απαλλοτρίωση όλων όσων αφορούν την οικονομία της επιθυμίας [...] Την ίδια στιγμή που κάποιος διατυπώνει αυτό που θεωρεί δίκαιο ή αναμειγνύεται σε έναν αγώνα που τον θεωρεί αποδοτικό, η ανάπτυξη ενός τύπου ‘περάσματος στον Άλλο γίνεται απαραίτητη, μια αποδοχή της ετερογενούς ενικότητας, μια μαχητική αντι-διεργασία, που συμπίπτει με την αναλυτική διεργασία”³⁷.

Η ιστορία των κινημάτων ιδρυματικής ανάλυσης θα είχε δύο φάσεις και ο Μάης του '68 θα αποτελούσε την κρίσιμη καμπή μεταξύ τους. Η πρώτη φάση θα ήταν πλήρως γαλλική και η συγκεκριμένη πρακτική της θα διεξαγόταν στο εσωτερικό ενός ιδιαίτερου ιδρυματικού πλαισίου (το σχολείο, η κλινική...). Μετά το Μάη του '68 βρίσκουμε, αφενός, στη Γαλλία μια τάση που επαν-εγγράφει την ιδρυματική ανάλυση στο πεδίο του ειδικού (είτε πανεπιστημιακού είτε επαγγελματία κοινωνικού ψυχολόγου). Η ιδρυματική ανάλυση θα μετατρέποταν έτσι κατά ένα μεγάλο μέρος είτε σε ένα εμπορικό ή πανεπιστημιακό προϊόν, υπό την αιγίδα μορφών σαν τον Georges Lapassade, René Lourau και Michel Lobrot. Το πρόβλημα εδώ δεν θα ήταν η ανάκτηση μιας πρακτικής που προέκυψε στη θερμότητα της δυναμικής της κοινωνικής αυτο-οργάνωσης και κριτικής, αλλά μάλλον – όπως στην περίπτωση των ομάδων συνειδητοποίησης – ο μετασχηματισμός της ιδρυματικής ανάλυσης σε μια τυποποιημένη και αφηρημένη “μέθοδο”, ή άμεσα στον αντίποδα των ενδιαφερόντων, των προβλημάτων και των ανησυχιών υπό τις οποίες η ανάλυση διατυπώθηκε. Αφετέρου, έξω από τη Γαλλία (ειδικά στην Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο) το κίνημα της ιδρυματικής ανάλυσης θα έβγαινε εντελώς από το ιδρυματικό πλαίσιο προκειμένου να επιτεθεί στις ίδιες τις αρχές και βάσεις του ιδρύματος. Μαζί με το κίνημα της αντι-κουλτούρας της δεκαετίας του '70 αυτός ο κλάδος της ιδρυματικής ανάλυσης θα βοηθούσε στην ίδρυση της αντι-ψυχιατρικής και της εκπαίδευσης χωρίς σχολείο. Οι Ivan Illich, David G. Cooper και Franco Basaglia ήταν εν προκειμένω σημαντικά πρόσωπα³⁸.

Συμμετοχική έρευνα Δράσης (ΣΕΔ)

Η έρευνα δράσης (ΕΔ που αργότερα θα συμπληρωθεί με το Σ. για τη συμμετοχική) γεννήθηκε ως αντίδραση στο παραγωγικίστικο και τεχνικίστικο πρότυπο των πρακτικών R D [Research & Development -Έρευνα και Ανάπτυξη]. Η έρευνα δράσης είναι το αποτέλεσμα μιας σύγκλισης μεταξύ των κριτικών σχολών της κοινωνικής έρευνας και της παιδαγωγικής (όπως της λαϊκής εκπαίδευσης, ειδικά των θεωριών και εμπειριών που εμπνέονται από την Παιδαγωγική των Καταπιεσμένων του Paulo Freire). Αυτές οι παιδαγωγικές εμπειρίες κέρδισαν σημαντική παρουσία στη Λατινική Αμερική, συνδεδεμένες με διαδικασίες της εκπαίδευσης ενηλίκων και των κοινοτικών αγώνων για τη βελτίωση των καθημερινών όρων ζωής.

Η ΣΕΔ προσπαθεί να συναρθρώσει την έρευνα και την κοινωνική παρέμβαση με τις γνώσεις, τις τεχνογνωσίες και τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων. Θεωρεί τη ‘δράση’ ως το κύριο κριτήριο

για να επικυρωθεί οποιαδήποτε θεωρία, καθιστώντας προτεραιότητα την πρακτική γνώση. Η αντικειμενικότητα αυτών των γνώσεων παράγεται μέσω του βαθμού στον οποίο παρήχθησαν συλλογικά, μέσω του διαπροσωπικού διαλόγου μαζί με μια διαδικασία που πηγαιίνει από πιο συγκεκριμένα στοιχεία (ή πραγματικότητες) στο αφηρημένο σύνολο, επιστρέφοντας κατόπιν πάλι στο συγκεκριμένο. Όταν επιστρέψει αυτή η γνώση στη συγκεκριμένη πραγματικότητα, είναι αποκρυσταλλωμένη για να παράγει δράση (και έτσι το παράδειγμα της αντικειμενικότητας μετασχηματίζεται στην αναστοχαστικότητα -*reflexivity*- και τη διαλογική δέσμευση, αγκαλιάζοντας δύο αρχές παρόμοιες κατά κάποιο τρόπο με τη φεμινιστική επιστημολογία). Εντούτοις, δεν έχουν όλες οι δράσεις αξία από μόνες τους: η δράση που αναμένεται να προκύψει από μια διαδικασία ΣΕΔ πρέπει να είναι συλλογική και να συμβάλει στο μετασχηματισμό της πραγματικότητας, παράγοντας μια νέα και πιο δίκαιη πραγματικότητα. Αυτό είναι μια άλλη βασική πτυχή για την επικύρωση της παραχθείσας γνώσης. Επομένως, για την ΣΕΔ, η κοινωνική (και μετασχηματιστική) πράξη είναι συγχρόνως, και αντικείμενο και αποτέλεσμα της έρευνας³⁹.

Ένα άλλο βασικό στοιχείο της ΣΕΔ είναι η ρήξη της με τις παραδοσιακές σχέσεις μεταξύ του υποκειμένου (ερευνητής) και του αντικειμένου (που ερευνάται), που ήταν χαρακτηριστικές της κλασικής κοινωνιολογικής έρευνας. Από τη στιγμή που αναγνωρίζεται ότι κάθε κοινωνικό υποκείμενο έχει δυναμικό δράσης, υπάρχει εκεί μια αναζήτηση της διεργασίας της συν-έρευνας, στην οποία τα διαφορετικά υποκείμενα, με τις διαφορετικές τεχνογνωσίες ή γνώσεις, συνδέονται μεταξύ τους με ηθικά κριτήρια. Εκείνα τα υποκείμενα που είναι έξω από την κοινότητα ή την υπό έρευνα κοινωνική πραγματικότητα πρέπει να λειτουργήσουν ως καταλυτικά στοιχεία, αλλά ποτέ δεν πρέπει να καθορίζουν την κατάσταση. Αυτό απαιτεί μια απόλυτη διαφάνεια προς όλους τους συμμετέχοντες στην ερευνητική διαδικασία. Επίσης, απαιτεί μια απόλυτη διαφάνεια και μια ανατροφοδότηση μεταξύ της τεχνικής/επιστημονικής γνώσης (που έρχεται συνήθως από έξω) και των “λαϊκών γνώσεων” που ήδη υπάρχουν στην κοινότητα. Αυτό επιτρέπει τη δυναμική της διαμόρφωσης και τη δυναμική της αυτοπεποίθησης και (την ρητορική και αναστοχαστική) άρθρωση εκείνων των γνώσεων που συνήθως δεν αναγνωρίζονται. Αυτό απαιτεί επιπλέον τη μόνιμη προσοχή στα διαφορετικά πλάνα της υποκειμενικότητας (ερευνητές όπως ο Tomas P. Villasante τα διαιρούν σε προφανή, λανθάνοντα και βαθιά πλάνα της υποκειμενικότητας⁴⁰).

Η ΣΕΔ έγινε ισχυρή τάση κατά τη διάρκεια του μισού της δεκαετίας του '60 όταν συνδέθηκε με τη λαϊκή εκπαίδευση και τον ακτιβισμό βάσης στο μέσο των αντι-ιμπεριαλιστικών και αντι-αποικιακών επαναστατικών κινημάτων. Ενώ συνδέεται συχνότερα με τη Λατινική Αμερική και με τη λαϊκή εκπαίδευση του Freire, γίνεται σύντομα σαφές ότι η ΣΕΔ ήταν ένα εργαλείο ριζοσπαστικής οργάνωσης για ολόκληρο τον Τρίτο Κόσμο⁴¹. Εκτός από τη Λατινική Αμερική, η Νότια Ασία έγινε μια εξαιρετικά σημαντική περιοχή πειραματισμού με την ΣΕΔ (ειδικά η Ινδία και το Μπαγκλαντές), με τις διαδικασίες της ΣΕΔ να εμφανίζονται επίσης σε διάφορα μέρη της Αφρικής. Μερικές από τους πιο παραγωγικές και αγωνιστικές μορφές που ακολουθούν στην επισήμανση αυτής της γενεαλογίας περιλαμβάνουν τους: Fals Borda από την Κολομβία, Mohammad Anisar Rahman από το Μπαγκλαντές (αυτήν την περίοδο διευθυντής της Εταιρείας για τη Συμμετοχική Δράση της Ασίας, στο Νέο Δελχί) και Sithembiso Nyoni από τη Ζιμπάμπουε⁴². Αυτή τη στιγμή υποστηρίζεται ότι “η ΣΕΔ έχει αναδειχθεί ως μια ενδογενής πνευματική και πρακτική δημιουργία των λαών του Τρίτου κόσμου” (Fals-Borda 1985, 2). Η καταληκτική στιγμή για τη σταθεροποίηση και τη διεθνοποίηση της ΣΕΔ ήταν το παγκόσμιο συμπόσιο που διοργανώθηκε στην Cartagena της Κολομβίας το 1977⁴³. Από τότε, η ομπρέλα των παραδόσεων της ΣΕΔ έχει αυξήσει την εσωτερική ποικιλότητα της.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ζύμωσης των αντί-ιμπεριαλιστικών αγώνων σε όλα τα μέρη του Τρίτου κόσμου, η ΣΕΔ θα εξαπλώσει τις ρίζες της και θα προκαλέσει τις επιστημολογικές βάσεις των αποικιακών κοινωνικών επιστημών (κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, κλπ.). Ειδικότερα, η ΣΕΔ έγινε ένα εργαλείο για να ενδυναμώσει τους κοινωνικούς αγώνες στις αγροτικές περιοχές και να χτίσει ισχυρά ‘campesino’ (αγροτικά) κινήματα. Αν και οι αγροτικές περιοχές ήταν το μέρος όπου πραγματοποιήθηκαν μερικές από τις εντυπωσιακότερες δουλειές ΣΕΔ, η ΣΕΔ έγινε επίσης μια διαδικασία πειραματισμού για να ενδυναμώσει τις περιθωριοποιημένες αστικές κοινότητες και τους αγώνες τους για τους χώρους της καθημερινής ζωής. Αυτό το μείγμα μιας διαδικασίας της ΣΕΔ και μιας αστικής κοινωνικής αναταραχής διευκόλυνε τους πειραματισμούς με την ΣΕΔ σε μέρη του παγκόσμιου Βορρά. Από το τέλος της δεκαετίας '60 και μετά, η ΣΕΔ θα φθάσει στην Ευρώπη⁴⁴ και τη Βόρεια Αμερική⁴⁵.

Η έρευνα δράσης έφθασε στην ιβηρική χερσόνησο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, μέσω αυτού που ονομάστηκε διαλεκτική κοινωνιολογία που αναπτύχθηκε κυρίως από τον Jesús Ibanez,

τον Alfonso Ortiz και τον Tomas P. Villasante. Αφού εισήχθη στο γεωγραφικό και ιστορικό πλαίσιο (του ισπανικού κράτους), η ΣΕΔ πολύ γρήγορα, με την εισαγωγή της, θα ιδιοποιηθεί ως εργαλείο συμμετοχής και πίεσης στην κυβέρνηση. Είναι αλήθεια ότι η ΣΕΔ, ως τυποποιημένη διαδικασία της έρευνας δράσης που χρησιμοποιείται συχνά από τις τοπικές υπηρεσίες και τις καινοτόμες επιχειρήσεις, θα γινόταν σε πολλές περιπτώσεις ένα εργαλείο για την παραγωγή συναίνεσης, για το καναλάρισμα και τον κατευνασμό οποιουδήποτε ίχνους κοινωνικής αναταραχής, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 ιδιαίτερα, όταν οι 'σιωπηλές πλειοψηφίες' άρχισαν να φαίνονται ενοχλητικές, ήταν απαραίτητο να τους κάνουν να μιλήσουν προκειμένου να κυβερνηθούν καλύτερα. Είναι επίσης σίγουρο ότι πολλά στοιχεία της ΣΕΔ αποτελούν μια πηγή έμπνευσης για να γίνει η έρευνα ένα εργαλείο μετασχηματισμού⁴⁶: οι αρχικές προσεγγίσεις της ΣΕΔ, μερικές από τις τεχνικές της και ορισμένες εμπειρίες άρθρωσης των τρόπων συλλογικής δράσης που προέρχονται από την ανάλυση των συνθηκών του ίδιου του ερευνητή, και ο συνδυασμός τεχνικών και θεωρητικών γνώσεων με άλλες δευτερεύουσες γνώσεις (ειδικά όταν εκείνες συμμετέχουν όχι εξαιτίας μιας «πρόσκλησης» από τα κρατικά όργανα, αλλά από τη “εισβολή” των τοπικών κοινοτήτων – αυτή η διάκριση γίνεται από τον Jesus Ibanez).

Αγωνιστική έρευνα χθες και σήμερα

Έρευνα και συν-έρευνα. Ταξική σύνθεση, αυτο-αξιοποίηση. Το προσωπικό είναι πολιτικό. Αναχώρηση από τον εαυτό. Εγκαρσιότητα. Μικροπολιτική και η οικονομία των επιθυμιών. Απελευθέρωση της έκφρασης. Γραμμές πτήσης. “Έρευνα Δράσης. Όλα αυτά τα εννοιακά εργαλεία θα επανεμφανιστούν στις σύγχρονες πρωτοβουλίες που επιδιώκουν να συν-αρθρώσουν την έρευνα και τη δράση, τη θεωρία και την πράξη. Το ίδιο πράγμα θα συμβεί με πολλές από τις ανησυχίες, τα θέματα και τα προβλήματα που επισημάναμε ακριβώς σε αυτά τα ιστορικά παραδείγματα. Συνηχούν με τις τρέχουσες πρωτοβουλίες αλλά με έναν παράξενο τρόπο, που οφείλεται ιδιαίτερα σε ένα ριζικά διαφορετικό πλαίσιο. Ενώ οι εμπειρίες που είδαμε γεννήθηκαν σε ένα κλίμα τεράστιου κοινωνικού αναβρασμού, συνδεδεμένες με μαζικά κοινωνικά κινήματα, το πεδίο σήμερα στο οποίο εντάσσεται η πλειοψηφία των σύγχρονων πρωτοβουλιών της αγωνιστικής έρευνας, εμφανίζεται πιο ευκίνητο, πιο εναλλασσόμενο, πιο διασκορπισμένο, και πιο εξατομικευμένο. Τι κοινό έχουν λοιπόν αυτές οι πρωτοβουλίες, οι “παλιές” και “νέες”, εκτός από μια σειρά εκφράσεων που οι πρόσφατες δανείζονται από τις πρωτότερες, αν και με ανορθόδοξο τρόπο, και γίνονται κατά συνέπεια οι νόθες κόρες τους;

Ας δούμε. Καταρχήν, και το δύο μοιράζονται μια ισχυρή υλιστική έμπνευση. Ενάντια σε κάθε ιδεαλισμό και κάθε ιδεολογία, αυτή η έμπνευση ψάχνει τη συνάντηση μεταξύ του πράγματος και του ονόματος, μεταξύ του κοινού πράγματος και του κοινού ονόματος. Αυτό σημαίνει ότι αντί να βασίζονται μόνο στις ερμηνείες από τα βιβλία ή τα (συνήθως παγωμένα) φυλλάδια, τα αντιπαραθέτουν με στοιχεία που προέρχονται από μια συγκεκριμένη πραγματικότητα, και αρχίζοντας από εκεί, προχωρούν από το συγκεκριμένο στην αφηρημένο, για να επιστρέψουν πάντα στο συγκεκριμένο και τη δυνατότητα του μετασχηματισμού του. Κατά συνέπεια, χορηγείται απόλυτη πρωτοκαθεδρία στη δράση και στην πρακτική σε όλες αυτές τις ερευνητικές εμπειρίες. Δεν ισχύει πλέον ότι ερμηνεύουμε τον κόσμο για πολύ καιρό και τώρα είναι η ώρα να τον αλλάξουμε (Marx dixit), αλλά μάλλον ότι η ίδια η ερμηνεία του κόσμου συνδέεται πάντα με κάποια δράση ή πρακτική. Η ερώτηση θα είναι τότε, ποια δράση: κάποια που συντηρεί το καθεστώς ή κάποια που παράγει μια νέα πραγματικότητα.

Κατά δεύτερον, η κατανόηση των συγκεκριμένων στοιχείων καθώς επίσης και η παρέμβαση σε αυτά παράγονται μέσω εκείνης της ευαίσθητης μηχανής που ξέρουμε ως σώμα, μια επιφάνεια όπου εμφανίζεται η επιγραφή μιας υποκειμενικότητας, η οποία ζει και πράττει σε μια συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα. Γι' αυτό μπορούμε να πούμε ότι ένα άλλο κοινό στοιχείο είναι η κριτική όλης της αποσωματοποιημένης θεωρίας, η οποία παριστάνει ότι μιλά από μια ουδέτερη θέση από όπου όλα μπορούν να ιδωθούν. Όχι, κύριοι: η σκέψη, από ανάγκη, περνάει μέσω του σώματος, και επομένως, η σκέψη είναι πάντα τοποθετημένη, εμπλεγμένη, παίρνει μια πλευρά. Η ερώτηση τότε είναι: σε ποια πλευρά θα έπρεπε να τοποθετηθούμε/έχουμε τοποθετηθεί; Ή, με άλλα λόγια: με ποιους σκεφτόμαστε; Με τους εργατικούς αγώνες, με τη δυναμική της κοινωνικής σύγκρουσης και συνεργασίας, με τις γυναίκες, με τους 'τρελούς ανθρώπους', με τα παιδιά, με τις τοπικές κοινότητες, με τις υποταγμένες ομάδες, με τις πρωτοβουλίες αυτό-οργάνωσης ...

Το τρίτο κοινό στοιχείο είναι η βεβαιότητα ότι όλη η παραγωγή νέας γνώσης έχει επιπτώσεις και τροποποιεί τα σώματα και την υποκειμενικότητα εκείνων που έχουν συμμετάσχει στη διαδικασία. Η

συμπαγωγή κριτικής γνώσης γεννά επαναστατικά σώματα. Η σκέψη για τις επαναστατικές πρακτικές παρέχει/δίνει αξία και δύναμη στις ίδιες αυτές πρακτικές. Η συλλογική σκέψη προκαλεί την κοινή πρακτική. Επομένως, η διαδικασία της παραγωγής γνώσης είναι αδιάσπαστη από τη διαδικασία της παραγωγής υποκειμένου ή της υποκειμενοποίησης και αντίστροφα. Έχει λίγη αξία να γυρίζουμε γύρω-γύρω και να λέμε (να διατάζουμε) τους ανθρώπους τι θα πρέπει να σκέφτονται, πώς θα πρέπει να ερμηνεύουν τη ζωή τους και τον κόσμο τους. Δεν μπορεί να είναι κανείς σίγουρος ότι αυτός ο τύπος μετάδοσης πληροφοριών από τη μια συνείδηση στην άλλη μπορεί να παράγει κάτι ή να ελευθερώσει υπό οποιαδήποτε έννοια. Εκείνη η μορφή μετάδοσης είναι πάρα πολύ επιφανειακή και περιφρονεί τη δυνατότητα της συνάντησης μεταξύ των διαφορετικών ενικοτήτων και της δύναμης της σκέψης και της από κοινού διατύπωσης. Είναι από αυτήν την ανησυχία που προέκυψε ένα ενδιαφέρον για μια άρθρωση μεταξύ των συλλογικών μορφών σκέψης και της έρευνας: οι πρακτικές της συν-έρευνας, της αυτο-συνείδησης και της εγκαρσιότητας ακολουθούν αυτήν την γενική κατεύθυνση.

Τέλος, το τελευταίο κοινό στοιχείο που μπορούμε να προσδιορίσουμε είναι η προτεραιότητα που χορηγείται στους στόχους και τις διαδικασίες έναντι οποιουδήποτε είδους τυποποιημένης μεθόδου. Η μέθοδος, όταν αφαιρείται από το πλαίσιο και τις ανησυχίες από τις οποίες γεννήθηκε, μπορεί να γίνει ένας κορσές που αποτρέπει μια γνήσια σύνδεση μεταξύ της εμπειρίας και της σκέψης, μεταξύ των αναλύσεων και των πρακτικών του μετασχηματισμού. Γίνεται ένα είδος ιδεολογικής οθόνης που εμποδίζει οποιεσδήποτε μετατοπίσεις μπορούν να εμφανιστούν εξαιτίας των νέων προβλημάτων και ανησυχιών που προκύπτουν στη μέση μιας ερευνητικής διαδικασίας. Πραγματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι διεργασίες της αγωνιστικής έρευνας είναι που μπορούν να δίνουν προτεραιότητα στις πραγματικές διαδικασίες που είναι προ πάντων μέθοδοι. Η αγωνιστική έρευνα είναι πάντα, από αυτή την άποψη, ένα ανοικτό ταξίδι, στο οποίο ξέρουμε την προέλευση και πώς άρχισε, αλλά δεν ξέρουμε πού θα τελειώσει.

Ως αποτέλεσμα, όλα αυτά τα κοινά στοιχεία μεταξύ της εμπειρίας του παρελθόντος και των σύγχρονων πρωτοβουλιών ιδιοποιούνται από αυτές με υβριδικούς, μπερδεμένους, και εκπληκτικούς νέους τρόπους. Όπως αναφέρθηκε πριν, το πλαίσιο είναι διαφορετικό. Πολλές από τις μορφές αγωνιστικής έρευνας ή έρευνας δράσης του παρόντος διατυπώνονται, στην πραγματικότητα, σε μια προσπάθεια να προκαλέσουν ρήξη με μερικές από τις ταυτοτικές και σχεταριστικές λογικές της δεκαετίας του '80 και της δεκαετίας του '90, ειδικά στον παγκόσμιο Βορρά, που θα μπορούσε να παγώσει τις πραγματικές συγκρούσεις. Προσπαθεί επίσης να προκαλέσει ρήξη με το βολονταριστικό ακτιβισμό που χαρακτήριζε εκείνα τα "παγωμένα χρόνια", καθώς επίσης και το αντίθετο σημείο του, ένα απαθές όραμα της γνώσης που απομακρύνεται από τα ζωτικής σημασίας, παραγωγικά, συναισθηματικά και βασισμένα στην εξουσία πλαίσια. Εντός μιας εξατομικευμένης κοινωνικής πραγματικότητας, όπου ακόμη και οι ισχυρές κοινότητες φαίνονται να έχουν αποσυντεθεί για πάντα και οι μεγάλες κινητοποιήσεις εμφανίζονται και εξαφανίζονται χωρίς να αφήνουν εμφανή ίχνη, το ζήτημα του "περάσματος στον Άλλο", η σχέση με τους "Άλλους" γίνεται κεντρικό θέμα προκειμένου να παραχθεί μια κοινή σκέψη-δράση που δεν παραμένει στο μικρό "εμείς" μιας ιδιαίτερης ομάδας ή ενός γκρουπούσκουλου.

Σε αυτό το νέο πλαίσιο, και πέρα από τις πιθανές σχέσεις με το παρελθόν, είναι δυνατό να προσδιοριστούν τρεις τρέχουσες τάσεις της άρθρωσης μεταξύ της έρευνας και της αγωνιστικότητας, με πολλαπλά σημεία σύνδεσης και συνήχησης μεταξύ τους, καθώς επίσης και συγκεκριμένα προβλήματα σε καθεμία. Σαν τέλος αυτού του προλόγου, θα προσπαθήσουμε να τις εισάγουμε συνοπτικά (όντας, φυσικά, σε πολύ περιοριστικό πλαίσιο), σε μια προσπάθεια να σχεδιαστεί μια μικρή χαρτογραφία της αγωνιστικής έρευνας σήμερα⁴⁷.

Από τη μια, βρίσκουμε μια σειρά εμπειριών της παραγωγής γνώσης για/ενάντια στους μηχανισμούς της κυριαρχίας, που συνδυάζει μια κριτική των συστημάτων των ειδικών, με μια ενθάρρυνση των περιθωριακών γνώσεων. Κατά συνέπεια, είναι σε θέση να κινήσουν τις συλλογικές διεργασίες της παραγωγής γνώσης, αντί της κυρίαρχης τάσης της εξατομικεύσης και της ιδιωτικοποίησης των γνώσεων (μέσω των νομικών μηχανισμών των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και των πνευματικών δικαιωμάτων ή της ανάγκης να ενισχυθεί το βιογραφικό σημείωμα κάποιου). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, μπορούμε να προσδιορίσουμε τη συλλογική κατασκευή των χαρτογραφιών που συνδέονται με τις διεργασίες κινητοποίησης⁴⁸. Υπάρχει επίσης ο συνδυασμός ειδικών και δευτερευουσών γνώσεων που παράγονται από εμπειρίες όπως η ACT UP⁴⁹ και κλασικότερες αλλά εν τούτοις σημαντικές πρωτοβουλίες, βασισμένες στην έρευνα για την κριτική δημοσιογραφία που αναπτύσσονται από τις ομάδες ακτιβιστών που επεμβαίνουν σε εκείνα τα κοινωνικά πεδία που υποβάλλονται ειδικά σε ακατέργαστες μορφές δομικής βίας⁵⁰. Το Διεθνές Συνέδριο που έγινε στη Βαρκελώνη τον Ιανουάριο του 2004, υπό τον τίτλο

Investigació. Jornades de Recerca Activista, αποτέλεσε μια σημαντική συνάντηση γι αυτού του είδους την εμπειρία⁵¹.

Από την άλλη, είναι δυνατό να προσδιοριστεί ένα σύνολο πρωτοβουλιών που επιδιώκουν την παραγωγή σκέψης από τις ίδιες τις πρακτικές του κοινωνικού μετασχηματισμού, από την εσωτερική δυναμική του, προκειμένου να ωθηθούν και να προωθηθούν αυτές οι πρακτικές. Πώς; μέσω μιας ενάρκτης διαδικασίας από την πρακτική στη θεωρία και πάλι στην πρακτική, που αρχίζει μερικές φορές από την μοναδική συνάντηση μεταξύ ανόμοιων υποκειμενικοτήτων⁵², και άλλες φορές αρχίζει από τους ανθρώπους που συμμετέχουν στις ίδιες πρακτικές σχετικά με τις οποίες σκοπεύουν να συλλογιστούν⁵³.

Τέλος, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για εκείνες τις πρωτοβουλίες που παίρνουν την έρευνα ως μοχλό για την έγκληση, την υποκειμενοποίηση και την πολιτική ανασύνθεση. Πώς; χρησιμοποιώντας τους μηχανισμούς της ποσοτικής έρευνας, της συνέντευξης και της ομάδας συζήτησης ως δικαιολογία για να μιλήσουν με Άλλους και μεταξύ τους, για να προκαλέσουν τις αποστάσεις που παράγονται σε ένα υπερ-τεμαχισμένο κοινωνικό χώρο. Εκείνοι οι μηχανισμοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να μιλήσουν για την πραγματικότητά κάποιου, σε αναζήτηση των κοινών εννοιών που την περιγράφουν· σε αναζήτηση των μορφών αντίστασης, συνεργασίας και πτήσης που την διαπερνούν, παρέχοντας μια μητροπολιτική υλικότητα στην πρόταση των Zapatistas “περπατάμε ρωτώντας”⁵⁴.

Τα ακαθάριστα και ακόμα ατσούμπαλα ίχνη αυτής της χαρτογραφίας πρέπει να υποβληθούν στα κριτικά μάτια των πολλαπλάσιων αγωνιστ(ρι)ών-ερευνητ(ρι)ών. Αυτές οι γραμμές χαράσσονται σε ένα πολύ συγκεκριμένο χαρτί: σε ένα πλαίσιο μιας πλούσιας, υβριδικής και δεξιοτεχνικής κοινωνικής σύνθεσης, με ισχυρή απαίτηση για το μετασχηματισμό, και σε αναζήτηση της επαν-ιδιοποίησης της ικανότητάς της να δημιουργεί κόσμους. Με αυτόν τον στόχο, αυτή η χαρτογραφία εφευρίσκει και καλιμπράρει τα εργαλεία με τα οποία θα διερωτήσει τον εαυτό της και τους άλλους, θα διερωτήσει την πραγματικότητα στην οποία είναι εγγραμμένη, δένοντας τον εαυτό της στην επιφάνεια αυτής της πραγματικότητας και ίσως ταρακουνώντας την. Μερικές από τις βασικές πρώτες ύλες της είναι η λέξη, η εικόνα και η πρακτική του σχετίζεσθαι.

Σημειώσεις

1. Σ.τ.ελ.Μ.: Το κείμενο αυτό αποτελεί συνένωση 2 άρθρων που δημοσιεύτηκαν χωριστά στο αφιέρωμα του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Προοδευτική Πολιτιστική Πολιτική, στην ιστοσελίδα transform.eipcrp.net με την επιμέλεια της Marta Malo de Molina, από την ομάδα Precarias a la Deriva. Αποτελούν επίσης τον πρόλογο του βιβλίου *Nociones Comunes. Experiencias y Ensayos entre Investigación y Militancia* [Common Notions. Experiences and Essays at the Intersections of Research and Militancy]. (2004. Madrid: Traficantes de Sueños, pp. 13-27). Διαθέσιμο στα ισπανικά εδώ: http://www.nodo50.org/ts/editorial/librospdf/nociones_comunes.pdf Μετάφραση στα αγγλικά: Maribel Casas-Cortés και Sebastian Cobarrubias, της συλλογικότητας *Notas Rojas*, Chapel Hill, Indiana, Αύγουστος 2005. Ομάδα Επεξεργασίας της μετάφρασης: Συλλογικότητα *Notas Rojas*, ιδίως ο Nate Holdren. Το κείμενο αυτό δημοσιεύεται υπό άδεια χρήσης Creative Commons η οποία επιτρέπει τη διανομή χωρίς εμπορικά δικαιώματα ή μη εμπορική χρήση, και ζητά την αναφορά της συγγραφέα. Με την άδεια της δημιουργού οι μεταφραστές έχουν ενσωματώσει και κάποιο συμπληρωματικό υλικό σε κάποιες από τις ενότητες (π.χ. ΣΕΔ) και πρόσθετες παραπομπές στις υποσημειώσεις. Μετάφραση στα ελληνικά: Γ.Κεσίσογλου.
2. Σχετικά με την έννοια των περιθωριακών γνώσεων, δείτε τα έργα των Gilles Deleuze και Félix Guattari, κυρίως: *Mil Mesetas. Capitalismo y Esquizofrenia*, [A Thousands Plateaux: Capitalism and Schizophrenia] (PreTextos, Valencia, 1997) [Χίλια Επίπεδα: Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια].
3. Βλπε Sánchez, Pérez, Malo και Fernández-Savater, «Ingredientes de una onda global», μη δημοσιευμένο προσχέδιο γραμμένο στα πλαίσια ενός ερευνητικού έργου που ονομάζεται *Desacuerdos*: www.desacuerdos.org
4. Paolo Virno. *Virtuosismo y revolución. Notas sobre el concepto de acción política*. στο *Virtuosismo y revolución. La acción política en la era del desencanto*. (Traficantes de Sueños, Madrid, 2003, pp. 89-116). Στα αγγλικά ως «Virtuousity and Revolution», στο διαδίκτυο σε <http://www.16beavergroup.org/mtarchive/archives/000941.php> Στα ελληνικά σχετικό κεφάλαιο υπάρχει στο Βίρνο, Π. Γραμματική του Πλήθους. Για

μια ανάλυση των σύγχρονων μορφών ζωής. (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2007)

5. μιας κοινωνιολογίας που αναπτύχθηκε και χρησιμοποιείται, για να υπάρχει καλύτερη εξουσία πάνω στα εργοστάσια και τις γειτονιές
6. Yaak Karsunke & Gunther Wallraff. Karl Marx. Encuesta a los Trabajadores. (Castellote ed., Madrid, 1973). Βλεπε στα αγγλικά, «A Worker's Inquiry», online στο <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1880/04/20.htm>. Στα ελληνικά είναι διαθέσιμη στο 2ο κεφάλαιο του τόμου. Στα πρώτα τρία τμήματα της έρευνας αυτής, οι ερωτήσεις εστιάζονται στην ανάλυση των χαρακτηριστικών της ίδιας της εκμετάλλευσης, ενώ το τελευταίο τμήμα προσανατολίζεται στην ενθάρρυνση των εργατών να σκεφτούν τρόπους ενάντια στην εκμετάλλευσή τους.
7. Βλέπε, για παράδειγμα, Elton Mayo. Problemas de una civilización industrial. (Μπουένος Άιρες, Nueva Visión, 1972) [Ανθρώπινα Προβλήματα του Βιομηχανικού Πολιτισμού].
8. Είναι ιστορίες σε πρώτο πρόσωπο σχετικά με την καθημερινή εμπειρία στο εργοστάσιο. Ένα ωραίο παράδειγμα είναι το κείμενο των Paul Romano και Ria Stone. El obrero americano, για τις συνθήκες των εργαζομένων και τη σχέση ταξικής κοινωνίας-εργοστασίου (The American Worker, Bewick Editions, Detroit, 1972)· αρχικά δημοσιεύτηκε ως φυλλάδιο από την Johnson - Forest Tendency των C.L.R. James και Raya Dunayevskaya το 1947, και μεταφράστηκε στα ιταλικά από τον Danilo Montaldi. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτό το κείμενο και τη σημασία του, δείτε το Harry Cleaver. Reading Capital Politically. (AK Press / AntiThesis, 2000).
9. Μακριά από τη μορφή του οργανικού διανοούμενου του Gramsci, εκείνοι οι αγωνιστές-διανοούμενοι είχαν μια μακρά πορεία πολιτικής συμμετοχής, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας μιας ομάδας που ονομάστηκε Gruppo di Unità Proletaria (στην Cremona, 1957-1962), την ενεργό συμμετοχή (ιδίως από τον Alquati) σε περιοδικά όπως Quaderni Rossi, απ' όπου προήλθε ο ιταλικός operaismo (εργατισμός), και την ανάπτυξη ισχυρών διεθνών σχέσεων, (ιδίως από τον Montaldi), με ομάδες όπως το γαλλικό Socialisme ou Barbarie. Ο Alquati, νεότερος από τον Montaldi, θα μάθει από αυτόν και από τις διεθνείς αναφορές του (π.χ. συγγραφείς όπως Daniel Mothé, Paul Romano ή Martin Glaberman) για να αποδώσει ειδική σημασία στους καθημερινούς υπόγειους ανταγωνισμούς που προέρχονται από τα δίκτυα υλικής επικοινωνίας που χτίστηκαν από τους εργάτες κατά της αύξησης του ελέγχου του εργοστασίου και 'κατά της εργασίας' (που αποτελούν τα θεμέλια για πιο ορατές και πιο εκρηκτικές συγκρούσεις).
10. Βλέπε "Entre las calles, las aulas y otros. Una conversación acerca del saber y de la investigación en /para la acción entre Madrid y Barcelona". ["Ανάμεσα στους δρόμους, τις αίθουσες διδασκαλίας και άλλα μέρη. Μια συνομιλία γύρω από τη γνώση και την έρευνα εντός και για τη δράση μεταξύ της Μαδρίτης και της Βαρκελώνης"] σε αυτή την ίδια δημοσίευση, σελ.133-167.
11. Εργατισμός: ένα τμήμα του ιταλικού εργατικού κινήματος. Οι καλύτερες πηγές για τον operaismo στην αγγλική γλώσσα είναι: Steve Wright. Storming Heaven: Class Composition and Struggle in Italian Autonomist Marxism. (London: Pluto Press, 2002). Διαθέσιμο και στα ελληνικά από τις εκδόσεις Κόκκινο Νήμα; και Harry Cleaver. Reading Capital Politically. (AK Press/AntiThesis, 2000). Δείτε και την βιβλιοκριτική τους στο κείμενο της ομάδας black out: #2 Από τον ιταλικό Εργατισμό (Operaismo) στον «Αυτόνομο Μαρξισμό».
12. Χρηματοδότης και διευθυντής ο άστατος αντιφρονών σοσιαλιστής Raniero Panzieri. Περίοδος Δημοσίευσης: 1961-1965.
13. Ο Alquati τους αποκάλεσε «νέους σοσιαλιστές κοινωνιολόγους»: εκτός από τον Vittorio Rieser, άλλοι διανοούμενοι που συμμετείχαν σε αυτή την τάση ήταν οι Dino de Palma, Edda Salvatori, Dario Lanzardo και Liliana Lanzardo.
14. Περίοδος Δημοσίευσης: 1964-1967. Η συντακτική επιτροπή είχε σχηματιστεί από ένα σημαντικό μέρος της ομάδας των Quaderni Rossi (τους Mario Tronti, Romano Alquati, Alberto Asor Rosa και Antonio Negri). Εκείνοι είχαν εγκαταλείψει τα Quaderni Rossi εξαιτίας διαφωνιών με την φράζια του Raniero Panzieri.
15. Από το Damiano Palano. Il bandolo della matassa. Forza lavoro, composizione di classe e capitale sociale: note sul methodo dell' inchiesta. στο <http://www.intermax.com/temi/bandolo.html>. Μετάφραση και σημειώσεις της συγγραφέα.

16. Για παράδειγμα, η μια τάση με επικεφαλής τον Massimo Cacciari που αργότερα θα γίνει μέλος του ιταλικού κομμουνιστικού κόμματος.
17. Βλέπε Damiano Palano: «Il bandolo della matassa», ο.π.
18. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη χρήση της έρευνας και των άλλων πτυχών του ιταλικού operaismo, από μια άποψη εσωτερική στην εμπειρία, βλ., μεταξύ άλλων: Guido Borio, Francesca Pozzi & Gigi Roggero. *Futuro anteriore. Dai «Quaderni Rossi» ai movimenti global: ricchezze e limiti dell' operaismo italiano.* (DeriveApprodi, Roma, 2002). Και Nanni Balestrini and Primo Moroni. *L'Orda d'oro. Dai «Quaderni Rossi» ai movimenti global: ricchezze e limiti dell' operaismo italiano.* (DeriveApprodi, Roma, 2002). Και Nanni Balestrini and Primo Moroni. *L'Orda d'oro. 1968-1977: La grande ondata rivoluzionaria e creativa, politica ed esistenziale.* (Feltrinelli, Milán, 1988). Στα αγγλικά, βλέπε: Steve Wright, «Children of a Lesser Marxism?»: <http://info.interactivist.net/article.pl?sid=04/12/16/1529237&mode=nested&tid=2> και Enda Brophy, «Italian Operaismo Face To Face», <http://info.interactivist.net/article.pl?sid=04/11/23/156200&mode=nested&tid=9>. Στα ελληνικά, βλέπε μεταξύ άλλων το Ballestrini, N. & Moroni, P. Η Χρυσή Ορδή.
19. Το κίνημα των Blackclubwomen σχηματίστηκε από ένα σύλλογο για την αμοιβαία υποστήριξη, που αποτελείτο αποκλειστικά από γυναίκες. Παρείχαν συναισθηματική και υλικοτεχνική υποστήριξη σε γυναίκες σκλάβες που είχαν απελευθερωθεί πρόσφατα.
20. Kathi Sarachild. *Consciousness-raising: A Radical Weapon.* στο: *Feminist Revolution.* (Random House, New York, 1978, pp. 144-150). Σε ψηφιακή μορφή: <http://scriptorium.lib.duke.edu/wlm/fem/sarachild/html>.
21. ο.π.
22. ο.π.
23. Ο.π.
24. ο.π.
25. Βλέπε Sandra Harding. *The Science Question in Feminism.* (Cornell University Press, Ithaca, 1986). Συγγραφείς όπως η Nancy Hartsock, η Hilary Rose, η Patricia Hill Collins και η Dorothy Smith θα αντιπροσωπεύσουν τη θεωρία από φεμινιστική σκοπιά. Η Donna Haraway και η Maria Lugones θα συμβάλλουν στο μεταμοντέρνο φεμινισμό, και οι Helen Longino και Elizabeth Anderson στον κριτικό εμπειριστικό φεμινισμό. Με το πέρασμα του χρόνου, τα σύνορα μεταξύ των τριών αυτών τάσεων έχουν θολώσει όπως η ίδια η Sandra Harding είχε προβλέψει. Για μια σύντομη (αν και εγκυκλοπαιδική) σύνθεση της κατάστασης των ερωτημάτων σχετικά με τη φεμινιστική επιστημολογία, βλέπε την αρχή του 'Feminist Epistemology and Philosophy of Science' στο *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Βλέπε επίσης Sandra Harding. *Is Science Multicultural?: Postcolonialisms, Feminisms και Epistemologies.* (Indiana University Press, Bloomington, 1998).
26. Donna Haraway. «Conocimientos situados: la cuestión científica en el feminismo y el privilegio de la perspectiva parcial? στο *Ciencia, cyborgs y mujeres. La reinención de la naturaleza.* (Ediciones Cátedra, Madrid, 1995, p.326). Διαθέσιμο και στα ελληνικά ως D.Haraway. *Ανθρωποειδή κυβόργια και γυναίκες: η επανεπίνοηση της φύσης.* (Αθήνα: Αλεξάνδρεια).
27. Σ.τ.Ελ.Μ.: Χρησιμοποιούμε στη μετάφραση τον όρο 'ιδρυματικός' για να αποδοθεί ο όρος "institution-al", αντλώντας από τη μετάφραση του Λ.Θεοδωρακόπουλου στο Η Γλώσσα της Τρέλλας του D. Cooper (Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος)
28. Jacky Beillerot. *Entrevista a Felix Guattari.* Στο Félix Guattari et al.. *La Intervención institucional [Institutional Intervention].* (Mexico: Folios, 1981, σελ. 113 και 111).
29. Συγκεκριμένα, του GTPSI: του Groupe de Travail de Psychologie et Sociologie Institutionnelles, που διευθυνόταν από τον François Tosquelles μεταξύ του 1960 και 1965.
30. σ.τ.α.μ. σκέφτομαι ότι είναι το γαλλικό «agencement», το οποίο είναι μερικές φορές μεταφρασμένο ως «assemblage». Σ.τ.ε.μ. Μπορεί να αποδοθεί επίσης ως agencing, που περιφραστικά μπορεί να αποδοθεί ως «αποδίδω τη δυνατότητα δράσης» δηλαδή στο πλαίσιο του κειμένου «ενδυναμώνω για την άρθρωση αναλυτικού

λόγου”.

31. Jacky Beillerot. Entrevista a Félix Guattari. Ο.π. σελ. 103
32. Για αυτές τις μορφές οργάνωσης, δείτε Felix Guattari. Plan sobre el planeta. Capitalismo mundial integrado y revoluciones moleculares. (Traficantes de Suenos, Madrid, 2004).
33. Παιδαγωγικό κίνημα των συνεργατικών και πειραματικών σχολείων. Ιδρύθηκε από το γάλλο κομμουνιστή δάσκαλο Celestine Freinet στο τέλος της δεκαετίας του '20. Το κίνημα θα πάρει διεθνείς διαστάσεις. Για πληροφορίες στα ελληνικά, δείτε <http://synergatiki-mathisi.blogspot.gr/> και <https://skasiarxeio.wordpress.com/>
34. Bureau d'Aide Psychologique Universitaire- (Πανεπιστημιακά Κέντρα ψυχολογικής Βοήθειας)
35. Jacky Beillerot. Entrevista a Félix Guattari. Ο.π. σελ. 96
36. Όπως παραπάνω, σελ. 106.
37. Όπως παραπάνω, σελ. 105. Η άρθρωση των μοριακών επαναστάσεων με μια αυθεντική μαζική κοινωνική επανάσταση θα γινόταν η ερώτηση που απασχόλησε περισσότερο τον Félix Guattari μετά τον Μάη του '68.
38. Για την ιστορία και μερικές εμπειρίες της ιδρυματικής ανάλυσης ένα βιβλίο αναφοράς (στα ισπανικά) είναι ο τόμος με επιμέλεια του Juan C. Ortigosa. El Institucional analisis. Por un cambio de las instituciones. (Campi Abierto Ediciones, Madrid, 1977). Σε εκείνο τον ίδιο τόμο δείτε τα άρθρα από το Félix Guattari και το CERFI.
39. Ένα επιμέρους ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι, η έρευνα δράσης ανέπτυξε σαφείς συνδέσμους με τη γαλλική ιδρυματική ανάλυση, ειδικά με την 'τυποποιημένη' της εκδοχή που αναπτύχθηκε από τους Lapassade, Lourau και Lobrot, και βασικές έννοιες όπως ο 'αναλυτής' και η 'εγκαρσιότητα' ήταν κοινές.
40. Δείτε το: Tomas R. Villasante. Socio-praxis para la liberación. Δείτε επίσης το: Fals Borda, Villasante, Palazón et al. Investigación-Acción-Participativa. Documentación Social, 92, Madrid, 1993.
41. Το κίνημα της ΣΕΔ στο παγκόσμιο Νότο έχει ερμηνευθεί ως αντι-εξουσία που συναπάρτιζει μια “εξέγερση των υποταγμένων γνώσεων” από τον Arturo Escobar (1984). Discourse and Power in Development: Michel Foucault and the Relevance of his work to the Third World. στο Alternatives, X, σελ. 377- 400
42. Για περισσότερες πληροφορίες δείτε Orlando Fals-Borda. Knowledge and People's Power: Lessons with Peasants in Nicaragua, Mexico and Colombia. (New Delhi: Indian Social Institute, 1985 [1988]); Orlando Fals Borda and Aisur Rahman. Action and Knowledge: Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research. (New York: The Apex Press, 1991).
43. Δείτε: Comité organizador del Simposio Mundial de Cartagena. Crítica y Política en Ciencias Sociales. El Debate Teoría y Práctica. (Bogota: Editorial Fundación Punta de Lanza, 1978)(δύο τόμοι)
44. Δεδομένου ότι δύο εκφράσεις που συνδέονται με την ΣΕΔ στην Ευρώπη εξετάζουν το κίνημα των καταστημάτων επιστήμης (Science Shops) που άρχισε στις Κάτω Χώρες (Δείτε το Michal Sogard Jorgensen (2004) Science Shops. Thinking the Future and Twinning Old/New Shops: Science Shops vs. Universities. Electronic document: http://europa.eu.int/comm/research/science-society/scientific-awareness/shops_en.html) και το κίνημα των Universidades Populares στην Ισπανία. Δείτε Colectivo Ioé. Investigación Acción Participativa: Una propuesta para un ejercicio activo de la ciudadanía. Paper presented at Activist Research Conference, Barcelona, 2003)
45. Δύο Ινστιτούτα αφιερωμένα στη συμμετοχική έρευνα δράσης ενεργά αυτήν την περίοδο στη Βόρεια Αμερική είναι το Διεθνές Συμβούλιο για την Εκπαίδευση Ενηλίκων που βασίζεται στο Τορόντο, που διευθύνεται από τον Budd L. Hall. Είναι επίσης ο εκδότης του Convergence, ενός τριμηνιαίου περιοδικού στο ευρύ τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων και της ΣΕΔ γενικά. Στις ΗΠΑ, το ερευνητικό και εκπαιδευτικό κέντρο Highlander στο Tennessee είναι ένα από τα παλαιότερα (1932) και πιο ενεργά, με διάσημες μορφές στο πεδίο της ΣΕΔ σαν τον John Gaventa. Για μια περιεκτική επισκόπηση των πρωτοβουλιών και των κέντρων στις ΗΠΑ δείτε την Έρευνα στην Κοινότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες, μια έκθεση από το ίδρυμα Loka που δημοσιεύτηκε το 1998, που υπάρχει στο διαδικτυό σε pdf έγγραφο.

46. Για μια άριστη επισκόπηση των βασικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της ΣΕΔ δείτε το: Elena Sánchez Vigil, 'Investigación-acción-participativa. στο TrabajoZero, Dossier Metodológico sobre coinvestigación militante (Madrid, 2002, σελ.3-8). Για μια πιο λεπτομερή ανάλυση του πλαισίου στο οποίο προέκυψε η ΣΕΔ, καθώς επίσης και μια αναθεώρηση των επιστημολογικών και μεθοδολογικών βάσεων της, με ενδιαφέροντα παραδείγματα, δείτε: Luis P. Gabarrón και Libertad X. Landa. Investigación Participativa. Cuadernos Metodológicos, 10. (CIS, Μαδρίτη, 1994).
47. Αυτή η χαρτογραφία είναι η ίδια με αυτήν που παρουσιάζεται στο Sánchez, Pérez, Malo and Fernández-Savater, «Ingredientes de una onda global», ο.π.. Παρήχθη στη Μαδρίτη, γι' αυτό και ο δοκιμαστικός, μερικός και προσωρινός χαρακτήρας της. Μερικοί έχουν διαβάσει αυτήν την χαρτογραφία σαν ήταν μια ταξινομία της αγωνιστικής έρευνας, η οποία δίνει έμφαση σε μια σειρά προτύπων αυτού του είδους έρευνας από το οποίο κάποιος/α θα έπρεπε να επιλέξει. Αυτό το κομμάτι δεν προορίστηκε ποτέ να γίνει κατανοητό με αυτό τον τρόπο. Μάλλον αυτό το κεφάλαιο προορίστηκε να είναι ένα είδος διαγράμματος προσανατολισμού που μπορεί να φέρει κάποιον/α σε επαφή με τις πρακτικές (καθεμία αρκετά διαφορετική από άλλες) που συμμετείχαν στο βιβλίο Nociones Comunes, του οποίου αυτό το κείμενο είναι ο πρόλογος. Η επιθυμία αυτού του κεφαλαίου παραμένει ακριβώς αυτή λοιπόν, ένας πρόλογος που εισάγει τον αναγνώστη στις διάφορες πρακτικές που περιλαμβάνονται εκεί μέσα.
48. Μερικά παραδείγματα αυτού του τύπου πρακτικής είναι: οι χάρτες για τα πολυεθνικά δίκτυα που παράγονται για το Bureau d'Etudes και το Université Tangente (<http://utangente.free.fr>)· οι χάρτες για τις αντιστάσεις από την ομάδα Street Art από το Buenos Aires (<http://gacgrupo.ar.tripod.com>)· ο χάρτης για και ενάντια του Φόρουμ των Πολιτισμών της Βαρκελώνης το 2004 (www.sindominio.net/mapas)· ή η χαρτογραφία των στενών του Γιβραλτάρ (http://areaciega.net/index.php/plain/cartografias/fadaiat/cartografia_del_estrecho) που παράγονται από το Indymedia των Στενών (<http://estrecho.indymedia.org/index.php>) και το Red Dos Orillas (το δίκτυο των δύο ακτών - <http://www.redasociativa.org/dosorillas>).
49. Αυτή η οργάνωση ανθρώπων με AIDS διαμορφώθηκε στις ΗΠΑ μετά από την έκρηξη της 'κρίσης του AIDS'. Έχει επίσης μια ισχυρή παρουσία στη Γαλλία. Σε αυτήν την οργάνωση η ιατρική γνώση συνδυάζεται με τη γνώση των οργανωμένων μελών με AIDS, καθώς επίσης και τα δίκτυα των οικογενειακών μελών και φίλων. Για περισσότερες πληροφορίες δείτε <http://www.actupny.org> και <http://www.actupparis.org>. Στο ισπανικό κράτος, μπορούμε να βρούμε παρόμοια παραδείγματα όπου το διαφορετικό είδος γνώσεων συνδυάζεται. Η εμπειρία του Laboratorio Urbano εστιάζεται στη γνώση των πολεοδόμων και αρχιτεκτόνων και συνδυάζεται με τη γνώση της γειτονιάς και τη γνώση των καταληψιών, που όλες κάνουν συμμαχίες προκειμένου να χτιστεί μια πολεοδομία από τα κάτω προς τα επάνω, σε επαφή με την άμεση εμπειρία της ζωής στην πόλη (<http://www.laboratoriourbano.tk>). Η εμπειρία του Grupo Fractalidades en Investigación Crítica συνδυάζει την κοινωνικό-ψυχολογική γνώση, τις γνώσεις των μεταναστών και τις γνώσεις των ακτιβιστών προκειμένου να αναπτυχθούν τα πρότζεκτ κοινωνικής έρευνας (<http://psicologiasocial.uab.es/es/node/193>)
50. Μερικά παραδείγματα στο ισπανικό κράτος: Ecologistas en Acción (<http://www.ecologistasenaccion.org>) ή η συλλογικότητα AlJaima, που λειτουργεί στην περιοχή των στενών του Γιβραλτάρ.
51. Δείτε <http://www.investigaccio.org>.
52. Μια πολύ ενδιαφέρουσα εμπειρία είναι αυτή που αναπτύσσεται από την Colectivo Situaciones, μέσω των εργαστηρίων τους σε συνεργασία με διαφορετικές πραγματικότητες αντιεξουσίας στην Αργεντινή. Άλλη εμπειρία είναι τα εργαστήρια ή οι στρογγυλές τράπεζες που οργανώνονται από το Πανεπιστήμιο των Φτωχών στις ΗΠΑ (<http://www.universityofthepoor.org>) και οι έρευνες και συνεντεύξεις από το περιοδικό DeriveApprodi (<http://www.deriveapprodi.org>).
53. Αυτό έχει συμβεί με έναν μη συστηματικό τρόπο μέσα στα κατεληγμένα κοινωνικά και κοινοτικά κέντρα στην Ιταλία και στην Ισπανία.
54. Οι πολλαπλές εμπειρίες της inchiesta (έρευνα) και της conpicerca (συν-έρευνα) που αναπτύχθηκαν στην Ιταλία βρίσκονται σε αυτό το πλαίσιο. Δείτε περιοδικά όπως τα DeriveApprodi και Posse, καθώς επίσης και τις πρωτοβουλίες από τη γερμανική συλλογικότητα Kolinko που έχει επιχειρήσει συνεντεύξεις στο τηλεμάρκετινγκ (http://www.nadir.org/nadir/initiativ/kolinko/engl/e_index.htm). Στην Ισπανία, διάφορα

παραδείγματα θα μπορούσαν να ενταχθούν σε αυτά τα πλαίσια: οι αρχικές διαδρομές των Precarias a la Deriva στη διαδικασία έρευνας δράσης από και ενάντια στην επισφαλή εργασία/ζωή, βλέπε <http://www.sin-dominio.net/karakola/precarias.htm>· η Colectivo estrella, με τις συνεντεύξεις τους για την επισφάλεια και τις αντιπολεμικές κινητοποιήσεις (δείτε http://www.nodo50.org/tortuga/article.php3?id_article=2939) και το Entrásito, με την εργασία τους έρευνας και αναταραχής με μετανάστες και επισφαλείς (δείτε <http://estricho.indymedia.org/newswire/display/7778/index.php>).

4.

Οι σοσιαλιστικές χρήσεις της εργατικής έρευνας

Raniero Panzieri

Σ.τ.Ε.: Στο κείμενο αυτό, από την επιθεώρηση Quaderni Rossi που συντόνιζε ο R.Manzieri με τον M.Alquati, συζητούνται οι συνδέσεις και οι αντιθέσεις της κοινωνιολογικής επιστημονικής έρευνας με το Μαρξισμό και τον πολιτικό αγώνα της εργατικής τάξης, οι στόχοι της εργατικής έρευνας.

Ο καλύτερος τρόπος για να ρίξουμε φως στο θέμα των “πολιτικών στόχων της έρευνας” είναι να επιστρέψουμε σε μια συζήτηση στο Μαρξισμό. Αυτό μας θέτει τον κίνδυνο να επικεντρωθούμε κυρίως σε θεωρητικά ζητήματα και ίσως ακόμα και στη μη παραγωγική εξέτασή τους, έναν κίνδυνο που πρέπει να προσπαθήσουμε να αποφύγουμε ώστε αυτό το σεμινάριο να έχει έναν πρακτικό σκοπό: τον καθορισμό ενός ερωτηματολογίου, και την οργάνωση και αρχή μιας έρευνας. Εντούτοις, το πλεονέκτημα μιας θεωρητικής επιστροφής στο Μαρξισμό είναι ότι θα μας βοηθούσε να περιγράψουμε τη μέθοδο εργασίας των Quaderni Rossi, με την οποία μερικοί σύντροφοι φαίνονται ακόμα να μπερδεύονται. Μερικοί σύντροφοι είναι ακόμα διστακτικοί με την κοινωνιολογία και τα εργαλεία της, πράγμα αδικαιολόγητο, ουσιαστικά παρακινημένοι από τα υπολείμματα ψευδούς συνείδησης και μιας δογματικής άποψης για το Μαρξισμό. Η χρήση κοινωνιολογικών εργαλείων για τους πολιτικούς στόχους της εργατικής τάξης σίγουρα θα επανέφερε αυτή τη συζήτηση, διότι οι επιστημονικές βάσεις της επαναστατικής δράσης ταυτίζονται ιστορικά με το Μαρξισμό.

Αλλά, επιτρέψτε μου να διατρέξω εν συντομία κάποια φιλολογικά σημεία. Ο Μαρξισμός του ώριμου Marx αρχίζει σαν κοινωνιολογία: τι είναι το Κεφάλαιο: μια κριτική της πολιτικής οικονομίας¹ εάν όχι μια περίληψη της κοινωνιολογίας; Η κριτική του Marx για την πολιτική οικονομία είναι βασισμένη σε μια κατηγορία μονομέρειας που είναι καλά τεκμηριωμένη – εν τούτοις όχι πάντα επαρκώς ή πειστικά. Αυτή η κατηγορία είναι παρούσα και στο νεαρό Marx, και υπάρχει συνέχεια από αυτή την σκοπιά μεταξύ των πρώιμων έργων και του Κεφαλαίου. Η πολιτική οικονομία μειώνει τον εργάτη σε στοιχείο της παραγωγής και θεωρείται ελλιπής παρά ψεύτικη στο βαθμό που ισχυρίζεται ότι καλύπτει την κοινωνική πραγματικότητα μέσα στο περιορισμένο πλαίσιο ενός ιδιαίτερου τρόπου λειτουργίας, και τον δέχεται αργότερα ως τον καλύτερο και φυσικό. Στα Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα² και άλλα πρόωρα γραπτά του Marx το σημείο της σύγκρισης είναι η αλλοτριωμένη ύπαρξη (ο εργαζόμενος υποφέρει στην ίδια την ύπαρξή του, ο καπιταλιστής στο κέρδος του νεκρού υλικού πλούτου του) και η κριτική της πολιτικής οικονομίας συνδέεται με μια ιστορική και φιλοσοφική σύλληψη της ανθρωπότητας και της ιστορίας. Εντούτοις, το Κεφάλαιο του Marx εγκαταλείπει αυτήν την μεταφυσική και φιλοσοφική προοπτική και η πιο πρόσφατη κριτική ισοπεδώνεται αποκλειστικά σε μια συγκεκριμένη κατάσταση που είναι ο καπιταλισμός, χωρίς να υποστηρίζει ότι είναι μια καθολική αντι-κριτική της μονομέρειας της αστικής πολιτικής οικονομίας.

Θα μπορούσε εύκολα να ειπωθεί ότι μια έννοια της κοινωνιολογίας ως πολιτικής επιστήμης είναι θεμελιώδης στο Μαρξισμό και εάν επρόκειτο να παρέχουμε έναν γενικό ορισμό του Μαρξισμού θα μπορούσε να είναι αυτός μιας κοινωνιολογίας που συνελήφθη ως πολιτική επιστήμη, ως επιστήμη της επανάστασης. Αυτή η επιστήμη είναι απαλλαγμένη από τις μυστικιστικές αναφορές και καθοδηγείται από την αυστηρή παρατήρηση και την επιστημονική ανάλυση· αυτό ισχύει επίσης για την πολιτική του Marx, αλλά θα προτιμούσα να μην συζητήσω αυτό το θέμα τώρα.

Συγχρόνως με το Marx, ένα άλλο νήμα αναπτύχθηκε κάτω από το έμβλημα του Μαρξισμού που κατά την άποψή μου ήταν η πηγή της δυσπιστίας του σύγχρονου Μαρξισμού προς την κοινωνιολογία την ίδια. Όπως ξέρουμε, αυτό το νήμα χρονολογείται σε μερικά από τα κείμενα του Engels. Σε μια προσπάθεια να καθιερωθεί ένας γενικός υλισμός και η διαλεκτική της καθολικής αξίας, ο Engels δημιούργησε σαφώς ένα σύστημα που ήταν ελάχιστα πιστό στη θεωρία του Marx. Η επιστήμη της

διαλεκτικής, εφαρμόσιμη τόσο στις φυσικές όσο και στις κοινωνικές επιστήμες, είναι προφανώς μια άρνηση της κοινωνιολογίας ως συγκεκριμένης επιστήμης και αναδημιουργεί μια μεταφυσική που είναι τόσο σχετική με το κίνημα των εργατών όσο είναι και για το βάτραχο και το γυρίνο. Όταν μια μυστικιστική αντίληψη περί εργατικής τάξης και της ιστορικής αποστολής της ξεπροβάλλει από τη νατουραλιστική και αντικειμενική παράδοση του Marx και του Engels, μια δυσπιστία της κοινωνιολογίας είναι απόλυτα κατανοητή σε γενικές γραμμές: εάν επρόκειτο να δεχτούμε αυτήν την εκδοχή του Μαρξισμού, καμία επιστήμη των κοινωνικών γεγονότων δεν θα ήταν δυνατή.

Εντούτοις, πρέπει να επιμείνουμε σε ένα συγκεκριμένο γνώρισμα της Μαρξιστικής κοινωνιολογίας που προκύπτει από την κριτική της πολιτικής οικονομίας και σηματοδοτεί κάποια αντιπαραθετική οροθεσία ανάμεσα σε μια κοινωνιολογία του κινήματος της εργατικής τάξης και σε κάποια που δεν λαμβάνει υπόψη αυτό το στοιχείο (ωστόσο νομίζω ότι το να αποκαλούμε τους τελευταίους 'αστούς' θα ήταν λάθος σε αυτή τη φάση). Αυτή η οροθεσία ή το όριο συνίσταται στο γεγονός ότι η κοινωνιολογία του Marx, ως κριτική της πολιτικής οικονομίας, προκύπτει από έρευνα και παρατήρηση της καπιταλιστικής κοινωνίας. Αυτή η κοινωνία είναι θεμελιακά βασισμένη σε μια διχοτόμηση και έχει αναπτύξει μια επιστήμη, δηλαδή την επιστήμη της πολιτικής οικονομίας, η οποία παρέχει μια μονομερή αναπαράσταση της πραγματικότητας, αφήνοντας έξω την άλλη πλευρά. Για το Marx, η αντιμετώπιση της εργατικής δύναμης ως απλό στοιχείο του κεφαλαίου οδηγεί θεωρητικά σε έναν περιορισμό και σε μια διαστρέβλωση εσωτερική στο σύστημα που κατασκευάζει. Η σοσιαλιστική κοινωνιολογική ανάλυση συλλαμβάνεται από τον Marx ως πολιτική επιστήμη επειδή υποστηρίζει ότι ξεπερνά αυτή τη μονομέρεια και ότι κατανοεί την κοινωνική πραγματικότητα συνολικά δίνοντας ταυτόχρονα ιδιαίτερη προσοχή στις δύο κύριες κοινωνικές τάξεις. Θα υπογράμμιζα τα κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά της θεωρίας του Marx: αρνείται να ταυτίσει την εργατική τάξη με τη κίνηση του κεφαλαίου και υποστηρίζει ότι είναι αδύνατο να γίνει μια αυτόματη αναγωγή της εργατικής τάξης στην κίνηση του κεφαλαίου. Η εργατική τάξη απαιτεί μια απολύτως ανεξάρτητη επιστημονική αντιμετώπιση επειδή λειτουργεί ως συγκρουσιακός – ως εκ τούτου καπιταλιστικός – καθώς επίσης και ανταγωνιστικός – ως εκ τούτου αντι-καπιταλιστικός – παράγοντας. Από αυτήν την προοπτική, πιστεύω ότι ο υποβιβασμός της κοινωνιολογίας στη μαρξιστική παράδοση είναι πραγματικά σύμπτωμα ενός εκφυλισμού της μαρξιστικής θεωρίας.

Στα προηγούμενα είκοσι έτη, η κοινωνιολογία ευημέρησε κατά ένα μεγάλο μέρος έξω από τη θεωρία και την παράδοση του Μαρξισμού, ακόμα κι αν ο Weber, που θεωρείται ως η σημαντικότερη μορφή στην ιστορία της κοινωνιολογίας, εξέτασε σοβαρά τη Μαρξιστική θεωρία. Σκέφτομαι ότι θα άξιζε να επιμείνουμε σε αυτό το ζήτημα στα Quaderni Rossi, επειδή πρέπει να προσδιορίσουμε σαφώς τις διαφορετικές πτυχές της.

Κατά την άποψή μου, η αστική κοινωνιολογία έχει εξελιχθεί σε έναν τέτοιο βαθμό ώστε το επιστημονικό επίπεδο ανάλυσής της είναι τώρα ανώτερο από το Μαρξισμό. Θα μπορούσαμε να αποτολμήσουμε μια υπόθεση στη Μαρξιστική γλώσσα. Δεδομένου ότι ο καπιταλισμός έχασε την κλασική του θεωρία πολιτικής οικονομίας (όπως βεβαιώνει η κρίση των σύγχρονων και υποκειμενικών οικονομικών και των λίγο-πολύ αποτυχημένων προσπαθειών να επιστρέψει στην παράδοση της κλασικής οικονομικής θεωρίας), βρήκε την ραφιναρισμένη επιστήμη του στην κοινωνιολογία. Αυτή η υπόθεση μας επιτρέπει να ερευνήσουμε τις αντικειμενικές ρίζες αυτής της ανάπτυξης που δείχνουν ότι ενώ στα αρχικά στάδιά του ήταν επιτακτικό για τον καπιταλισμό να ερευνήσει πρώτιστα τη λειτουργία του, ο ώριμος καπιταλισμός πρέπει να συντονίσει μια μελέτη της κοινωνικής συναίνεσης και των απαντήσεων στις διαδικασίες του. Αυτό γίνεται σαφώς πιο επείγον για τον καπιταλισμό επειδή όπως αναπτύσσεται και εξελίσσεται προς ένα περαιτέρω στάδιο, το στάδιο του προγραμματισμού, ελευθερώνεται επίσης από τις σχέσεις ιδιοκτησίας (ως καθοριστικούς παράγοντες) και τη σταθερότητά του, ενώ και η δύναμή του γίνεται όλο και περισσότερο εξαρτώμενη από την αυξανόμενη ορθολογικότητα της συσσώρευσης.

Αυτό δεν κάνει καθόλου την κοινωνιολογία αστική επιστήμη: στην πραγματικότητα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την κοινωνιολογία και να την επικρίνουμε για τους περιορισμούς της, όπως έκανε ο Marx με την κλασική πολιτική οικονομία. Το είδος έρευνας που προγραμματίζουμε να πραγματοποιήσουμε ήδη έχει τις χαρακτηριστικές ποιότητες που βρίσκονται έξω από το πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνιολογίας. Τα ευρήματα της κοινωνιολογίας είναι σε γενικές γραμμές σωστά, δηλαδή δεν είναι ψεύτικα αλλά περιορισμένα, και αυτός ο περιορισμός δημιουργεί εσωτερικές διαστρεβλώσεις. Ωστόσο η κοινωνιολογία διατηρεί ακόμα αυτό που ο Marx όρισε ως το χαρακτήρα μιας επιστήμης, δηλαδή την αυτονομία που βασίζεται στη συνεπή, επιστημονική και λογική αυστηρότητα.

Επιμένω ότι οφείλουμε να είμαστε προσεκτικοί με αυτή τη δυσπιστία για την αστική κοινωνιολογία

επειδή η ιστορία του Μαρξισμού δείχνει ότι μια σοβαρή δέσμευση με αυτόν τον κλάδο της θεωρίας είναι απαραίτητη στην επαναστατική πολιτική σκέψη. Περιττό να αναφέρω ότι η κατάσταση επιδεινώθηκε από την Σταλινική πολιτική επειδή η μεγάλη Σοβιετική μυστικοποίηση της Σταλινικής θεωρίας ύψωσε έναν φράκτη γύρω από την κοινωνιολογία στη βάση μιας βασικής και απαραίτητης υγιεινής. Σε αυτό το ιστορικό γεγονός μπορούμε να προσθέσουμε ότι το θέμα του Μαρξισμού ως κοινωνιολογία ήταν πολύ αγαπητό στο νεαρό Λένιν, που μεταχειρίστηκε το Μαρξικό έργο ως κοινωνιολογική θεωρία: το δήλωσε ρητά και πιστεύω ότι είχε δίκιο σε αυτό όσο σε άλλα θέματα.

Πριν στραφώ σε ένα δεύτερο στοιχείο της σύγχρονης κοινωνιολογίας που πρέπει να επικριθεί αυστηρά και με δύναμη, θα επιθυμούσα να στρέψω την προσοχή στη σχέση που μπορεί να καθιερωθεί μεταξύ της χρήσης της κοινωνιολογικής έρευνας και του Μαρξισμού. Από την έναρξη των Quaderni Rossi δεν έχουμε ποτέ υποστηρίξει και αναπτύξει πραγματικά αυστηρά αυτό το σημείο πέρα από την επιβεβαίωσή της σχέσης.

Η κοινωνική διχοτόμηση που αντιμετωπίζουμε απαιτεί ένα υψηλό επίπεδο επιστημονικής ανάλυσης για το κεφάλαιο καθώς επίσης και για το συγκρουσιακό και ενδεχομένως ανταγωνιστικό καθοριστικό παράγοντα που είναι η εργατική τάξη.

Σε αυτό το πλαίσιο η μέθοδος έρευνας είναι ένα μόνιμο σημείο αναφοράς για την πολιτική μας και υποβόσκει της απεικόνισης του οποιουδήποτε συγκεκριμένου γεγονότος και μελέτης. Αυτή η μέθοδος απαιτεί την άρνηση να γίνει μια ανάλυση του επιπέδου της εργατικής τάξης από μια διερεύνηση στο επίπεδο του κεφαλαίου. Με άλλα λόγια, επιθυμούμε να αναδιατυπώσουμε την πρόταση του Λένιν ότι το κίνημα των εργατών είναι μια συνάντηση μεταξύ του σοσιαλισμού και της αυθόρμητης κίνησης της εργατικής τάξης. Όπως επεξήγησε ο Λένιν με μια όμορφη εικόνα, ελλείψει μιας οικειοθελούς, επιστημονικής και συνειδητής συνάντησης της αυθόρμητης κίνησης της εργατικής τάξης με το σοσιαλισμό, η ιδεολογία του ταξικού αντιπάλου κρατάει γερά. Η μέθοδος της έρευνας θα πρέπει να μας επιτρέπει να προκαλέσουμε όλα τα είδη των μυστικιστικών ιδεών για το εργατικό κίνημα. Πρέπει πάντα να επιτρέπει μια επιστημονική παρατήρηση του επιπέδου συνειδητοποίησης της εργατικής τάξης, και να παρέχει επίσης έναν τρόπο να το ανυψώσουμε. Κατά συνέπεια υπάρχει μια σαφής συνέχεια μεταξύ της στιγμής μιας κοινωνιολογικής έρευνας που καθοδηγείται από αυστηρά και σοβαρά κριτήρια, και της πολιτικής δράσης: η κοινωνιολογική έρευνα είναι ένα είδος μεσολάβησης που αποτρέπει τους κινδύνους να φτάσουμε σε μια εποπτεία του επιπέδου του ανταγωνισμού των εργατών και της συνειδητοποίησής τους που – είτε απαισιόδοξη είτε αισιόδοξη – θα ήταν απολύτως αχρείαστη. Αυτό έχει σημαντικές συνέπειες για τους πολιτικούς στόχους της έρευνας και θα έλεγα ότι είναι ο κύριος στόχος της ίδιας της έρευνας.

Είναι τώρα η στιγμή να αντιμετωπίσουμε δύο περαιτέρω ερωτήσεις.

Στην επιλογή των σύγχρονων κοινωνιολογικών εργαλείων μας, πρέπει να κριτικάρουμε αποτελεσματικά ορισμένες ερευνητικές πρακτικές, ειδικά εκείνες της μικρο-κοινωνιολογίας. Οι περιορισμοί που καθιερώνουν a priori, αναπόφευκτα οδηγούν σε σοβαρές διαστρεβλώσεις, επειδή είναι ανίκανοι να διακρίνουν τις συνδέσεις που θα ήταν ειδάλλως εμφανείς εάν τα συμπεράσματά τους τοποθετούνταν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Η μικρο-κοινωνιολογική έρευνα είναι συχνά κάπως ανθρωπολογική και επιλέγει θέματα που είναι απομονωμένα από το ευρύτερο πλαίσιο τους και αγνοεί έτσι τις συνδέσεις τους: αυτή η αρχική επιλογή οδηγεί σε μια πραγματική διαστρέβλωση. Στην πραγματικότητα, η μικρο-κοινωνιολογία συχνά επιλέγει θέματα που μπορούν να επανενταχθούν σε ένα πλαίσιο επίλυσης συγκρούσεων, ταυτόχρονα αποκλείοντας εκ των προτέρων τις συνδέσεις που μπορεί να υπάρξουν μεταξύ των κοινωνικών σχέσεων που ερευνά και της ανταγωνιστικής προοπτικής της ανατροπής του συστήματος.

Μια σοσιαλιστική κοινωνιολογική πρακτική απαιτεί μια επανεξέταση των κοινωνιολογικών εργαλείων λαμβάνοντας υπόψη την υπόθεση που κρύβεται κάτω από αυτήν την βασική σκέψη: δεδομένου ότι οι συγκρούσεις έχουν μια λειτουργία σε ένα σύστημα που προωθείται από αυτές, μπορούν να μετατραπούν σε ανταγωνισμούς και να μην είναι πλέον λειτουργικές για το σύστημα.

Κατά συνέπεια είναι εξαιρετικά σημαντικό να θυμηθούμε την έκβαση της προηγούμενης συζήτησής μας: η έρευνα πρέπει να πραγματοποιείται στον καιρό και τον τόπο του “πυρετού”, πρέπει να διερευνά μια κατάσταση μεγάλης αλλαγής και σύγκρουσης και να διερευνά τη σχέση μεταξύ της σύγκρουσης και του ανταγωνισμού εντός της. Με άλλα λόγια, πρέπει να ερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο το σύστημα αξιών που εκφράζεται από τους εργάτες σε κανονικές περιστάσεις αλλάζει, και να ανιχνεύουμε εκείνες τις αξίες που αντικαθίστανται ή εξαφανίζονται όταν προκύπτει η συνειδητοποίηση των εναλλακτικών, επειδή μερικές από τις αξίες που έχουν οι εργάτες κάτω από κανονικές περιστάσεις είναι απύσες τη στιγμή της ταξικής σύγκρουσης και αντίστροφα.

Ειδικότερα, πρέπει να ερευνήσουμε όλες τις περιπτώσεις αλληλεγγύης των εργατών και της σχέσης μεταξύ της αλληλεγγύης των εργατών και της άρνησης του καπιταλιστικού συστήματος: μέχρι ποιο σημείο έχουν επίγνωση οι εργάτες του γεγονότος ότι η αλληλεγγύη τους μπορεί επίσης να προκαλέσει την εμφάνιση κοινωνικών μορφών ανταγωνισμού; Βασικά, πρέπει να πιστοποιήσουμε σε ποιο βαθμό οι εργάτες γνωρίζουν ότι διεκδικούν μιας κοινωνία ίσων μέσα σε μια άνιση κοινωνία, και όταν υπάρχει μια απαίτηση για την ισότητα σε μια άνιση καπιταλιστική κοινωνία, τη σημασία της διεκδίκησής τους για το σύνολο της κοινωνίας.

Η επιμονή μας στη σημασία της έρευνας επιτόπου (καυτή έρευνα) στηρίζεται σε μια βασική υπόθεση: μια ανταγωνιστική κοινωνία δεν μπορεί ποτέ να ομοιογενοποιήσει πλήρως ένα από τα βασικά συστατικά στοιχεία της – την εργατική τάξη. Επομένως είναι απαραίτητο να μελετηθεί ο βαθμός στον οποίο είναι δυνατό να κατανοηθεί πλήρως η δυναμική πίσω από την τάση της εργατικής τάξης να κινηθεί από τη σύγκρουση στον ανταγωνισμό και να κατασταθεί η διχοτόμηση χαρακτηριστική της ασταθούς καπιταλιστικής κοινωνίας. Το περίγραμμα των ερωτηματολογίων που χρησιμοποιούμε σε αυτές τις περιπτώσεις απαιτεί μεγάλη προσοχή και πρέπει να ελεγχθεί λεπτομερώς.

Η έρευνα πρέπει να λάβει υπόψη τις διαδικασίες γραφειοκρατικοποίησης που εμφανίζονται στο παρασκήνιο των βαθιών αλλαγών στον καπιταλισμό κατά τη διάρκεια της κίνησής του προς τον προγραμματισμό, επειδή αναφέρονται στη μειωμένη σχετικότητα των σχέσεων ιδιοκτησίας και στον αυξανόμενο ρόλο της ορθολογικότητας της διαδικασίας συσσώρευσης που υποστηρίζει τον καπιταλισμό. Οι αλλαγές της εργατικής τάξης πρέπει να ιδωθούν λαμβάνοντας υπόψη τον ανασχηματισμό των σχέσεων που καθιερώθηκαν μεταξύ των εργατών και των τεχνικών και την εμφάνιση νέων ρόλων και ταξικών συνθέσεων. Οι σημαντικότερες πτυχές αυτού είναι, αφενός η παρατήρηση αυτών των σχέσεων σε καταστάσεις αγώνα, και αφετέρου οι μετατοπίσεις στο επίπεδο συνείδησης των τεχνικών και της εργατικής τάξης που προκαλούνται από τις αλλαγές στο “στάτους” τους.

Η έρευνα πρέπει να καταχωρήσει έναν ιστορικό μετασχηματισμό των καπιταλιστικών σχέσεων που είναι η αντιστροφή της σχέσης μεταξύ του πλούτου και της εξουσίας. Ενώ στον κλασικό καπιταλισμό η εξουσία ήταν ένας τρόπος να φτάσεις στον πλούτο, ο πλούτος έχει γίνει σταδιακά υποτακτικός στην εξουσία και μέσο αυτή να αυξηθεί. Σημαντικές αλλαγές στη δομή όλων των κοινωνικών σχέσεων προκύπτουν από αυτήν την διαδικασία.

Αυτές είναι δύο σημαντικές πτυχές της έρευνας αλλά δεν μπορούν να θεωρηθούν ως συγκεκριμένοι στόχοι έρευνας. Οι στόχοι της έρευνας μπορούν να συνοψιστούν σχηματικά έτσι: έχουμε σημαντικούς οργανικούς στόχους που καθοδηγούνται από το χαρακτήρα της έρευνας ως σωστής, αποδοτικής και πολιτικά εύφορης μεθόδου για να εγκαθιδρύσουμε επαφές με μεμονωμένους και ομαδοποιημένους εργαζομένους. Αυτό είναι ένας κρίσιμος στόχος: όχι μόνο δεν υπάρχει καμία απόκλιση, κενό ή αντίφαση μεταξύ της έρευνας και της εργασίας της οικοδόμησης πολιτικών σχέσεων· η έρευνα επίσης είναι θεμελιώδης σε μια τέτοια διαδικασία. Επιπλέον, η εργασία που απαιτείται για την έρευνα, η εργασία της θεωρητικής συζήτησης με τους συντρόφους και τους εργάτες, είναι μιας εργασίας σοβαρής πολιτικής κατάρτισης, και η έρευνα είναι ένα πολύ καλό εργαλείο για αυτό.

Η έρευνα πρέπει επίσης να στοχεύσει να αποβάλει αποφασιστικά τις ασάφειες που εμμένουν στο θεωρητικό σχηματισμό μας, που είναι η θεωρία που επεξεργάζεται στα Quaderni Rossi, επειδή όπως άλλοι σύντροφοι έχουν επισημάνει ήδη πολλές πτυχές αυτού του προσχεδίου μιας θεωρίας προσεγγίζονται μόνο από την αντίθεση· προέρχονται από μια κριτική των επίσημων πολιτικών και των θεωρητικών εξελίξεων του εργατικού κινήματος, ωστόσο δεν στηρίζονται θετικά ούτε βασίζονται εμπειρικά στο επίπεδο της τάξης.

Ελλείψει της δυνατότητας να πραγματοποιηθεί μια πλήρης πολιτική δημοσκόπηση, που θα απαιτούσε οπωσδήποτε ερευνητική αυστηρότητα, αλλά θα μας έθετε αντιμέτωπους προφανώς με τα μακροσκοπικά αποτελέσματα και τα αναμφισβήτητα αποδεικτικά δεδομένα, μια εργασία της έρευνας που πραγματοποιείται σύμφωνα με αυτές τις αρχές είναι η πιο σημαντική εργασία που μπορούμε να κάνουμε: μας παρέχει τη σύνδεση μεταξύ της θεωρίας και της πρακτικής που φαίνεται να μας ξεφεύγει σήμερα για αντικειμενικούς λόγους.

Αυτός ο μόνιμος στόχος πρέπει πάντα να είναι η φιλοδοξία μας και μια θεμελιώδης πτυχή της εργασίας μας.

Ένας άλλος εξαιρετικά σημαντικός στόχος είναι η αναζήτηση μιας Ευρωπαϊκής διάστασης της εργασίας. Η σύγκριση που διενεργείται μέσω των ερευνών σε διαφορετικά Ευρωπαϊκά πλαίσια πρέπει να μας παρέχει, καθώς επίσης και στους Γάλλους και Γερμανούς συντρόφους μας, σημαντικά στοιχεία

για να καθιερώσουμε το έδαφος και τις δυνατότητες μιας ενοποίησης των εργατικών αγώνων σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σημειώσεις

1. Ο Panzieri αναφέρεται στο έργο του Κ.Μαρξ, Το Κεφάλαιο: Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 2002), σε ελληνική μετάφραση του Π.Μαυρομμάτη.
2. Ο Panzieri αναφέρεται στο έργο του Κ.Μαρξ, Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα 1844 (Αθήνα: Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2012) σε ελληνική μετάφραση του Απ.Λυκούργου.

5.

Η αναζωογόνηση του Εργατισμού: Εργατισμός και Εργατική Έρευνα

Wildkat

Σ.τ.Ε: Το κείμενο αυτό είναι ενδεικτικό για την ιστορία του εργατισμού και της στρατευμένης/εργατικής έρευνας. Είναι μια μετάφραση στα ελληνικά από αγγλικό κείμενο, μετάφραση ενός γερμανικού. Σίγουρα, σε πολλά σημεία είναι κακογραμμένο. Όμως η αξία του έγκειται καταρχάς στην ιστορική προοπτική του, κατά δεύτερον στην πολιτική τοποθέτησή του (στον ιταλικό εργατισμό) και κατά τρίτον ότι διασαφηνίζει ότι η εργατική έρευνα δεν προέκυψε εν κενώ, αλλά από φοιτητές και επιστήμονες κοινωνιολόγους, που είχαν γνώση των τεχνικών και των μεθόδων, και ήθελαν να τα εφαρμόσουν στην πολιτική τους πράξη...

Το 1989 ο Sergio Bologna ξεκίνησε μια διάλεξη για το έργο του Gramsci “Αμερικανισμός και Φορντισμός”¹ με την περιγραφή της κατάστασης της Ιταλικής Αριστεράς: άρχισε υπενθυμίζοντας τα έτη 1969-73, όταν στην Ιταλία, όπως σε καμία άλλη χώρα στον κόσμο “το εργοστάσιο ως ο τόπος αυτο-οργάνωσης της εργατικής τάξης και της ανάπτυξης νέων τρόπων συμπεριφοράς· ως εργαστήριο μιας νέας υποκειμενικότητας” άσκησαν μια «ηγεμονία» στο σύνολο της κοινωνίας και του κομματικού συστήματος.

Σε αντίθεση με αυτό, η εργασία σήμερα έχει πολιτικά αποκλεισθεί με τραγελαφικό τρόπο, η εργατική τάξη χαρακτηρίζεται ως περιβαλλοντικά επιβλαβής και απρόθυμη να συνεργαστεί, ως ένα εμπόδιο για την κοινωνική και τεχνική καινοτομία. “Κανείς δεν μιλά για ‘εργάτες’ ως μια συλλογικότητα πια, μα πάντοτε μιλά για μεμονωμένες ομάδες”. Ο Bologna το αξιολογεί αυτό ως «κρίση πολιτιστική».

Αφ’ ενός ο ρατσισμός είναι αξιοσημείωτος σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, από την άλλη μεριά ένας νέος αντι-ρατσισμός αναδύεται: “Ενώ η αριστερά συμπιέζει την παραδοσιακή της βάση, ταυτόχρονα διακατέχεται από ένα φιλανθρωπικό ακτιβισμό σχετικά με τους νέους μετανάστες. Τα ιθαγενή τμήματα του προλεταριάτου νιώθουν ακόμη πιο αποκλεισμένα και μπορεί να αναπτύξουν ξενοφοβικές αντιδράσεις [...] Οι νέοι ‘φίλοι του περιβάλλοντος’ και ένα τμήμα των Πρασίνων έχουν καταφέρει να κάνουν μια μεγάλη συνεισφορά στο πολιτισμικό και πολιτικό αποκλεισμό της εργατικής τάξης με την ιδέα τους για την εργατική τάξη ως εμπόδιο στις φιλικές προς το περιβάλλον καινοτομίες”. Έχουν δολίως αγνοήσει το γεγονός ότι κατά τη δεκαετία του 1970 οι ίδιοι οι εργάτες είχαν σχηματίσει ένα κίνημα κατά των κακών επιπτώσεων των εργοστασίων.

Πικρά λόγια ενός “μουχλιασμένου” Εργατιστή² της Ιταλικής Αριστεράς. Της Αριστεράς που έχει πετάξει το παρελθόν της και τα μέσα ανάλυσης με μια δυναμική χειρονομία και της οποίας η λατρεία της συνείδησης, επιτρέπει στο μίσος της μεσαίας τάξης για τους εργάτες να λάμπει³.

Πέντε χρόνια αργότερα, το Νοέμβριο του 1994, σε ένα μικρό συνέδριο που διοργανώθηκε από τις εφημερίδες Collegamenti – Wobbly και Per il ’69, μια νέα εξέλιξη διακρινόταν: μια υπενθύμιση της “εργατικής έρευνας” και η επανέναρξη μιας συζήτησης που είχε βίαια διακοπεί από την καταστολή από το 1979 και μετά.

Για τη συνάντηση αυτή είχαν εγκαίρως ετοιμαστεί νέες δημοσιεύσεις στις οποίες παρουσιάστηκαν οι πρωτοβουλίες της εποχής με όλες τις αντιφάσεις τους και τον πειραματικό τους χαρακτήρα – και χωρίς τον αναγωγισμό που προκαλείται από οργανωτικούς περιορισμούς και ενδιαφέροντα. Στο συνέδριο σύντροφοι που ήταν ήδη ενεργοί από τη δεκαετία του ’50 ανέφεραν στην “νεολαία” την πρακτική τους (praxis) της ‘εργατικής έρευνας’ στα εργοστάσια ιματισμού και στις αυτοκινητοβιομηχανίες και τις ηλεκτροβιομηχανίες. Μια συνεισφορά στη συζήτηση συνέκρινε την αφετηρία στη δεκαετία του ’60 με την κατάσταση σήμερα και επισήμανε μερικές ομοιότητες:

Ο 'Σοσιαλισμός' πέθανε δύο φορές: στη Βουδαπέστη το 1956 και με την πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989.

Στις αρχές της δεκαετίας του '60 υπήρξε ένα ποιοτικό άλμα στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής αγοράς, και σήμερα αυτό το είδος άλματος συμβαίνει στην παγκόσμια αγορά.

Η βίαιη αναδιάρθρωση στα εργοστάσια στη φάση της μετάβασης στη μαζική παραγωγή τότε, και στην 'ευέλικτη παραγωγή' σήμερα.

Ένα ποιοτικό άλμα στη μετανάστευση (στη δεκαετία του '60 ένα κύμα εκατομμυρίων προλεταρίων από τη νότια στη βόρεια Ιταλία· σήμερα η μετανάστευση από την Ανατολική Ευρώπη και τη βόρεια Αφρική).

Επιπλέον, η κρίση που βρίσκονται τα συνδικάτα σήμερα είναι παρόμοια με εκείνη των αρχών του '60.

Για μια μικρή ομάδα σοσιαλιστών και κομμουνιστών, που ήταν θεωρητικά αβέβαιοι, και για τους οποίους οι παραδεδομένες ιδεολογίες δεν ήταν ακριβείς εξηγήσεις, οι ριζικές αλλαγές των τελών της δεκαετίας του '50 αποτέλεσαν ένα έναυσμα για μια ουσιαστική πορεία αναζήτησης/έρευνας (inquiry).

Αλλά η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται! Κάθε οικονομική αναδιάρθρωση φέρνει μαζί μια αύξηση στη δυναμική δύναμη των εργατών, αλλά αυτό δεν καταλήγει απαραίτητα στην ανάδυση κοινωνικών αγώνων. Η κατάσταση σήμερα καλεί για μια παρόμοια ενασχόληση σε μια ριζική προσπάθεια αναπροσανατολισμού, όπως οι αγωνιστές της εργατικής έρευνας ασχολήθηκαν με την κατάσταση των τελών του '50 και των αρχών του '60. Μόνο μέσα από μια τέτοια προσπάθεια μπορούμε να κατανοήσουμε τις αληθινές συνθήκες εκμετάλλευσης και την ύπαρξή της ως συνεχούς σύγκρουσης, και να ανακαλύψουμε τη δυναμική αλλαγής.

Τι είναι η στρατευμένη έρευνα;

Η έρευνα⁴ είναι κάτι συμπαγές που όλοι οι επαναστάτες θα πρέπει να κάνουν, και οι περισσότεροι ήδη το έχουν κάνει. Σε αντίθεση με την αστική ιδεολογία και τον κορσέ του ορθόδοξου μαρξισμού, αφορά την αναζήτηση για τις πραγματικές σχέσεις, όπως και ο ίδιος ο Marx έκανε. Κάνοντάς το, πρέπει να μεταχειριζόμαστε την Μαρξιστική ιδεολογία όπως και ο Marx μεταχειρίστηκε την αστική επιστήμη.

Το να κάνουμε έρευνα είναι να σπάμε τους επίσημους μύθους, να συσχετιζόμαστε με πραγματικούς ανθρώπους, να τους ρωτάμε ερωτήσεις χωρίς να γνωρίζουμε εκ των προτέρων τι πρέπει να προκύψει από την έρευνα. Από την άλλη σημαίνει επίσης την πολιτικο-θεωρητική εργασία. Για να ξέρουμε τι ερωτήσεις θα ρωτήσουμε, μια υπόθεση είναι απαραίτητη. Υποθέσεις για το πως η τάξη θα εγκαθιδρυθεί εκ νέου ως πολιτικό υποκείμενο στην διαδικασία της ριζοσπαστικής αλλαγής.

Ως βάση για μια τέτοια έρευνα σήμερα προτείνουμε το κείμενο του Karl Heinz Roth⁵, όπου θέτει τις υποθέσεις ότι ένα καινούριο προλεταριάτο αναπτύσσεται, σε παγκόσμια κλίμακα. Στους 6 μήνες από την εμφάνισή του, το κείμενο, και σωστά, ανατράπηκε για τις θεωρητικές και αναλυτικές αδυναμίες του σε πολλούς κύκλους συζήτησης. Αλλά προκειμένου να μην παραμείνει ένα ακαδημαϊκό χόμπυ, η εργασία της συλλογικής έρευνας, που προσπαθεί να ανακαλύψει πως μοιάζει αυτή η "ανά-δημιουργία" του προλεταριάτου, πρέπει να ξεκινήσει τώρα. Το πρώτο μέρος της πρέπει να είναι η εξέταση των υποθέσεων μέσω ευρέων συζητήσεων με τους εργάτες στα σύγχρονα εργοστάσια, τους "επισφαλείς" ή "άτυπους" εργαζόμενους, τους μετανάστες, τους αποκαλούμενους αυτο-απασχολούμενους, κλπ. Το δεύτερο, η ανάπτυξη μιας πιο συγκεκριμένης έννοιας. Και το τρίτο, η ενεργή παρέμβαση με πρωτοβουλίες αγώνα και προσπάθειες οργάνωσης, για να επιταχυνθεί η συλλογική διαδικασία της κατανόησης και της αποκάλυψης της τάσης του κομμουνισμού που ενυπάρχει στα ταξικά κινήματα. Μαζί με τους εργάτες, για να βρούμε μορφές αγώνα που δεν είναι επαναλήψεις παλιότερων.

Οι απαρχές της εργατικής έρευνας στην Ιταλία

Στα ακόλουθα σημεία θέλουμε να παρουσιάσουμε το πρώτο μέρος (τη μέθοδο) και το τρίτο (τη παρέμβαση) των παραπάνω σημείων, χρησιμοποιώντας τις εργατικές έρευνες στην Ιταλία των αρχών του '60 ως παράδειγμα. Για να το κάνουμε, πρέπει πρώτα να ξεκαθαρίσουμε μερικούς μύθους για εκείνους τους ιδιοφυείς Ιταλούς Εργατιστές (Operaisti). Η εργατική έρευνα δεν είναι ιταλική εφεύρεση και εφικτή μόνο στην Ιταλία. Ούτε είναι καλέμι που μπορεί να δημιουργήσει αγώνες εκεί που δεν υπάρχουν και να βρει το Αρχιμήδειο σημείο για να σηκώσει το σύστημα από τους αρμούς του (όπως παρουσιάστηκε εκείνη την εποχή!). Αλλά μέσω της έρευνάς τους οι Εργατιστές ήταν προετοιμασμένοι για τους επερχόμενους αγώνες, είχαν αναλύσει τα προβλήματα μέσα στα εργοστάσια και είχαν παρακολουθήσει τις συζητήσεις των εργατών, για να μπορέσουν να γράψουν τα αιτήματα των εργατών σε μια μπροσούρα και να τα επιβεβαιώσουν ως πολιτική γραμμή σε συναντήσεις και ολομέλειες. Είχαν μάθει ότι “υπάρχει ήδη αγώνας, πριν να ξεπροβάλλει”⁶.

Μια δυσκολία στην ανακατασκευή των εργατικών αγώνων των αρχών της δεκαετίας του '60 και των αρχών της εργατίστικης θεωρίας βρίσκεται στο γεγονός ότι η ιστορία άρχισε να γράφεται αναδρομικά, αρχίζοντας από το τέλος αυτής της φάσης, δηλαδή την εμπειρία του ‘θερμού φθινοπώρου’ του 1969. Και έτσι οι αρχές αυτού του κινήματος έχουν απλοποιηθεί αναδρομικά, όπως για παράδειγμα έδειξε ο Dario Lanzardo στον επακόλουθο αναστοχασμό του για τα γεγονότα που συνέβησαν στην Piazza Statuto στο Τορίνο το 1962. Κριτίκαρα το επακόλουθο γράψιμο της ιστορίας που δίνει την εντύπωση ότι ο “εργάτης-μάζα” διαδήλωσε σε συμπαγές μπλοκ έξω από τα εργοστάσια στο κέντρο της πόλης και εξεγέρθηκε εναντίον των συνδικάτων. Στο εργοστάσιο της FIAT, απ’ όπου ξεκίνησε η εργατική διαδήλωση, δεν δούλευαν μετανάστες εργάτες από το νότο, αλλά σχεδόν όλοι ήταν τεχνίτες εργάτες από την περιοχή του Piedmont της Ιταλίας. 600 εργάτες έλαβαν μέρος στη διαδήλωση. Στη σύγκρουση στο τέλος ήταν κυρίως οι νέοι και οι κάτοικοι των τριγύρω προλεταριακών περιοχών της πόλης που έλαβαν μέρος σε μεγάλους αριθμούς. Όσο για το ποιοι πραγματικά ήσαν, υπήρχαν μόνο υπερβολικά πολιτικά προκατειλημμένες απόψεις. Από τις σημειώσεις της δικογραφίας μπορούμε να δούμε ότι αρκετά νεαρά μέλη του PCI (Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας) συμμετείχαν, οι οποίοι αργότερα είχαν προβλήματα με το κόμμα για αυτό⁷.

Στη δεκαετία του '50 η Ιταλία πέρασε μια τρομερή μεταμόρφωση. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας και η άνοδος της οικονομίας έδωσε δουλειά σε εκατομμύρια ανθρώπους, που μετανάστευσαν από το φτωχό νότο στις πόλεις του βορρά και δεν τους υποδέχτηκαν καλά εκεί οι ντόπιοι εργάτες. Υποτίθεται ότι ήταν ηλίθιοι, απολίτιστοι, απολίτικοι, βλάκες που ανέχονταν τα πάντα, και που συμπιέζαν τους μισθούς. Ήταν συνηθισμένο για την εποχή οι σπιτονοικοκύρηδες να βάζουν πινακίδα: “Ελεύθερο δωμάτιο. Όχι για νότιο-ιταλούς”.

Η άγνωστη ως τότε αύξηση της μαζικής κατανάλωσης βασιζόταν στην σκληρή εργασία, τους χαμηλούς μισθούς και τη σιδηρά πειθαρχία στα εργοστάσια. Στη FIAT, στους ενεργούς κομμουνιστές συνδικαλιστές απαγορεύτηκε να είναι στο χώρο εργασίας ή απενεργοποιήθηκαν με την τοποθέτηση σε απόμερα τμήματα. Το σωματείο είχε ήδη εγκαταλείψει τη δράση στα εργοστάσια της FIAT και επικεντρωνόταν σε μικρότερες εταιρείες. Σε πολιτικό επίπεδο το κόμμα της εργατικής τάξης έπαιρνε μέρος στην “εθνική ανασυγκρότηση” και εγγυόταν την κοινωνική ειρήνη σε ανταλλαγή για θέσεις εργασίας.

Στα τέλη της δεκαετίας του '50 η κατάσταση για την Ιταλική αριστερά χαρακτηριζόταν από τα ακόλουθα δεδομένα: το σοβιετικό ‘μητρικό κόμμα’ πυροβολούσε εργάτες στις εξεγέρσεις του Βερολίνου το 1953 και στη Βουδαπέστη το 1956, και έτσι η αξιοπιστία τους έτριζε εξίσου και στη Δυτική Ευρώπη. Το σοσιαλιστικό κόμμα (PSI) όπου τόσοι αντί-σταλινικοί είχαν βρει καταφύγιο, ήταν στο δρόμο για τη σοσιαλδημοκρατία. Μια πορεία που έληξε με τη συμμετοχή στην κυβέρνηση το 1963 και τη διάσπαση του κόμματος. Το 1959 οι εργάτες της ιματοβιομηχανίας στην περιοχή γύρω από την Biella άρχισαν τις πρώτες αυτο-οργανωμένες απεργίες ξανά. Σε μερικές μεταλλοβιομηχανίες και εργοστάσια χημικών της κοιλάδας του Po, εργατικές απεργίες ξέσπασαν μετά από χρόνια ξηρασίας.

Η νέα μεικτή οικονομία που χτιζόταν στην Ιταλία με τα χρήματα του σχεδίου Μάρσαλ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ονομάστηκε ‘νέος καπιταλισμός’. Ενώ η θεσμική αριστερά το είδε ως μια ευκαιρία για μια ειρηνική οδό προς το σοσιαλισμό μέσω της διεύρυνσης και του ελέγχου από το κράτος τομέων (μια αντί-μονοπωλιακή συμμαχία), οι αριστεροί κομμουνιστές έβλεπαν το τέλος της επαναστατικής δύναμης της εργατικής τάξης, γιατί η εργατική τάξη ενσωματωνόταν στο σύστημα.

Ο νέος καπιταλισμός είναι σχεδιασμένος καπιταλισμός. Η σιγουριά ότι τα πάντα μπορούν να

προγραμματιστούν και η κοινωνία μπορεί λοιπόν να διευθετηθεί ή να οργανωθεί, μπορεί να συμπεριφερθεί σε προβλέψιμους δρόμους, μέσω της παροχής καταναλωτικών αγαθών ανάμεσα σε άλλους τρόπους, ήταν η κυρίαρχη ιδεολογία. Τη δεκαετία του '50 η κοινωνιολογία ήταν η αντίστοιχη κυρίαρχη κοινωνική επιστήμη. (τη δεκαετία του '70, όταν η έμφαση ήταν στην αλλαγή του ατόμου, ήταν η ψυχολογία, και σήμερα είναι η πολιτική οικονομία, όπου η οικονομία θεωρείται ως ο κυρίαρχος υλικός ή πρακτικός περιορισμός).

Η κυρίαρχη τάση της βιομηχανικής κοινωνιολογίας των ΗΠΑ ονόμασε αυτή την τάση ως την εξαφάνιση της εργατικής τάξης, την ενσωμάτωση του 'εύπορου εργάτη', την 'αφομοίωσή τους στις μεσαίες τάξεις', και ότι η παραγωγή έγινε μέρος του αποκαλούμενου 'τομέα των υπηρεσιών' (τριτογενής τομέας).

Παράλληλα με αυτό έρχεται η 'κριτική' ή αριστερή κοινωνιολογία που διερευνά τις συνθήκες εργασίας στα εργοστάσια και τις θλιβερές εργασίες και απαιτήσεις του 'εξανθρωπισμού' της οργάνωσης της εργασίας. Η 'συμμετοχή' και η ανακάλυψη του 'ολοκληρωμένου ανθρώπου' ήταν οι λέξεις-κλειδιά της φωτισμένης μερίδας του κεφαλαίου. Η Olivetti, θεωρούμενη ως 'κοινωνικός' εργοδότης, έφερε τους ψυχολόγους και τους κοινωνιολόγους στο εργοστάσιο για να βελτιώσουν τις ανθρώπινες σχέσεις. Το σημαντικής επιρροής 'κόμμα των κοινωνιολόγων', έκανε πολιτική, γράφει ο Alquati⁸.

Το κύριο αντικείμενο έρευνας των βιομηχανικών κοινωνιολόγων ήταν ο 'νέος εργάτης', η 'νέα εργατική τάξη': ο μορφωμένος, δεξιότηχης, τεχνίτης εργάτης, που εργαζόταν στην ανώτερη τεχνική ή αυτοματοποιημένη παραγωγή, που είναι ξεκάθαρα διαφορετική εικόνα από την παραδοσιακή εργατική τάξη και που την εποχή εκείνη προβλεπόταν ότι θα παίξει ένα κεντρικό ρόλο στην παραγωγική διαδικασία. Κάποιος θα φανταζόταν ότι η μορφή των συγκρούσεων μέσα στις εταιρείες θα άλλαζε επίσης. Ένας τεράστιος αριθμός μελετών εμφανιζόταν στο θέμα από τις ΗΠΑ και τη Γαλλία, που μεταφράζονταν στα ιταλικά στις αρχές του '60, και εκδίδονταν από τους Montaldi και Panzieri στους αριστερούς οίκους Feltrinelli και Einaudi.

Η σοσιαλιστική (μη-μαρξιστική) αριστερά υποστήριζε αυτή την ενασχόληση με την κοινωνιολογία, ενώ το PCI του Togliatti αντιτιθετο άγρια σε κάθε είδος κοινωνιολογίας, όπως και οι παραδοσιακές αριστερές-κομμουνιστικές ομάδες. Ταιριάζει επίσης ότι το PCI δεν είχε παίξει κανένα ρόλο στις εταιρικές πολιτικές για χρόνια και ελάχιστα συζητούσε τις εργασιακές σχέσεις στα εργοστάσια. Οι κοινωνιολόγοι ήταν οι μόνοι που πήγαιναν στα εργοστάσια και ασχολούνταν με τις αλλαγές στην οργάνωση της εργασίας και τις νέες μορφές συμπεριφοράς – μια κατάσταση που είναι συγκρίσιμη με το σήμερα. Ενώ η υπόλοιπη αριστερά αποσύρθηκε στην ιδεολογία και παπαγάλιζε τις ιδέες για το τέλος της μαζικής παραγωγής ή τις πιθανότητες ομαδικής εργασίας, ο πολυ-λειτουργικός δεξιότηχης εργάτης βίωνε μια ραγδαία αύξηση της εκμετάλλευσης και του εργασιακού άγχους. Οι εργάτες είναι το ίδιο μόνοι σήμερα.

Η πραγματική εργατική τάξη δεν είχε να κάνει και τίποτα με την 'ιδανική εργατική τάξη' ή την ιδέα της 'τάξης ως ολότητας', την οποία οι θεσμοί του εργατικού κινήματος θεωρούσαν ότι αντιπροσώπευαν. Και έτσι μερικοί νέοι αμφισβητίες πρόθυμα έπιασαν τα εργαλεία της έρευνας πεδίου, που οι κοινωνιολόγοι είχαν δοκιμάσει, για να αναλύσουν την νέα πραγματικότητα της εργασίας. "Ήταν κυρίως για τις διάφορες απόψεις της αρχικής εξερεύνησης του πεδίου, που ήμασταν τόσο 'έξω' από το εργατικό κίνημα, και δεν ήταν εύκολο να μπούμε. Περιττό να το πω, ήταν εξίσου άγνωστο για την ιταλική αριστερά, και όταν κάποιος στέκεται απέξω, οι (Γάλλοι, Άγγλοι και Αμερικανοί) βιομηχανικοί κοινωνιολόγοι είχαν μερικές ιδέες να προσφέρουν"⁹. Το να αναλάβουν μια έρευνα ήταν μια άρνηση της ορθόδοξης μαρξιστικής συνήθειας της συναγωγής της ανάπτυξης της εργατικής τάξης από την ανάλυση της καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Τι είναι η τάξη; Οι προκάτοχοι της εργατικής έρευνας στη Γαλλία.

Η αντί-σταλινική αριστερά στη Γαλλία είχε μια μακρά παράδοση έρευνας. Ακόμα και την περίοδο του λαϊκού μετώπου είχαν συζητήσεις για τις εποχιακές αλλαγές στην σύνθεση της εργατικής τάξης μέσω της εισαγωγής των ημι-αυτοματοποιημένων μηχανικών εργαλείων. Εκείνη την εποχή γενικά οι εκπαιδευμένοι εργάτες αντικαθίσταντο από εργάτες που ειδικεύονταν στο χειρισμό ενός μόνο μηχανήματος. Ο τροτσκιστής και βιομηχανικός κοινωνιολόγος Pierre Naville διερεύνησε τον ανταγωνισμό σε εκείνες τις νέες σχέσεις παραγωγής αντί της 'επαγωγής' της ανάπτυξης της εργατικής τάξης από την τεχνική ανάπτυξη. Για παράδειγμα κοίταξε τον εργασιακό χρόνο, ο οποίος σε καμία

περίπτωση δεν μειώθηκε με την εισαγωγή των μηχανημάτων, αλλά αντίθετα αυξήθηκε ραγδαία. Η μείωση του χρόνου εργασίας είναι καθαρά το αποτέλεσμα του αγώνα της ‘εργατικής συμμαχίας’. Η συζήτηση αυτή δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Cahiers Rouges (Κόκκινα Τετράδια).

Από την παράδοση του συμβουλευτικού κομμουνισμού προήλθε η ομάδα Socialisme ou Barbarie [Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα] που είχε ως μέλη τους Lefort, Καστοριάδη και Mothé. Στις αρχές της δεκαετίας του ’50 ανέμεναν το μεγαλύτερο μέρος αυτού που θα γινόταν γνωστό αργότερα ως ‘εργατική αυτονομία’ στην Ιταλία. Ακολουθώντας τις θέσεις του Marx, (“η μεγαλύτερη δύναμη παραγωγής είναι η ίδια η επαναστατική δύναμη”), ο Lefort¹⁰ κατανόησε το προλεταριάτο όχι ως φυσική μάζα, όπως θεωρείτο στον ορθόδοξο μαρξισμό, αλλά μάλλον ως ένα αυτο-διαμορφούμενο υποκείμενο της ιστορίας. Η δουλειά για την χειραφέτηση των εργατών, σημαίνει την απόκτηση των σπόρων της υποκειμενικής αυτοθέσμησης ως μιας συγκρουσιακής δύναμης εναντίον της εκμετάλλευσης εντός της ‘προλεταριακής εμπειρίας’. Και δεν εμφανίζεται ως από μηχανής θεός, ούτε με το να δίνεις κηρύγματα στους εργάτες, ούτε με την αναδίπλωση στο κόμμα οποιασδήποτε μορφής, στην ερώτηση πως να ξεπεράσουμε την σύγχρονη κατάσταση. Ο Claude Lefort πρότεινε μια έρευνα για να κατανοήσουμε την υπάρχουσα μορφή της κοινωνικής συν-εργασίας, που θα οδηγούσε στο ριζισμό της καπιταλιστικής μορφής παραγωγής. Το κύριο ενδιαφέρον του ήταν ο ειδικός χαρακτήρας της ‘προλεταριακής εμπειρίας’, από τον οποίο η τάξη θα θέσμιζε τον εαυτό της.

Οι λέξεις του Κομμουνιστικού Μανιφέστου “η ιστορία όλης της από δω και στο εξής υπάρχουσας κοινωνίας είναι η ιστορία των εργατικών αγώνων” δεν έχει χάσει καθόλου από τον εκρηκτικό χαρακτήρα της, έγραψε. Οι ψευδο-μαρξιστές μετέτρεψαν την θεωρία της ταξικής πάλης σε οικονομική επιστήμη και ανήγαγαν το προλεταριάτο σε εκτελεστές (performers) της οικονομικής λειτουργίας του. Αλλά το προλεταριάτο σε όλη την ιστορία όχι μόνο δεν είχε αντιδράσει, αλλά στην πραγματικότητα είχε κινητοποιηθεί, παρέμβει, και όχι με βάση κάποιο προκαθορισμένο σχέδιο από αντικειμενικές καταστάσεις, αλλά στη βάση της δικιάς του συνολικής εμπειρίας. Θα ήταν παράλογο να ερμηνεύσουμε το εργατικό κίνημα χωρίς να αναλογιζόμαστε συνεχώς την οικονομική δομή της κοινωνίας – αλλά να το ανάγουμε μόνο σε αυτό σημαίνει να παραλείπουμε τα $\frac{3}{4}$ της συμπαγούς ταξικής συμπεριφοράς.

Η αστική τάξη, όπως και η εργατική τάξη, ενώνεται στη βάση των κοινών συμφερόντων. Ωστόσο, το κοινό συμφέρον των εργατών είναι κάτι τελείως διαφορετικό: έγκειται στην λήξη του να είναι κάποιος εργάτης. Δηλαδή, πέρα από την εκτέλεση της οικονομικής λειτουργίας τους, σημαίνει την ριζική άρνησή της. Οι υπάρχουσες συνθήκες των ίδιων των εργατών απαιτούν ένα συνεχή αγώνα αλλαγής, δηλαδή μια συνεχή απελευθέρωση από την άμεση τύχη τους. Η πρόοδος σε αυτό τον αγώνα και η ανάπτυξη του ιδεολογικού του περιεχόμενου που επιτρέπει αυτή την απελευθέρωση, σχηματίζει την εμπειρία δια της οποίας η τάξη θα αυτο-θεσμιστεί.

Ο Lefort προσπάθησε να εφαρμόσει την ερωτηματοθεσία του Μαρξ στην ‘Γερμανική ιδεολογία’¹¹ στην κατάσταση της εποχής: Πως οι άνθρωποι πορίζονται την εργασία τους στις συνθήκες της βιομηχανικής εργασίας; Πως παράγουν πρακτικά τη σχέση τους με την υπόλοιπη κοινωνία; Πως συνθέτουν μια κοινή εμπειρία, που τους σχηματίζει σε ιστορική δύναμη; Απομακρύνεται από την άποψη του Λένιν, ότι το προλεταριάτο σχηματίζει μια ενότητα, που το ιστορικό του καθήκον έχει τεθεί δια παντός, που δημιουργείται από τις σχέσεις εξουσίας και όπου μόνο οι σχέσεις εξουσίας έχουν ενδιαφέρον. Ο Lefort είδε τις δραστηριότητες του προλεταριάτου σε όλες τις αντιφάσεις τους: από τη μια πλευρά με τη μορφή της αντίστασης, που συνεχώς υποχρεώνει τον εργοδότη να βελτιώνει τη μέθοδο εκμετάλλευσης και από την άλλη τις προσαρμογές τους στις βελτιώσεις, στην ενεργητική συνεργασία τους με αυτές: οι εργάτες οι ίδιοι βρίσκουν τις απαντήσεις στις χιλιάδες των προβλημάτων που ξεπετάγονται από τις πρακτικές λεπτομέρειες των συνθηκών της παραγωγής. Τα αποτελέσματα φαίνονται σαν μια συστηματική απάντηση και παίρνουν το όνομα ‘εφεύρεση’. Και έτσι ο εξορθολογισμός απλά ενσωματώνει, ερμηνεύει, και εντάσσει τις διάσπαρτες και ανώνυμες εφευρέσεις που προέρχονται από την συμπαγή παραγωγική διαδικασία.

Ως εκείνο το σημείο το προλεταριάτο είχε ερευνηθεί με 3 τρόπους: οικονομικά, ιδεολογικά και ιστορικά. Ο Lefort πρότεινε ένα τέταρτο αφετηριακό σημείο: ήθελε να αναδομήσει την προλεταριακή στάση για τη δουλειά και την κοινωνία, από αυτό που ήταν ήδη εντός του ίδιου του προλεταριάτου. Ήθελε η εφευρετικότητα και η ισχυρή κοινωνική τους οργάνωση να εμφανιστούν και στην καθημερινή ζωή. Ο Lefort ήταν ο πρώτος που ανέλαβε μια έρευνα σε τέτοια βάση. Δεν είχε γίνει πρωτύτερα – ούτε από το Marx ούτε από τους αποκαλούμενους κοινωνιολόγους της εργασίας στις ΗΠΑ, οι οποίοι έκαναν την δουλειά των αφεντικών, θεωρούσε ο Lefort. Οι ‘φωτισμένοι’ καπιταλιστές είχαν ανακαλύψει ότι ο υλικός εξορθολογισμός είχε τα όριά του· ότι ο άνθρωπος-αντικείμενο θα αντιδράσει με ένα συγκεκριμένο τρόπο· ότι πρέπει να τους προσέχεις αν θέλεις να τους εκμεταλλευτείς αποτελεσματικά.

Αλλά εξαιτίας της ταξικής οπτικής τους εκείνοι οι κοινωνιολόγοι δεν μπορούν να καταλάβουν τον προλεταριακό χαρακτήρα, γιατί τον πλησιάζουν από έξω και μπορούν μόνο να δουν τον εργάτη ως παραγωγό, ως απλό εκτελεστή, αναπόδραστα δεμένο στην καπιταλιστική εκμετάλλευση.

Η διερεύνηση της κοινωνικής ζωής του προλεταριάτου δεν πρέπει να είναι μια μελέτη της τάξης απέξω – αλλά μάλλον θα πρέπει να απαντά τις ακριβείς ερωτήσεις που τίθενται σήμερα ξεκάθαρα από τους πρωτοπόρους εργάτες και υπόρρητα από την πλειονότητα της τάξης. Ο Lefort συνέλεξε δηλώσεις και αναφορές που είχαν γραφτεί από εργάτες, ιστορίες ζωής, ατομικές εμπειρίες των σχέσεων στην εργασία τους, τις σχέσεις τους με τους άλλους εργάτες, την κοινωνική ζωή έξω από το εργοστάσιο και τους δεσμούς της προλεταριακής παράδοσης και ιστορίας.

Γράφει ότι οι προοπτικές μπορούν να αλλάξουν, ότι συχνά κουβαλούν μαζί τους μυστικοποιήσεις αλλά ότι “όλοι οι εργάτες έχουν κοινή την εμπειρία της εκμετάλλευσης, της εμπειρία της αλλοτρίωσης – όλοι οι εργάτες το γνωρίζουν. Κάθε αστός το προσέχει ευθύς αμέσως όταν μπαίνει σε μια εργατική περιοχή”. Η εξέταση αυτής της εργατικής συμπεριφοράς είναι ο στόχος της έρευνας. Υπάρχει μια ‘ταξική νοοτροπία’;

Με αυτή την ερωτηματοθεσία ο Lefort με κανένα τρόπο δεν στοχεύει σε έναν ‘εργατισμό’ που αρνείται την αναγκαιότητα μιας κριτικής θεωρίας, πάντοτε απομακρύνθηκε από αυτό: “Από μια επαναστατική σκοπιά, η πράξη της συλλογής αυτού του είδους πληροφοριών θα μπορούσε να μας βοηθήσει να δείξουμε πως ένας εργάτης αναμειγνύεται με την τάξη του και αν η σχέση του με την κοινωνική του ομάδα είναι διαφορετική απ’ ότι εκείνη ενός μικροαστού ή ενός αστού. Συνδέει ο προλετάριος την τύχη του, σε όλα τα επίπεδα της ύπαρξής του, συνειδητά ή όχι, με την τύχη της τάξης του; Κλασικές ερμηνείες όπως η ταξική συνείδηση και η ταξική συμπεριφορά είναι συχνά πολύ αφηρημένες; μπορούμε να τις ελέγξουμε συστηματικά; Σύμφωνα με το Marx, ο προλετάριος, σε αντίθεση με τον αστό, δεν είναι απλά μέλος της τάξης του, είναι ένα άτομο, ένα μέλος μιας κοινότητας, και έχει συνείδηση του γεγονότος ότι μπορεί να απελευθερωθεί ατομικά μόνο με συλλογικό τρόπο. Μπορούμε να επιβεβαιώσουμε συστηματικά αυτή τη μαρξιστική υπόθεση;”

...και στην Ιταλία: ο Danilo Montaldi

Ο κομμουνιστής Danilo Montaldi, διωγμένος από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας, έχτισε μια μικρή ομάδα γύρω του στην Cremona και έγραφε για διάφορες αριστερές κομμουνιστικές εφημερίδες. Έμαθε για τη θεωρία και την πρακτική της εργατικής έρευνας από το σύνδεσμό του με το Socialisme ou Barbarie. Μετέφρασε μερικές βιογραφίες εργατών στα ιταλικά και πήρε μέρος σε παρόμοια σχέδια. Το 1960 δημοσίευσε μια έρευνα για τη ζωή των μεταναστών από τη νότια Ιταλία που ζούσαν στο Μιλάνο με τον τίτλο ‘Μιλάνο, Κορέα’. Δεν μπορεί να βρεθεί κάποια συστηματική ‘μέθοδος’ στο Montaldi: δούλευε ‘διεπιστημονικά’, χρησιμοποιώντας λογοτεχνικά στοιχεία, για παράδειγμα άφηνε τους ανθρώπους να γράψουν τις ιστορίες τους χρησιμοποιώντας τα δικά τους εκφραστικά μέσα. Και χρησιμοποιούσε μεθόδους από την κοινωνιολογία, ένα θέμα που είχε διερευνήσει σε βάθος. Οι εργασίες του Montaldi είναι μια συνεχής αναζήτηση του υποκειμενικού ως τρόπου κατανόησης της ιστορίας και της ζωής της τάξης. Στην έρευνα για τους μετανάστες από το νότο, για τη ζωή του υπο-προλεταριάτου κατά τη διάρκεια του φασισμού, για τους γραφειοκράτες συνδικαλιστές, πάντοτε έψαχνε για τον κομμουνισμό ως μια ‘δομική ανάγκη’, έψαχνε για την υποκειμενικότητα της τάξης, για την ‘τάξη για τον εαυτό της’. Όλο αυτό στην προσπάθειά του για την αναδόμηση ενός ‘ταξικού κόμματος’, ενός κόμματος που θα περιλάμβανε ‘συντρόφους που θα μπορούσαν να έχουν κάρτες μέλους σε διάφορα κόμματα’.

Ο Montaldi διερευνούσε την πραγματικότητα γύρω του. Η δουλειά του στρεφόταν ευθέως ενάντια στα μυστήρια του ‘πραγματικά πρωτόγονου ανθρώπου’ που χρησιμοποιούνταν στα τέλη της δεκαετίας του ’50 για να καταπιέσει τις σκέψεις για το παρόν. (Η κριτική του για αυτού του είδους την ακαδημαϊκή εργασία θυμίζει εκπληκτικά την έλλειψη πλαισίου στον τρόπο που η προφορική ιστορία εξασκείται εδώ τα τελευταία 20 χρόνια από τότε που η οπτική της ταξικής πάλης εγκαταλείφθηκε). “Ενώ η βιομηχανία στην Ιταλία γίνεται πιο συγκεντρωμένη, ενώ ο αγροτικός κόσμος πηγαίνει από τη μια κρίση στην άλλη [...] αυτό το μεγάλο πένθος για τον τρόπο ζωής του παρελθόντος ή για εναπομείναντες απαρχαιωμένους τρόπους ζωής αυξάνει. Ο ενθουσιασμός, η έρευνα και η ανάλυση για αυτό που δεν είναι σύγχρονο, για αυτό που είναι περιθωριακό. Σε αυτό το επίμονο κυνήγι βρίσκεται κάτι ξεπερασμένο, μια ψευδής συνείδηση της κοινωνίας που ζούμε, μια αναδίπλωση. Ενώ στην Ιταλία η δικτατορία του μονοπωλίου έχει γίνει ακόμη πιο δημόσια τα τελευταία λίγα χρόνια, το πολιτισμικό ενδιαφέρον πέφτει σε εκείνες

τις πλευρές την κοινωνικής ζωής που υποχωρούν. Όχι και τόσο άσχημα, αν είναι να έρθει στο φως η συνολικότητα των καθημερινών συνθηκών από το νότο στο βορρά. Αλλά στην ανάλυση που επιδιώκει μια ερμηνεία του απαρχαιωμένου τρόπου ζωής, υπάρχει σχεδόν πάντοτε μια προφανής παράλειψη του γεγονότος ότι αυτά τα φαινόμενα συνδέονται με το υπάρχον σύστημα. Αυτή η τάση ενθαρρύνει ένα ορισμένο πολιτισμικό ρεφορμισμό που είναι ο ίδιος μια έκφραση της κρίσης που εκφράζει την ευχή να είναι μέρος της η ίδια. [...] Αλλά μπορούμε να δούμε τα αποτελέσματα που έχει σε πολιτισμικό επίπεδο. [...] Το χρονικό των τρόπων και των συνθηκών των απογόνων των Λιγουριών, που εγκαταστάθηκαν στη Σαρδηνία πριν από 400 χρόνια, είναι περισσότερο ‘ενδιαφέρον’ από την κατάσταση στα εργοστάσια παραγωγής της FIAT: η διάλεκτος των γεροχωριάτηδων είναι σίγουρα πιο όμορφη από την καθόλου τυχαία σιωπή των εργατών στις οργανώσεις βάσης. (Δεν μας ενδιαφέρει να πέσουμε στις θυμοσοφικές πλευρές αυτής της συζήτησης, αλλά μάλλον στην αναζήτηση του πώς αυτή η μορφή του ανιστορικού ανθρώπου έχει εγερθεί μεταξύ μας. Κάποιος έχει μοίρα και φύση όσο έχει και εχθρούς¹².

Τα Quaderni Rossi

Ο ιταλικός εργατισμός (operaismo) προήλθε από κύκλους συζητήσεων γύρω από το περιοδικό Quaderni Rossi, που πρωτοεμφανίστηκε στο Τορίνο το 1961¹³. Όσοι μαζεύτηκαν γύρω από το περιοδικό ήταν κυρίως νέοι σύντροφοι από το PSI και το PCI (κάποιοι εξ αυτών είχαν αφήσει τα κόμματά τους, και μερικοί ήταν ακόμη μέλη), συνδικαλιστές και φοιτητές, που έψαχναν για άλλες δυνατότητες πρακτικής πολιτικής δράσης και θεωρητικού διαλόγου. Για τους περισσότερους ο ‘εργατισμός’ ήταν μια λέξη-βρισιά από την οποία απομακρύνονταν, όσο και από την προσβολή του ‘αναρχο-συνδικαλιστή’. Θεωρούσαν ότι δεν ήταν ακραίοι, αλλά ότι αντιπροσώπευαν ένα πλειοψηφικό ρεύμα της εργατικής τάξης. Ο ‘εργατισμός’ πρώτα έγινε αποδεκτός ως μια πολιτική κουλτούρα όταν η πολιτική κατάσταση στην Ιταλία είχε μεταστραφεί τελείως για πολλά χρόνια από τους εργατικούς αγώνες από το 1969 και μετά.

Το περιοδικό Quaderni Rossi ήταν μια αποκρυστάλλωση διαφόρων πολιτικών ‘σκηνών’, ενδιαφερόντων και πολιτικών βάσεων που θεωρούνταν, και αυτοαναφέρονταν, ως μια αντιπολίτευση στο θεσμοποιημένο εργατικό κίνημα. Εξέταζαν κριτικά τις θεωρίες που συζητιούνταν διεθνώς, έπαιρναν υπόψη τους αντί-σταλινικές εμπειρίες και ξανά-διάβαζαν τον Marx. Η έμφασή τους ήταν καθαρά στην έρευνα για τον ταξικό ανταγωνισμό στην παραγωγή. Ο Raniero Panzieri θεωρείται ο ‘ιδρυτής’ του σχεδίου αυτού και ένας άνθρωπος γεμάτος ιδέες και έμπνευση. Ήταν ένας διανοούμενος από τη Ρώμη, ο οποίος, ως παράγοντας του PSI, είχε βοηθήσει στην οργάνωση των αγώνων των εργατών της γης στην Σικελία τη δεκαετία του ’50. Είχε επίσης κάνει μια νέα ιταλική μετάφραση του δεύτερου τόμου του Κεφαλαίου. Ο αρχικός του στόχος ήταν να επαναφέρει το σοσιαλιστικό κόμμα (PSI) σε ‘επαναστατική’ πορεία, δηλαδή να πολεμήσει ενάντια στην αυξανόμενη σοσιαλδημοκρατική του κατεύθυνση και τον στόχο του να πάρει μέρος στην κυβέρνηση, και αντί να εμπνέεται από τον κοινοβουλευτισμό, να βασίζεται ακόμα περισσότερο στην βάση του των εργατών γης και βιομηχανίας. Χρησιμοποίησε την κομματική εφημερίδα Mondo Operaio (Ο κόσμος των εργατών) ως εργαλείο, καθώς ήταν αρχισυντάκτης. Ξεκίνησε μια ευρεία συζήτηση με το κείμενό του ‘7 Θέσεις για τον εργατικό έλεγχο¹⁴, που έγραψε μαζί με τον Libertini, μια οξεία κριτική της έννοιας του κρατικού σοσιαλισμού. Όταν απέτυχε με αυτή την πορεία μέσα στο κόμμα, μετακόμισε στο Τορίνο να “βρει την εργατική τάξη μέσα στο εργοστάσιο ξανά”. Το 1961 εγκατέλειψε τελικά την κεντρική επιτροπή του PSI μετά από χρόνια σύγκρουσης.

Οι καιροί όπου τα πάντα συνέβαιναν μέσα στις οργανώσεις είχαν περάσει. Το 1960 ο Panzieri είχε μια συζήτηση με τον σοσιαλιστή ηγέτη Lelio Basso για την ερώτηση “θα ‘πρεπε να είναι κάποιος ενεργός στο ιστορικό κόμμα του εργατικού κινήματος ή σε αυτόνομες ομάδες πολιτικής παρέμβασης;”. Ο Panzieri έπαιρνε τη θέση ότι όταν όχι μόνο ένα ρεύμα του κόμματος, αλλά το κόμμα το ίδιο (το PSI) είναι σε κρίση, δεν “θα πρέπει να βάζουμε καινούριο κρασί σε παλιά βαρέλια”, αλλά μάλλον κάποιος θα πρέπει να κοιτάξει για μια πολιτική γραμμή “στο ίδιο το επίπεδο της βάσης”: να μην περιοριστεί στην προστασία μιας κληρονομιάς, που σε κάθε περίπτωση τώρα πλεονάζει, αλλά να αρχίσει από μια “εξέταση, που το κίνημα ευτυχώς επιτρέπει σήμερα”¹⁵. Μετά από μια συζήτηση στο γραφείο του PSI στο Mestre, όπου συμμετείχαν πάρα πολλοί εργάτες, έγραψε στον Montaldi:

“Είναι πραγματικά κρίμα, όταν κάποιος παραδέχεται ότι μια τέτοια ζωτική δύναμη χρησιμοποιείται στους

σημερινούς στενούς διαδρόμους, τις στενωπούς και τους βυζαντινισμούς του PSI (και το ίδιο ισχύει και για το PCI). Συνεχώς πείθομαι περισσότερο ότι πρέπει να δημιουργήσουμε σημεία εστίασης τελείως ανεξάρτητα από την κομματική δομή και ιεραρχία, τα οποία αυτές οι ταξικές δυνάμεις πρέπει να αντιμετωπίζουν με πλήρη εμπιστοσύνη, αυτές οι δυνάμεις που έχουν συνείδηση των ψεμμάτων των επίσημων πολιτικών των κομμάτων, αλλά δεν επιθυμούν να αποκηρύξουν τη σχέση τους με αυτά. Μια σχέση που δεν συνδέεται με την εμπιστοσύνη στις ‘αρχές’, αλλά από την συνείδηση και την ταξική τους αλληλεγγύη, και είναι λοιπόν μια συμπαγής δύναμη ενάντια στα αφεντικά, μια επαναστατική θέληση. Πρέπει να ξεπεράσουμε το πρακτικό πρόβλημα· πως θα δημιουργήσουμε μια σύνδεση ανάμεσα στις ομάδες μας με επαναστατικό προσανατολισμό εντός και εκτός των κομμάτων, και σε μια οργανωτικά δημόσια μορφή, καθώς πρέπει να αποφεύγουμε την οποιαδήποτε εμφάνιση μια μικρής σέκτας, καθώς αυτό είναι το τρομερότερο λάθος στο οποίο έχουν εκπέσει όλες οι μικρές ομάδες της εργατικής αριστεράς¹⁶”.

Ο Panzieri θεωρούσε το περιοδικό Quaderni Rossi ως ένα πολιτικό εργαλείο που στόχευε στο να δημιουργήσει ένα ενωμένο/ενωτικό επαναστατικό κίνημα της εργατικής τάξης, δηλαδή ένα κίνημα που να μην είναι διαιρεμένο στα διάφορα κόμματα. Η ομάδα αντλούσε την ελπίδα της αναγέννησης του εργατικού κινήματος από το κύμα απεργιών του 1959 στις μεταλλοβιομηχανίες και στον ιματισμό και κυρίως από τις δράσεις ενάντια στην Μέρα του Κόμματος του MSI [το φασιστικό κόμμα] το 1960 στη Γένοβα, την κύρια πόλη της κομμουνιστικής αντίστασης. Για πρώτη φορά πάρα πολλοί νεαροί εργάτες πήραν μέρος σε μαχητικές διαδηλώσεις. Με την εμφάνιση αυτών των ‘νέων δυνάμεων’, μια γενιά που δεν χαρακτηριζόταν πλέον από την Αντίσταση, τα Quaderni Rossi αναγνώρισαν μια πιθανή αντιστροφή της κατάστασης στη FIAT, το ‘μέσο όρο’ της καπιταλιστικής ανάπτυξης της Ιταλίας¹⁷.

“Συμμετείχαμε στην απεργία των μεταλλεργατών την παραμονή των Χριστουγέννων του 1959. Μια μικρή ομάδα συντρόφων στο Μιλάνο είχε αρχίσει να διερευνά την κατάσταση στο Marelli, το Pirelli κλπ. Συνολικά, ανάμεσα στο 1958 και το 1961 αρχίσαμε την ανάλυση και δράση με τα εργοστάσια σαν να συναρμολογούσαμε ένα παζλ, και αναδημιουργήσαμε την σχέση με τους εργάτες μέσα σε αυτά τα εργοστάσια... Και έτσι η εξέγερση των εργατών ενάντια στους φασίστες στη Γένοβα τον Ιούλιο του 1960 ήταν εξαιρετικά σημαντική για μας. Σε αυτό το κίνημα που ξεπετάχτηκε σε όλη την Ιταλία ενάντια στην κυβέρνηση Tambroni, υπήρχε ξεκάθαρα η δυναμική ενός μαζικού κινήματος. Αυτό είχε το αποτέλεσμα για τους συντρόφους να τους ξυπνήσει και να τους εμπνεύσει να προχωρήσουν την έρευνα και την οργάνωση. Κατά την γνώμη μου το 1960 ήταν εξαιρετικά σημαντικό: για πολλούς συντρόφους, για μένα, ήταν η πρώτη φορά που βρεθήκαμε με ακριβείς λειτουργίες μέσα σε ένα μαζικό κίνημα και προσέξαμε για πρώτη φορά την τρομακτική δύναμή του και την δυνατότητά του να ανατρέψει τις σχέσεις εξουσίας δια της οργανωμένης πολιτικής δράσης των εργατών και της συμπεριφοράς των προλεταρίων”¹⁸.

Η έρευνα ήταν ο τρόπος προσέγγισης της ‘αληθινής εργατικής τάξης’. Στην Ιταλία την εποχή εκείνη υπήρχαν ορισμένες μικρές ομάδες που έκαναν τέτοιες ‘έρευνες’, και συζητούσαν τις πολιτικές συνέπειες. Συνήθως οι ‘έρευνες’ της εποχής έρχονταν απ’ έξω, αν και τα φυλλάδια και οι εργατικές εφημερίδες γράφονταν και παράγονταν μαζί με εργάτες που έπαιρναν μέρος τις ομαδικές συναντήσεις. Γραπτό υλικό έμεινε μόνο από λίγες από αυτές τις έρευνες. Μερικές από τις γνωστές σήμερα έρευνες στην FIAT ή την Olivetti ήταν λίγο πολύ ατομικά επιτεύγματα. Ατομικά επιτεύγματα που ωστόσο επέτρεπαν να τεθούν συγκεκριμένες υποθέσεις που ήταν η βάση για την πολιτική δουλειά.

Από συνεντεύξεις με νεαρούς ακτιβιστές στη FIAT προέκυψε μια νέα εικόνα της εργατικής τάξης, τις ανάγκες της οποίας ο Alquati συνόψισε σε μια νέα μορφή: τους νεαρούς τεχνικούς εργάτες που είχαν την τύχη μιας εξειδικευμένης κατάρτισης στη δουλειά ή σε κάποιο τεχνικό κολλέγιο, που ήταν δυσαρεστημένοι με τη δουλειά στη FIAT, που πίστευαν με σιγουριά ότι θα μπορούσαν να διευθύνουν την παραγωγή – και στην πραγματικότητα έπρεπε να υποστούν ‘άνοητη εργασία’. Σε αυτό το διευρυνόμενο χάσμα ανάμεσα στις εργατικές απαιτήσεις, την ‘σιγουριά ότι μπορούσαν να διευθύνουν την παραγωγή’, τις δεξιότητες και την πραγματικότητα της δουλειάς – στην καταστροφή των μύθων του νεο-καπιταλισμού – ο Alquati είδε μια εκρηκτική αντίφαση.

Η πρακτική της Έρευνας

‘Βιογραφική προσέγγιση’, ‘εντατικές συνεντεύξεις’, σήμερα όλος ο κόσμος, από τις φεμινίστριες ως τους αριστερούς κοινωνιολόγους εξασκούν αυτές τις μεθόδους έρευνας. Η διαφορά της εργατικής έρευνας είναι ότι ξεκίνησε από μια συλλογική διάσταση: την αυτο-θέσμιση της τάξης, την ανίχνευση του κομμουνισμού στην κίνηση της ίδιας της εργατικής τάξης.

“Το Porto Marghera¹⁹ ήταν το εργαστήριο στο οποίο επαληθεύσαμε την κατάσταση των επιστημονικών μεθόδων. Δεν θα μπορούσε κάποιος να αρθρώσει πολιτικό λόγο χωρίς αυτό που θα λέγαμε ‘εργατική έρευνα’. Είμαστε αποφασισμένοι να ξεκαθαρίσουμε και πάλι ποιά συγκεκριμένα ήταν η άποψη των εργατών, επειδή εκείνοι ήταν οι κοινωνικές μορφές που είχαν στρατηγική συνάφεια με τη διαδικασία προς το νέο²⁰”.

Υπήρχε μια σοβαρή πολιτική αντιπαράθεση μέσα στην ομάδα για την θεμελιώδη ερώτηση εάν το εργαλείο της κοινωνιολογίας θα μπορούσε να εφαρμοστεί κριτικά. Αυτή η αντιπαράθεση ξεκινούσε από την τάση που μείωνε το Μαρξισμό σε απλή κοινωνιολογία, στην κριτική εφαρμογή των κοινωνιολογικών εργαλείων ως την προσπάθεια μια πλήρους άρσης της διαφοράς ανάμεσα σε ερευνητή και τα ‘αντικείμενα’ της έρευνας, τους εργάτες, με τον στόχο της ‘αυτο-έρευνας των εργατών’. Και οι δύο αυτές θέσεις ονομάζουν την πρακτική τους ‘Conricerca’, που σημαίνει κυριολεκτικά ‘συν-έρευνα’. Η Liliana Lanzardo εξηγούσε το Νοέμβρη του 1994 στο Τορίνο, ότι σήμερα είναι πολύ ευκολότερο να δούμε τη διαφορά ανάμεσα σε εκείνους που ήθελαν να κάνουν μια ακαδημαϊκή έρευνα και εκείνους για τους οποίους ήταν ένα πολιτικό σχέδιο· εκείνη την εποχή δεν υπήρχε καθόλου ορολογία. Κάποιοι από τους συμμαχητές τους εκείνη την εποχή είναι σήμερα αναγνωρισμένοι κοινωνιολόγοι με την χειρότερη έννοια²¹.

Το 1975 ο Alquati είχε ήδη απομυθοποιήσει τα ηρωικά λόγια της εποχής για την πρακτική αυτή. Έγραψε ότι η ‘Εργατική Έρευνα’ ως σύνθημα ήταν μια πρόκληση, γιατί το θεσμικό εργατικό κίνημα ήταν τόσο ‘αντι-εργατικό’ όσο και η αριστερή εργατίζτική του φράξια. “Όταν λέγαμε ‘ταξική έρευνα’ στις αρχές του ’60, για μας είχε το ίδιο νόημα όπως και η ‘επανάσταση’ ή η ‘επαναστατική διαδικασία’”. Στην πραγματικότητα δεν υπήρχε μια ‘εργατική έρευνα’ με την έννοια της εργατικής αυτο-έρευνας, αλλά μια κοινωνιολογική έρευνα για την εργατική τάξη. Οι λιγοστοί εργάτες που ήταν εκεί ήταν η πηγή της πληροφορίας και της γνώσης, και μετά η ομάδα δούλευε κι άλλο πέρα από το εργοστάσιο, για να ετοιμάσει τη δεύτερη φάση. Ποτέ δεν κατάφερναν στην πραγματικότητα να μεταβούν στη δεύτερη φάση, που προϋπέθετε μια σχέση με τους εργάτες ως σύνολο και έδινε έμφαση στην υποκειμενική κίνηση. Γιατί ο ‘συνολικός εργάτης ως σύνολο’ δεν μπορεί να εξισωθεί με μερικούς εργάτες, αλλά σημαίνει την πολιτική οργάνωση των εργατών. Αυτό δεν υπήρχε, παρά μάλλον ως ο προκάτοχός του, η αυτονομία των εργατών. Γι αυτό το λόγο ένα μέρος της ομάδας είχε κάνει μια κοινωνιολογική έρευνα ‘ως προετοιμασία’ και το άλλο μέρος θεωρούσε την ουσιαστική οργάνωση της εργατικής τάξης ως το μέσο να πραγματώσουν την κοινωνιολογική έρευνα²².

Οι φοιτητές κοινωνιολογίας μέσα στις ομάδες έκαναν τις πρώτες διερευνήσεις. Οι υπόλοιποι της ομάδας ανησυχούσαν για τις δυσκολίες και θεωρούσαν ότι δεν ήταν αρκετά προετοιμασμένοι. Η δουλειά της έρευνας σημαίνει να επεξεργάζεσαι υλικό για την ανασυγκρότηση της βιομηχανίας, να κάνεις ανάλυση για τις δραστηριότητες στο χώρο εργασίας, έρευνα του μηχανολογικού υλικού και του εργοστασιακού συστήματος με τις αντιφάσεις του και τις πιθανές εκρήξεις του. Υπήρχαν λίγες μόνο, αλλά πολύ εντατικές συνεντεύξεις, “τα πάντα ήταν καινούρια και πολύ ενδιαφέροντα”, περιέγραψε τον ενθουσιασμό της η Liliana Lanzardo. Αλλά δεν ήταν Conricerca, η διαδικασία ήταν γνωστή μόνο στους συνεντευκτές, δεν υπήρχε καθόλου συνεργασία και ισότητα ανάμεσα στον ερευνητή και τον ερευνώμενο. Ήταν εντούτοις πιο πιθανή σε μικρές εταιρείες, όπου οι εφημερίδες των εργαζομένων παράγονταν μαζί με αυτούς. Η επαφή με τους εργάτες γινόταν κυρίως μέσω των συνδικάτων μεταλλεργατών της FIM και FIOM, τα οποία στο Τορίνο στην αρχή ήταν πολύ δεκτικά στο σχέδιο αυτό²³.

Οι αναλύσεις της βιομηχανικής κοινωνιολογίας ανακαλύπτουν επίσης συγκρούσεις παντού. Αλλά συνήθως οι αστοί κοινωνιολόγοι εξετάζουν αυτές τις συγκρούσεις ως προβλήματα που υφίστανται για να επιλυθούν για να βεβαιωθεί η ομαλή λειτουργία του εργοστασίου. Και οι ‘κριτικοί’ κοινωνιολόγοι φανερώνουν ότι οι συγκρούσεις αποδεικνύουν ότι το εργοστάσιο δεν λειτουργεί τέλεια. Σε αντίθεση με αυτά, οι σύντροφοι, μαθημένοι από το Marx, πήραν την αντίθεση στην εργασιακή διαδικασία ως

το εναρκτήριο σημείο της έρευνας. Εξού και μπορούσαν να κατανοήσουν πώς οι συγκρούσεις θα μπορούσαν επίσης να είναι λειτουργικές για την παραγωγή αξίας και ποιές λειτουργίες της ιεραρχίας υπάρχουν για να αποτρέπουν αυτές τις συγκρούσεις από το να γίνουν ένας ενιαίος αγώνας.

“Η σοσιαλιστική χρήση της κοινωνιολογίας απαιτεί αναστοχασμό. Απαιτεί εκείνα τα εργαλεία να μελετηθούν στο φως των κύριων υποθέσεων που τίθενται, και που μπορούν να συνοψισθούν ως εξής: Οι συγκρούσεις μπορούν να μετατραπούν σε ανταγωνισμό και εκ τούτου να πάψουν να είναι λειτουργικές για το σύστημα. Πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι οι συγκρούσεις είναι λειτουργικές για το σύστημα, επειδή είναι ένα σύστημα που αναπτύσσεται περαιτέρω από αυτές τις συγκρούσεις.”

Ωστόσο, η σχέση ανάμεσα στην σύγκρουση και τον ανταγωνισμό διερευνάται καλύτερα σε συνθήκες αγώνα, αυτό που ο Panzieri ονομάζει “καυτή έρευνα”, επειδή “οι εργάτες έχουν ορισμένες αξίες σε κανονικές εποχές που δεν έχουν πια σε εποχές ταξικής σύγκρουσης, και τούμπαλιν”. Η σχέση ανάμεσα στην εργατική αλληλεγγύη και την απόρριψη του καπιταλιστικού συστήματος πρέπει να διερευνηθεί: “... σε ποιό σημείο οι εργάτες, αντιμέτωποι με την άνηση καπιταλιστική κοινωνία, συνειδητά απαιτούν μια κοινωνία ισότητας και σε ποιό βαθμό έχουν συνείδηση ότι αυτό θα μπορούσε να γίνει μια κοινή κοινωνική αξία²⁴”. Είναι ωστόσο φανερό σε αυτό το κείμενο ότι σε μερικά βασικά σημεία ο Panzieri δεν μπορεί να ξεφύγει από τον προηγούμενο ρόλο του του κομματικού αξιωματούχου. Γράφει για την δυνατότητα να εξακριβωθεί και να “αυξηθεί” η συνειδητοποίηση των εργατών.

Ο ανταγωνισμός στην παραγωγή

Στην εισαγωγή στην Ιταλική έκδοση του ‘Ημερολογίου ενός εργάτη της Renault’, του Daniel Mothé, ο Panzieri επεκτάθηκε για τον ανταγωνισμό στην σχέση παραγωγής.

“Το βιβλίο [...] ξεπερνά τις συνηθισμένες μαρτυρίες για τις συνθήκες του εργάτη, συνθήκες που κυρίως εκφράζουν μάλλον συμπόνοια για την κατάσταση του εργοστασιακού εργάτη (και τίποτα παραπάνω). Στο ημερολόγιο του Mothé τα προβλήματα της εργατικής τάξης σε ένα σύγχρονο μεγάλο εργοστάσιο, σε όλη την πολυπλοκότητά τους και στη συγκεκριμένη πραγματικότητα, αναδεικνύονται βήμα-βήμα μέσα από τις προσεκτικές και περίσκεπτες παρατηρήσεις της καθημερινότητας σε ένα τμήμα. Το βιβλίο ασχολείται με την αρχή της ορθολογικής οργάνωσης της εργασίας. Υπάρχει μια αντίθεση ανάμεσα από τη μια στην προσπάθεια για μια ορθολογική οργάνωση της εργασίας που απομονώνει τους εργάτες όλο και περισσότερο· και από την άλλη στις συνθήκες μέσα στις οποίες η εργασία πρέπει να αναπτυχθεί, που οι ίδιες οδηγούν στο συνεχές σπάσιμο των διαταγών προκειμένου η παραγωγή να τρέχει και να έχει λογική. Ο εργάτης πρέπει να αγωνιστεί ενάντια στην υλοποίηση αυτών των ‘εξορθολογισμών’, οι οποίες πρέπει να αποκλείουν κάθε ανθρώπινη εμπειρία για να τεθούν σε λειτουργία: ακόμα και την νόμιμη ανάγκη να συνδεθεί με τον συνάδελφο δίπλα του – μια ανάγκη εντός της οποίας εμφανίζεται η αξία μιας αδιάσειστης αλληλεγγύης – και την εμπειρία της εργασίας που οδηγεί τον εργάτη να κατανοήσει τα προβλήματά του σαν συλλογικά”²⁵.

Το κείμενο της Olivetti από τον Alquati είναι ένα καλό παράδειγμα του πως οι Ιταλοί Εργατιστές χρησιμοποίησαν εκείνα τα προκαταρκτικά έργα του Mothé και άλλων με παραγωγικό τρόπο. Με μια από τις συζητήσεις του με τους εργάτες θέλουμε να δείξουμε πως εφάρμοσε την ιδέα του Mothé ότι “οι κανόνες πρέπει να σπάνε συνέχεια ώστε να τρέχει η παραγωγή”, στην έρευνα²⁶. Οι εργάτες, που στην αρχή θεωρούσαν δεδομένους όλους τους επίσημους μύθους για την οργάνωση της εργασίας στην Olivetti, κάποτε μια πολύ ‘σύγχρονη’ επιχείρηση, κατέληξαν στο ακόλουθο συμπέρασμα: “Τα πάντα εδώ είναι οργανωμένα και προκαθορισμένα, ως τις μικρότερες λεπτομέρειες, και παρόλα αυτά, υπάρχουν πολλά σημαντικά πράγματα για τη δουλειά που δεν λειτουργούν. Αν κάποιος δει πόσο λεπτομερειακά φροντίζεται εδώ η οργάνωση, η οποία ακόμα και τότε δεν μπορεί να λειτουργήσει, θα μπορούσε να πιστέψει ότι η οργανωμένη ανοργανωσιά μελετάται στην Olivetti”²⁷.

Ο Alquati συνεχίζει ώστε να συνάγει την αρνητική πλευρά αυτής της ‘κριτικής των εργατών’ και μορφοποιεί την υπόθεση ότι ο εργάτης ως άτομο είναι ανίκανος να δει τη βασική συλλογική αντίφαση μέσα στις καθημερινές μικρές αντιφάσεις – και ακριβώς επειδή “σε εκείνες τις μικρο-συγκρούσεις οι

συνολικές βασικές αντιθέσεις του συστήματος γίνονται ένα, αναπτύσσονται και διατηρούνται”²⁸. Η βασική αντίθεση είναι ότι στον καπιταλισμό η εργασιακή διαδικασία και η διαδικασία παραγωγής της αξίας ενώνονται σε μια διαδικασία, και ο εργάτης στέκεται στη μέση της. Ο καπιταλιστής ενδιαφέρεται για το κέρδος, το οποίο στηρίζεται στο εμπόρευμα που περιέχει την υπεραξία, δηλαδή την διαδικασία παραγωγής αξίας. Αλλά μόνο αγαθά που έχουν αξία χρήσης μπορούν να πουληθούν, που έχουν γίνει χρηστικά μέσα από την εργασιακή διαδικασία. Στην διαδικασία παραγωγής ως αντιφατική ενότητα της εργασίας και της διαδικασίας παραγωγής αξίας, ο εργάτης είναι από τη μια εκπαιδευμένος να φροντίζει να διατηρείται η ποιότητα (ώστε τα αγαθά να παραμένουν ευπώλητα), και από την άλλη πρέπει να παράγει όσο το δυνατόν γρηγορότερα και περισσότερα, για να αυξήσει την παραγωγή υπεραξίας. “Ο εργάτης, κλειδωμένος στην σφαίρα του της αξίας χρήσης, δεν μπορεί να αναπτύξει την κατανόηση της αντίφασης αυτής γιατί η κριτική του παραμένει ατομική και αρχίζει από το σημείο που κάποιος θα μπορούσε να παράγει τα προϊόντα πιο ορθολογικά, με λιγότερες κινήσεις των χεριών, με καλύτερη ποιότητα, κλπ. Επιπλέον, η καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας στην πραγματικότητα βεβαιώνει ότι ο εργάτης ως άτομο τελειοποιεί την εκμετάλλευση μέσα από την ‘κριτική του. Πρέπει συνεχώς να καταφέρνει να κερδίζει χώρους αναπνοής, για να κάνει την εργασία έστω και λίγο υποφερτή· χώρους αναπνοής που ο χρονομέτρης παίρνει λίγο-λίγο, και το αποτέλεσμα είναι ότι οι τρόποι και τα μέσα που κερδίζει αυτές τις αναπνοές στο τέλος του επανέρχονται ως ‘εφεύρεση’. Στο εργοστάσιο “ο εργάτης, για να επιβιώσει, αναπτύσσει το μηχανισμό που τον συμπιέζει, κάτι που έχει την ελευθερία να πράττει μαζί με τους άλλους εργάτες”²⁹. Αυτό ενέχει τους εργάτες, στην συνεργασία μεταξύ τους, να σπάνε συνεχώς τους επίσημους κανόνες και να αναδιοργανώνουν συνεχώς την διαίρεση της εργασίας αναμεταξύ τους³⁰.

Στη συζήτησή του με τους εργάτες της Olivetti, ο Alquatti ανέπτυξε επίσης επιχειρήματα για να διερευνήσει περαιτέρω και να φανερώσει το συλλογικό πυρήνα ολόκληρου του ερωτήματος αυτού. Ο εργοδότης πρέπει να βεβαιώσει το ‘μύθο της αξίας χρήσης’ στους εργάτες, και όχι μόνο για να βεβαιώσει ότι τα αγαθά θα είναι συνεχώς ευπώλητα. Είναι την ίδια στιγμή το πιο σημαντικό μέσο του για να επιβάλλει πολιτικά την παραγωγή υπεραξίας³¹. Χωρίς αυτό το ‘μύθο της αξίας χρήσης’ οι εταιρείες θα έχαναν τη ‘συνεργασία’ των εργατών. “Στην απογοήτευση των μεγαλύτερων προσδοκιών του σε σχέση με την τεχνολογία, και στο γενικό πρόβλημα της ποσοτικής ανάπτυξης της κατανάλωσης, ο εργάτης δεν είναι καν ικανός να αποδείξει εάν η αξία χρήσης είναι σε αποφασιστική διαλεκτική σχέση με άλλους καθορισμένους στόχους, που δεν γνωρίζει γιατί μένουν κρυμμένοι από εκείνον και συνεχώς απογοητεύουν την κατανόησή του για την εργασία”³². Ο Alquatti συνεχίζει, “αν κάποιος ρωτά και τον ‘εργάτη συναρμολόγησης’ και τον ελεγκτή γιατί τα πράγματα οργανώνονται όπως είναι και ποιο ρόλο παίζουν στ’ αλήθεια, τότε οι περισσότεροι απαντούν ότι ποτέ δεν το κατάλαβαν. Ένα πράγμα είναι ωστόσο φανερό σε όλους: ότι ο ελεγκτής σε καμία περίπτωση δεν έχει το ρόλο του ανώτατου ιερέα της ποιότητας, [...] ότι η λειτουργία του ποιοτικού ελέγχου ακόμη εναποτίθεται κυρίως στον εργάτη συναρμολόγησης”³³.

Ο Alquatti ανέπτυξε ερωτήματα από αυτή τη διαπίστωση, τα οποία μετά έθεσε στους εργάτες, μερικοί εκ των οποίων ξεκίνησαν να κάνουν τις δικές τους ‘μικρές έρευνες’: ποιός κάνει τελικά τον ποιοτικό έλεγχο στην πραγματικότητα; Ποιός είναι ο ρόλος των ‘ελαττωματικών’ που απορρίπτει ο ελεγκτής; Γνωρίζει ο τεχνικός εργάτης; Μήπως το έχουν σχεδιάσει; Και τι κάνει ο εξειδικευμένος μηχανικός; “Αυτή η συνολική πολυπλοκότητα τελικά οδηγεί σε μια ουσιαστική συζήτηση για την εκμετάλλευση, την εκλογίκευση και τη γραφειοκρατία – και για τον ταξικό αγώνα. Οι εργάτες οι ίδιοι συχνά πέφτουν σε αυτό το βασικό σφάλμα. Θέτουν τη μια εργασία ως διακριτή και αντιτιθέμενη από την άλλη, και έτσι πυροδοτούν τον πολιτικό μηχανισμό που το μάντζιμεντ της εταιρείας έχει δημιουργήσει με αυτές τις μυστικοποιήσεις³⁴”. Σε ένα άλλο κομμάτι για την έρευνα ο Alquatti κριτικάρει αυτή την αντίθεση. Αν οι εργάτες λένε, για παράδειγμα, “οι ελεγκτές είναι αχρείαστοι, στην πραγματικότητα εμείς κάνουμε τους ελέγχους”, θέτει μετά την ερώτηση: “Και ποιο ρόλο τότε παίζουν οι ελεγκτές;”. Καταλήγει ότι δεν είναι για την ποιότητα, δηλαδή την αξία χρήσης, αλλά για την ικανοποίηση των σχεδίων που αναλαμβάνουν την παραγωγή αξίας. Πως εκτελείται το σχέδιο, πως καταφέρνουν να παράγουν αξία χρήσης τη δεδομένη στιγμή, μόνο οι εργάτες το γνωρίζουν.

Από αυτά τα λίγα αποσπάσματα φαίνεται ξεκάθαρα πως ο Alquatti και τα Quaderni Rossi κάνουν μια αποφασιστική αλλαγή της κατεύθυνσης της έρευνας. Οι εργάτες δεν είναι τα ασυνείδητα υποκείμενα, στους οποίους οι σοσιαλιστές πρέπει να εξηγήσουν ότι ο καπιταλισμός είναι κάτι με πολλές αντιφάσεις. Αλλά μάλλον πρέπει να βρούν, μαζί με τους εργάτες, πού στις καθημερινές συγκρούσεις υπάρχει η δυνατότητα για κοινό αγώνα.

Ακόμα και αν οι υποθέσεις για αυτές τις έρευνες ήταν συχνά λανθασμένες στις λεπτομέρειές τους,

η βασική θέση ότι οι εργάτες δεν ήταν ενσωματωμένοι και δεν είχαν γίνει ‘μεσαία τάξη’, αλλά ότι ούτε ακόμα μπορούσαν να γίνουν το υποκείμενο του ταξικού αγώνα, επιβεβαιώθηκε στο απεργιακό κίνημα του 1961/1962. Λάθη γίνονται συχνά όταν κάποιος προσπαθεί να βρεί ένα καινούριο, κεντρικό υποκείμενο ή όπου οι παλιές πνευματικές και (λενινιστικές) κακές συνήθειες ξανα-εμφανίζονταν, πχ. ότι κάποιος θα μπορούσε να κατανοήσει εκ των προτέρων τους ταξικούς αγώνες (“να αναμένει τον ταξικό αγώνα”), ή επίσης όλο το επιχείρημα για το ‘κεντρικό υποκείμενο’, που είναι μια από τις χειρότερες κληρονομίες του εργατισμού, και που συχνά αποτρέπει την αληθινή έρευνα. Απροσδόκητα, μια μορφή εργαζομένου έπαιξε σημαντικό ρόλο σε εκείνους τους αγώνες, μια μορφή που οι εργοστασιακές έρευνες δεν είχαν δώσει ιδιαίτερη προσοχή ως τότε: ο νεαρός, ανειδίκευτος εργάτης που είχε μεταναστεύσει από τον αγροτικό νότο, που αργότερα αναφερόταν απλά ως “εργάτης-μάζα”. Ωστόσο, στη βάση της παλιότερης δουλειάς και της συνεργασίας με νεο-εμφανιζόμενες ομάδες εργατών οι σύντροφοι μπορούσαν πολύ γρήγορα να ενημερώσουν τη θεωρητική τους δουλειά, σε συνάφεια με τη σύγχρονη φάση του ταξικού αγώνα.

Μαζί με το νέο κύμα απεργιών αναπτύχθηκε μεγάλο ενδιαφέρον για την πληροφόρηση και τη συζήτηση ανάμεσα στους εργάτες. Επομένως μεταφέρθηκε η εστίαση της πολιτικής δουλειάς. Πάνω απ’ όλα η *conspicua* τώρα συνεπαγόταν την επιβεβαίωση ότι η πληροφορία για τους αγώνες θα διαδιδόταν. Οι ομάδες των ακτιβιστών ‘από έξω’ που είχαν επαφές στις πύλες των εργοστασίων τώρα θεωρούσαν καθήκον τους να φροντίζουν την “οριζόντια κυκλοφορία των αγώνων”, δηλ. να μοιράζουν το φυλλάδιο ή μια μικρή εφημερίδα για μια μικρή απεργία στους εργάτες άλλων εργοστασίων της ίδιας περιοχής. Ή να γνωστοποιούν την απεργία σε ένα τμήμα στους εργάτες ολόκληρου του εργοστασίου. Υπήρχαν επίσης προσπάθειες να συμπεριληφθούν οι ίδιοι οι εργάτες στις εκδοτικές ομάδες αυτών των εφημερίδων. Ένας ακτιβιστής από την *Potere Operaio* της περιοχής της Biella περιέγραφε το ρόλο αυτών των εξωτερικών ως εξής: “Ήμασταν οι ταχυδρόμοι των εργατών”. Και ο Guido Bianchini από την *Potere Operaio* της περιοχής Veneto-Emilia: “Θέλαμε να βοηθήσουμε στη διάδοση αυτών των αγώνων, να σπάσουμε τις παλιές δομές... Πηγαίναμε στις πύλες των εργοστασίων, αλλά όχι για να κάνουμε ‘ψήσιμο’, δεν θέλαμε να είμαστε το κόμμα που δίνει τη γραμμή. Ρωτούσαμε τους εργάτες τι θέλανε”³⁵.

Η πολιτική κατάσταση ευνοούσε την επιτυχία αυτής της μεθόδου προσέγγισης εκείνα τα χρόνια. Έφερνε τους ακτιβιστές από διαφορετικές πολιτικές οργανώσεις μαζί. Επομένως οι ομάδες δεν ήταν πολιτικά ομοιογενείς, αλλά η κοινή αναφορά στην εργατική τάξη στο κίνημα έκανε δυνατή τη συνεργασία.

Παρέμβαση και Οργάνωση

Τα *Quaderni Rossi* μόνο μερικώς έσπασαν τους δεσμούς με το ‘εργατικό κίνημα’ όταν σχηματίστηκε ως περιοδικό. Για παράδειγμα ο Alquatti παρουσίασε μια εισήγηση για τη ‘νέα δύναμη στη FIAT’ σε συνέδριο του PSI. Η αντιπαράθεση για την ‘ταξική ενότητα’ και οι διαφορετικές απόψεις για το ρόλο των καθηκόντων του κόμματος χαρακτήριζαν τις εσωτερικές συζητήσεις από την αρχή και σύντομα οδήγησαν στην δημιουργία φράξεων.

Στην αρχή στο Τορίνο υπήρχε ακόμη μια επίσημη συνεργασία με το τοπικό παράρτημα του Συνδικάτου Μεταλλεργατών, που ήταν πολιτικά σε αδιέξοδο και έλπιζαν για καινούριες ιδέες. Στο πρώτο τεύχος των *Quaderni Rossi* μερικοί συνδικαλιστές είχαν υπογράψει τα άρθρα τους με τα πλήρη ονόματά τους, για παράδειγμα ο Vittorio Foa, ο οποίος λίγο καιρό αργότερα δεν ήθελε καμία σχέση με τους “εξτρεμιστές”. Η συνεργασία με το συνδικάτο βρέθηκε σε κρίση όταν ένα μέρος της συντακτικής ομάδας υποστήριξε μια παράνομη απεργία (*wildcat strike*) των εργατών στη συντήρηση της FIAT το καλοκαίρι του 1961. Η πλευρά του συνδικάτου ‘οριστικοποίησε’ τη διακοπή των σχέσεων μετά τα γεγονότα στην Piazza Statuto στο Τορίνο της Ιταλίας τον Ιούλιο του 1962.

Το Μάιο του 1962 ο Panzieri καθόρισε τα καθήκοντα της ομάδας σε ένα γράμμα στο μέλος της συντακτικής επιτροπής Asor Rosa με τον ακόλουθο τρόπο:

“Πιστεύω ότι πρέπει να θέσουμε την απεργία για τη συλλογική σύμβαση των μεταλλεργατών στο κέντρο της δουλειάς μας [...] Πείθομαι όλο και περισσότερο για την ύπαρξη δυνατοτήτων ανοιχτών για μια επαναστατική γραμμή. Αλλά πρέπει να απαλλαγθούμε από τα τελευταία ίχνη του ‘συμπλέγματος της μειονότητας’ και να επωμιστούμε τη φλόγα της αναζήτησης μιας νέας στρατηγικής, μέσα στην κρίση των οργανώσεων. Είναι ακόμη πιο ουσιαστικό για μας αν δεν θέλουμε να είμαστε μια μικρή σέκτα που κατέχει την αλήθεια, αλλά

μάλλον ριζοσπάστες που κάνουν μια αξιόλογη συνεισφορά στην αναγκαία νέα οργάνωση της εργατικής τάξης, ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν χιλιάδες ριζοσπάστες αυτή τη στιγμή, και μέσα στις οργανώσεις. Κατά την άποψή μου πρέπει να αναθεωρήσουμε, να τροποποιήσουμε, και αν είναι αναγκαίο να αλλάξουμε πλήρως, τα εργαλεία παρέμβασής μας χρησιμοποιώντας αυτά τα κριτήρια [...] Μπορούμε να δούμε την εμφάνιση ενός νέου εργατικού κινήματος, αλλά το να προετοιμάσουμε μια στρατηγική γι αυτό δεν είναι μια στιγμιαία διαδικασία. Μπορούμε να δούμε ότι το νέο αυτό κίνημα ορίζει τα καθήκοντά μας σήμερα, καθήκοντα ολοσδιόλου νέα. Τα χαρακτηριστικά της υλικής μορφής του συλλογικού εργάτη δεν κρύβονται απλά μέσα στην καρδιά του κεφαλαίου, αλλά μπορεί να γίνει συνειδητός μόνο συλλογικά, με τον δικό του τρόπο. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι αναγκαία μέσα στον αγώνα και εκεί η ενότητα και το επαναστατικό δυναμικό μεγαλώνει [...] Είναι για την εύρεση ορισμένων μορφών διαμεσολάβησης. Επειδή ενώ το κεφάλαιο διαστρεβλώνει τον αγώνα των εργατών και τον παρουσιάζει ως μια ‘αδιαμεσολάβητη’ απάντηση στην καπιταλιστική ανάπτυξη, δημιουργεί ψευδείς στρατηγικές. Τα ‘καινούρια’ δυναμικά για επανάσταση δεν ανακύπτουν από τον καπιταλιστικό σχεδιασμό, αλλά από την ανατροπή των αποφασιστικών σημείων του καπιταλιστικού σχεδιασμού από τους εργάτες³⁶”.

Παρ’ όλ’ αυτά, η ομάδα εξεπλάγη από τις διαστάσεις της προλεταριακής οργής που εμφανίστηκε τον Ιούλη του 1962 στην τριήμερη μάχη στο δρόμο. Πριν την αρχή της γενικής απεργίας των μεταλλεργατών τα Quaderni Rossi είχαν προτείνει μια δημόσια συνάντηση με το PSI, αλλά αυτή δεν έγινε. Μετά έκαναν τη δική τους έκκληση στους εργάτες της FIAT, ξεκινώντας με την πρόταση: “Εργάτες της FIAT, πίσω από την πλάτη σας και χωρίς να σας ρωτήσουν, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, στην υπηρεσία των αφεντικών, έχουν υπογράψει ένα ξεχωριστό συμβόλαιο μισθών και συνθηκών, για να ρευστοποιήσουν τον αγώνα και τη δύναμη των εργατών της Φιατ...”³⁷. Το γεγονός ότι στο κείμενο γινόταν επίθεση χωρίς διακρίσεις στα συνδικάτα, δηλαδή δεν γινόταν διάκριση ανάμεσα στο εργοδοτικό σωματείο της FIAT και το ‘αριστερό’ συνδικάτο, έβαλε σε μπελάδες τους συνδικαλιστές της ομάδας. Καθώς έγινε προσωπική επίθεση στον Panzieri ότι ήταν εξτρεμιστής προβοκάτορας από τον τύπο του PCI, αυτός καταδίκασε την οδομαχία ότι “κατέστρεφε τις δράσεις της εργατικής τάξης”. Κάτι που δεν αντιστοιχούσε στην άποψη της ομάδας.

Ένα μέρος της ομάδας προσκείμενο στον Negri ερμήνευσε τα γεγονότα στην Piazza Statuto ότι η εργατική τάξη έσπαγε τους δεσμούς της με το θεσμικό εργατικό κίνημα (συνδικάτα και κόμματα) ως έκφραση της αυτονομίας της εργατικής τάξης που τώρα δεν είχε αντιπροσώπευση. Το κύριο άρθρο του πρώτου τεύχους της εργοστασιακής εφημερίδας Gatto Selvaggio (Άγρια Γάτα) είχε τον τίτλο: “Στο σαμποτάζ ο αγώνας συνεχίζεται και οργανώνει την ενότητα”. Ο Panzieri έκανε σφοδρή κριτική αυτής της θέσης. Έκανε κριτική στην εφημερίδα για την θετική αξιολόγησή της Piazza Statuto και της “άγριας ιδεολογίας του σαμποτάζ” και μίλησε για τη “φιλοσοφία της εργατικής τάξης” στο άρθρο του Tronti. Η θέση του Panzieri ήταν παρόμοια και τα χρόνια ως το θάνατό του το 1964. Παρά τη ρητορική δεν ήθελε μια απευθείας αντιπαράθεση με μια τις ιστορικές οργανώσεις της εργατικής τάξης. Έβλεπε μάλλον το ρόλο των Quaderni Rossi ως μια μακροπρόθεσμη υπολογισμένη δημιουργία ενός επαναστατικού πλαισίου και ήταν κάθετα αντίθετος σε κάθε βεβιασμένο ή επιπόλαιο πρόγραμμα ίδρυσης νέων οργανώσεων.

Ένα πολιτικό κόμμα της τάξης;

Μέσα στα Quaderni Rossi υπήρχαν τρεις τάσεις, οι οποίες μέσα στον ενθουσιασμό τους είχαν καταφέρει να συνεργαστούν στα πρώτα δύο τεύχη. Όταν εμφανίστηκε το τρίτο τεύχος, υπήρχαν ήδη δύο σημειώματα του εκδότη. Η ομάδα διασπάστηκε για την απόφαση του ‘πως’ έπρεπε να γίνεται η πολιτική παρέμβαση, μέσα στην ανάπτυξη των αγώνων. Μετά από αυτή την εξέλιξη, διασπάστηκαν στην ομάδα των ‘politicos’ (‘πολιτικών’)³⁸, στους ‘άγριους’, που αντιπροσώπευαν την εργοστασιακή εφημερίδα Gatto Selvaggio· και την ομάδα γύρω από τον Negri που ξεκίνησε το πρότζεκτ Classe Operaia [Εργατική Τάξη], μια εφημερίδα που στόχευε τους ίδιους τους εργάτες αντί για τους διανοούμενους και τους κομματικούς και συνδικαλιστικούς αξιωματούχους³⁹. Το κύριο άρθρο στο πρώτο τεύχος ‘Ο Λένιν στην Αγγλία’ από τον Mario Tronti⁴⁰ θέτει προγραμματικά το ζήτημα της πολιτικής οργάνωσης της εργατικής τάξης. Σε αντίθεση με την ορθόδοξη άποψη αυτό το ζήτημα για τον Tronti αφορά το επίπεδο της τακτικής:

“Αυτή τη στιγμή το κεφάλαιο είναι καλύτερα οργανωμένο από την εργατική τάξη: οι αποφάσεις που η εργατική τάξη επιβάλλει στο κεφάλαιο, έχουν τον κίνδυνο να το ενδυναμώσουν [...] Η εργατική τάξη έχει αφήσει όλα τα πρακτικά προβλήματα στα χέρια των παραδοσιακών οργανισμών της για να διατηρήσει μια αυτόνομη στρατηγική προοπτική, ελεύθερη από εμπόδια και χωρίς συμβιβασμούς [...] Η ιστορία των προηγούμενων εμπειριών χρησιμεύει για να απελευθερωθούμε από αυτό. Πρέπει να εμπιστευθούμε μια νέα μορφή επιστημονικής πρόβλεψης. Γνωρίζουμε ότι η συνολική αναπτυξιακή διαδικασία ενσωματώνεται στα νέα επίπεδα ταξικού αγώνα. Και έτσι το σημείο αφετηρίας βρίσκεται στην ανακάλυψη συγκεκριμένων νέων μορφών αγώνα των εργατών, που δείχνουν ένα συγκεκριμένο τύπο καπιταλιστικής ανάπτυξης. Ανάπτυξης που δείχνει στην κατεύθυνση της επανάστασης [...] Αλλά η πρακτική εργασία που αναπτύσσεται στη βάση των εργασιακών απαιτήσεων [...] μια συνεχής αξιολόγηση και επικοινωνία σε πολιτικό επίπεδο, που γενικεύει αυτή την πρακτική εργασία. [...] Στη σύγχρονη φάση του ταξικού αγώνα είναι αναγκαίο να αρχίσουμε από την ανακάλυψη μιας πολιτικής οργάνωσης, όχι από μια πρωτοπορία, αλλά από τη συμπαγή κοινωνική μάζα, που γίνεται η εργατική τάξη της περιόδου της ιστορικής της ωρίμανσης. Ακριβώς εξαιτίας αυτού του χαρακτηριστικού της, η εργατική τάξη είναι η μόνη επαναστατική δύναμη που είναι απειλητική και ελέγχει σε τρομερό βαθμό την εξουσιαστική τάξη [...] Με τη συνεχή πάλη στο εργοστάσιο, σε νέες συνεχώς μορφές, που μπορούν να ανακαλυφθούν μόνο από την πνευματική φαντασία της παραγωγικής εργασίας, οι εργάτες αντικαθιστούν το γραφειοκρατικό κενό με μια κοινή πολιτική οργάνωση. Η επαναστατική διαδικασία δεν μπορεί να ξεκινήσει χωρίς την γενίκευση της πολιτικά αδιαμεσολάβητης προλεταριακής οργάνωσης. Οι εργάτες το γνωρίζουν αυτό, γι’ αυτό και δεν τους βρίσκουμε στις πολιτικές εκκλησίες να τραγουδάνε τις δημοκρατικές ψαλμωδίες της επανάστασης. Η πραγματικότητα της εργατικής τάξης είναι μια για πάντα δεμένη με το όνομα του Marx. Η αναγκαιότητα της πολιτικής τους οργάνωσης είναι εξίσου δεμένη τελικά με το όνομα του Lenin”⁴¹.

Ένα χρόνο μετά ήταν ξεκάθαρο, τουλάχιστον για τη φράξια της Ρώμης, ότι αυτό το κόμμα θα μπορούσε μόνο να είναι το ‘ταξικό κόμμα’, το PCI, ανανεωμένο από την ‘σωματιο-ποίηση’, και τους ‘εργοστασιακούς κομμουνιστές’. Και έτσι η επαναστατική αναστροφή των επιπέδων της στρατηγικής και της τακτικής του Τροντί κατέληξε σε μια πολύ παραδοσιακή έννοια οργάνωσης.

Αφού αυτή η φράξια έφυγε από την συντακτική ομάδα των Quaderni Rossi μετά το τρίτο τεύχος, ο Panzieri συνέχισε μαζί με τους ‘κοινωνιολόγους’ και άλλους από το Torino, με τεράστιες ψευδαισθήσεις ότι θα μπορούσαν να συνεχίσουν το παλιό πρόγραμμα της έρευνας – και πάντα με φόβο μήπως περιθωριοποιηθούν ως σχέτα. Η πολιτική συζήτηση λάμβανε χώρα κυρίως με το συνδικάτο και το PSIUP, την πτέρυγα του PSI που διαχωρίστηκε από το κόμμα το 1964 για την συμμετοχή στην κυβέρνηση και στην οποία μερικά από τα μέλη της συντακτικής ομάδας είχαν προσχωρήσει.

Και οι δύο ομάδες που εγκατέλειψαν τα Quaderni Rossi διαλύθηκαν μέσα σε 2 χρόνια, πριν οι νέοι αγώνες των κινημάτων των φοιτητών και των εργατών το 1968/1969 αλλάξουν τελείως την κατάσταση στην Ιταλία. Αλλά ως τάσεις είχαν μια διαρκή και αναζωογονητική επίδραση στη πολιτική συζήτηση. Πολλές από τις βασικές τους προσεγγίσεις και σκέψεις χρησιμοποιήθηκαν αργότερα ή έγινε κατανοητό πόσο πολύτιμες ήταν. Πολλές έχουν επίσης χαθεί και θα μπορούσαν να είναι πολύ ωφέλιμες σήμερα.

Το φυλλάδιο αυτό μοιράστηκε από συντρόφους των Quaderni Rossi στις πύλες της FIAT το βράδυ πριν την γενική απεργία των μεταλλεργατών για τις εθνικές συμβάσεις μισθών και συνθηκών εργασίας το 1962:

Εργάτες της FIAT

Πίσω από τις πλάτες σας και χωρίς να σας ρωτήσουν, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, στην υπηρεσία των αφεντικών, έχουν υπογράψει μια ξεχωριστή συμφωνία μισθών και συνθηκών εργασίας, για να ρευστοποιήσουν τον αγώνα και τη δύναμη των εργατών της FIAT. Τώρα είναι η σειρά σας να αποφασίσετε και να εξηγήσετε τί θέλετε και τί δεν θέλετε. Πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ποιά είναι η στρόφη των αφεντικών και ποιά θα πρέπει να είναι η απάντηση των εργατών.

⁴²
Οι θέσεις της Confidustria και των επιχειρήσεων που ελέγχονται από το κράτος είναι φανερές: τα Ιταλικά

αφεντικά είναι προετοιμασμένα να κάνουν μικρές υποχωρήσεις και να απαιτήσουν σε αντάλλαγμα να μην υπάρξουν πραγματικοί εργατικοί αγώνες τα επόμενα 3 ή 4 χρόνια.

Ο αγώνας των εργατών τα τελευταία χρόνια έχει ξεσκεπάσει αυτή την επιθυμία των αφεντικών. Έχει κάνει ξεκάθαρο ότι η ανάπτυξη του αγώνα των εργατών στα επόμενα χρόνια ακόμα υφίσταται.

Στην Ιταλία έχει δρομολογηθεί μια εντατικότερη οικονομική ανάπτυξη, που πρόκειται να φέρει στα αφεντικά τεράστια κέρδη, με συνέπεια τις τεράστιες αυξήσεις στη συσσώρευση κεφαλαίου τους. Η Valetta, μερικές μέρες πριν έκανε φανερό ότι ο καπιταλισμός θέλει να εξαναγκάσει τη σταθεροποίηση της οικονομικής ανάπτυξης υπό τον έλεγχό του και μέσα και έξω από το εργοστάσιο. Στον αγώνα σήμερα το εργατικό κίνημα βρίσκεται σε σταυροδρόμι: είτε η καπιταλιστική εξουσία θα σταθεροποιηθεί, με τα καπρίτσια της και το δεσποτισμό της, είτε η εργατική τάξη θα βρεί τον εαυτό της ξανά και θα οργανωθεί ενάντια στο κεφάλαιο. Με αυτή την κατάσταση οι συνθήκες έχουν τεθεί για τις αποφάσεις και την ανάπτυξη του καπιταλισμού, μέχρι την τελική ήττα του.

Εργάτες της FIAT

Το αποφασιστικό σημείο του αγώνα σήμερα είναι η FIAT, επειδή ο τομέας της μεταλλοβιομηχανίας είναι στο κέντρο της καπιταλιστικής επέκτασης και η FIAT είναι στο κέντρο αυτού του τομέα.

Γι' αυτό ακριβώς το λόγο οι εργάτες της FIAT αντιμετωπίζουν τη δύσκολη απόφαση είτε να επιστρέψουν σε μια κατάσταση απομόνωσης όπου ο δεσποτισμός των αφεντικών έχει την ελευθερία – ή χειρότερα, το νόημα: επιτάχυνση της εργασιακής διαδικασίας, αυθαίρετες πιστοποιήσεις, απολύσεις, αλλαγή τμημάτων, που όλα συνοψίζονται από τον αβάσταχτο δεσποτισμό της εταιρείας της FIAT ενάντια στους εργάτες· είτε να γίνουν η συνειδητοποιημένη πρωτοπορία μιας ισχυρής και ενωμένης εργατικής τάξης.

Εργάτες της FIAT

Το σχέδιο των Ιταλών αφεντικών έτσι μοιάζει σήμερα: θέλουν να διαιρέσουν τον αγώνα των Ιταλών μεταλλεργατών, διαχωρίζοντας τις διαπραγματεύσεις συμβολαίων των κρατικών εταιρειών και των ιδιωτικών, και επιβάλλοντας ένα εταιρικό συμβόλαιο στη FIAT. Αν μπορέσουν να το επιβάλλουν πριν η εργατική τάξη της FIAT φτάσει σε μια απόφαση τότε ο μεγάλος αυτός αγώνας θα έχει χωριστεί. Αυτός ο αγώνας είναι τόσο σημαντικός για ολόκληρη την ταξική πάλη. Και ο ιταλικός καπιταλισμός, στον οποίο ο εργατικός αγώνας έχει προκαλέσει τόσες δυσκολίες, θα μπορεί πάλι να πιέσει εύκολα για την ολοκλήρωση του σχεδίου του.

Εργάτες της FIAT

Σήμερα κρατάτε στα χέρια σας τη δυνατότητα να κάνετε τα σχέδια των αφεντικών να αποτύχουν. Δεν είστε πια απομονωμένοι μεταξύ σας και από την υπόλοιπη ιταλική εργατική τάξη. Το σύνθημά σας πρέπει να είναι: καμμία υποχώρηση από το δρόμο της ενότητας του αγώνα όλων των Ιταλών μεταλλεργατών.

Έχετε ήδη εκπληρώσει την πρώτη και αποφασιστική συνθήκη της νίκης επί του κεφαλαίου.

Μπροστά στη δύναμη της ενότητάς σας, το κεφάλαιο είναι πιο αδύναμο από σας. Στα χέρια σας βρίσκεται όχι μόνο το κλειδί στη σημερινό αγώνα, αλλά και το κλειδί για το μέλλον του αγώνα του ιταλικού προλεταριάτου.

Εργάτες της FIAT

Κανείς εκτός από εσάς δεν μπορεί να απαντήσει στις περιστροφές των αφεντικών, που πολλαπλασιάζονται για να σας απομονώσουν και να σας κάνουν αδύναμους μπροστά στην εξουσία του κεφαλαίου.

Κάθε στροφή των αφεντικών και κάθε απόφαση που αντιμετωπίζετε, πρέπει να την αντιμετωπίσετε συλλογικά.

Η διαμαρτυρία σας έχει γίνει οργάνωση τις τελευταίες εβδομάδες. Ήταν το λιγότερο στην αρχή της οργάνωσης των εργατών. Έχετε αυθόρμητα βρεθεί μεταξύ σας, για να συζητήσετε, να αποφασίσετε – ομάδα με ομάδα, τμήμα-τμήμα.

Έχετε πάει κατευθείαν στα εργασιακά συμβούλια για να συζητήσετε. Έχετε τοποθετήσει ανακοινώσεις για την απεργία στα σωστά μέρη, για να συζητήσετε με τους αβέβαιους συναδέλφους και να τους πείσετε.

Αυτή είναι η πρώτη μορφή μιας πραγματικής οργάνωσης των εργατών της Φιάτ. Αν συνεχίσετε αυτή την οργάνωση τότε στο μέλλον δεν θα βρεθείτε σε αγώνες απροετοίμαστοι. Καμμία στροφή των αφεντικών δεν θα μπορέσει να νικήσει τη δύναμή σας.

Εργάτες της FIAT

Το μάνατζμεντ της εταιρείας ανησυχεί ότι αυτές οι οργανώσεις ισχυροποιούνται, ότι στ' αλήθεια μπορούν να επιτεθούν στην δύναμη των αφεντικών στο εργοστάσιο. Γι' αυτό και, μαζί με τα τσιράκια τους, που τους βοηθάνε, έχουν συμφωνήσει στο σημερινό ξεχωριστό συμβόλαιο που δεν αγγίζει πραγματικά κανένα από τα υπάρχοντα ερωτήματα για τις συνθήκες εργασίας στο εργοστάσιο. Με αυτό το συμβόλαιο, όλα είναι ξεκάθαρα: η απόφαση σας περιμένει. Πρέπει να πάρετε το μέλλον σας στα χέρια σας. Αυτή η απεργία είναι μια μεγάλη δυνατότητα να κάνετε ένα βήμα μπροστά στην οργάνωση της τάξης.

Θα βγείτε από αυτό τον αγώνα με την πραγματοποίηση μιας οργάνωσης σε κάθε ομάδα, σε κάθε τμήμα, σε κάθε μονάδα της FIAT. Με μια εργατική πειθαρχία που είναι ικανή, σε κάθε στιγμή της εκμετάλλευσης, να αντισταθεί στο δεσποτισμό των αφεντικών και των λακέδων τους.

Σημειώσεις

1. Σ.τ.Ελλ.Μ.: Έχει εκδοθεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Α/συνέχεια σε μετάφραση του Ρ.Ρινάλντι. Διαθέσιμο εδώ: <https://goo.gl/bzA4fi>
2. Όπως ο Bologna περιγράφει τον εαυτό του σε ένα άρθρο στο περιοδικό "1999".
3. Το απόσπασμα είναι παράθεση από: Sergio Bologna, 'Zur Analyse der Modernisierungsprozesse' [An analysis of the modernisation process]. Introduction to the lecture by Antonio Gramsci's "Americanismo e Fordismo", Paper of the Gramsci conference on 29-30 April 1989, Hamburg Institute for Social History of the 20th Century. [Hamburger Institut für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts], working paper No. 5, Hamburg 1989. Για το 'φάρμακο των εργατών' υπάρχει το άρθρο του Sergio Bologna στο Wildcat 56 [μόνο στα γερμανικά].
4. Σ.τ.Ελλ.Μ.: Μεταφράζω το inquiry ως έρευνα, όχι μόνο για ευκολία, αλλά και για τονίσω την ουσιαστική συνάφειά της με άλλες μεθόδους κοινωνικής έρευνας.
5. Karl Heinz Roth (Hrsg.), Die Wiederkehr der Proletarität. Dokumentation einer Debatte, (Köln 1994). [The return of the proletariat, Cologne, 1994]
6. Από συνέντευξη με τον Guido Bianchini το Νοέμβρη του 1994, στην Padova
7. Dario Lanzardo, La Rivolta di Piazza Satuto. (Torino, Luglio 1962, και Milano, 1979).
8. Σ.τ.Ελλ.Μ.: Έχει εκδοθεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Α/συνέχεια σε μετάφραση του Ρ.Ρινάλντι. Διαθέσιμο εδώ: <https://goo.gl/bzA4fi>
9. Όπως ο Bologna περιγράφει τον εαυτό του σε ένα άρθρο στο περιοδικό "1999".
10. Το απόσπασμα είναι παράθεση από: Sergio Bologna, 'Zur Analyse der Modernisierungsprozesse' [An analysis of the modernisation process]. Introduction to the lecture by Antonio Gramsci's "Americanismo e Fordismo", Paper of the Gramsci conference on 29-30 April 1989, Hamburg Institute for Social History of the 20th Century. [Hamburger Institut für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts], working paper No. 5, Hamburg 1989. Για το 'φάρμακο των εργατών' υπάρχει το άρθρο του Sergio Bologna στο Wildcat 56 [μόνο στα γερμανικά].
11. Σ.τ.Ελλ.Μ.: Μεταφράζω το inquiry ως έρευνα, όχι μόνο για ευκολία, αλλά και για τονίσω την ουσιαστική συνάφειά της με άλλες μεθόδους κοινωνικής έρευνας.
12. Karl Heinz Roth (Hrsg.), Die Wiederkehr der Proletarität. Dokumentation einer Debatte, (Köln 1994). [The return of the proletariat, Cologne, 1994]

13. Από συνέντευξη με τον Guido Bianchini το Νοέμβριο του 1994, στην Padova
14. Dario Lanzardo, *La Rivolta di Piazza Satuto*. (Torino, Luglio 1962, και Milano, 1979).
15. Raniero Panzieri, *Spontaneità e organizzazione. Gli anni dei 'Quaderni rossi' 1959-1964*. (Pisa: Stefano Merli, 1994, σελ XL).
16. Raniero Panzieri, *Lettere*. (Venezia 1987, σελ 256 και μετά)
17. Alquati: *Die neuen Kräfte bei Fiat* [οι νέες δυνάμεις στη Φιάτ], στο: *Alquati* (1974).
18. Toni Negri. *Dall'operaio massa all'operaio sociale* (1979, σελ. 48 και μετά). Στα ελληνικά έχει εκδοθεί ως *Απο τον Εργάτη Μάζα στον Κοινωνικό Εργάτη. Ο Ιταλικός Μάης*. (Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2008).
19. Τοποθεσία έδρας της πετροχημικής βιομηχανίας στην περιοχή απέναντι από τη Βενετία
20. Guido Bianchini, συνέντευξη με τον Gabriele Massaro, Μάρτιο 1991.
21. Συνέντευξη στο Torino, Νοέμβριος 1994.
22. Romano Alquati. *Sulla Fiat, Εισαγωγή*. (Milan 1975, σελ. 13).
23. Ο.π.
24. Raniero Panzieri. Σοσιαλιστικές χρήσεις της εργατικής έρευνας. Βλ. το αντίστοιχο κεφάλαιο στον τόμο.
25. Raniero Panzieri. *Il diario di un operaio di Daniel Mothé*, στο: *Panzieri* (1994), σελ. 17.
26. Αυτή η πρόταση αποτελεί σύνοψη μιας εισήγησης από τον εργατικό κύκλο 'για την αγωνιστική έρευνα' που δημοσιεύτηκε στα γερμανικά στο περιοδικό *Thekla* 8. "Η οργανική σύνθεση του κεφαλαίου και της εργατικής δύναμης στην Olivetti" [*Organische Zusammensetzung des Kapitals und Arbeitskraft bei Olivetti*] το 1961 και πρωτομεταφράστηκε στα γερμανικά το 1974. Το κείμενο αυτό έπεσε στα χέρια μας στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και ήταν ένα από τα σημαντικότερα κείμενα συζήτησης για την Ομάδα της Καρλσρούης [Karlsruher Group], την πρόγονο της ομάδας Wildkat.
27. Alquati. *Olivetti*, σελ. 109.
28. Ο.π.
29. Ο.π. σελ. 181.
30. Αυτή η διαδικασία, που αναλύθηκε από τον Alquati ως η διαδικασία 'συγκέντρωσης των καθηκόντων', προσφέρει ένα καλό σημείο έναρξης για την ανάλυση της μοντέρνας έννοιας της ομαδικής εργασίας, για παράδειγμα.
31. Εδώ παραλληλισμοί με την σημερινή προπαγάνδα της "ολικής ποιότητας" επίσης προκύπτουν.
32. ό.π. σελ. 174 και εξής.
33. ο.π. σελ. 175.
34. ο.π. σελ. 175 και εξής
35. Guido Bianchini, Συνέντευξη, Νοέμβριος 1994
36. Raniero Panzieri, γράμμα στον Asor Rosa, 10 Μαΐου 1962, στο: *Lettere* (1987), σελ. 330 εφεξής.
37. Δείτε το πλήρες κείμενο στο τέλος του άρθρου.
38. Αργότερα η θεωρητική ομάδα της 'αυτονομίας του πολιτικού', νικητές της κρατικής εξουσίας διαμέσω του PCI.
39. Στο *Thekla* 6, που δυστυχώς είναι εκτός κυκλοφορίας για χρόνια, είχαμε εκδώσει στα γερμανικά κάποια άρθρα του Romano Alquati από το *Classe Operaia*.
40. *Classe Operaia No. 1*. Γερμανική Μετάφραση στο: Balestrini/Moroni, *Die goldene Horde*, Berlin/Göttingen 1994. Διαθέσιμο στα ελληνικά: Ballestrini, N. & Moroni, P. *Η Χρυσή Ορδή. Σύντομη Ιστορία της Ιταλικής Εργατικής Αυτονομίας*. (Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2008).
41. Balestrini/Moroni (1994), σελ. 93-100.
42. Ο Σ.Ε.Β. (Σύλλογος Βιομηχάνων) της Ιταλίας.

III

Αγωνιστική Έρευνα: Θεωρία και Πρακτικές

6.

Πρώτα Τραυλίσματα

Precarias a la Deriva

“Trabajo flexible ¿Es que somos invisibles? Trabajo inmaterial ¡Ay que estrés mental! Trabajo de jornalera ¡Eso es la repera!”

“Ελαστική εργασία, σημαίνει να είμαστε αόρατοι; Άυλη εργασία, τι στρες πνευματικό! Μεροκάματα. Αυτή είναι η λύση!”

(τραγουδάκι των Precarias a la Deriva στη Γενική Απεργία της 20ης Ιούνη 2002).

Η Έρευνα – Διαμαρτυρία (Picket Survey)¹

Οι Precarias a la Deriva (Επισφαλείς Γυναίκες σε περιπλάνηση/στη γύρα) είναι ένα συλλογικό project έρευνας και δράσης. Οι ανησυχίες των γυναικών που συμμετείχαν σε αυτό το ανοικτό project συνέκλιναν την 20ή Ιουνίου 2002, τη μέρα της γενικής απεργίας που κάλεσαν τα μεγαλύτερα συνδικάτα της Ισπανίας. Μερικές από εμάς είχαν ήδη ξεκινήσει ένα μονοπάτι στοχασμού και παρέμβασης σε ζητήματα μετασηματισμού της εργασίας (σε ομάδες όπως η ‘ZeroWork’, ‘Sex Lies and Precariousness’² ή ατομικά), και άλλες ήθελαν να αρχίσουν να σκέφτονται αυτά τα θέματα. Τις ημέρες πριν την απεργία συναντηθήκαμε για να σκεφτούμε συλλογικά μια παρέμβαση που θα αντανάκλούσε την εποχή μας, με την επίγνωση ότι η εργατική απεργία, ως η τελική έκφραση μιας διαδικασίας αγώνα, ήταν μη-ικανοποιητική για εμάς για τρεις λόγους:

1. Επειδή δεν λάμβανε υπόψη – και αυτό δεν είναι κάτι καινούριο – την εμπειρία και την άδικη διάκριση της οικιακής εργασίας και φροντίδας, που σχεδόν εξολοκλήρου αναλαμβάνουν οι γυναίκες στη ‘μη-παραγωγική’ σφαίρα.
2. Για την περιθωριοποίηση που καταδικάζουν οι μορφές δράσης και προτάσεις της απεργίας όσους και όσες βρίσκονται σε είδη εργασίας – πολύ συνηθισμένα – που τσουβαλιάζονται κάτω από την κατηγορία επισφαλείς εργασίες³.
3. Επειδή δεν λαμβάνει υπόψη την επισφαλή, ευέλικτη, αόρατη ή υπό-εκτιμημένη εργασία, ειδικά των γυναικών και/ή των μεταναστ(ρι)ών (σεξουαλική, οικιακή, βοήθειας, κλπ.)

Όπως τόνισε μια φίλη πρόσφατα για το πλαίσιο της πιο πρόσφατης ‘πολιτικής’ απεργίας ενάντια στον πόλεμο (10 Απριλίου 2003):

«Πως μπορούμε να εφεύρουμε νέες μορφές απεργίας όταν η παραγωγή διασπάται και μετατοπίζεται, όταν οργανώνεται με τέτοιο τρόπο που το να σταματήσεις να εργάζεσαι για λίγες ώρες (ή ακόμα και 24 ώρες) δεν επηρεάζει αναγκαστικά την παραγωγική διαδικασία, και όταν η κατάσταση των συμβολαίων μας είναι τόσο εύθραυστη που το να απεργήσουμε σήμερα σημαίνει να ρισκάρουμε την δυνατότητα να δουλέψουμε αύριο;»

Είδαμε ότι πολλές από εκείνες τις εργασίες στα περιθώρια – οι αόρατες, χωρίς νομοθετικό πλαίσιο, χωρίς σταθερά σημεία εργασίες – δεν διακόπτονταν ή δεν άλλαζαν με κάποιο τρόπο από μια απεργία τέτοιου τύπου, και ότι η επισφαλοποίηση (precarization) της αγοράς εργασίας είχε επεκταθεί σε τέτοιο

βαθμό που η πλειοψηφία των εργαζόμενων ανθρώπων δεν επηρεάζονταν από αυτές τις νέες αλλαγές ενάντια στις οποίες η απεργία στόχευε. Επομένως προσπαθήσαμε να σκεφτούμε νέες μορφές να ζήσουμε αυτή την ημέρα αγώνα πλησιάζοντας και αντιμετωπίζοντας αυτές τις νέες πραγματικότητες. Αποφασίσαμε να μετασχηματίσουμε την κλασική μορφή της διαμαρτυρίας που αποκλείει ένα χώρο εργασίας (shut-down picket) σε μια έρευνα-διαμαρτυρία (survey-picket). Ειλικρινά, δεν θέλαμε να επιτιμήσουμε μια επισφαλώς εργαζόμενη με ωρομίσθιο σε ένα σούπερ-μάρκετ ή να κλείσουμε το μπακαλικάκι που το διαχειρίζεται ένας μετανάστης επειδή, στο κάτω-κάτω, παρά τους πολλούς λόγους να κλείσουμε τις επιχειρήσεις και να διαμαρτυρηθούμε, ποιός είχε καλέσει αυτή την απεργία; Ποιόν σκέφτονταν; Υπήρχε σε κάποιο σημείο ένα έστω και ελάχιστο ενδιαφέρον από τα συνδικάτα για την κατάσταση των επισφαλών εργατ(ρι)ών μεταναστ(ρι)ών, ή νοικοκυρών; Σταμάτησε η απεργία την παραγωγική διαδικασία των οικιακών βοηθών, των μεταφραστ(ρι)ών, των σχεδιαστ(ρι)ών, των προγραμματιστ(ρι)ών, όλων των αυτόνομων εργαζομένων για τους οποίους το να σταματήσουν την δουλειά σήμερα θα σήμαινε μόνο ότι θα διπλασιαζόταν η δουλειά αύριο;

Μας φάνηκε πιο ενδιαφέρον, σκεπτόμενες το χάσμα ανάμεσα στην εμπειρία της εργασίας και την πρακτική του αγώνα, να ανοίξουμε ένα χώρο ανταλλαγής ανάμεσα σε μερικές από τις γυναίκες που εργάζονταν ή κατανάλωναν εκείνη την ημέρα και σε εκείνες που κινούνταν στο δρόμο. Αυτό το μικρό, διακριτικό σχέδιασμα της διερεύνησης ήταν το σημείο έναρξης για αυτό που έγινε το project των «περιπλανήσεων».

Η ανταλλαγή εκείνης της 20ης Ιουνίου ήταν επωφελής. Όχι για το τι μας είπαν οι άνθρωποι εδώ κι εκεί, ή για ό,τι κάναμε ορατό για εμάς και για τους άλλους, όσο για το άνοιγμα που είδαμε, τις δυνατότητες για μη-προκαθορισμένες συναντήσεις, την ευχαρίστηση ενός διαλόγου χωρίς κατηγοριοποιήσεις, χωρίς κανένα μέσο διαμεσολάβησης εκτός από το μαγνητοφώνάκι, την κάμερα και το σημειωματάριο.

Στα Περιθώρια

Αυτές και άλλες ερωτήσεις προέκυψαν, όπως είπαμε, από σκέψεις οι οποίες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο για πολύ καιρό κυκλοφορούσαν ανάμεσά μας. Κατά πρώτον, και εμείς τοποθετούμαστε στη μέση της αλλαγής και συνέχειας στις παραγωγικές διαδικασίες, και εμείς, με διάφορους τρόπους αντιμετωπίζουμε ένα νέο εργασιακό πλαίσιο που σημαδεύεται έντονα από το νεοφιλελευθερισμό.

Μια κυρίαρχη τάση σε μεγάλο μέρος της νέο-μαρξιστικής σκέψης δείχνει την ανάδυση της αποκαλούμενης άυλης εργασίας (που είναι συναισθηματική, επικοινωνιακή, δημιουργική, γλωσσική, κλπ...)⁴. Αυτή η εργασία, που έχει να κάνει με τις γνωσιακές διεργασίες, την παραγωγή της γνώσης, τις γλώσσες και τους συνδέσμους δεν είναι ομοιογενής, παρά τα όσα προτείνουν αρκετές αναλύσεις. Χαρακτηρίζεται έντονα από την κοινωνική αξία που αποδίδεται στα διάφορα είδη εργασίας μέσα σε αυτή την κατηγορία, κάτι που εγκαθιδρύει μια διαφορά ανάμεσα στο να τραβάς μια μαλακία σε ένα πελάτη και να σχεδιάζεις μια ιστοσελίδα.

Αυτό είναι σημαντικό για τη συζήτηση, ειδικά αφού όλα εκείνα τα ερωτήματα που σχετίζονται με την ‘αναπαραγωγή’ – και με την στενή έννοια, δηλαδή την οικιακή εργασία και τη φροντίδα (αμειβόμενη ή όχι) και με την ευρεία έννοια, όπως την επικοινωνία, το μάντζμεντ, την κοινωνικοποίηση, την παραγωγή ευεξίας, τρόπων ζωής, κλπ. (μια διατύπωση που ξεπερνά την «παραγωγή και αναπαραγωγή της άμεσης ζωής» του Ένγκελς⁵) – παραμένουν γενικά στο σκοτάδι. Στην περίπτωση της αναπαραγωγικής εργασίας με την αυστηρή έννοια, συχνά αυτή υποτιμάται, επειδή αυτές οι εργασίες δεν είναι μέρος της αποκαλούμενης ‘ηγεμονικής τάσης’, αλλά μάλλον μέρος αυτού που απλά ερμηνεύεται ως κληρονομιά μιας ιστορικής ανισοροπίας που καθιερώνει μια συνέχεια και αλληλοσυσχέτιση ανάμεσα στην αμειβόμενη και τη μη-αμειβόμενη εργασία, στο σπίτι ή στο σπίτι άλλων, που κάνουν οι γυναίκες και η οποία, κατ’ επέκταση, καθορίζει τη θέση τους στην αγορά εργασίας (ή μήπως συμβαίνει το αντίθετο;), τόσο με όρους των ειδών δουλειάς που κάνουν (γραφείου, υποστήριξη πελατών, νοσηλευτική και φροντίδα, κλπ.) όσο και με όρους διαφορών εργασίας και μισθού γενικά. Η ανάδυση του Τρίτου Τομέα, η μεταφορά με επισφαλείς όρους ορισμένων αναπαραγωγικών δραστηριοτήτων κάποιων γυναικών σε άλλες γυναίκες, τοπικά αλλά επίσης και παγκόσμια, εισάγει ένα νέο στοιχείο που θα πρέπει να διατηρήσουμε στο μυαλό μας. Με την ευρύτερη έννοια – αν αποδεχθούμε τελικά αυτή τη διάκριση ανάμεσα στην ευρεία και την στενότερη έννοια – η αναπαραγωγή της άμεσης ζωής ως συναισθηματικός δεσμός καταλήγει να είναι ένα εξαιρετικά διαφοροποιημένο πεδίο που γρήγορα

αναμειγνύεται με τη ζωή («ζωή που μπαίνει στην δουλειά», «η απαλλοτρίωση του χρόνου της ζωής»...) κάνοντας ορατές τις απόψεις της κυριαρχίας που κάνουν τη ζωή, τη συνεργασία, τις συναισθηματικές σχέσεις, τα γούστα, τη γνώση και τη σεξουαλικότητα πολύ γλιστερά πεδία των οποίων η 'φυσικότητα' παραμένει χωρίς αμφισβήτηση.

Βλέπουμε ότι μερικοί/ες από εκείνους που συμμετέχουν στη συζήτηση για την άυλη εργασία μένουν κωφοί στο ερώτημα της αναπαραγωγής και της σχέσης της με την πατριαρχική και φυλετική κυριαρχία. Αντιμετωπίζοντας αυτή την πραγματικότητα, ανακτούμε μέρος μιας μακράς παράδοσης διαλόγου μέσα στο φεμινισμό που επεξεργάζεται ακριβώς μια Μαρξική ιδέα της αναπαραγωγής με την ευρεία έννοια, η οποία διασταυρώνεται με πολλαπλές σχέσεις εξουσίας. Αυτός ο προσανατολισμός συμπίπτει με τις ιδέες του Foucault για την εξουσία και τις διεργασίες υποκειμενοποίησης, δηλαδή για τις σύγχρονες μορφές κυριαρχίας οι οποίες σε μεγάλο βαθμό δεν είναι βασισμένες στην άμεση άσκηση βίας αλλά μάλλον στην ενεργητική παραγωγή υποταγής, μια ιδέα που έχει αναπτυχθεί σε έκταση, με διαφορετικά σημεία έμφασης, από στοχαστρίες όπως η Butler και η Pateman. Συμπίπτει επίσης με πολλές από τις ριζοσπαστικές, υλιστικές και ψυχαναλυτικές τάσεις εντός του φεμινισμού, εκείνες που δίνουν σημαντικό βάρος σε ερωτήματα όπως η σεξουαλική διαίρεση της εργασίας, ο έλεγχος της σεξουαλικότητας, η κανονιστική ετεροσεξουαλικότητα ή η κοινωνικοποίηση εντός της οικογένειας.

Οι συζητήσεις για την αναπαραγωγή που εκτυλίσσονταν ολόκληρη τη δεκαετία του 1970 έχουν τώρα νέα πράγματα να προσφέρουν που πρέπει να εκτεθούν⁶. Από εκείνες τις συζητήσεις διατηρούμε μια ανάλυση της αναπαραγωγής, της άρθρωσης του καπιταλισμού, της πατριαρχίας, της φυλετικής κυριαρχίας, και τώρα περισσότερο από ποτέ, της ιστορίας της αποικιοκρατίας, των γεωγραφικών ασυμμετριών που έχουν παράγει τις ανισότητες που κινητοποιούν τις μετατοπίσεις πληθυσμών τις τελευταίες δεκαετίες. Διασώζουμε επίσης την πολιτική σκέψη και πρακτική που θεματοποιεί το σώμα ως χώρο έκφρασης της κυριαρχίας και της εκμετάλλευσης, και θεωρούμε το 'παραγωγικό σώμα' ή την 'παραγωγή του (σεξουαλικού) σώματος' ως μια συνεχιζόμενη πορεία ενσωμάτωσης των υποκειμενικοτήτων που συγχρόνως φυλακίζονται και αγωνίζονται να καθορίσουν τις συνθήκες της ανάπτυξής τους. Διατηρούμε επίσης την φεμινιστική θεωρία για το δημόσιο και το ιδιωτικό ως μορφές προσέγγισης των συνεχειών και ασυνεχειών ανάμεσα σε αυτό που συμβαίνει στο πεδίο των σχέσεων και των σπιτιών και αυτό που συμβαίνει στο πιο εκτιμημένο κοινωνικά πεδίο της απασχόλησης, της πολιτικής και του Κράτους. Η αυξανόμενη ενοποίηση αυτών των πεδίων, της απασχόλησης και της προσωπικής ζωής, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, κλπ, ως ιστορική διαδικασία που παράγει διαφοροποιήσεις και ως πολιτική κριτική των διαχωρισμών της νεωτερικότητας μας φαίνεται ουσιαστικό μονοπάτι προς διερεύνηση.

Κατά δεύτερον, οι μελέτες για την άυλη εργασία, στην ομογενοποίηση της οποίας αντιστεκόμαστε, κοιτάζουν τους άλλους τρόπους οργάνωσης της εργασίας οι οποίοι βασίζονται στα ίδια χαρακτηριστικά των δραστηριοτήτων, τους οποίους τσουβαλιάζουν μαζί στην κατηγορία του 'άυλου': ειδικά οι στρατηγικές της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης, που συνίστανται κυρίως στην περικοπή των εξόδων στα δικαιώματα και τους μισθούς και στην αύξηση της ιεραρχικής εξουσίας σε μια όλο και περισσότερο διασπασμένη και κινητή εργασιακή δύναμη, η οποία τώρα εργάζεται υπό συνθήκες πάρα πολύ γνωστές στις γυναίκες: με προμήθεια, με ευέλικτες και απρόβλεπτες ώρες εργασίας, με μεγάλες ημερήσιες βάρδιες και μετά με περιόδους αδράνειας στο σπίτι χωρίς εισόδημα, με ωρομίσθιο, χωρίς συμβόλαιο, χωρίς δικαιώματα, αυτοαπασχολούμενες, στο σπίτι, κλπ. Επομένως, η ανάπτυξη αυτής της κατηγορίας έχει να κάνει με κύρια ερωτήματα στα οποία θα επιστρέψουμε αργότερα, όπως η αναδιάρθρωση του χρόνου, του χώρου, των συμβολαίων, του εισοδήματος και των συνθηκών. Οι επιπτώσεις αυτών των τροπικοτήτων είναι γνωστές σε όλες τις γυναίκες: απομόνωση και αδυναμία να οργανώσουν τη ζωή "όπως θα πρέπει να ήταν", άγχος, εξάντληση, κοινωνικός έλεγχος, αδυναμία ανάπτυξης μιας αυτοκαθοριζόμενης κοινωνικής ζωής, αδυναμία διαμαρτυρίας, "αυτό-αποκάλυψης" (coming-out) και ελεύθερης έκφρασης σε όλα τα είδη θεμάτων.

Τρίτον, όλα αυτά πρέπει να συνδεθούν με άλλες όψεις της κοινωνικής ζωής που επιτρέπουν σε ορισμένα υποκείμενα να καταλαμβάνουν μειονεκτικές θέσεις εξαιτίας της περιορισμένης κινητικότητας τους. Αυτό συμβαίνει όταν κάποιος άνθρωπος δεν έχει άδεια παραμονής, ή αποφασίζει να μείνει έγκυος, ή είναι μητέρα ή απλά μια γυναίκα, ή έχει μια 'απαράδεκτη/μη χρησιμοποιήσιμη' (inappropriate/ble) παρουσία, εάν είναι, πχ. transsexual, ή μη-λευκή, ή ορατά queer, ή φυσικά διαφορετική, κλπ... Η άρθρωση όλων αυτών των στοιχείων είναι μια μόνιμη πηγή διαφοροποίησης και ιεράρχησης που οδηγεί ορισμένες ομάδες να είναι συστηματικά φτωχότερες ή να έχουν λιγότερη πρόσβαση σε ευκαιρίες και επιλογές. Η αποκαλούμενη θηλυκοποίηση της εργασίας επομένως αποτελείται από μια πιο διαδεδομένη υποταγή ή γενίκευση της επισφάλειας, που παράγεται σε μια απίστευτα ακανόνιστη

τοπογραφία, ενισχύοντας, αναπαράγοντας και τροποποιώντας τις κοινωνικές ιεραρχίες που υπάρχουν ήδη εντός της πατριαρχίας και της φυλετικής τάξης που κληρονομήθηκε από την αποικιοκρατία. Είναι ακριβώς σε αυτό το background που εντυπώνονται οι αλλαγές στις οικογενειακές και οικιακές δομές, η παγκόσμια αναδιάρθρωση των πόλεων και οι (επι)τελέσεις και ρητορικές του φύλου.

Από το Laboratorio de Trabajadoras⁷ στις ‘Περιπλανήσεις’

Εκείνη η πρώτη έρευνα-διαμαρτυρία της 20ης Ιουνίου, που ήταν πολύ περιορισμένη αλλά πηγή έμπνευσης, έδωσε τη θέση της σε ένα νέο project έγκλησης βασιζόμενο στη μετατόπιση, με άλλα λόγια τη δυνατότητα προετοιμασίας και διεξαγωγής μιας σειράς δρομολογίων που θα διασχίζουν τα ποικίλα μητροπολιτικά κυκλώματα της γυναικείας επισφάλειας. Επομένως, ενάντια στη συνηθισμένη διάκριση ζωής και εργασίας, μια διάκριση που επί μακρόν αμφισβητεί ο φεμινισμός, επιλέξαμε μια ερευνητική πρακτική που θα ακολουθήσει το χωρικό/χρονικό συνεχές της ύπαρξης και την εμπειρία της διπλής (ή καλύτερα, πολλαπλής) παρουσίας⁸, ως υποκειμενικής μετάθεσης, ή όπως θα έλεγαν οι Καταστασιακοί, ως μιας τεχνικής αδιάκοπου περάσματος μέσα από ποικίλα φυσικά και ψυχικά περιβάλλοντα.

Θα μπορούσαμε να είχαμε περάσει περισσότερο χρόνο, καθισμένες, να τοποθετούμε τις θεωρητικές βάσεις της έρευνάς μας, τις υποθέσεις που θέταμε ή τη φεμινιστική οπτική από την οποία ξεκινούσαμε. Αλλά αυτό που μας πίεζε ήταν, πάνω απ’ όλα, η επιθυμία να βιώσουμε το μονοπάτι, να επικοινωνήσουμε μεταξύ μας στο δρόμο, να γνωρίσουμε εκείνες τις νέες (και όχι και τόσο νέες) καταστάσεις και πραγματικότητες της επισφαλοποιημένης αγοράς εργασίας και της ζωής που μπαίνει στη δουλειά.

Αποφασίσαμε, επιπλέον, ότι αυτές οι περιπλανήσεις θα έπρεπε να γίνουν στο πρώτο πρόσωπο, δηλαδή, με κάθε μια να μιλά στις άλλες για τον εαυτό της και να περπατάμε μαζί προς μια συνετή αλλά βιώσιμη σύγκλιση των διαφορών μεταξύ μας. Μιλάμε, δηλαδή, για την αναζήτηση κοινών τόπων και συγχρόνως, για την ενδυνάμωση των ενικότητων. Αυτή η προσέγγιση έχει αναπτυχθεί από τους επακόλουθους διαλόγους που μας έκαναν να τροποποιήσουμε την αρχική απόφαση “είμαστε επισφαλείς εργάτριες” για άλλες λιγότερο επιρρεπείς στο να επιβεβαιώνουν την ταυτότητα ως αυθεντικό στοιχείο, οι οποίες δίνουν περισσότερη προσοχή στις διεργασίες (απο)ταύτισης⁹.

Οι καταστάσεις μας είναι τόσο ποικίλες, τόσο μερικές, που είναι πολύ δύσκολο να βρούμε κοινές συνισταμένες από τις οποίες να επεξεργαστούμε συμμαχίες και αμείωτες διαφορές με τις οποίες να εμπλουτίσουμε αμοιβαία τον εαυτό μας. Είναι περίπλοκο για εμάς να εκφραστούμε, να ορίσουμε τον εαυτό μας από τον κοινό τόπο της επισφάλειας· επισφάλεια που έχει την ικανότητα να προσπερνά μια ξεκάθαρη συλλογική ταυτότητα με την οποία απλοποιείται και αμύνεται, αλλά που επίσης απαιτεί συζήτηση. Χρειαζόμαστε να επικοινωνήσουμε τις ελλείψεις και τα πλεονάσματα των εργασιακών και βιοτικών συνθηκών μας για να αποδράσουμε από τη νεοφιλελεύθερη διάσπαση που μας χωρίζει και μας εξασθενεί, μας μετατρέπει σε θύματα του φόβου, της εκμετάλλευσης και του ατομικισμού του “ο καθένας για τον εαυτό του”. Αλλά, πάνω απ’ όλα, θέλουμε να κάνουμε εφικτή τη συλλογική δόμηση άλλων ζώων μέσα από ένα κοινό δημιουργικό αγώνα. Οφείλουμε την επιμονή μας στην ενικότητα στην επιθυμία μας να μην παράγουμε, για άλλη μια φορά, ψευδείς ομογενοποιήσεις, χωρίς να επιτρέπουμε αυτή η επιμονή να μας αποτρέπει από το να εκφέρουμε λόγο. Σκεφτήκαμε, σε σχέση με αυτό, τη συγκεκριμένη κατάσταση μερικών συντροφισσών που είναι μετανάστριες και εργάζονται στην οικιακή φροντίδα και στις επιπτώσεις ενός δεσμού που απαιτεί άλλες μορφές δέσμευσης από εκείνες με τις οποίες μερικές από εμάς είναι συνηθισμένες.

Βασικά το ερώτημα αφορούσε την παραγωγή μιας χαρτογραφίας της επισφαλοποιημένης εργασίας των γυναικών βασισμένη στην ανταλλαγή εμπειριών, κοινών σκέψεων και την καταγραφή όλων όσων δούμε και πούμε σε μια προσπάθεια να υλικτοποιήσουμε στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό – μέσα από φωτογραφίες, διαφάνειες, βίντεο, ηχογραφήσεις, και γραπτές ιστορίες – εκείνες τις συναντήσεις με σκοπό να επικοινωνήσουμε τα αποτελέσματα και την υπόθεση που μπορεί να εξαχθεί από αυτές· ένα ερώτημα του να πάρουμε την επικοινωνία στα σοβαρά όχι μόνο ως εργαλείο διάχυσης αλλά επίσης ως ένα νέο χώρο, μια νέα ικανότητα και ένα πρωταρχικό υλικό για το πολιτικό. Το σημείο αναχώρησής μας: το κατελιημμένο γυναικείο σπίτι La Eskalera Karakola, και το σημείο άφιξης, άγνωστο. Είναι η διαδρομή που μας ενδιαφέρει τώρα.

Οι περιπλανήσεις

Η ‘βόλτα’ ή περιπλάνηση, είναι μια τακτική που μερικές από εμάς είχαν ήδη βιώσει σε άλλα ερευνητικά πλαίσια¹⁰ της οποίας η βασική προέλευση είναι οι Καταστασιακοί¹¹, και δεν είναι πάντα εύκολο να την εξηγήσεις. Παρόλα αυτά, η πορεία των γεγονότων έχει εξηγήσει, λίγο-λίγο, τη λογική της υποκατάστασης στατικών συνεντεύξεων με ταξίδια μέσα στην πόλη. Όταν προτείναμε τις περιπλανήσεις δώσαμε ιδιαίτερη έμφαση όχι μόνο στο να διαπεράσουμε τους παλιούς και τωρινούς χώρους εργασίας των οδηγών μας αλλά επίσης να έχουμε την δυνατότητα να συνδέσουμε τους χώρους και, αφού θα είμαστε στο δρόμο, να δούμε τι θα προκύψει. Επομένως, καταλήξαμε να περιλαμβάνουμε στις διαδρομές μας δρόμους, σπίτια, επιχειρήσεις, δημόσιες συγκοινωνίες, σουπερμάρκετ, μπαρ, καταστήματα, γραφεία συνδικάτων, κέντρα υγείας, κλπ. Επιλέξαμε τη μέθοδο της περιπλάνησης ως μια μορφή να αρθρώσουμε αυτό το διάχυτο δίκτυο καταστάσεων και εμπειριών, παράγοντας μια υποκειμενική χαρτογραφία της μητρόπολης κατά μήκος των καθημερινών δρομολογίων μας.

Στην Καταστασιακή εκδοχή της περιπλάνησης, οι ερευνητές περιπλανιόνταν χωρίς ένα συγκεκριμένο δρομολόγιο μέσα στην πόλη, επιτρέποντας στις συζητήσεις, τις αλληλεπιδράσεις και στα αστικά μικρο-γεγονότα να τους καθοδηγήσουν. Αυτό τους επιτρέπει να θεσμίσουν μια ψυχο-γεωγραφία που βασίζεται στις συμπτώσεις και αντιστοιχίες φυσικών και υποκειμενικών ροών: όταν εκτίθενται στην βαρύτητα και την απώθηση ορισμένων χώρων, στις συζητήσεις που προκύπτουν στην πορεία και γενικά στον τρόπο με τον οποίο τα αστικά και κοινωνικά περιβάλλοντα επηρεάζουν τις ανταλλαγές και τις νοοτροπίες. Αυτό σημαίνει να περιπλανάσαι με την προσοχή σου στραμμένη στη διαφημιστική πινακίδα που σου επιτίθεται, στον φράχτη που σε προσελκύει, στο κτίριο που σου κόβει την αναπνοή, τους ανθρώπους που έρχονται και φεύγουν. Στη δική μας εκδοχή, επιλέγουμε να ανταλλάξουμε την τυχαία περιπλάνηση του flaneur, ραμμένη για τον άνδρα αστό ως υποκείμενο χωρίς κοινωνικές πιέσεις, με μια τοποθετημένη περιπλάνηση που θα διατρέχει τους καθημερινούς χώρους της κάθεμιας από εμάς, ενώ διατηρεί τον πολυαισθητικό και ανοιχτό χαρακτήρα της τεχνικής. Επομένως, η περιπλάνηση μετατρέπεται σε μια κινούμενη συνέντευξη που διαπερνάται από τη συλλογική αντίληψη του περιβάλλοντος.

Έτσι, πώς κάνουμε μια περιπλάνηση; Ξεκινάμε από μερικούς παραδειγματικά θηλυκοποιημένους τομείς επισφαλούς εργασίας. Για αρχή, διαλέξαμε πέντε:

1. Οικιακά
2. Τηλεμάρκετινγκ
3. Χειρίστριες κωδίκων (μεταφράστριες, δασκάλες ξένων γλωσσών)
4. Σέρβις (μπαρ, εστιατόρια)
5. Φροντίδα υγείας¹²

και προσδιορίσαμε άλλους εξίσου σημαντικούς για μια μελλοντική φάση του project: πορνεία, υποτροφίες/έρευνα, διαφήμιση, επικοινωνίες, κοινωνική εργασία και εκπαίδευση. Οι γυναίκες που εργάζονται σε εκείνους τους τομείς από τις οποίες ζητήσαμε να μας οδηγήσουν επέλεξαν μια σειρά από σχετικά μέρη: τα σπίτια τους, χώρους εργασίας, σουπερμάρκετ, το πάρκο, τα ίντερνετ καφέ, το μάθημα γιόγκα... Και εμείς συρράψαμε αυτά τα μέρη ως σημεία ενός δρομολογίου γεμάτου σημασία, τα δίκτυα τύχης και συγχρονικότητας που συνθέτουν τις καθημερινές ζωές μας. Επομένως, ακολουθώντας μια δασκάλα αγγλικών μπορέσαμε να συνδέσουμε – μέσα από την τυχερή περιήγηση που μας έκανε ένας από τους μαθητές της στην NCR (μια πολυεθνική που εγκαθιστά και διατηρεί ATM) όπου διδάσκει – την πραγματικότητα της ευέλικτης εργασίας της συντρόφισσας μας μέσα στη νέα βιομηχανική δομή, που ανασυνθέτεται αναλόγως των απαιτήσεων της παγκόσμιας αγοράς.

Η περιπλάνηση μας επιτρέπει να πάρουμε το καθημερινό ως μια διάσταση του πολιτικού και ως πηγή αντιστάσεων, δίνοντας προτεραιότητα στην εμπειρία ως επιστημολογική κατηγορία. Η εμπειρία, με αυτή την έννοια, δεν είναι μια προ-αναλυτική κατηγορία αλλά μια κεντρική έννοια στην κατανόηση του ιστού των καθημερινών γεγονότων, και επιπλέον, είναι οι τρόποι με τους οποίους δίνουμε νόημα στην τοπική και ενσώματη καθημερινότητά μας. Δεν είναι ακριβώς μια τεχνική παρατήρησης· δεν επιδιώκει να «αναπαράγει» ή να προσεγγίσει την καθημερινή εμπειρία όπως συνήθως συμβαίνει (ένα ιδανικό της κλασικής αρχαιολογίας που έχει αποδειχθεί δύσκολο να πραγματοποιηθεί) αλλά μάλλον να παράγει συγχρονισμένες κινήσεις προσέγγισης και απομάκρυνσης, θεώρησης και αποξένωσης, διαδρομής και

αφήγησης. Εμάς μας ενδιαφέρει από την προσέγγιση εκείνων που μας οδηγούν – πως ορίζουν και βιώνουν την επισφάλεια, πως οργανώνονται σε καθημερινή βάση και ποιες είναι οι ζωτικές τους στρατηγικές βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, τι ελπίζουν – χωρίς να παραλείψουμε, σε αυτή τη διαδικασία, το διάλογο και την συνοχή που παράγεται από τη συνάντησή μας. Δεν υπάρχει επιστροφή· όταν γυρίσεις σπίτι από μια περιπλάνηση το κεφάλι σου βουίζει μέχρι την επόμενη.

Σε όλες αυτές τις περιπλανήσεις προσπαθούμε να εξαγάγουμε κοινά ονόματα από αυτό το διασκορπισμό των ενικοτήτων – κάθε μια άγνωστη, ακόμη και ξένη, στις άλλες – που αποτελούν την καινούρια πραγματικότητα της επισφαλοποιημένης εργασίας. Ονειρευόμαστε να υποκαταστήσουμε, ίσως και λίγο μόνο, την αδυναμία του διασκορπισμού για την δύναμη των συμμαχιών, τη δυνατότητα των δικτύων. Αλλά η δυσκολία και των δυο στόχων προκύπτει κατά τη διάρκεια των περιπλανήσεων. Οι πραγματικότητες της επισφαλούς εργασίας είναι πολύ, πολύ διαφορετικές: οι πόροι στους οποίους μπορούμε να βασιζόμαστε, η συναισθηματική και υλική υποστήριξη, οι μισθοί, τα δικαιώματα, η κοινωνική αξία αυτού που κάνουμε, η διαφορετικότητα των δυνατοτήτων και των ευαισθησιών.

Η επισφάλεια ως διεργασία

Ξεκινάμε από ένα θεμελιώδη ορισμό της επισφάλειας και επισφαλοποίησης ως διεργασίας, και ορίζουμε μια σειρά από αρχικούς άξονες που μπορεί να βοηθήσουν για να κατανοήσουμε αυτή την πολυεπίπεδη πραγματικότητα. Είναι προφανές ότι αυτή η λέξη, συχνά ένα ρηχό δοχείο, έχει αποκτήσει μορφή χάρη σε ό,τι έχει να φέρει το κάθε άτομο. Προτιμήσαμε να την παραγεμίζουμε με σκοπό να της δώσουμε αργότερα μεγαλύτερη ακρίβεια.

Είναι ένα φαινόμενο που συνδέουμε με:

1. Τις νέες μορφές απασχόλησης (πολλές από τις οποίες συνδέονται με την εξωτερίκευση και την μετατόπιση, την επέκταση της αυτοαπασχόλησης και των συμβολαίων παροχής εργασίας ή υπηρεσιών, με την αποκεντρωμένη και ελαχιστοποιημένη δομή επιχειρηματικότητας και τον πολλαπλασιασμό των διαφοροποιήσεων στα είδη συμβολαίων)
2. Την μετατόπιση των εργασιακών χρόνων και χώρων (με ευέλικτα ωράρια, μερική απασχόληση, από απόσταση και εργασία από το σπίτι) της οποίας τα αποτελέσματα στα άτομα και τα δίκτυα οικιακής φροντίδας πρέπει να εκτιμηθούν
3. Την εντατικοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας (αποτέλεσμα της ‘κατ’ απαίτηση’ παραγωγής με επιπλέον ώρες που δεν θεωρούνται υπερωρίες, και επειδή δεν είναι προαιρετικές και επειδή δεν αμείβονται)
4. Την ενσωμάτωση των ανεπαίσθητων ποιότητων που είναι έμφυτες στην εργασιακή δύναμη, οι οποίες είναι δύσκολο να εκτιμηθούν και να ανταμειφθούν ή να ενσωματωθούν με όρους ‘προσόντων’ και επομένως είναι δύσκολο να αναχθούν στις απλές μονάδες εργασίας στις οποίες προσδίδουν αξία (προσωποποιημένη βοήθεια, επικοινωνιακές δυνατότητες, ενσυναίσθηση, ελκυστική εμφάνιση, κλπ. Είναι αναμενόμενο οι au pairs να γνωρίζουν ξένες γλώσσες αλλά αυτό δεν είναι μέρος των τυπικών προσόντων για τη δουλειά, αναμένεται μια εργάτρια στο Zara να είναι λεπτή και στυλάτη αν και αυτό δεν έχει καμία επίπτωση στην ικανότητά της να στοιβάξει τα ρούχα, κλπ)
5. Τις μειώσεις μισθών και την απώλεια δικαιωμάτων που παραδοσιακά χαρακτήριζαν την ‘τυπική’ Φορντική εργασία και την Κεϋνσιανή κοινωνική ειρήνη (δικαιώματα που εκτείνονται από την άδεια εγκυμοσύνης ως τη ρύθμιση των μισθών, τις άδειες ή την άδεια ασθένειας, χωρίς να αναφέρουμε προνόμια όπως η ασφάλιση και η σύνταξη).

Με λιγότερη συχνότητα άλλες συνθήκες αναφέρονται, όπως:

1. η απουσία μισθού (όπως στην περίπτωση των νοικοκυρών)
2. Η απουσία οποιασδήποτε εργατικής νομοθεσίας, ακόμη και ελάχιστης (όπως συνεχίζει να είναι η περίπτωση για την έμμισθη οικιακή εργασία – ειδικά για τις εργάτριες που είναι

εσωτερικές – χωρίς να μιλήσουμε για την γενική κατάσταση εκείνων που δεν έχουν άδεια εργασίας και παραμονής)

3. Η ασάφεια της σχέσης μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων.

Θα μπορούσαμε να ριψοκινδυνέψουμε ένα ορισμό της λέξης επισφάλεια, αρκετά ευρύ για να αναγνωρίζει το πλάτος και το πολυδιάστατο του φαινομένου, αλλά αρκετά συγκεκριμένο για να αποφύγουμε ο όρος να χάσει όλη την εξηγητική του δύναμη: επομένως καλούμε επισφάλεια τη σύζευξη των συνθηκών, υλικών και συμβολικών, οι οποίες καθορίζουν μια αβεβαιότητα ως προς τη συνεχόμενη πρόσβαση στους πόρους που είναι απαραίτητοι για την πλήρη ανάπτυξη της ζωής ενός ανθρώπου¹³. Αυτός ο ορισμός μας επιτρέπει να υπερβούμε τις διακρίσεις ανάμεσα στο δημόσιο/ιδιωτικό και στην παραγωγή/αναπαραγωγή, και να αναγνωρίσουμε και να κάνουμε ορατές τις διασυνδέσεις ανάμεσα στο κοινωνικό και το οικονομικό που κάνουν αδύνατο να σκεφτούμε για την επισφάλεια από μια προοπτική αυστηρά εργασίας και μισθού¹⁴.

Οι Άξονες

Αφιερώσαμε αρκετές συναντήσεις για να ορίσουμε τους άξονες της προσέγγισής μας, οι οποίοι αργότερα, στην πορεία των περιπλανήσεων, θα έπαιρναν περισσότερη μορφή. Οι άξονες που προήλθαν από τις συζητήσεις πληροφορούνταν από τις εμπειρίες μας του χρόνου (άγχος, πλεόνασμα, κορεσμός, αδυναμία προγραμματισμού, αστάθεια...), του χώρου (κινητικότητα, πεδία ζωής, σύνορα, μετατοπίσεις, καθιστική ζωή...), του εισοδήματος (κακοπληρωμένη εργασία, έλλειψη πόρων, δάνεια από φίλους και οικογένειες με εγγυημένη εργασία, περιορισμένη πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες και λανθασμένη απόκτηση διαφόρων καρτών...), της φροντίδας και των σχέσεων (κοινότητες εργασίας, συναισθημάτων, κοινωνικότητας), της σύγκρουσης (δυνατότητες και διεργασίες αγώνα...), των ιεραρχιών (σε πολλές περιπτώσεις διάχυτες και επώδυνες), της διακινδύνευσης (ανασφάλεια, ευαλωτότητα) και του σώματος (πειθάρχηση, βία, σποραδική φροντίδα, εμμονική σεξουαλικότητα...). Μετά από διάφορες περιπλανήσεις, οι άξονες πήραν σχήμα και νόημα πέρα από τις αρχικές μας θεωρήσεις.

Καταλήξαμε λοιπόν στους άξονες: 1) κινητικότητα, 2) μεθοριακές περιοχές, 3) σωματικές πραγματικότητες, 4) γνώσεις και σχέσεις, 5) λογική των επιχειρήσεων, 6) εισόδημα και 7) σύγκρουση. Οι άξονες δεν καλύπτουν όλη την εμπειρία αλλά βοηθούν στην ερμηνεία της. Αυτά που ακολουθούν είναι κάποιοι μερικοί και ανεπαρκείς ακόμα στοχασμοί που ακολούθησαν τις πέντε πρώτες περιπλανήσεις. Οι παρακάτω σελίδες είναι ένας τυφώνας περιγραφών, σημειώσεων και καταθέσεων που δείχνουν προς υποθέσεις υπό γέννηση, συναντήσεις με την μορφή-κείμενο για να μιλήσουμε για τη μορφή-περιπλάνηση, και αποφάνσεις που επιδιώκουν να εκφράσουν τη χαρά και το αίσθημα του ανικανοποίητου που νιώθουμε μπροστά σε όσα είναι μόνο οι πρώτες μας προσπάθειες άρθρωσης: ένα είδος ισολογισμού της πρώτης φάσης του project.

Κινητικότητα

Η κινητικότητα είναι η ποιότητα που περιγράφει καλύτερα την παρούσα πλαστικότητα της εργασιακής δύναμης κατά μήκος των τριών αξόνων του χρόνου, του χώρου και των υποχρεώσεων. Κινητικότητα στη διάθεση των ρυθμών και των προγραμμάτων, κινητικότητα ανάμεσα στις εργασίες, και πέρα από αυτές, στη γεωγραφία, στις αποφάσεις ζωής, στον τρόπο ζωής και κινητικότητα στις 'ενότητες δράσης' και στους τρόπους ανάπτυξής τους που πάντα υπόκεινται σε μεταλλάξεις, σε διεργασίες αξιολόγησης και προσαρμογής, μια συνεχής λογιστική. Η κινητικότητα όπως αντιπαρατίθεται στην παλιά στατικότητα, στη γραφειοκρατικοποίηση και τη ρουτίνα, και χωρίς αμφιβολία, στην οργανωτική δυνατότητα των ατόμων τα οποία σε οποιαδήποτε στιγμή μπορούν να βρουν τις λειτουργίες τους τροποποιημένες και ανασυνδυασμένες, τα άτομα που δεν γνωρίζουν τα όρια αυτού που πρέπει να κάνουν, και γενικά, αυτού που είναι τα ίδια.

Στο παρελθόν οι άνθρωποι πάλευαν ενάντια στην πραγματοποίηση της καθημερινής ζωής, η οποία ενσαρκώνεται κυρίως στην εργασία, αλλά και στην οικογένεια επίσης και στη μαζική κατανάλωση,

και αυτό καθόρισε μια αλλαγή στις επιχειρηματικές πολιτικές, ειδικά στη διαχείριση των ανθρώπινων πόρων¹⁵. Σήμερα η ασφάλεια και η συνέχεια έχουν γίνει, τουλάχιστον κατ' όνομα, αυξανόμενα πολύτιμες, αν και η τιμή που πρέπει να πληρωθεί για εκείνες είναι συχνά πολύ υψηλή και καταλήγουμε να αποδεχόμαστε την κινητικότητα και την ανέμη διαθεσιμότητα σε μια προσπάθεια να συνθέσουμε ένα πεπρωμένο που να μην είναι εντελώς προδιαγεγραμμένο. Το μόνο σταθερό στοιχείο είναι να είμαστε σε συνεχή μετάβαση, αυτή τη “συνήθεια των μη εξοικειωμένων”¹⁶ που χαρακτηρίζει την εργασία που αμείβεται με την ώρα, με την δουλειά, ή μέχρι να βρεθεί κάτι καλύτερο. Το οποίο, όπως σχολίασαν οι οδηγοί μας στο μυστηριώδη κόσμο του τηλεμάρκετινγκ, δεν συμβαίνει ποτέ στ' αλήθεια, κατά τρόπο ώστε κάποια να επιστρέφει ξανά και ξανά για να ξεκινήσει διαφορετικές καμπάνιες για τις οποίες οι εικονικές επιχειρήσεις του τομέα συνάπτουν συμβόλαια με τις μεγάλες πολυεθνικές της επικοινωνίας υπό όλο και πιο ανταγωνιστικές συνθήκες.

Στην περιπλάνησή μας στον τομέα της κοινωνικής νοσηλευτικής, η Carmen μας εξήγησε με λεπτομέρειες πως η έλλειψη αποδεκτών ευκαιριών εργασίας στην Ισπανία και η ζήτηση αυτού του είδους εργασίας σε άλλες χώρες παρακινεί ένα ρεύμα από νεαρές νοσοκόμες οι οποίες, πέρα από το να εργάζονται στον τομέα τους, επιδιώκουν να μάθουν ξένες γλώσσες και να ζήσουν σε άλλες χώρες¹⁷. Το πέρασμα από παλιούς και σημερινούς χώρους εργασίας – ένα κέντρο υγείας όπου δούλεψε ως αντικαταστάτρια, ένα κέντρο φροντίδας για νεαρούς τοξικοεξαρτημένους που χαρακτηριζόταν από οργανωτικό χάος και έλλειψη πόρων, η επιστροφή στο κέντρο υγείας, ένα εκπαιδευτικό σεμινάριο για κοινωνικές λειτουργούς του IMEFE¹⁸ για το οποίο έπρεπε να γράφεται από την μια μέρα στην άλλη – δίνει μια εικόνα βιωμένης μη-προβλεψιμότητας μέσα σε μια ζωή που πέρα από την απασχόληση – το ενδιαφέρον, την ασφάλεια και το μισθό – δίνει αξία και σε άλλα ερωτήματα: τη σχέση με άλλους και άλλες, ως κάτι που δεν είναι ποτέ προκαθορισμένο και κάτι που εκτιμάται στην ενικότητά του, ή την ιδέα του ‘κοινωνικού’ ως δημόσιου αγαθού που εκτείνεται πέρα από την εργασία ως κοινωνικοποίηση, μάθηση, ανταλλαγή, συνειδητοποίηση και ζωτικό χώρο αλλά την οποία εργασία, όπως επέμεινε η Carmen όταν συνέκρινε το όραμά της με το όραμα της μητέρας της, επίσης κοινωνικής λειτουργού, πρέπει να μάθουμε να την περιορίζουμε, να την χρησιμοποιούμε ως πλεονέκτημά μας. Η Carmen μορφοποιεί το δίλημμα σε αυτό το πλαίσιο δράσης με την σύγκριση ανάμεσα σε δυο ερμηνευτικά πλαίσια: το ένα ως “εργασίας για τους ανθρώπους”, μια στάση που αποδίδει στη μητέρα της, και το άλλο ως “εργασία για το σύστημα”, μια τακτική που ισχυρίζεται ότι τη χαρακτηρίζει. Η διάκριση είναι σημαντική, επιδεικνύοντας πως η ζωή απορροφάται από την εργασία και η εργασία από τη ζωή. “Δουλεύοντας για τους ανθρώπους” χάνουμε τα όριά μας σε σχέση με την εργασία και ρευστοποιούμε την ενέργεια και τα συναισθήματά μας σε μια άσκηση συνεχούς και αφοσιωμένης κοινωνικότητας που προσπαθεί να παραβλέψει τη μεσολάβηση, σε αυτή την περίπτωση του Κράτους, που υπάρχει σε ένα κέντρο υγείας, όπου η τάση ιδιωτικοποίησης έχει γίνει κυρίαρχη τελευταία και όπου το σύστημα πρωτοβουλιών ανταμείβει ένα ανώμαλο μοντέλο ιατροκοποίησης και παραμέλησης¹⁹. Η “εργασία για το σύστημα” από την άλλη, ρυθμίζει αυτή την άσκηση ανάμειξης με το να μπαίνει σε μια σχέση όπου δίνει έμφαση στη θεσμική μεσολάβηση (αν και γενικά όχι από κριτική σκοπιά), επιβλέποντας το σύνδεσμο και πικραίνοντας τον με το να του αφαιρεί τον ανοιχτό, πειραματικό και χωρίς όρια χαρακτήρα της σχέσης με τους άλλους ανθρώπους. Μιλάμε επίσης για τη διαφορά ανάμεσα σε μια αυστηρά ιατρική εστίαση, που προσαρμόζεται στη ‘βιωσιμότητα’ των ελάχιστων της υγείας, και σε μια πιο κοινωνική εστίαση που εμπλέκεται αναγκαστικά με τις συνήθειες και τις ιστορίες καθενός από τα άτομα που βλέπουμε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού μας στο κέντρο υγείας Alcobendas.

Η κινητικότητα ως υπαρξιακή, υποκειμενική συνθήκη μας θέτει συνεχώς απέναντι σε μια αμφιθυμία της οποίας οι πιο σημαντικές συνέπειες είναι ο ξεριζωμός, η έλλειψη σταθερής ταυτότητας, μια ανισόρροπη πρακτική φυγής, νοσταλγίας και υποταγής. Πήραμε ένα τρένο στην Atocha και αφού καθίσαμε, ακούγαμε με προσοχή αυτές τις σκέψεις, που είχε γράψει προηγουμένως μια από εμάς, καθώς κινούμασταν με ταχύτητα προς τα βιομηχανικά προάστια.

“Ένα άτομο χωρίς ρίζες οικτρείται ή αποκηρύσσεται, κατηγορείται για έλλειψη ταυτότητας, ριζών και παραδόσεων. Αλλά το να δομήσεις μια ταυτότητα από τοπικά πολιτιστικά στοιχεία είναι παράλογο στον εναλλασσόμενο κόσμο όπου ζούμε, στον κόσμο των μετατοπίσεων, των προσωρινών περιβαλλόντων ζωής, των μεταναστεύσεων και της μίξης.

Απογυμνώνοντας τον εαυτό μου από ορισμένες παραδόσεις και αξίες ήταν στην περίπτωσή μου αιτία γιορτής και ανακούφισης. Το να αφήσω τον Ισημερινό για πρώτη φορά στα 18 μου ήταν μια διαισθητική επιθυμία

φυγής και πειραματισμού. Αν και η εφηβεία μου στο Quito είναι γεμάτη από χαρούμενες αναμνήσεις, ήταν επίσης μια περίοδος μεγάλης σπατάλης ενέργειας: είτε να καταπέζω επιθυμίες και περιέργειες είτε να τις κατακτώ.

Από εκείνη τη στιγμή η εικόνα του εαυτού μου με τη βαλίτσα στο χέρι εντυπώθηκε στην ιστορία ζωής μου. Η βαλίτσα στο χέρι στη Βραζιλία με τον ενθουσιασμό του να ρίχνομαι στον ίλιγγο του άγνωστου, και με τη βαλίτσα στο χέρι, να γυρνάω σπίτι. Η βαλίτσα στο χέρι μέσα στους πλακόστρωτους δρόμους του Beacon Hill με μια διεύθυνση σε ένα απόκομμα χαρτιού: το μελλοντικό σπίτι, η μελλοντική σπηλιά, τα μελλοντικά αφεντικά. Την ίδια στιγμή, το πανεπιστημιακό campus έγινε η νέα μου απόδραση, το καταφύγιό μου. Ένας χρόνος εκμετάλλευσης στην οικιακή υπηρεσία μεταμφιεσμένος με το όνομα «au pair» ήταν αρκετός. Άλλη μια φορά, η βαλίτσα μου στο χέρι”.

Καθηγήτρια αγγλικών, περιπλάνηση με τις γλωσσικές εργάτριες.

Μεθοριακές Περιοχές

Ο δεύτερος άξονας είναι το σύνορο, και με την πιο άμεση έννοιά του – το κλείσιμο των γεωγραφικών συνόρων και την επισφαλοποίηση που αυτό συνεπάγεται – όσο και ως μια πιο γενική έννοια της δόμησης των συνόρων που καθορίζουν την εσωτερική πρόσβαση και τις ιεραρχίες μέσα σε πιο διάχυτα πεδία, όπως το σπίτι στο οποίο δουλεύει κάποια και τις προσωπικές σχέσεις που αποκτά με τα αφεντικά και τις οικογένειές τους. Ίσως η πιο ζωντανή εικόνα όλων αυτών μας την έδωσε η Viki, μια φίλη από τον Ισημερινό που εργάζεται ως οικιακή βοηθός, όταν μας είπε για τα σύνορα που εγείρονται στην εργασία των εσωτερικών οικιακών βοηθών, ειδικά για τις ξένες. Όπως έδειξε ο A.Macklin, αυτή η δουλειά σημαδεύεται από μια σειρά αμφισημίες που τοποθετούν εκείνες που την κάνουν και μέσα και έξω: μέσα στο έθνος και έξω από το Κράτος, μέσα στην οικονομία και έξω από τις εργασιακές σχέσεις, μέσα στο σπίτι και έξω από την οικογένεια²⁰. Ο χώρος του σπιτιού και της οικογένειας, που θεωρητικά είναι λεία επιφάνεια, σιγά σιγά αποκαλύπτει τα επίπεδά του: τα απαγορευμένα μέρη του, τις συμπεριφορές του, τις συνήθειές του (όσον αφορά το φαγητό, το καθάρισμα, την διασκέδαση, την τάξη, τα ψώνια, τις διακοπές, κλπ.) που μετατρέπονται σε κανόνες, οι οποίοι θεσμίζονται στην πράξη²¹. Η στολή, εξήγησε η Viki, είναι το πρώτο σύνορο, που καθιερώνει πάνω στο σώμα και στα μάτια των άλλων ποιά είναι η θέση του κάθε ατόμου.

“Στ’ αλήθεια είναι πολύ δυσάρεστο, πέραν του ότι είναι βάρος. Δεν σου ζητούν αν θέλεις να την φορέσεις ή όχι, ή πως αισθάνεσαι, ή αν είναι ωραία ή όχι. Τίποτα. Στην επιβάλουν σε κάποιο σημείο για να κάνουν τη διαφοροποίηση, ή για να νιώθουν καλύτερα, για να νιώθουν ότι είναι υπεράνω αυτού του ατόμου που έχει τα συναισθήματά της, τις ιδέες της, ή που ίσως έχει έρθει για να κάνει πάρα πολλά πράγματα, να στηρίξει την οικογένειά της... δεν σκέφτονται τίποτα από αυτά, σκέφτονται μόνο σε αυτή τη στιγμή ότι οι άνθρωποι που τους επισκέπτονται ή η ίδια η οικογένεια θα δουν ότι αυτό το πρόσωπο είναι κατώτερο, είναι κατώτερο σε σχέση με αυτούς, τίποτα άλλο”

Περιπλάνηση με οικιακές βοηθούς

Το φαγητό – η πρόσβαση σε ορισμένες τροφές ή οι ώρες και οι χώροι φαγητού – συγκροτούν μια άλλη πολύ έμφυλη μεθοριακή περιοχή. Οι κανόνες της φιλοξενίας που βασιλεύουν στο νοικοκυριό προφανώς εγγυώνται την ίση πρόσβαση στα φαγητά του ψυγείου. Ωστόσο, οι υπάρχουσες ιεραρχίες καθορίζουν ακόμη πιο στενά και αόριστα όρια (“ποιος ήπιε το χυμό του μωρού;”). Η βοηθός ή η babysitter, όπως και η σπιτονοικοκυρά βιώνει ένα αυστηρό διαιτητικό καθεστώς που την ‘υποχρεώνει’ να τρώει με διαλείμματα, στο πόδι σε μια ελεύθερη στιγμή, σαν να ήταν σε δίαιτα ή να τρώει τα αποφάγια²².

Οι τηλεφωνήτριες μας μίλησαν επίσης για τα ρούχα που φοράνε στην εργασία ως εξωτερικευση της θέσης, αν και σε αυτή την περίπτωση με την αντίθετη έννοια: η γκαρνταρόμπα σκοπεύει να παράγει μια έλλειψη διαφοροποίησης ανάμεσα στις εργαζόμενες που μπορεί πράγματι να ευχαριστούνται τις διαφορετικές εργασιακές συνθήκες αλλά συμβαίνει να συμπίπτουν σε μια συγκεκριμένη καμπάνια.

Κατά τη διάρκεια της περιπλάνησης του τηλεμάρκετινγκ, και μπροστά σε ένα ανώνυμο κτίριο – ένα από εκείνα που είναι ολόκληρο αδιαφανές γυαλί – η Teresa και η Bea μας είπαν πως οι εργαζόμενες της Unidos που κέρδιζαν περισσότερα και που τους έλεγαν να έρχονται στη δουλειά ‘πολύ καλοντυμένες’ είχαν τον ρόλο αυτό χωρίς τη θέλησή τους ως μοντέλα για τις άλλες εργαζόμενες με χαμηλότερους μισθούς και χειρότερες συνθήκες.

“(…) Τους είχαν πει ότι θα μπορούσαν όλες να ντύνονται το ίδιο ώστε να μην υπήρχαν διαφορές μεταξύ τους, και όλες νόμιζαν ότι ήταν εντάξει – τέλος πάντων, δεν διαφώνησαν – και καμία δεν παραπονέθηκε ότι αυτό συνέβαινε, και έτσι ανακαλύψαμε τυχαία, αφού δεν βλέπαμε καμία που να έμοιαζε με τηλεφωνήτρια και στ’ αλήθεια μπορείς συνήθως να εντοπίσεις στο δρόμο μια τηλεφωνήτρια”

Περιπλάνηση για το τηλεμάρκετινγκ.

Η εικόνα, είτε είναι για το σκοπό της διαφοροποίησης είτε της εξίσωσης, είναι βασική, ακόμη και αν κάποια εργάζεται από το τηλέφωνο²³. Η εικόνα, ειδικά αν αφορά τις γυναίκες, είναι μέρος της εταιρείας, αλλά είναι επίσης κάτι δικό σου, κάτι που συνδέεται με την αυτοπεποίθηση και την αντίληψη που έχουμε για τον εαυτό μας σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους. Για αυτό το λόγο καμία δεν θέλει να ταυτοποιείται ως τηλεφωνήτρια. Αυτός ο διπλός χαρακτήρας το κάνει δυνατό για τα συμφέροντα της εταιρείας, που προσδιορίζονται σύμφωνα με μια εκλογίκευση της ‘επιθυμίας’ και της ‘αναγκαιότητας’ να μεγιστοποιήσει τα κέρδη, μπορεί να φανεί αδιαχώριστος από τα συμφέροντα εκείνων που εργάζονται σε αυτή: νέες γυναίκες που εργάζονται για λίγο διάστημα, φοιτήτριες με μεγάλα σχέδια, κορίτσια που τις ενδιαφέρει η εικόνα τους. Αυτή είναι η περίπτωση εκείνων που εργάζονται στο τηλεμάρκετινγκ που επιδιώκουν μια ‘καλύτερη εικόνα του εαυτού τους’ (στα μάτια των οικογενειών τους, για παράδειγμα) που παριστάνουν ότι εργάζονται σε μια ‘μεγάλη εταιρεία’, στον τομέα των τηλεπικοινωνιών: “Καμία δεν εργάζεται για την Qualytel, καμία δεν εργάζεται για την Iberphone, όλες δουλεύουν είτε για την Natural Gas ή την Iberdrola ή την Madritel ή την Telefonica. Αλλιώς μπορείς να λες απλά ότι εργάζεσαι στην Jorge Juan”²⁴. Η τηλεφωνήτρια, μας εξήγησε η Teresa, δεν ταυτίζεται με την απασχόλησή της ή με την εκπαίδευσή της, και κυρίως όχι με το επάγγελμά της, αλλά με το όνομα της εταιρείας που την προσέλαβε. Το πιο σημαντικό πράγμα είναι να μπορείς να μιλάς!²⁵

Σωματικές Πραγματικότητες

Όλα αυτά μας θέτουν στο πεδίο των παραγωγικών σωμάτων. Κάτι που για εμάς έχει τώρα μια συγκεκριμένη και αξέχαστη εικόνα: την τεράστια διαφημιστική πινακίδα (billboard) της Nike στην Plaza del Sol που μας εγκαλεί όλες: “Και εσύ, ποια είσαι;”: Η ‘ντίβα’, η ‘γιόγκι’, η ‘μαχήτρια’, και οι άλλες: μια ιδρωμένη μαύρη γυναίκα με γάντια του μποξ, μια ξανθιά απορροφημένη στη στάση του λωτού, μια ροκού που φοράει ένα πλαστικό παντελόνι... μια συμπύκνωση της ταυτότητας που μιλάει για τις δυνατότητες της σωματικής πραγματικότητας ή της ενσώματης εμπειρίας, παίρνοντας ως δεδομένη την ευαισθησία που σε ενθαρρύνει να “γίνεις ένα (σεξουαλικοποιημένο) σώμα”, μια ευαισθησία που κάνει την ανορεξία να είναι μόνο η ακραία εμπειρία μιας κοινής σωματικής πραγματικότητας²⁶.

Η ανάμειξη στο πεδίο του σώματος της ζωής και της εργασίας είναι μια κοινοτυπία για πολλές γυναίκες η δουλειά των οποίων τις φέρνει σε επαφή με το κοινό: στο εμπόριο, στη φιλοξενία και στο νέο είδος διοικητικής εργασίας που αναμειγνύει τη δουλειά γραφείου με την εξυπηρέτηση πελατών. Η επιθυμία να είναι ελκυστικές (στον εαυτό τους και στους άλλους), μια επιθυμία που εγκαθιδρύεται με πολύ δύναμη στις γυναίκες, εδώ χρησιμοποιείται για το διάχυτο έλεγχο της εργασίας και για την παραγωγή μιας υποκειμενικότητας που βασίζεται στην χωρίς όρους υποταγή²⁷. Η φεμινιστική διεκδίκηση του σωματικού αυτοκαθορισμού (“τα σώματά μας, ο εαυτός μας”), που ενέπνευσε μια οπτική του αποικισμένου σώματος και του αποικισμού ως επιβολής στρωμάτων επί μιας αυθεντικής και παρθένας φύσης, απαιτεί μια ανανεωμένη θεώρηση.

Η αυξανόμενη αφαίρεση των εμπορικών και πολιτισμικών προϊόντων, που μετατρέπονται σε εικόνες ή lifestyle και υποβάλλονται στα εργαλεία του οπτικού ασυνειδήτου και της οπτικής δοκιμασίας για τα οποία μιλά ο Benjamin, έχει δώσει προτεραιότητα σε ένα σώμα στο οποίο τα προϊόντα και τα

χαρακτηριστικά γίνονται αδιαχώριστα. Οι διαφημίσεις της μόδας, όπως αυτές που παράγονται από τη Mango, δείχνουν ένα σώμα στο οποίο τα ενδύματα είναι ανεπαίσθητα ή όχι περισσότερο αισθητά από άλλα φυσικά χαρακτηριστικά: η υπερβολική λεπτότητα, η μισοξαπλωμένη και ασθενική στάση (που μερικές φορές φαίνεται σαν έτοιμη να πέσει), τα μάτια με σκιά (που υποδηλώνουν την παροδικότητα, την ασθένεια και την κακοποίηση), σαρκώδη χείλη (υπερσεξουαλικοποίηση σε υπερτροφικό σώμα), το άδειο παρασκήνιο που βοηθά να αποδοθεί έμφαση στα στοιχεία του σώματος, κλπ.

Με αυτό τον τρόπο, η δυνατότητα να φτιαχτεί ένα σώμα συγκατοικεί με τις σωματικές προτάσεις στις οποίες η (αυτό)πειθαρχία, είτε αθλητική είτε διατροφική, γίνεται κοινός παρανομαστής. Τελικά το θέμα αφορά τη νίκη επί του σώματος, το να γνωρίζεις πως να το ξεπεράσεις μπροστά στο άγχος, την εξάντληση, την ηλικία, την ασθένεια, την κατάθλιψη ή την τεμπελιά.

Σε αυτή τη μάχη οι πρώτες που χάνουν είναι οι οικιακές βοηθοί.

“-Και όταν λέω φυσική εξουθένωση, τι φαντάζεσαι;

-Ναι, εξουθένωση, τόση πολλή εργασία και τόσα πολλά από τα πάντα, είναι σαν αρρώστια, δεν μπορείς να κάνεις άλλη προσπάθεια.

-Νιώθεις φυσική εξάντληση κάθε μέρα;

-Ναι, ναι, ναι, κάθε μέρα, επειδή ξυπνάς το πρωί, επειδή ακόμη και αν δουλεύεις μερική απασχόληση, αν είσαι μητέρα και σύζυγος και πέρα απ’ όλα αυτά έχω και τη μητέρα μου εδώ, είμαι κόρη, και έτσι πρέπει να κάνω πράγματα, να βάζω τα πάντα σε τάξη, μια μητέρα δεν ξεκουράζεται ποτέ, είναι η πρώτη που θα ξυπνήσει και η τελευταία που θα πέσει για ύπνο”

Ερωτήσεις σε μια γυναίκα από τον Ισημερινό στο Parque del Oeste κατά τη διάρκεια της περιπλάνησης με τις οικιακές βοηθούς.

“Η δουλειά είναι σκληρή. Ναι, κουράζομαι πάρα πολύ. Μερικές φορές πονάει η πλάτη μου. Αλλά ο γιατρός λέει ότι είναι απλά από τη δουλειά. Μου έδωσαν να κάνω ασκήσεις. Οι ασκήσεις δεν μου κάνουν τίποτα. Πρέπει να δουλεύω, οπότε πως περιμένουν να περάσει ο πόνος; Το κεφάλι μου με πονάει επίσης. Και όταν σταματάω να σκέφτομαι τα παιδιά μου νιώθω και την καρδιά μου να πονάει. Ο γιατρός λέει ότι είναι κατάθλιψη. Δεν έχω τίποτα στην καρδιά μου...”

μαρτυρία από μια εσωτερική οικιακή βοηθό, την Anacaona, από μια έρευνα για τις Λατινοαμερικάνες οικιακές βοηθούς στο Βέλγιο (Las voladoras o de la migración internacional de mujeres latinoamericanas, 2003).

Η φυσική εξουθένωση και όλοι οι πόνοι είναι τεράστιοι, και σε εκείνους πρέπει να προστεθούν άλλα είδη απαιτήσεων που αφορούν την εμφάνιση (που σχετίζονται επίσης με τη φυλή, που θεωρείται δεδομένο που χρήζει τονισμού), την υγεία ή άλλα πιο άυλα χαρακτηριστικά όπως η νοοτροπία, κανένα από τα οποία δεν είναι αδιάφορα για τους εργοδότες²⁸.

Τίποτα στην οικιακή εργασία, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας φροντίδας και νοσηλείας, δεν συνεισφέρει στην φροντίδα του εαυτού, τίποτα εκτός από την έγνοια της εργαζόμενης να υπομένει και να συντηρεί το πιο απαραίτητο εργαλείο της που είναι το σώμα της και η αξιοπρέπειά της όταν αντιμετωπίζει την τεράστια θλίψη όλων εκείνων που δεν κάνει... (“Η μετανάστευση – μας είπε μια γυναίκα στο πάρκο – είναι το να είσαι μακριά από τη γη σου”). Ο ελεύθερος χρόνος είναι, οπωσδήποτε, χρόνος για περισσότερη εργασία. Η επιμονή της Viki για την ανάγκη της να νιώθει ότι της συμπεριφέρονται “ως πρόσωπο”, “ως ανθρώπινο όν”, αφορά αυτή την κατασκευή της υποταγής, την αναγωγή της ύπαρξής της σε ένα απλό σώμα για την αναπαραγωγή των άλλων, καθαρή εργασιακή δύναμη χωρίς συνδέσεις με κάποιο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό.

Το άγχος και η φυσική εξουθένωση για μερικές και η κούραση, οι πόνοι και η κατάθλιψη για άλλες σχηματοποιούν τις εμπειρίες της τάξης, του φύλου και της μετανάστευσης που εντυπώνονται στην οικειότητα των διαφορετικών παραγωγικών σωμάτων.

Σχέσεις και Γνώσεις

“Να ακούς και να σχετίζεσαι, ειδικά το να σχετίζεσαι με άλλους ανθρώπους”, έτσι περιγράφει η Carmen το τι βάζει να δουλέψει στην απασχόλησή της ως νοσοκόμα. Κάτι που μοιράζεται με τις τηλεφωνήτριες, τις οικιακές βοηθούς, τις πόρνες και τις άλλες γυναίκες σε επισφαλείς γυναικείες εργασίες. Για εμάς, η συνάντηση με τις τηλεφωνήτριες ήταν αποκάλυψη με αυτή την έννοια²⁹. Η δυνατότητα να παρακολουθείς και να καταλαβαίνεις διαισθητικά, η προσδοκία των επιθυμιών των άλλων, όχι τόσο για να παρέχεις λύσεις όσο να τους κάνεις να αισθανθούν καλύτερα με μια πιο γενική έννοια, η υπομονή και η ικανότητα να παράγεις ένα ‘τηλεφωνικό χαμόγελο’, είναι βασικά εργαλεία που στηρίζονται σε μια κοινή ευαισθησία που ονομάστηκε από ορισμένες φεμινίστριες ως “ηθική της φροντίδας”. Η τεχνική γνώση, αλλά ειδικά η γνώση του σχετίζεσθαι – κάτι που η επιχείρηση γρήγορα διατρέχει σε ένα τριήμερο εκπαιδευτικό σεμινάριο (απλήρωτο και χωρίς εγγύηση εργασίας μετά) και που μαθαίνεται κυρίως με τη βοήθεια των πιο έμπειρων συναδέλφων – είναι το κλειδί για την επιτυχία³⁰. Σε αυτά τα εκπαιδευτικά σεμινάρια, και ανάλογα με το είδος υπηρεσιών – τεχνική υποστήριξη, πληροφορίες, επείγοντα, πωλήσεις, δημοσκοπήσεις, κλπ. – καθιερώνουν κατευθυντήριες γραμμές για τη διάρκεια της κλήσης, τις μεθόδους να κρατήσει περισσότερο, την μεταβίβαση ή διακοπή της κλήσης, την επιχειρηματολογία που πρέπει να αναπτυχθεί, τον τονισμό, τις απαγορευμένες και τις επικροτούμενες λέξεις³¹ ή η ενεργοποίηση του διάσημου ‘αθόρυβου’ (mute) ή ‘τηλεφωνικού τούνελ’, με το οποίο μπορούν να αφήσουν στην αναμονή την κλήση για οποιοδήποτε λόγο, και στο οποίο οι τηλεφωνήτριες απάντησαν με το Without the Mute (Χωρίς το Αθόρυβο), το τίτλο ενός περιοδικού που παρήγαγαν για τα εργασιακά προβλήματα στο τηλεμάρκετινγκ. Ο έλεγχος επί της επικοινωνιακής δυνατότητας – της συναισθηματικής όπως και της επιχειρηματολογικής ρητορικής – συγκροτεί ένα τεράστιο πεδίο διερεύνησης.

“Συνήθως κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου οι άνθρωποι βλέπουν ότι ο χαρακτήρας τους γίνεται πολύ περισσότερο στεγνός, πολύ πιο αμυντικός, επειδή στην υποστήριξη πελατών είσαι το πρώτο εμπόδιο. Οι άνθρωποι σου τηλεφωνούν για να πουν ότι κάτι δεν δουλεύει και δεν είσαι εκεί για να λύσεις το πρόβλημά τους, είσαι για να υπομείνεις το θυμό τους. Μετά από αυτό αν μπορείς να λύσεις το πρόβλημα περνάς την κλήση στον τεχνικό ή ό,τι άλλο μπορείς να κάνεις, αλλά είσαι εκεί για να αντέχεις. Οπότε είναι πολύ σημαντικό να διαφοροποιείσαι, να γνωρίζεις πότε να αφήσεις τη δουλειά σου, να αλλάζεις και να μπορείς να χαμογελάς, αλλά είναι δύσκολο. Όταν παίρνω μια κλήση, ξέρω, πρώτα απ’ όλα, ότι ο πελάτης δεν είναι θυμωμένος μαζί μου, ότι δεν είναι προσωπικό και ότι αν μου φωνάζει και μετά εγώ του απαντώ ανάλογα τότε τα πράγματα θα χοντρύνουν, έτσι κάθομαι με μεγάλη υπομονή και όλη την ηρεμία του κόσμου, αλλά όχι επειδή με αναγκάζουν: επειδή το παίρνω έτσι, επειδή δεν με νοιάζει καθόλου. Καταλαβαίνω ότι έχει πρόβλημα, αλλά τι με ενδιαφέρει εμένα; Δεν είναι δικό μου πρόβλημα, έτσι θα κάνω ό,τι μπορώ – μερικές φορές μπορείς να το πεις αυτό, μερικές φορές όχι – αλλά πρέπει να επιμείνω στην ιδέα ότι θα κάνω ό,τι μπορώ, ακόμη και αν λείπει ότι είμαι ανίκανη και δεν είμαι, πρέπει να επιμείνω σε αυτό, και είναι πραγματικά δύσκολο επειδή κάποιος εκεί σου λείπει βέβαια κάτι και στ’ αλήθεια νιώθεις άσχημα για εκείνον που το τηλέφωνό του δεν έχει δουλέψει για δυο ημέρες και δεν μπορείς να του πεις, κοίταξε, ξεγράψου από την υπηρεσία επειδή κανένας δεν πρόκειται να στο επισκευάσει. Οποτε το ζήτημα είναι να τον καλμάρεις, να του πεις ότι θα κάνεις ό,τι μπορείς, και να πεις στον εαυτό σου: ότι κάνω μόνο τη δουλειά μου”

(Περιπλάνηση του τηλεμάρκετινγκ).

Οι πιο έμπειρες ή επαρκείς εργαζόμενες μπορούν να περιορίσουν την ένταση με το να θέτουν αυθεντικές υποκειμενικές τομές. Παρόλα αυτά, η ενσωμάτωση των γνώσεων και των διαθέσεων γεννά οδυνηρές αντιφάσεις. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, σε μια τηλεφωνική γραμμή κακοποιημένων γυναικών, μια υπηρεσία που την πληρώνει το Ινστιτούτο Γυναικών, όπου είναι απαραίτητο να αναπτύξουν επικοινωνιακά προσανατολισμένες δεξιότητες – ακοή, κατανόηση, ηρεμία, παρηγοριά, πληροφόρηση, μετάθεση, απόφαση, συμβουλευτική, κλπ. – μέσα σε μια κατάσταση μεγάλης συναισθηματικής έντασης.

“Εντάξει, έρχομαι σε αυτή τη δουλειά και μου λένε ότι πρέπει να ‘τις αποσπάς’ αλλά βέβαια η καλούσα

μου λέει... για παράδειγμα σε μια υπόθεση βιασμού ήταν ξεκάθαρο, της λες ότι πρέπει να πάει σε ένα από αστυνομικά τμήματα που έχει υπηρεσίες για γυναίκες και σου λέει, ναι, αλλά στο χωριό μου δεν έχει, επειδή δέχεται κλήσεις από ολόκληρη την Ισπανία και αν ζει σε ένα χωριό... εντάξει, αλλά είναι 200χμ μακριά, και έτσι την στέλνεις στο αστυνομικό τμήμα, αλλά δεν θα είναι το ίδιο, και έτσι πρέπει να της δώσεις οδηγίες, να της πεις ότι πρέπει να κάνει αυτό, αυτό και αυτό, αλλά εγώ τα λέω όλα αυτά επειδή το θέλω, και η εταιρεία θέλει να το κάνω, αλλά δεν με υποχρεώνουν να το κάνω, δεν μου έμαθαν να το κάνω, και αν το κάνω άσχημα, τι υπευθυνότητα θα έχω; Έχω προσωπική υπευθυνότητα, αλλά η εταιρεία μπορεί πάντα να πει, κοίταξε, το είπες αυτό με δική σου ευθύνη και δεν είσαι υποχρεωμένη να το πεις, και πράγματι, δεν επιτρέπεται να το πεις”

Περιπλάνηση τηλεμάρκετινγκ.

Βρισκόμαστε και πάλι απέναντι στο δίλημμα της φροντίδας, απέναντι στον τρόπο σκέψης που χρειάζεται για να δουλεύεις με ανθρώπους και να μην καίγεις, να βρίσκεις κάποια μέσα αυτοσυντήρησης, αξιοπρέπειας στην επαφή. Όπως μας εξήγησε η Viki, αν και τα πράγματα είναι άσχημα, και:

“Όσο άσχημη και να είναι η κατάσταση, δεν μπορείς να γεμίζεις με απαξίωση και αρνητικά συναισθήματα, επειδή τότε αυτά τα συναισθήματα ανθίζουν και εσύ τα δασκαλεύεις. Αν πρόκειται για τη φροντίδα παιδιών, εσύ μαθαίνεις αυτά τα παιδιά όσα ξέρεις. Καταλαβαίνεις; Ό,τι σέρνει η ζωή σου, ό,τι σε έχει κάνει ειδική και συγκεκριμένο άτομο. Μεταδίδεις σε εκείνους τους ανθρώπους όλα όσα είσαι. Αλλά δεν σε πληρώνουν για αυτό”

Περιπλάνηση με οικιακές βοηθούς

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο σχέσης που αξίζει περαιτέρω διερεύνησης είναι ο σύνδεσμος ανάμεσα σε ανθρώπους που δουλεύουν μαζί, κάτι που υπαινιχθηκε και από τις τηλεφωνήτριες και από την οδηγό μας στην κοινωνική νοσηλεία. Στην περίπτωση των τηλεφωνητριών, οι εταιρείες προσπαθούν με κάθε μέσο να μειώνουν την επαφή ανάμεσα στις εργαζόμενες, είτε με το να τους δίνουν λίγο φυσικό χώρο για να ξεκουραστούν – όπως είχαμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε *in situ*, όλες στενόχωρα στο γραφείο της Qualytel – είτε με το να χρησιμοποιούν στρατηγικές που προσανατολίζονται να προκαλέσουν ανταγωνισμό και ατομικισμό, όπως αυτό που ονομάζουν ‘οριζόντια προαγωγή’,³² ή κίνητρα³³ (που χρησιμοποιούνται και στην κοινωνική πρόνοια). Παρόλα αυτά, η επιχείρηση γνωρίζει ότι ένα μεγάλο ποσοστό της δουλειάς γίνεται χάρη στις ανταλλαγές ανάμεσα στις εργαζόμενες που σιγουρεύει την μετάδοση του *savoir faire* που έχει συσσωρευτεί από τις παλιότερες που είναι εκεί περισσότερο καιρό, και -δώστε προσοχή – είναι περισσότερο εξουθενωμένες³⁴, και των αναγκαίων πληροφοριών για την πορεία των τηλεφωνικών κλήσεων, πληροφορία που δεν βρίσκεται στους λίγους φακέλους που βρήκαμε στα γραφεία, ούτε στους υπολογιστές, αλλά στα μυαλά εκείνων που απαντούσαν τις κλήσεις. Ο έλεγχος αυτής της διαδικασίας παραμένει στο ρυθμιστικό μάνατζμεντ, στις τεχνικές παρακολούθησης των υπαλλήλων (ακοή και ηχογράφηση), στην ιεράρχηση³⁵, στη μετατόπιση και τις αλλαγές ώρας (αφού η δουλειά οργανώνεται με καμπάνιες, μερικές εργαζόμενες είναι τοποθετημένες στα γραφεία της κεντρικής εταιρείας ενώ άλλες είναι στην εταιρεία που έχει το συμβόλαιο, και έτσι αλλάζουν συνεχώς) και τη διαφοροποίηση που βασίζεται στο μισθό και την αξία (της καμπάνιας, του φύλου εκείνων που την εκτελούν, της γκαρνταρόμπας τους, της εταιρείας, κλπ.). Η αίσθηση ότι είσαι σε μετάβαση είναι μόνιμη: η επιστημονική οργάνωση της ολοκληρωτικής εργασίας.

Παρόλα τα εμπόδια σχέσεις δημιουργούνται, οι εργαζόμενες καταλήγουν να συναντιούνται και κατά τη διάρκεια των εναλλαγών τους, η εμπειρία και η αντίσταση συσσωρεύονται και η κοινωνικοποίηση προβάλλεται και έξω από τον χώρο εργασίας, πρώτα στο Dunkin’ Donuts όπου μας πηγαίνουν αφού είναι το μόνο φτηνό μέρος στη Salamanca (τη γειτονιά της Μαδρίτης όπου η Qualytel βρίσκεται με σχεδόν παράνομο τρόπο³⁶), και μετά, πέρα από τους πλούσιους δρόμους αυτής της περιοχής, σε σπίτια, μπαρ, πάρκα, δημόσιες συγκοινωνίες, στην πόλη. Οι σχέσεις, που περιορίζονται από τους έντονους ρυθμούς εργασίας και από την επιτάχυνση της αστικής ζωής, αναζητούν εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους για να απελευθερωθούν. Η Bea και η Teresa διατηρούν επαφή με πολλές από τις παλιές τους συναδέλφους. Η Carmen, στο ταξίδι μας στην παλιά της δουλειά της σε ένα κέντρο υγείας για ηρωινομανείς, βγαίνει που και που με πολλές από τις συναδέλφους της σε αυτή την νυχτερινή δουλειά.

“Με έχει βοηθήσει η ομάδα. Μερικές φορές ήθελα να πάω στη δουλειά μόνο για να είμαι με τις συναδέλφους μου, μιας και δεν είχα κοινωνική ζωή. Οι φίλες μου από το πανεπιστήμιο είχαν φύγει από την πόλη για να δουλέψουν, το ίδιο και πολλές από τις άλλες φίλες μου. Η Μαδρίτη έχει έναν υπέρ-έντονο ρυθμό εργασίας και κανείς δεν έχει χρόνο να συναντήσει τους φίλους του. Αν είχα περισσότερες από τις φίλες μου εδώ θα τρελαινόμουν επειδή δεν θα μπορούσα να τις δω. Έτσι, στη δουλειά μου είναι το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής μου στήριξης”

Περιπλάνηση με την κοινωνική νοσηλευτική.

Το γεγονός ότι η κοινωνικότητα υπερβαίνει και ξεφεύγει από τις πιο αυστηρές δομές εργασίας είναι μια πασίγνωστη πραγματικότητα, την πιο ενδιαφέρουσα συγκεκριμενοποίηση της οποίας βρίσκουμε στα πάρκα, όπου οι μετανάστ(ρι)ες από την ίδια χώρα συναντιούνται και κάνουν όλων των ειδών επαφές. Ο διασκορπισμός των σπιτιών όπου εργάζονται, οι ανύπαρκτες άδειες διαμονής και η ανωνυμία του να είσαι ξένη ανασυντίθενται σε ένα δημόσιο χώρο που αντιστέκεται στο μεταμοντέρνο φαινόμενο του ‘χωρίς τόπο’. Και σκεφτόμαστε: αν ένα συγκεκριμένο μέρος θα μπορούσε να υπάρξει για τον αγώνα ενάντια στην επισφάλεια, αυτό θα μπορούσε να είναι η πόλη στην πλήρη της έκταση· αυτό το πάρκο, αυτό το μπαρ, η σκάλα του κτιρίου, ολόκληρο το τετράγωνο, το μετρό, τα πεζοδρόμια, οι πόρτες, τα άδεια πάρκινγκ... Μας δίνει σημαντικά στοιχεία για να σκεφτούμε για τη σύγκρουση σε ένα χωρικό συνεχές που ξετυλίγεται στην καθημερινή ζωή, και δεν περιορίζεται στην εργασία (πως, για παράδειγμα, να δημιουργήσουμε σύγκρουση μέσα από την απομόνωση μιας οικιακής βοηθού; Μπορούμε να το προσπαθήσουμε; Να συναντηθούμε σε άλλα μέρη; Να αναμειχθούμε;) και στις μορφές και θέσεις που ενσαρκώνουν εκείνες οι χωροθετημένες ροές (οι πρόσκαιρες διπλανές στο τηλεφωνικό κέντρο; οι χρήστριες του ίντερνετ καφέ, του εκπτωτικού σουπερμάρκετ, του λεωφορείου αριθμός 36;).

Η Λογική της Εταιρείας

“Ας πούμε μόνο ότι έχουμε πέσει στην ίδια παραγωγικότητα που αναμένει το κεφάλαιο από έναν εργάτη, που αναμένεται από έναν εργοστασιακό εργάτη, μόνο που το εργοστάσιο είναι η ζωή και σχεδόν ποτέ δεν κάνουμε κάτι που δεν έχει έναν ξεκάθαρο σκοπό, του οποίου το τέλος δεν έχει καθοριστεί ήδη”

Περιπλάνηση με γλωσσικές εργάτριες.

Όταν οι διαφορές στους μισθούς είναι στην πραγματικότητα μια ελάχιστη λεπτομέρεια επειδή όλοι κερδίζουν σκατά, η αξία του τι κάνει κάποια, του ποια είναι, που παράγεται εντός και εκτός της εργασίας, αποκτά πρωταρχική σημασία. Αυτό που συζητήσαμε πρωτύτερα: το στυλ, οι σωματικές ενδείξεις, η γλώσσα, οι πολιτισμικές παραδόσεις, τα υπαρξιακά μονοπάτια, ο άτυπος ανταγωνισμός και η επανερμηνεία του μέσα στην αγκαλιά της κοινωνίας ως επιχείρησης. Για εκείνους τους ανθρώπους, κυρίως απόφοιτες πανεπιστημίου, που έχουν εργαστεί στις υπηρεσίες φαγητού και το delivery πίτσας και τη διανομή φυλλαδίων, αυτή η δουλειά γραφείου, ως πούμε ως τηλεφωνήτριες, αντιπροσωπεύει μια μεγάλη βελτίωση. Μιλάμε για την ‘πλήρη κινητοποίηση’ ενός προγράμματος στο οποίο παρεμβαίνουν τα πάντα, από περιβαλλοντικά στοιχεία (η γειτονιά, η εμφάνιση κάποιας, η διαθεσιμότητα διαφόρων αντικειμένων στη θέση εργασίας...) με σκοπό την διάλυση της άσκησης εξουσίας. Μην απαρνηθείς τον εαυτό σου, μην εκνευριστείς, τα πάντα είναι δυνατά αργότερα.

Στην εταιρεία δεν λένε ποτέ όχι. Φυσικά. Αλλά πάντα πρέπει να κάνουν μελέτες βιωσιμότητας. Το θέμα των ακουστικών ειδικά διάρκεσε δυο χρόνια και στο τέλος αποφάσισαν μόνο να δίνουν ατομικά μαξιλαράκια.

Η εξουσία αναλαμβάνεται, γίνεται δική σου· την αναπαράγεις με τρόπο που αλλάζει με την προσθήκη κάθε κόμβου στο δίκτυο. Οι γιατροί το κάνουν υπό την πίεση που εναποτίθεται πάνω τους από τα συστήματα κινήτρων και τις φαρμακευτικές εταιρείες, οι κοινωνικοί λειτουργοί το κάνουν με την ενόχληση της έλλειψης πόρων, οι τηλεφωνήτριες το κάνουν με την παρακίνηση μιας διαφοράς στο στάτους, οι επιμελήτριες το κάνουν γοητευμένες από την έλξη της δημόσιας εικόνας, οι τομεάρχισσες το κάνουν πιεζόμενες από την ευθύνη της ένταξής τους σε μια μεγάλη εταιρεία. Ο συναισθηματικός

εκβιασμός, τα άυλα προνόμια, οι ιδέες της αλληλεγγύης και των πολιτικών ιδανικών, οι άπιαστες υποσχέσεις, οι πιθανές προαγωγές, οι ευκαιρίες που γεννούν, τα βιώσιμα project, η ψυχολογική παρενόχληση και τα προνόμια που εξαρτώνται από χάρες και συμβιβασμούς συνθέτουν μια συναισθηματική γραμματική που μελετάται καλά σε διάφορες σφαίρες όπως η οικιακή, όπου το να πας στο γιατρό είναι πάντα μια παραχώρηση που συνεπάγεται κάποια αμοιβή, κάτι που μεταφράζεται σε χρόνο ή εργασία ή αναφορά. Η ριζικά γυναικείες σχέσεις ανάμεσα στην νοικοκυρά και την οικιακή βοηθό είναι, με αυτή την έννοια, ένα περίπλοκο ασύμμετρο παιχνίδι αμοιβαίων εξαρτήσεων που διαπραγματεύονται την οικειότητα της φροντίδας και το καθάρισμα, το φταίξιμο, την υπευθυνότητα, και την ολική εξάρτηση που παράγεται από την οργάνωση της ζωής γύρω από τις ανάγκες άλλων.

Το τραπέζι των διαπραγματεύσεων έχει διαλυθεί, η στιγμή της υπογραφής συμβολαίου είναι ατελείωτη, το σύστημα των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων καθιερώνεται ‘καθώς περνάει ο καιρός’, έτσι που και η πράξη της διαμόρφωσης της γραμματικής αυτής είναι ένα επώδυνο αν όχι αδύνατο καθήκον. Η συλλογική μισθολογική σύμβαση, για εκείνες που έχουν και για εκείνες που έχουν στον τομέα τους, είναι λίγο πολύ ανέκδοτο, απροσάρμοστη στη λογική της εργασίας.

“Εξαρτάται από την επιχείρηση. Σε μερικές σου δίνουν ένα γλυκό, σε άλλες σε πληρώνουν περισσότερο αν δουλέψεις σαββατοκύριακο, σε άλλες παίρνεις νυχτερινό επίδομα αν δουλέψεις το βράδυ, οπότε με κάποιο τρόπο η κατάσταση εξισορροπείται. Σε όλες τις εταιρείες νομίζω ότι οι εργοδότες το έχουν κανονίσει έτσι ώστε κάποιοι να δίνουν μερικά πράγματα καλύτερα και μερικά χειρότερα. Όσο για τη συλλογική μισθολογική σύμβαση, στην επιτροπή εργασίας παλεύουμε συνήθως για αυτό, να πληρούν κατά γράμμα τη συμφωνία. Τώρα κάνουνε κάτι καλό, δηλαδή τώρα υπάρχει ένα διάλειμμα από το να κοιτάμε τις οθόνες. Πριν υπήρχε ένα διάλειμμα των 10-15 λεπτών, ανάλογα με τις ώρες που εργαζόσουν, αλλά τώρα υπάρχει ένα πεντάλεπτο διάλειμμα κάθε δυο ώρες δουλειάς, για να ξεκουραστούν τα μάτια σου. Είναι σημαντικό οι άνθρωποι να το γνωρίζουν αυτό και αν μας πιέζουν να μην δίνουμε προσοχή, ότι έχουμε το δικαίωμα στο διάλειμμα. Αλλά αυτό που συμβαίνει σε αυτή τη δουλειά είναι ότι αν εκείνη τη στιγμή υπάρχουν πολλές κλήσεις η συντονίστρια είναι εκεί για να σου πει: ‘περίμενε ένα λεπτό, τώρα υπάρχουν πάρα πολλές κλήσεις, αλλιώς δεν θα μπορούσες να πας στο μπάνιο’. Καμία δεν γνωρίζει πολύ καλά ποια είναι η λειτουργία της συντονίστριας, αλλά ότι ένα άτομο δεν μπορεί να πει σε ένα άλλο ότι δεν μπορεί να πάει στο μπάνιο... τέλος πάντων, στο ερώτημα των διαλειμμάτων, αν μπεις στο ρυθμό που όλοι μπαίνουν όταν φτάσεις, σκέφτεσαι, εντάξει, θα κάνω τα πράγματα καλά και δεν με νοιάζει πραγματικά αν βγω έξω πέντε λεπτά νωρίτερα ή αργότερα, και μετά αυτό καθιερώνεται, και πολύ εύκολα καταλήγεις χωρίς καθόλου διάλειμμα... Οπότε εκπληρώνουν γενικά τη συμφωνία, ναι, αλλά φυσικά δεν είναι γενικά, είναι κάθε μέρα εργασίας, και αφού τα τηλεφωνήματα περνάνε και θέλεις να τα παρακολουθείς καλά και σου πουλάνε αυτή την εικόνα επαγγελματισμού...”

Περιπλάνηση στο τηλεμάρκετινγκ.

Το σημαντικό για εκείνες, όπως σχολίασαν οι τηλεφωνήτριες, είναι αυτό που κάνεις τελικά να μοιάζει – το τουλάχιστο να πιστεύεις ότι μοιάζει – με αυτό που ήθελες να κάνεις αρχικά.

Εισόδημα

Το εισόδημα θεωρείται συνήθως ως ένα από τα βασικά κριτήρια για τον ορισμό της επισφαλούς εργασίας, το εισόδημα και η συνθήκη της μόνιμης προσωρινότητας για την οποία ήδη κάναμε αναφορά και που προσπαθήσαμε να κάνουμε περιπλοκότερη στη βάση των πραγμάτων που προέκυψαν κατά τη διάρκεια των περιπλανήσεων. Η σημαντικότητα του μισθού σε σχέση με τις άλλες αξίες όπως το πρεστίτζ, οι πόροι, η συνδεσιμότητα, οι ευκαιρίες στρατηγικής προβολής ή προσωπικών ενδιαφερόντων διαφέρουν ανάλογα με τις δυνατότητες που έχει το κάθε άτομο, αλλά κυρίως διαφέρουν ως λειτουργία της λίγο πολύ προσδιορισμένης κοινωνικής θέσης κάποιας. Για μερικές γυναίκες, όπως οι οικιακές βοηθοί, η δουλειά είναι μόνο αυτό: χρήματα, κάτι που είναι άμεσα απαραίτητο για να αλλάξουν τα πράγματα, να μεταμορφωθεί “αυτή η κόλαση της αστάθειας στην οποία ζούσαμε”.

Τα λόγια των γυναικών με τις οποίες μιλήσαμε στο Parque del Oeste, όπως και ο τόνος της φωνής τους, κάτι που δεν μπορούμε να αναπαράγουμε μέσα από την απλή μεταγραφή, τα λένε όλα:

“-Αν σου αναφέρω τη λέξη «εργασία», τι σκέφτεσαι;

-Η εργασία είναι αυτό που κάνεις για να έχεις χρήματα, επειδή εδώ τα πάντα βασίζονται στα χρήματα... Κάτι για να έχεις δουλειά, εννοώ χρήματα.”

Συνέντευξη με μια γυναίκα από τον Ισημερινό στο Parque del Oeste, περιπλάνηση με τις οικιακές βοηθούς

Το εισόδημα είναι αδιαχώριστο από την άδεια παραμονής και τη συνθήκη του να είσαι μετανάστρια. Και τα δυο σχηματίζουν το κλειστό κύκλωμα της οικιακής εργασίας στο οποίο βρίσκονται παγιδευμένες πολλές γυναίκες, χωρίς δυνατότητα να αναπτύξουν το επάγγελμά τους ή τα ενδιαφέροντά τους. Σε αυτό το κύκλωμα η υποτακτική διάσταση γίνεται επίσης προφανής, μια διάσταση που εκφράζεται ξεκάθαρα με υλικό τρόπο στην ίδια τη μορφή του μισθού: από τη μια, ο μισθός εμφανίζεται ακόμα περισσότερο ως η μεταβλητή που είναι ευάλωτη στην προσαρμογή από την οικονομική πολιτική, δηλαδή, είναι η τάση του μισθού να απορροφά τα μακροοικονομικά σοκ, την άνοδο ή πτώση της στιγμής· από την άλλη, είναι ακόμη πιο εξατομικευμένο: ο βασικός μισθός (αυτός που υπολογίζεται στο συμβόλαιο και που βασίζεται στα προσόντα του εργάτη: ένα αναπόδραστο στοιχείο) είναι μόνο ένα μικρό μέρος του πραγματικού εισοδήματος από το μισθό, ενώ ένα αυξανόμενο μέρος βασίζεται πάνω στο βαθμό εμπλοκής, ζήλου και ενδιαφέροντος που επιδεικνύεται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της δουλειάς, δηλαδή, μετά από τη στιγμή του συμβολαίου. Επομένως ο μισθός γίνεται όλο και λιγότερο ένα αποτέλεσμα της σχέσης συμβολαίου (και της σχέσης εξαναγκασμού) και περισσότερο μια καθαρά ατομική ανταμοιβή για παρεχόμενες υπηρεσίες³⁷.

Διασχίζουμε τους δρόμους, διασχίζουμε την πόλη με λεωφορείο από τη ζώνη της Embajadores ως τη γειτονιά της Salamanca, μια διακριτική επιφάνεια αλλά γεμάτη με σημάδια, μεταβάσεις, περιβαλλοντικές αλλαγές που εγγράφονται στις επιχειρήσεις, τα κτίρια, την κτηματαγορά της πόλης, τους ανθρώπους. Ανεβαίνουμε τη Velázquez προς τη Jorge Juan με τις μύτες μας να πιέζουν τις χριστουγεννιάτικες βιτρίνες της Lowe, ένα χείμαρρο φωτός, χρυσών φουσαλίδων, glitter και χιονονιφάδων που παίζουν στην άλλη πλευρά του γυαλιού.

“Περνάμε από εκεί κάθε μέρα για να πάμε στη δουλειά και μετά για να πάμε στο σπίτι, οπότε είναι σημαντικό ότι καθώς περνάς συναντάς καταστήματα όπως αυτό εδώ. Τι θέαμα! Και μια τσάντα για 100.000 πεσέτες. Ναι, σε κάνει να αναρωτιέσαι, το να είσαι σε αυτή τη γειτονιά, ακόμα και για το μεσημεριανό διάλειμμα: αν θες να κατέβεις και να πας για καφέ ξέρεις ότι δεν θα σου κοστίζει ότι θα κόστιζε στο μπαρ δίπλα στο σπίτι σου, οπότε έχει σημασία που έρχεσαι εδώ για δουλειά. Στο σπίτι λένε “δουλεύει στη Salamanca!« σαν κάτι που θα το ήθελαν εκείνοι, αφού δεν μπορούν να ζήσουν εδώ τουλάχιστον θα ήθελαν να έχουν δουλέψει εδώ. Πολλές από τις εταιρείες τηλεμάρκετινγκ είναι στην Moraleja³⁸ και συμβαίνει το ίδιο, οι άνθρωποι πάνε για δουλειά στη Moraleja, και αν πηγαίνουν και στη δουλειά με κοστούμι, φαντάσου το ύψος του μεγαλείου!”

Περιπλάνηση του Τηλεμάρκετινγκ.

Συνεχίζουμε στο ίδιο πεζοδρόμιο και σταματάμε έκπληκτες απέναντι στην πιο τέλεια εικόνα, την πιο επεξεργασμένη μεταφορά για αυτό που σημαίνουν για εμάς αυτοί οι δρόμοι κατά το πέρασμά μας από την επισφαλή εργασία. Είναι η βιτρίνα μιας απολύτως κρυμμένης χλιδάτης εταιρείας, το γυαλί έχει παγώσει και έχει γίνει αδιαφανές, αφήνοντας μόνο ένα μικρό τετράγωνο διαφανούς γυαλιού εκτός πρόσβασης, πάνω από τα κεφάλια μας. Όταν τεντώνουμε το σώμα μας για να δούμε μπορούμε να διακρίνουμε μόνο ένα αποκλειστικό κομμάτι ρούχο πάνω σε μια κούκλα. Η οπτική σύνδεση της έλλειψης πρόσβασης και της απαγόρευσης, εκείνης της αγενούς κίνησης να χώνουμε τη μύτη μας (εκεί όπου δεν έχει δουλειά, γιατί αν είχε δεν θα έπρεπε να πηδήξουμε για να κοιτάξουμε): αυτή είναι η καλύτερη περιγραφή του τι μας συμβαίνει.

Σύγκρουση

Για εμάς αυτή η έρευνα είναι, πάνω απ' όλα, ένας τρόπος να σκεφτούμε μαζί τρόπους για τη συλλογική δράση, μια προσπάθεια να εντοπίσουμε τα διασκορπισμένα πεδία της σύγκρουσης και να γνωρίζουμε

πως να τα ονομάσουμε, να ξεκινήσουμε άλλα πεδία που προηγουμένως δεν υπήρχαν, μαζί με εκείνα που ήδη βιώνουμε: στην διαδικασία της αναζήτησης εργασίας, στη συνέντευξη για δουλειά (αυτή τη τεράστια μηχανή καθημερινής ταπείνωσης!), στα δίκτυα, στα εμπορικά κέντρα, στο τηλέφωνο, στο πάρκο, στα κοινωνικά κέντρα... Μετά από αυτό το πρώτο κύκλο περιπλανήσεων, των οποίων τα δρομολόγια και τις σκέψεις προσπαθήσαμε να συλλέξουμε σε αυτό το κείμενο από την απεργία της 20ης Ιουνίου ως την πιο πρόσφατη και εκνευρισμένη απεργία ενάντια στον πόλεμο του Ιράκ στις 10 Απριλίου, θέσαμε δύο ερωτήσεις, σε πρώτο και δεύτερο πρόσωπο: “Ποιος είναι ο πόλεμος σου; Ποια είναι η απεργία σου;”³⁹

Ο πρωταρχικός στόχος του Laboratorio de Trabajadoras ήταν να δημιουργήσει ένα χώρο μόνιμης επικοινωνίας που δεν θα περιοριζόταν από το χώρο εργασίας ούτε στα της δουλειάς μόνο – λες και αυτή διαχωρίζεται από άλλες πλευρές της ζωής – και που δεν θα περιοριζόταν στην ενικότητα της οποιασδήποτε εταιρείας, της οποιασδήποτε σύγκρουσης, κάποιας συγκεκριμένης απαίτησης, αλλά που θα μπορούσε να επανεφευρίσκει ως πρακτική, μολύνοντας και προκαλώντας αλυσιδωτές αντιδράσεις. Ένα εργαστήριο που θα μπορούσε να μας επιτρέψει να επιβλέπουμε τα πράγματα και να αυτοσχεδιάζουμε συντονισμένες κινήσεις υποστήριξης και εξέγερσης (να παρεμβαίνουμε στην απόλυση ή την κακοποίηση μιας οικιακής βοηθού, να συμμετέχουμε σε απεργίες και αγώνες εργαζομένων στην υγεία, στο τηλεμάρκετινγκ...).

Τόσο κατά τη διάρκεια των περιπλανήσεων όσο και μετά στα δύο εργαστήρια για την Παγκοσμιοποιημένη Φροντίδα (Globalized Care), μόλις που ξεκινήσαμε να βλέπουμε ορισμένες από τις αξιομνημόνευτες πρόσφατες εμπειρίες αγώνα: την απεργία των επιστα(ρι)ών στο Νοσοκομείο Ramón y Cajal, τον αγώνα των τηλεφωνητριών στην Qualytel, και άλλες κινήσεις, ξεσπάσματα, διαμαρτυρίες και ενωτικές διεργασίες ξεσηκωμού. Για μερικές η συνάντηση με τις επιστάτριες στη σύντομη επίσκεψή μας στο νοσοκομείο ήταν παράξενη, ξένη: ξένη για εμάς επειδή τις είδαμε σε μια τοπική σύγκρουση, επηρεασμένες από συνδικάτα όπως το CCOO⁴⁰ (με το οποίο οι εργά(ρι)ες του συμβολαίου Eurolimp-Ferrovial στο Ramon y Cajal είχαν τόσες αντιπαραθέσεις για να διατηρήσουν την αυτονομία τους και την από-τα-κάτω δομή τους), σε μια σύγκρουση στην οποία το ζήτημα της επισφάλειας κείται βασικά στην αυξανόμενη απώλεια δικαιωμάτων, στην εξάλειψη των ειδικεύσεων των εργα(ρι)ών με σκοπό την εντατικοποίηση της εργασίας τους και στην απόλυτη καταπίεση όλων των εκρήξεων διαμαρτυρίας⁴¹. Αλλά αμέσως αναγνωρίσαμε την οικειότητα της σκέψης που αναζήτησαν με τους ασθενείς και τις οικογένειές τους και με άλλες κοινωνικές ομάδες έξω από το πλαίσιο των συνδικάτων, και ταυτιστήκαμε με το λόγο τους για τη φροντίδα ως κάτι που σχετίζεται με την υπηκοότητα και την κριτική τους για την ιδιωτικοποίηση της φροντίδας υγείας.

Τίσως η σύγκρουση των τηλεφωνητριών μας φάνηκε εγγύτερη, ειδικά για την απόλυτη ανυπαρξία αντιπροσωπευτικών δομών, την ακραία κινητικότητα (η συνεχής αλλαγή των εργαζομένων) και την απομόνωση στην οποία υποβάλλονταν, όπως και για μερικές από τις υβριδικές πρακτικές αγώνα τους, όπου παίζουν με την ανωνυμία, την δικτυωμένη δράση, τις παράνομες οργανωτικές διαδικασίες, τη χρήση των συμβολικών εργαλείων για να διαπεράσουν την απομόνωση και το φόβο, κλπ⁴². Η εμπειρία τους της επικοινωνίας “με οποιαδήποτε είναι δίπλα σου”, με σκοπό, λίγο-λίγο, να δομήσουν μια κοινή ευαισθησία, την αναγκαιότητα να αναγνωριστούν, επειδή τα κοινά ονόματα δεν είναι προφανή, ή την ικανότητά τους να παρακάμψουν την λογική της εταιρείας παράγοντας άλλες λογικές μας δίνουν μερικές ενδιαφέρουσες νύξεις για μελλοντικές παρεμβάσεις.

Εξερευνώντας την οικεία και παράδοξη φύση της γυναικείας εργασίας ανακαλύψαμε μερικά σημεία επίθεσης: να μετατρέπουμε την κινητικότητα σε πλεονέκτημά μας – όπως είπαμε στη συζήτηση που ακολούθησε το ‘Μεγάλο Σόου’ μας – να απαλλοτριώνουμε τα επικοινωνιακά κανάλια για να μιλήσουμε για άλλα πράγματα (και όχι οτιδήποτε), να μετατρέπουμε τη σημειωτική παραγωγή σε στρατηγικές στιγμές, να κάνουμε τη φροντίδα και τα αόρατα δίκτυα αμοιβαίας υποστήριξης σε μοχλό για την ανατροπή της εξάρτησης, να εξασκούμε την ‘καλή εργασία’ ως κάτι άνομο και εναντίον της παραγωγικότητας, να επιμένουμε στην πρακτική της παραμονής, της ύπαρξης, ένα αυξανόμενο δικαίωμα.

Οι εξορμήσεις μας σε μέρη μη-εργασίας, ή για να είμαστε πιο ακριβείς, στα υπαρξιακά και υποκειμενικά μας δρομολόγια, έχουν απομονώσει προηγούμενα στα οποία βουτήξαμε, ανάμεσα στα οποία την εκστρατεία ενάντια στην Inditex⁴³, η οποία οργανώθηκε από διάφορες γυναικείες ομάδες με διαλείμματα από το 1998⁴⁴, ή την επαναχρησιμοποίηση των γυναικείων σερβιετών που συμβαίνει για χρόνια. Η μεταμόρφωση των εργατικών αγώνων σε αγώνες πολιτών που δρουν επί των ασυμμετριών του βιολογικού φύλου και της σεξουαλικότητας, του τόπου προέλευσης και του νομικού στάτους, της φυλής και της ηλικίας, και που διατρέχουν τα μητροπολιτικά κυκλώματα της επισφάλειας συγκροτεί

ένα δρομολόγιο που κάθε μια από εμάς μπήκε από διαφορετικό σημείο: μερικές από την εργασία τους, μερικές από κοινωνικούς χώρους, μερικές άλλες από ένα συνδικαλισμό σε μετασχηματισμό, από το φεμινιστικό κίνημα, από τις προσωπικές συναντήσεις που συμβαίνουν γύρω μας.

Συνεχίζεται...

Στο κλείσιμο αυτής της πρώτης φάσης θέλαμε να εκφραστούν και να πολλαπλασιαστούν οι προσπάθειές μας να χαρτογραφήσουμε την περιοχή, να πυροδοτήσουν ένα διάλογο με άλλες ακούραστες πραγματικότητες. Αλλά πως να εκφράσουμε μια τέτοια εσωτερική και πολύπλοκη διαδικασία; Πως να εκφράσουμε, σε ένα μόνο απόγευμα, σε ένα μόνο μέρος, την ιδιαιτερότητα – όσο ζωντανή και να μπορούσαμε να την κάνουμε – των περιπλανήσεων, που να αποτελείται από μια θεατροποίηση και μια φανταστική αναπαραγωγή των χώρων – των πεζοδρομίων, των βιτρινών, των οθονών, των σπιτιών, της κατασκευαστικής εργασίας, των δωματίων νοσοκομείων και των τάξεων διδασκαλίας, των περαστικών – που περάσαμε, και τους ανθρώπους με τους οποίους είχαμε την ευκαιρία να μιλήσουμε, που παίζουν... τον εαυτό τους! Τα βίντεο, τα slides, ο ήχος, ένας διάλογος για τον οποίο ήμασταν όλες κιόλας πολύ κουρασμένες και, για να τελειώσουμε, με ένα κοκταίηλ στην Eskalera Karakola.

Στο σπίτι, μια μεταφράστρια μας μίλησε – ανάμεσα σε τηλεφωνήματα και κρασαρίσματα υπολογιστών – για την απομόνωση, το άγχος, και την οικειότητα του κειμένου. Στην τάξη μια δασκάλα μας έκανε μάθημα αγγλικών με τον ρυθμό των συνθημάτων που φωνάζαμε. Στο σπίτι και πάλι, μια οικιακή βοηθός μας περιέγραψε τις ώρες εργασίας της και την διαχείριση της οικογένειάς της από μακριά. Βγήκαμε, περπατήσαμε, σκεφτήκαμε, είδαμε το βίντεο μιας εικονικής βόλτας με την επισφαλή αρχαιολόγο που είναι πάντα στο δρόμο, μετά πήραμε συνέντευξη από μια από τις εργαζόμενες στο Ramon y Cajal. Αφήσαμε τον εαυτό μας να παρασυρθεί από το ρυθμό του ηλεκτρολογίου, τις κλήσεις, τα κατασρολικά, τις εξάρσεις έμπνευσης.

Και μετά προσανατολισμένες και αποπροσανατολισμένες, σε έξαψη και ενωμένες, είδαμε ένα μοντάζ που συγκέντρωνε φωνές και εικόνες από τα περάσματα μας. Συζητήσαμε, μιλήσαμε για την επισφάλεια· όλοι μιλούν για την επισφάλεια στις μέρες μας. Αλλά μπορούμε να μιλάμε; Είναι χρήσιμο; Πως ορίζουμε μια κατηγορία που περιέχει τόσες διαφορές, μια τέτοια ποικιλία εμπειριών και καταστάσεων; Προκύπτουν αμφιβολίες. Το να βάζεις την εργασία ενός υψηλόβαθμου ανεξάρτητου ερευνητή μαζί με την εργασία μιας εσωτερικής οικιακής βοηθού χωρίς χαρτιά δεν σημαίνει το να συσκοτίζεις μια τρομερή διαφορά στην κοινωνική δύναμη; Πώς θα σκιαγραφήσουμε την επισφάλεια εκτός της εργασίας; Και με αυτές και άλλες ερωτήσεις πάμε να πιούμε ένα ποτό και να σχεδιάσουμε, μεθυσμένες, τα μελλοντικά δρομολόγια του ενιαίου κοινού.

Σημειώσεις

1. Τα πρωτότυπα έγγραφα αυτής της ομάδας βρίσκονται στη διεύθυνση: http://www.sindominio.net/karakola/antigua_casa/precarias στα ισπανικά, ωστόσο λόγω της παύσης λειτουργίας της ομάδας και της ιστοσελίδας, δεν είναι πια διαθέσιμα. Η αγγλική εκδοχή του παρόντος κειμένου, απ' όπου έγινε και η μετάφραση είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: http://www.sindominio.net/karakola/antigua_casa/precarias/balbucesos-english.htm. μετάφραση στα ελληνικά: Γ.Κεσίσογλου. Το όνομα Precarias a la deriva σημαίνει Επισφαλείς Γυναίκες σε περιπλάνηση (ή στη γύρα).
2. Σ.τ.Μ.: ZeroWork: Μηδενική Εργασία. Sex, Lies & Precariousness': Σεξ, Ψέμματα και Επισφάλεια (από την ταινία Σεξ, Ψέμματα και Βιντεοταινίες). Περισσότερες πληροφορίες για την ομάδα στο: <http://chtodelat.org/b8-newspapers/12-56/bodies-lies-and-video-tape-between-the-logic-of-security-and-the-logic-of-care/>
3. Δεν υπάρχει επαρκής (αγγλική) μετάφραση για όλα όσα εννοούνται με τον όρο 'precariedad'. Η λέξη, αυξανόμενα ορατή σε λόγους περί εργασίας στην Ευρώπη, ενώ κάποτε αναφερόταν μόνο σε μια συνθήκη ανεπαρκούς εισοδήματος, μπορεί να εφαρμοστεί γενικότερα στην πολλαπλότητα των συνθηκών ζωής/εργασίας που σχετίζονται με την μερική, ευέλικτη, άτυπη, πολλαπλή, χωρίς συμβόλαιο, χωρίς δικαιώματα, στο σπίτι, βάσει project, ελεύθερη, παράνομη ή αόρατη απασχόληση.

4. Δείτε σχετικά τα έργα του A. Negri, πχ., Η εργασία του Διονύσου (ελλ. Μετάφραση Εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα) και στο περιοδικό *Futur Antérieur*: “Value and Affect”, με τον M. Lazzarato, “Immaterial Work and Subjectivity”. Επίσης του M. Hardt, “Affective Labor”, *Boundary 2*, 1999.
5. Από το Φ. Ενγκελς. Η Καταγωγή της Οικογένειας, την Ιδιωτικής Περιουσίας και του Κράτους (Αθήνα: Θεμέλιο, 1995).
6. Δείτε, μεταξύ άλλων και από πολύ διαφορετικές γωνίες, τα: D. Haraway, *Science, Cyborgs and Women*; C. Sandoval, *Methodology of the Oppressed*; A. Jonasdottir, *The Power of Love: does Sex matter to democracy?*; R. Braidotti, *Metamorphosis: Towards a Materialist Theory of Becoming*; C. Carrasco, *Mujeres y Economia. Nuevas Perspectivas para viejos y nuevos problemas*; J. Flax, *Psychoanalysis and Feminism. Fragmentary Thoughts*; C. Morini, *La Serva serve: Le nuove Forzate del Lavoro Domestico*.
7. Εργαστήριο των Γυναικών Εργατριών, αλλά ακούγεται καλύτερα στα Ισπανικά.
8. Δείτε το: L. Balbo, *La doppia presenza* και L. Bimbi, *La doppia presenza: fattori strutturali e processi sociali nella diffusione di un modello complesso di lavoro femminile dalle economie centrali a quelle periferiche*. Στο Mariella Pacifico (ed.) *Lavoro produttivo, lavoro riproduttivo. Contributi sulla divisione sessuale del lavoro*. (Nápoles, Edizioni Scientifiche Italiane, 1989).
9. Αν, όπως παρατηρεί η Braidotti (2002), “το μόνο ρεύμα στην αυγή της τρίτης χιλιετίας είναι η αλλαγή, η πρόκληση βρίσκεται στη σκέψη για τις διεργασίες και όχι για τις έννοιες [...] Το ερώτημα δεν είναι να γνωρίζουμε ποιού/ές είμαστε, αλλά, τελικά, ποιού/ές θέλουμε να γίνουμε, πως να αναπαραστήσουμε τις μεταλλάξεις, τις αλλαγές και τις μεταμορφώσεις, και όχι το Είναι στις κλασικές του έννοιες”.
10. C. Vega. *Estranjerias en la ciudad. Itinerarios de mujeres okupas y migrantes por el barrio de Lavapiés*. Στο A. Bernardez (ed.), *Perdidas en el espacio. Formas de ocupar, recorrer y representar los lugares*. (Madrid, Huerga y Fierro, 1999).
11. Σ.τ.ε.μ.: Βλέπε το κείμενο “*Theorie de la Derive*” (Θεωρία της Περιπλάνησης) που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Καταστασιακής Διεθνούς το 1958.
12. Για εμάς, κάθε κείμενο, κάθε αναπαραγωγή ωχριά σε σύγκριση με την εμπειρία των περιπλανήσεων· ωστόσο, προσπαθήσαμε να τις αναπαραστήσουμε σε μερικές αφηγηματικές αναφορές. Μπορείτε να τις διαβάσετε στα ισπανικά στο: http://www.sindominio.net/karakola/antigua_casa/precarias/precarias_jornadas.htm.
13. Οι συντρόφισσές μας Amaia Pérez Orozco και Sira del Río εξηγούν αυτό και πολλά περισσότερα στο: «*La economía desde el feminismo: trabajos y cuidados*», *Rescoldos. Revista de diálogo social*, 7, 2002. Μπορείτε να το βρείτε στα ισπανικά στο: http://www.sindominio.net/karakola/antigua_casa/precarias/cuidados-dossier.htm
14. Συνήθως οι ορισμοί και οι κατηγοριοποιήσεις της επισφάλειας παραβλέπουν αυτές τις απόψεις στις οποίες τόσο επιμένουμε. Μια από τις κατηγοριοποιήσεις που συναντήσαμε, θεωρώντας αυστηρά με όρους απασχόλησης και αρκετά εκτός του προβλήματος του ποιος/α βρίσκεται σε ποια θέση, διακρίνει σε: μεταναστευτική εργασία: τα άτομα με πλήρως αρρυθμιστες εργασιακές σχέσεις, συχνά παράνομες και πολύ πιθανά άτυπες· βιομηχανική μόνιμη/προσωρινή εργασία (permatemp): άτυποι και εξαρτημένοι εργάτ(ρι)ες που συνδέονται με την ευέλικτη υλική παραγωγή, που εκβιάζονται εύκολα εξαιτίας της αβεβαιότητας της ανανέωσης του συμβολαίου τους· εργάτ(ρι)ες πολυκαταστημάτων: όλοι οι άτυποι εργαζόμενοι/ες που απασχολούνται σε υπηρεσίες και φορντικές αλυσίδες και δημόσιες και ιδιωτικές· και πνευματικοί εργάτ(ρι)ες (brainworkers): όλοι όσοι, με θλιβερούς μισθούς και ακόμα μακρύτερες ώρες εργασίας, προσφέρουν τις γνώσεις τους και τις ικανότητές τους στις εταιρείες της άυλης εργασίας (επικοινωνία, ίντερνετ, σημειωτική παραγωγή, διαχείριση αποθηκών, κλπ.)
15. L. Boltanski, L. y E. Chiapello, E., *El nuevo espíritu del capitalismo*. (Akal, Madrid, 2002). Στα αγγλικά: ~, *The New Spirit of Capitalism* (London: Pluto Press, 2007).
16. P. Virno. *Virtuosismo y revolucion. La accion politica en la era del desencanto* (Traficantes de Sueños, Madrid, 2003).
17. Δείτε το: Beneker and Wichtmann, *Plan de servicio sin fronteras. Sobre la migracion de enfermeras*. Στο *Extran-*

jeros en el Paraiso (Virus, Barcelona, 1994).

18. IMEFE: Δημόσιο Ινστιτούτο για την Εργασιακή Εκπαίδευση.
19. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα αυτής της προσωπικής συμμετοχής: η ευαίσθητη 'σύλληψη' των κοριτσιών να μιλήσουν για αντισυλληπτικά κατά τη διάρκεια ενός ραντεβού για κάτι άλλο, ή η εργασία που κάνει η μητέρα της Carmen στο ίδιο κέντρο υγείας, αρκετά εκτός από τις επίσημες αρμοδιότητές της, με μια ομάδα κακοποιημένων γυναικών και μια άλλη ομάδα διαβητικών.
20. Δείτε: Labour of love? The migration of women as domestic workers. Regina, ειδικό τεύχος ifu, 2000.
21. Να μην κάνετε, εξήγησε η Viki, τίποτα παραπάνω, τίποτα περισσότερο από ακριβώς αυτό που σας ζήτησαν να κάνετε, επειδή αν το κάνετε, από εκείνη τη στιγμή θα γίνει κανόνας και προσδοκία και όταν δεν το κάνετε θα θέλουν να ξέρουν γιατί δεν το κάνετε.
22. Δείτε το S. Bordo, 'Hunger as an ideology'.
23. Η φωνή λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο, και πρέπει να είναι έμπειρη στην παραγωγή ενός 'τηλεφωνικού χαμόγελου' ή να κρύβει το μέρος από το οποίο μιλά, όπως στην περίπτωση των Μαροκινών τηλεφωνητριών με ισπανικά ονόματα και ισπανικές προφορές που παρέχουν τηλεφωνικές υπηρεσίες στην Ισπανία σε τιμές Μαρόκου.
24. Ένας κύριος δρόμος στην πλούσια γειτονιά όπου βρίσκονται πολλές από τις εταιρείες τηλεμάρκετινγκ.
25. Ένα σλόγκαν της Telefonica, του ισπανικού γίγαντα των τηλεπικοινωνιών.
26. Δείτε το: Susan Bordo, Anorexia Nerviosa: Psychopathology as the Crystallization of Culture. Philosophical Forum, 17, 73-103, 1987.
27. “Ας σκεφτούμε, για παράδειγμα, την πωλήτρια καταστήματος που αναφέρθηκε προηγουμένως. Προφανώς, η σωματική πραγματικότητα αυτής της γυναίκας προηγείται της απασχόλησής της στη Zara, δεν μπορούμε να την ανάγουμε σε απλή συνέπεια της κοινωνικοποίησής της στην εργασία. Παρόλα αυτά, είναι αδιαχώριστη από την εργασία της τη στιγμή που η απασχόλησή της απαιτεί ένα στυλ που ξεπερνά το ντύσιμό της. Πως βιώνει αυτή η γυναίκα το σώμα της όταν φεύγει από το σπίτι για τη δουλειά, ή το ανάποδο, όταν γυρίζει σπίτι χωρίς να βγάζει τη στολή της; Ποιά μετάθεση συμβαίνει μέσα στο σώμα της; Δεν είναι δυνατό να σκεφτούμε για τα φαινόμενα αυτών των χαρακτηριστικών χωρίς την παρουσία ενός «διανοητικοποιημένου» αντικειμένου, δηλαδή ενός ποιητικού αιτίου (agent) που έχει τη δυνατότητα να κατασκευάσει και να θέσει σε κυκλοφορία προϊόντα και/ή πολιτισμικές ιδέες, και επομένως που να μπορεί να υπονομεύσει ή να μετατοπίσει τις λειτουργίες τους”. Στο C. Vega, La domesticacion del trabajo: http://www.sindominio.net/karakola/antigua_casa/precarias/sexoment.htm
28. Η Barbara Ehrenreich μιλά για όλα αυτά με πολλές λεπτομέρειες στο βιβλίο της Nickel and Dimed: on (not) getting by in America. (Σ.τ.ε.μ: στα ελληνικά είναι διαθέσιμο ως: Για πενταροδεκάρες. Η Οδύσεια μιας δημοσιογράφου στην πραγματικότητα της σύγχρονης φτώχειας. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 2004). Για τις σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στον εργοδότη και την εργαζόμενη, δείτε επίσης τα αποτελέσματα της έρευνας που αναφέρθηκε προηγουμένως στην Απακαοα: “η Λατίνα υπηρέτρια επιβεβαιώνει την κατώτερότητα της, όταν συμπεριφέρεται υποχωρητικά και όταν υιοθετεί μητρικές τάσεις προς το αφεντικό· ενδιαφέρεται για εκείνον, τον ακούει, τον ανέχεται, τον κατανοεί, δέχεται επίσης μια κακοπληρωμένη εργασία αφού δεν έχει τη δυνατότητα να διαπραγματευτεί την αμοιβή της· και τελικά - σε πολλές περιπτώσεις - παρουσιάζεται σε αξιοθρήνητη κατάσταση. Η έλλειψη γοητείας σε εκείνες τις γυναίκες οφείλεται στο είδος της δουλειάς που κάνουν, τις ώρες καθαρίσματος, όπου χρησιμοποιούν ισχυρά προϊόντα: η όψη τους είναι για κλάματα. Αυτό μειώνει την αυτοεκτίμησή τους, τις κάνει να αισθάνονται άσχημες, χαλασμένες και γριές πριν από την ώρα τους. Μερικές γυναίκες ανέφεραν ότι πριν τα 40 οι ζωές τους είχαν τελειώσει”. http://www.sindominio.net/karakola/antigua_casa/precarias/cuidadosdossier.htm
29. Με όρους των κοινωνικό-δημογραφικών χαρακτηριστικών της εργασιακής δύναμης στο τηλεμάρκετινγκ, η μέση ηλικία είναι γύρω στα 22, και τα σαββατοκύριακα η πλειοψηφία είναι φοιτήτριες. Τώρα, γυναίκες 40 ή 50 ετών αρχίζουν να μπαίνουν στη δουλειά. Η πλειοψηφία είναι γυναίκες (80-90%) και από τους άντρες οι περισσότεροι είναι gay, αν και αυτό εξαρτάται από τη συγκεκριμένη καμπάνια. Για παράδειγμα, στην

καμπάνια για την υποβολή των φόρων εισοδήματος προτιμούν να πάρουν άντρες, καθώς αυτό προσδίδει μια πιο τεχνική εικόνα, αλλά για τη βοήθεια στους πελάτες και τα παράπονα προτιμούν τις γυναίκες αφού είναι πιο εύγλωττες. Σχολιάσαμε πόσο ενδιαφέρον θα ήταν να αναδομήσουμε την εξέλιξη αυτής της εργασίας από τις παλιές τηλεφωνήτριες, το έμβλημα της ενσωμάτωσης πολλών γυναικών στην αγορά εργασίας, ως τις άνεργες απόφοιτες πανεπιστημίου και τις χωρισμένες γυναίκες.

30. Με αυτόν τον τομέα και η σεξουαλική διάκριση της εργασίας παίζει: οι επισκευές συνήθως ανατίθενται στους άνδρες, όπως και η καμπάνια για τις δηλώσεις εισοδήματος, ενώ η πειθώ των πωλήσεων και η συναισθηματική στήριξη είναι στα χέρια των γυναικών.
31. “... Σου δίνουν ένα μάθημα για το πως να παρακολουθείς τον πελάτη, τυπικές 'μαύρες' λέξεις: όπως, δεν μπορείς να πεις 'Όχι', δεν μπορείς να πεις 'Πρόβλημα', υπάρχουν πολλά πράγματα που δεν μπορείς να πεις. Δεν ξέρω αν έχεις ποτέ συνομιλήσει με μια τηλεφωνήτρια: οι εταιρείες δεν έχουν ποτέ 'προβλήματα', έχουν 'συμβάντα'... και μετά πρέπει να λες μερικές λέξεις συχνά, έτσι σου διδάσκουν, και μετά το συνηθίζεις με την πρακτική. Αν είσαι σε μια πραγματικά αυστηρή εταιρεία, σε κάποια όπου ακούν τα πάντα, τότε ναι, λαμβάνουν αυτά τα πράγματα υπόψιν.... τέλος πάντων, το συνηθίζεις, και μετά μιλάς έτσι και στην προσωπική σου ζωή. Θυμάμαι όταν ξεκίνησα να εργάζομαι ως τηλεφωνήτρια και σήκωνα το τηλέφωνο στο σπίτι μου έλεγα “Telefonica, καλό απόγευμα” και μετά έλεγα για αντίο “Ευχαριστούμε για την κλήση σας”. Είναι ασυνείδητο, επειδή είναι κάτι που συνηθίζεις να λες οχτώ ώρες τη μέρα, έτσι η κλήση στο σπίτι σου μπορεί να είναι μια από αυτές”. Περιπλάνηση με το τηλεμάρκετινγκ
32. Σε σχέση με την οριζόντια προαγωγή, ήταν για λόγους παλαιότητας, αλλά τώρα προάγουν εκείνες που είναι εκεί λιγότερο διάστημα, επειδή είναι λιγότερο εργασιακά εξουθενωμένες (burnt-out). Υπάρχει η κάθετη προαγωγή και η οριζόντια προαγωγή (σε περνάνε από τη μια καμπάνια στην άλλη). Η οριζόντια προαγωγή, αν και δεν ενέχει καθόλου βελτίωση μισθού ή βαθμού, αντιπροσωπεύει μια αύξηση γοήτρου, και κάποια περνά σε μια καινούρια διαδικασία διαλογής και η εταιρεία το ανακοινώνει σε όλες τις υπαλλήλους. Δείχνει ότι αρέσεις στην εταιρεία. Η εργασία συνδέεται περισσότερο με την καμπάνια παρά με τις εταιρείες, και αυτό αυξάνει την αίσθηση αστάθειας. Ακόμη και αν δουλεύεις για χρόνια στον τομέα του τηλεμάρκετινγκ, μια μέρα μπορεί να δουλεύεις σε μια εταιρεία και την άλλη μέρα σε άλλη.
33. Ανάλογα με την καμπάνια μπορεί να πληρώνουν διάφορα πράγματα ως κίνητρα και είναι δύσκολο να το ελέγξεις επειδή, για παράδειγμα, στις καμπάνιες πωλήσεων εξαρτάται από το αν η επιχείρηση πάει και κάνει την πώληση, και αυτό δημιουργεί μια κακή ατμόσφαιρα. Στις τηλεφωνικές γραμμές των επειγόντων προσπάθησαν να δίνουν κίνητρα σε όσες μπορούσαν να πείσουν τα άτομα ότι δεν ήταν ανάγκη να στείλουν ασθενοφόρο, αλλά μετά αυτή η πολιτική τελείωσε. Η Bea και η Teresa νομίζουν ότι απλά δοκίμαζαν να δουν ποιες θα ήταν οι αντιδράσεις.
34. Στην αρχή, μας λένε οι τηλεφωνήτριες, διαλέγουν τις συντονίστριες από εκείνες με τη μεγαλύτερη πείρα. Είναι λογικό: αν έχουν μεγαλύτερη γνώση της δουλειάς θα τη συντονίζουν και καλύτερα. Αλλά γρήγορα κατάλαβαν ότι αυτά τα άτομα ήταν πολύ εξουθενωμένα, σότι ακριβώς επειδή είχαν υπομείνει αυτή τη δουλειά τις έχει κάνει πιο αντιδραστικές στο να πιέζουν τις συναδέλφους τους να βιάζονται με τις κλήσεις. Έτσι κατέληξαν να διαλέγουν τις συντονίστριες από τις νέες υπαλλήλους, που είναι πιο διαχειρίσιμες, από άτομα που ήρθαν πρόσφατα και είναι πιο άδοξα, που μπορούν να τους πουλήσουν ακόμα τη γραμμή της εταιρείας.
35. Προσωπικό λειτουργίας: τηλεφωνήτριες, συντονίστριες και επόπτες και δομικό προσωπικό
36. Η ανωνυμία των επιχειρήσεων αυτών είναι γνωστό γεγονός.
37. C.Marazzi. I posto dei Calizini. La svolta linguistica dell'economia e i suoi effetti nella politica.(Edizioni Casagrande Bellinzona, 1994).
38. Άλλη μια πολυτελής μεγαλοαστική γειτονιά της Μαδρίτης.
39. Δείτε: <http://acp.sindominio.net/article.pl?sid=03/04/09/1234246&mode=thread> (σ.τ.ε.μ.: δυστυχώς ο σύνδεσμος δεν οδηγεί πουθενά πλέον)
40. Comisiones Obreras, ένα από τα μεγαλύτερα συνδικάτα της Ισπανίας, που το σηματοδεύει μια μεγάλη ιστορία συμφωνιών και συμβιβασμών.

90 Precarias a la Deriva

41. Δείτε: <http://www.nodo50.org/limpiezasramonycajal>
42. Με αυτή την έννοια, η εμπειρία των αγώνων στην απογραφή της Μαδρίτης ένα χρόνο πριν και στο Cirque de Soleil με ανθρώπους που τους είχε προσλάβει το πρακτορείο προσωρινής εργασίας Manpower ήταν άλλες σημαντικές πηγές έμπνευσης. Δείτε: <http://www.sindominio.net/labiblio/archivo.htm#prec>
43. Ο ισπανικός γίγαντας του ματισμού που περιλαμβάνει τα Zara, Bershka, Pull & Bear...
44. Δείτε: <http://acp.sindominio.net/article.pl?sid=02/05/20/0131215&mode=thread> <http://acp.sindominio.net/article.pl?sid=02/05/27/2159245&mode=thread> <http://acp.sindominio.net/article.pl?sid=02/05/27/229240&mode=thread> (σ.τ.ε.μ.: δυστυχώς οι σύνδεσμοι δεν οδηγούν πουθενά πλέον)

7.

Εισαγωγή των μεταφραστών στην *Colectivo Situaciones*

Colectivo Situaciones

Η ακόλουθη μετάφραση¹ του άρθρου για την 'αγωνιστικότητα της έρευνας', ένα βασικό κείμενο καθώς αποκαλύπτει τις αξίες και τις αρχές που επικαλείται η *Colectivo Situaciones* όταν προσδιορίζονται ως αγωνιστές (*militants*), απαιτεί τον αναστοχασμό μας για το ρόλο μας ως μεταφραστές. Ελπίζουμε ότι η αγγλική (σ.τ.ε.μ. και η ελληνική) μετάφραση του άρθρου θα βρει κοινά σημεία σε όσες και όσους παράγουν πολιτική αδιαχώριστη από τη σκέψη στην/για την κατάστασή τους. Αλλά νιώθουμε επίσης ότι είναι σημαντικό να μοιραστούμε με την αναγνώστριά την επιθυμία μας να διαλύσουμε την όποια μυθική (πάρα)νόηση της διαφάνειας της γλώσσας. Μοιραζόμαστε με την *Colectivo Situaciones* την πεποίθηση ότι η αφαίρεση που ενέχεται στην προσπάθεια της επικοινωνίας αναπόφευκτα φτωχαίνει την εμπειρία. Η μετάφραση προσθέτει ένα ακόμη επίπεδο αφαίρεσης. Με αυτή την έννοια, καταλαβαίνουμε τη πλήρη σημασία του ιταλικού γνωμικού *traduttore, traditore* (σ.τ.ε.μ.: “μεταφραστή - προδότη”). Όχι επειδή σκοπεύουμε να προδώσουμε κάποιον, αλλά επειδή αναγνωρίζουμε ότι κάθε μετάφραση είναι μια προδοσία, προσπάθειά μας είναι να διατηρήσουμε την πίστη μας στην συγκεκριμένη συνθήκη όπου ξετυλίγεται η εμπειρία που επικοινωνείται.

Σε αυτή την εισαγωγή, θα θέλαμε να παρουσιάσουμε μερικές από τις δυσκολίες που είχαμε κάνοντας τη μετάφραση. Ελπίζουμε ότι εξηγώντας τις αποφάσεις που πήραμε θα προσφέρει επιπλέον έδαφος φέρνοντας τον αναγνώστη εγγύτερα στη δουλειά της *Colectivo Situaciones*.

Αντιμετώπισαμε την πρώτη μας δυσκολία όταν προσπαθούσαμε να μεταφράσουμε τον τίτλο. Δεν ήμασταν σίγουροι πως να μεταφράσουμε τον όρο '*militancia de investigación*'. Αυτή η φράση μπορεί να αποδοθεί στα αγγλικά είτε ως '*research militancy*' (αγωνιστικότητα της έρευνας) είτε ως '*militant research*' (αγωνιστική έρευνα). Με τον κίνδυνο να παίρνουμε τις λέξεις πολύ στα σοβαρά (πάντα ένας κίνδυνος στη μετάφραση), θα ήταν ίσως χρήσιμο να ξοδέψουμε λίγη ώρα με αυτές τις δύο πιθανές μεταφράσεις. Η “αγωνιστική έρευνα” υπονοεί μια συνέχεια με άλλα παραδείγματα αγωνιστικής έρευνας, σαν αυτά που παρουσιάζονται σε άλλα μέρη αυτού του τόμου και αλλού. Η “αγωνιστικότητα της έρευνας” μπορεί να ακούγεται παράξενα στα αυτιά των αγγλόφωνων (και ελληνόφωνων) και δεν είναι λιγότερο κατανοητό τι εννοεί ο όρος.

Η γραμματική διαφορά ανάμεσα σε αυτές τις δυο φράσεις είναι θέμα του ποια λέξη προσδιορίζει τη δραστηριότητα και ποια λέξη τη χαρακτηρίζει, ποια λέξη θα είναι το κατηγορημα της άλλης. Η διαφορά φαίνεται να στηρίζεται στην έμφαση. Αναφέρεται η ισπανική φράση στην παραγωγή της γνώσης που συμβαίνει να είναι ριζοσπαστική με κάποιο τρόπο (αγωνιστική έρευνα); Ή αναφέρεται στη ριζοσπαστική δράση που τυχαίνει να παίρνει τη μορφή της παραγωγής γνώσης (αγωνιστικότητα της έρευνας);

Η αναποφασιστικότητά μας οδήγησε να ρωτήσουμε την *Colectivo Situaciones* με ποια από τις δυο εκφράσεις θα ήταν πιο άνετοι/ες. Προς έκπληξή μας - ή και όχι - η απάντηση ήταν “και με τις δυο”.

“Θεωρούμε την πρακτική μας ως διπλή κίνηση: να δημιουργήσουμε τρόπους να είμαστε αγωνιστές που ξεπερνούν τις πολιτικές βεβαιότητες που εγκαθιδρύθηκαν *a priori* και να αγκαλιάσουμε την πολιτική ως έρευνα (με αυτή την έννοια, είναι η 'αγωνιστικότητα της έρευνας'), και συγχρόνως, να εφεύρουμε μορφές σκέψης και παραγωγής εννοιών που απορρίπτουν τις ακαδημαϊκές διαδικασίες, διαρρηγνύοντας τη σχέση μας με την εικόνα ενός αντικειμένου που πρέπει να γνωρίσουμε, βάζοντας στο κέντρο την υποκειμενική εμπειρία (με αυτή την έννοια, είναι η 'αγωνιστική έρευνα')”.

Η *Situaciones* συγκροτήθηκε ως κολεκτίβα στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Πρωτύτερα, είχαν

συμμετάσχει στο El Mate, μια φοιτητική ομάδα αξιοσημείωτη για τη δημιουργία της Ελεύθερης Έδρας “Che Guevara”, ένα πείραμα που προσανατολιζόταν στην ανάκτηση της μνήμης της γενιάς των Αργεντινών και Λατινοαμερικανών επαναστατών των δεκαετιών του '60 και '70, το οποίο ξεκίνησε στο Πανεπιστήμιο του Buenos Aires και γρήγορα διαδόθηκε σε αρκετά πανεπιστήμια στην Αργεντινή και το εξωτερικό. Το αργεντίνικο κοινωνικό τοπίο όπου οι άνδρες και οι γυναίκες των Situaciones είχαν σφυρηλατήσει τις ιδέες τους ήταν μια έρημος που τη φυσούσαν νεοφιλελεύθεροι αέρηδες, όπου μόνο μερικά κινήματα αντίστασης μπορούσαν να σταθούν από μόνα τους. Οι καιροί ήταν τέτοιοι που ερασιτέχνες μεταμοντέρνοι στοχαστές είχαν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η κοινωνική αλλαγή ήταν ένα απολίθωμα του παρελθόντος και όπου οι άνθρωποι που ενέχονται στην πολιτική μπορούν να θεωρήσουν τη δραστηριότητά τους μόνο μέσω σπανίως αμφισβητήσιμων μοντέλων.

Η αγωνιστικότητα της έρευνας ήταν η απάντηση στην ανάγκη να ξαναδομήσουν τους δεσμούς ανάμεσα στη σκέψη και τις νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής οι οποίες γρήγορα γίνονταν μέρος της αργεντινικής πραγματικότητας. Στον πρόλογο 'Για τη Μέθοδο' του βιβλίου που η Colectivo Situaciones συνέγραψε με το κίνημα των ανέργων του Solano (MTD Solano), οι συγγραφείς διακρίνουν την αγωνιστικότητα της έρευνας από τρεις άλλες σχέσεις με τη γνώση². Από τη μια, η ακαδημαϊκή έρευνα δεν μπορεί παρά να αφήσει εκτός του πεδίου της διερεύνησης τη λειτουργία της απόδοσης νοήματος, αξιών, ενδιαφερόντων και ορθολογικότητας του υποκειμένου που διεξάγει την έρευνα. Από την άλλη, οι παραδοσιακοί πολιτικοί ακτιβιστές - όσοι/ες συμμετέχουν σε κόμματα ή οργανώσεις σαν κόμματα - συνήθως θεωρούν ότι η (ιδεολογική) δέσμευση και συμμετοχή τους κάνει τη σχέση τους με τη γνώση καλύτερη από την ακαδημαϊκή εργασία. Αλλά η δραστηριότητά τους είναι εξίσου αντικειμενοποιητική, με την έννοια ότι πάντα προσεγγίζει τους αγώνες από ένα προηγουμένως συγκροτημένο πλαίσιο γνώσης. Και οι αγώνες υπολογίζονται όχι για την ίδια την αξία τους - αλλά μάλλον με όρους της συνεισφοράς τους σε κάτι διαφορετικό από τους ίδιους - την σοσιαλιστική ή κομμουνιστική κοινωνία που περιμένει στο τέλος του δρόμου. Μια τρίτη μορφή, ο ανθρωπιστής ακτιβιστής, επίσης συσχετίζεται με άλλους με εργαλειώδη τρόπο - τη δικαιολόγηση και χρηματοδότηση από Μ.Κ.Ο. (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις) - και θεωρεί ότι ο κόσμος είναι στατικός, δεν μπορεί να αλλάξει ριζικά (επομένως, το καλύτερο που μπορεί να ελπίζει κάποιος είναι η εξαφάνιση των χειρότερων προβλημάτων).

Η αγωνιστικότητα της έρευνας δεν διακρίνει ανάμεσα στη σκέψη και την πολιτική εργασία. Εξ αιτίας του ότι, όσο κρατάμε την έννοια της σκέψης αποκλειστικά για την δραστηριότητα του σκέπτεσθαι/πράττειν η οποία εκθρονίζει τη λογική με την οποία τα υπάρχοντα μοντέλα αποκτούν το νόημά τους, το σκέπτεσθαι είναι αμέσως πολιτικό. Από την άλλη, αν διατηρούμε την έννοια της πολιτικής για τον αγώνα για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη, κάθε πολιτική ενέχει σκέπτεσθαι, επειδή υπάρχουν μορφές του σκέπτεσθαι ενάντια στα καθιερωμένα μοντέλα που υπονοούνται σε κάθε ριζοσπαστική πρακτική - μια σκέψη που οι άνθρωποι επιτελούν με τα σώματά τους.

Αυτό μας φέρνει στη δεύτερη μεταφραστική δυσκολία. Δύο ισπανικές λέξεις μεταφράζονται στην αγγλική λέξη 'power' (δύναμη/εξουσία): poder και potencia. Θα μπορούσαμε να πούμε γενικά ότι η λέξη poder ορίζει την δύναμη ως “δύναμη επί” (με την έννοια που έχει, πχ, όταν αναφέρεται στο κράτος ή στην ηγεμονική δύναμη) και η λέξη potencia ορίζει την “δύναμη να”, το είδος δυνατότητας που εκφράζεται στην δήλωση “Μπορώ”³. Συνεχίζοντας αυτή τη γενίκευση, είναι δυνατό να πούμε ότι η λέξη poder αναφέρεται σε στατικές μορφές δύναμης, ενώ η potencia αναφέρεται σε δυναμικές μορφές. Η potencia πάντα υπάρχει στο 'εδώ και το τώρα' της άσκησης της· συμπίπτει με την δράση στην οποία ασκείται. Αυτό επειδή η potencia είναι αδιαχώριστη από τη δυνατότητά μας - στην πραγματικότητα, τη δυνατότητα των κορμιών μας - να επηρεαζόμαστε⁴. Αυτή η δυνατότητα δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη στιγμή, το μέρος, και τις συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις στις οποίες εμφανίζεται η potencia. Αυτός είναι ο λόγος για το επιχείρημα, στο άρθρο του οποίου γράφουμε την εισαγωγή, ότι όλα όσα λέγονται για την potencia είναι μια αφαίρεση των αποτελεσμάτων. Ο,τιδήποτε λέγεται ή επικοινωνείται για εκείνη δεν μπορεί ποτέ να είναι η ίδια η potencia. Η αγωνιστικότητα της έρευνας ασχολείται με την διεύρυνση της potencia. Γι' αυτό το λόγο, μια περιγραφική παρουσίαση των τεχνικών της θα οδηγήσει αναγκαία σε μια αφαίρεση. Μια τέτοια περιγραφή μπορεί να παράγει μια 'μέθοδο' στην οποία όλος ο πλούτος της potencia της αγωνιστικότητας της έρευνας στην κάθε κατάσταση 'ψαλιδίζεται' για να αφήσει μόνο εκείνο το μέρος του οποίου η ωφελιμιστική αξία το κάνει να μπορεί να μεταφερθεί σε άλλες καταστάσεις.

Η σκέψη των πρακτικών γίνεται με το σώμα, επειδή τα σώματα συναντιούνται σε δράσεις που άμεσα καθορίζουν τις αμοιβαίες δυνατότητές τους να επηρεάζονται. Η ιστορία μπορεί να είναι μόνο η ιστορία της ενδεχομενικότητας, μια αλληλουχία στιγμών με τις δικές τους αναφαίρετες εντάσεις. Ο Miguel Benasayag επιχειρηματολογεί ότι η δράση και το κράτος - στις οποίες αντιστοιχούν η potencia και η

poter - είναι δυο επίπεδα της σκέψης και της ζωής⁵. Κανένα από τα δύο δεν μπορεί να απορροφηθεί από το άλλο. Κάποιος είτε παίρνει το μέρος της potencia είτε το μέρος της poder (ή της επιθυμίας για poder, όπως εκφράζεται από τους αγωνιστές που επιθυμούν να 'καταλάβουν την εξουσία', να χτίσουν Το Κόμμα, να δομήσουν ηγεμονίες, κλπ).

Οι potencias που βρίσκονται στις διαφορετικές μορφές αντίστασης είναι το θεμέλιο της αντιεξουσίας, αλλά οι δυο όροι δεν είναι το ίδιο. Η Αντιεξουσία υποδεικνύει ένα επίπεδο μη-αναστρεψιμότητας στην ανάπτυξη της αντίστασης, μια στιγμή όπου το κύριο καθήκον γίνεται η ανάπτυξη και διαφύλαξη αυτού που έχει επιτευχθεί με τον αγώνα (Benasayag & Sztulwark: 213). Η αντιεξουσία είναι διάχυτη και πολλαπλή. Μεταθέτει την ερώτηση της εξουσίας από την κεντρικότητα που ιστορικά κατέχει, επειδή ο αγώνας της είναι “ενάντια στις εξουσίες όπως αυτές δρουν στις συνθήκες μας” (MTD of Solano and *Colectivo Situaciones*, *Hipótesis* 891: 104). Το να είσαι στην πλευρά της potencia είναι να αναγνωρίζεις ότι το κράτος και η αγορά προέρχονται από το επίπεδο των αξιών που υιοθετούμε και των δεσμών που μας συνδέουν με άλλους ανθρώπους.

Η potencia ορίζει την υλική διάσταση της συνάντησης των σωμάτων, ενώ η poder είναι ένα επίπεδο που χαρακτηρίζεται από εξιδανίκευση, αναπαράσταση και κανονικοποίηση. Η *Colectivo Situaciones* αποφεύγει ένα όνομα για να ορίσει την πολιτική της ταυτότητα, κάτι που θα πάγωνε την ρευστή υλική πολλαπλότητα της αγωνιστικής έρευνας, υποκαθιστώντας την στη μονοδιάστατη φύση των εξιδανικεύσεων. “Δεν είμαστε 'αυτονομιστές', 'καταστασιακοί', ή στιδήποτε τελειώνει σε '-ιστές’”, μας είπαν κάποια φορά. Οι ταυτότητες έχουν κανονιστικές συνέπειες: εγκαθιδρύουν μοντέλα, θέτουν υπό έλεγχο την πολλαπλότητα, μειώνουν τις πολλαπλές διαστάσεις της ζωής στη μία διάσταση μιας εξιδανίκευσης. Εξαιρούν το Γκεβαρισμό, επειδή ο Che Guevara σαφώς προτιμούσε να είναι στην πλευρά της potencia και ήταν αντίθετος σε εκείνους που ησύχαζαν συγκεκριμένους αγώνες στο όνομα των ιδανικών συνταγών για το πως να επιτύχουν τη κομμουνιστική κοινωνία⁶.

Μια διερεύνηση στις μορφές της potencia και στις κοινωνικές σχέσεις που την παράγουν μπορεί να γίνει μόνο από μια προοπτική που συστηματικά αγκαλιάζει την αμφιβολία και την άγνοια. Αν αναγνωρίζουμε ότι η πρακτική σκέψη των αγώνων είναι μια δραστηριότητα σωμάτων, πρέπει να αναγνωρίζουμε εξ' ίσου - μαζί με το Σπινόζα - ότι κανείς δεν γνωρίζει τι μπορεί να κάνει ένα σώμα. Για να κάνουν έρευνα στο πεδίο της potencia - για να ερευνήσουν αυτό που είναι ζωντανό και πολλαπλό - οι στρατευμένοι ερευνητές θα πρέπει να εγκαταλείψουν τις προηγούμενες βεβαιότητές τους, την επιθυμία τους να συναντήσουν αγνά υποκείμενα και την ορμή τους να επανακτήσουν την πρακτική τους ως ιδανικό συνέχειας και συνέπειας. Από αυτή την άποψη, μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι η *Colectivo Situaciones* αναζητούν να ενσωματώσουν συμπαγώς δύο συνθήματα των Ζαπατίστας: “περπατάμε ρωτώντας” και “φτιάχνουμε το δρόμο περπατώντας”, με την έννοια ότι η πράξη της ερώτησης και του συλλογικού στοχασμού είναι μέρος της διαδικασίας της δόμησης της εξουσίας.

Η αγωνιστικότητα της έρευνας είναι μια μορφή παρέμβασης, μια πρακτική που συνοδεύει άλλες πρακτικές, ή experiencias. Αυτή είναι η τρίτη μεταφραστική δυσκολία. Η *Colectivo Situaciones*, όπως πολλοί άλλοι ακτιβιστές που ανήκουν στο κύμα της καινούριας πρωταγωνιστικότητας στην Αργεντινή, χρησιμοποιούν τη λέξη experiencia για να αναφερθούν σε μοναδικές, λίγο ή πολύ οργανωμένες ομάδες, με ρευστά όρια, που ενέχονται σε μια συνεχιζόμενη χειραφετητική πρακτική. Παραδείγματα experiencias με τις οποίες η *Colectivo Situaciones* έχει εξασκήσει την αγωνιστικότητα της έρευνας περιλαμβάνουν τους H.I.J.O.S. (την ομάδα ανθρωπίνων δικαιωμάτων που σχηματίστηκε από τα παιδιά των εξαφανισθέντων), το MoCaSe (μια αγροτική ομάδα), και το MTD του Solano (ένα κίνημα μέσα στο ευρύτερο riquetero κίνημα, που σχηματίστηκε κυρίως από άνεργους εργάτες), το Grupo de Arte Callejero (μια ομάδα τέχνης του δρόμου που είναι πολύ κοντά στους H.I.J.O.S.), την εκπαιδευτική κοινότητα Creciendo Juntos (ένα ελεύθερο σχολείο που λειτουργεί από ριζοσπάστες δασκάλους/ες), τους πολιτικούς κρατούμενους της κυβέρνησης του Néstor Kirchner, και ένα αριθμό άλλων experiencias στην Αργεντινή, τη Βολιβία, την Ουρουγουάη και το Μεξικό. Η λέξη experiencia συνδηλεί και την εμπειρία (experience), με την έννοια της συσσώρευσης γνώσεων αντίστασης, και το πείραμα (experiment), που γίνεται κατανοητό ως πρακτική. Στο άρθρο που ακολουθεί, όταν η λέξη experiencia έχει αυτή τη διπλή σημασία την έχουμε μεταφράσει ως εμπειρία/πείραμα.

Κρατάμε αυτές τις λέξεις μαζί επειδή θεωρούμε σημαντικό να διατηρήσουμε την διάσταση της εμπειρίας στην οποία η λέξη experiencia αναφέρεται. Μια experiencia μπορεί να έχει τοπικά χαρακτηριστικά, όπως το MTD Solano, του οποίου οι ρίζες ήταν σε μια παραγκούπολη στο νότιο μέρος του ευρύτερου Buenos Aires, ή μπορεί να είναι περισσότερο αποτοπικοποιημένη, όπως η *Colectivo Situaciones*. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι experiencias ορίζονται από μια συγκεκριμένη μορφή οργάνωσης του βιό-κόσμου, μια συγκεκριμένη αναζήτηση να επαναπροσδιορίσουν τους δεσμούς εκείνους που

ορίζουν εκείνη την ομάδα ανθρώπων ως συλλογικότητα με τέτοιο τρόπο που να παράγουν, σε κάθε περίπτωση, κοινωνικές σχέσεις που είναι ανώτερες εκείνων του καπιταλισμού. Η δόμηση μια μη-καπιταλιστικής κοινωνικότητας είναι μια δραστηριότητα-κλειδί για τις experiencias που η Colectivo Situaciones συνεργάζεται. Για το MTD Solano, για παράδειγμα, η παραγωγή υποκειμενικών ανθρώπινων δεσμών εναλλακτικών στους δεσμούς του κράτους και της αγοράς είναι μια καθοριστική στιγμή για την δικιά τους έννοια της αυτονομίας. Γιατί η υλική βάση της υποστήριξης τόσο της αγοράς όσο και του κράτους είναι οι δεσμοί που παράγονται στο τοπικό επίπεδο. Επομένως, μια από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες αναστοχασμού τους συμπεριλαμβάνει την κριτική των ατομικιστικών αξιών, των συμβολαιακών σχέσεων, και την εργαλειοποίηση της ζωής όπως φαίνεται στο πιο βασικό και συμπαγές επίπεδο, δηλαδή στο ίδιο επίπεδο, στην ίδια χωρική και χρονική διάσταση όπου υπάρχει η potencia. Υπάρχουν ορισμένοι τύποι των κοινωνικών δεσμών που κάνουν δυνατότερη την potencia. Άλλοι την κάνουν πιο αδύναμη. Η αγωνιστικότητα της έρευνας όπως θεωρείται και εξασκείται από την Colectivo Situaciones είναι μια στρατευμένη προσπάθεια και για την παραγωγή δεσμών στο επίπεδο του συγκεκριμένου και για την ύφανσή τους με τέτοιο τρόπο που να επιτρέπουν ένα μέγιστο της potencia.

Οι αγωνιστές ερευνητές δουλεύουν ώστε να κάνουν πιο δυνατά τα στοιχεία μιας μη-καπιταλιστικής κοινωνικότητας. Αυτό απαιτεί από εκείνους την ανάπτυξη μια συγκεκριμένης μορφής σχέσεων με τις ομάδες και τα κινήματα με τα οποία εργάζονται. Ακολουθώντας το Σπινόζα, η Colectivo Situaciones αποκαλεί αυτή τη σχέση σύνθεση (composition). Η σύνθεση ορίζει τις σχέσεις ανάμεσα στα σώματα. Δεν αναφέρεται σε συμφωνίες που εγκαθιδρύθηκαν στο επίπεδο του λόγου αλλά στις πολυδιάστατες ροές επήρειας (affect) και επιθυμίας που αυτή η σχέση θέτει σε κίνηση. Επομένως, η αγωνιστικότητα της έρευνας ενυπάρχει (immanent) στις experiencias με τις οποίες εργάζεται. Αυτή η συγκεκριμένη σχέση δεν επιτυγχάνεται μέσα από τη συνειδητή κατανόηση, αλλά με το άνοιγμα στις δυναμικές της επήρειας (affect) που προσδιορίζουν τη πιθανότητα της potencia στην κατάσταση.

Εδώ η Colectivo Situaciones απομακρύνεται από μια συγκεκριμένη κοινοτυπία που διαπερνά το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης ακτιβιστικής κουλτούρας, και στην Αργεντινή και στη Βόρεια Αμερική: την ιδέα ότι μια συγκεκριμένη μορφή επικοινωνίας (είτε είναι η χρήση του ίντερνετ, η από-τα-κάτω δημιουργία ταινιών, ή οποιαδήποτε άλλη μορφή) έχει μια εγγενή χειραφετητική επίδραση στους ανθρώπους. Η επικοινωνία παράγει αφαιρέσεις της εμπειρίας. Η εμπειρία η ίδια μπορεί μόνο να βιωθεί. Ακόμη και αν υπάρχει potencia, για παράδειγμα, στον ακτιβισμό που φτιάχνει από τα κάτω πειράματα επικοινωνίας, αυτό που υπάρχει ως potencia στην κατάσταση εκείνη δεν μπορεί να επικοινωνηθεί. Με αυτή την έννοια, ίσως η Colectivo Situaciones θα συμφωνούσε με την θέση που προτάθηκε από τους Michael Hardt και Antonio Negri σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει κυκλοφορία των αγώνων⁷. Με την αντίθεση ότι για την Colectivo Situaciones, αυτό δεν συμβαίνει μόνο σε αυτή τη στιγμή της ιστορίας. Οι αγώνες δεν επικοινωνούν την potencia τους, δεν το έκαναν και δεν θα το κάνουν ποτέ. Υπάρχει ωστόσο, η πιθανότητα συνηγήσεων ανάμεσα σε αγώνες και σημεία αντίστασης, αλλά αυτό είναι κάτι εντελώς διαφορετικό. Υπάρχουν συνηγήσεις ανάμεσα σε αγώνες όταν είναι 'κοινά εποχικά προβλήματα' και αντιμετωπίζουν παρόμοια εμπόδια, κάνοντας δυνατή τη μεταφορά "συγκεκριμένων γνώσεων, αισθημάτων και διακηρύξεων" (2002: 199). Επομένως, θα μπορούσαν να υπάρχουν συνηγήσεις ανάμεσα στους Αργεντινούς riqueteros και στους μετανάστες εργάτες στη Δυτική Ευρώπη, ακόμη κι αν δεν υπάρχει πραγματική ανταλλαγή λέξεων ανάμεσά τους⁸.

Η Colectivo Situaciones κάνει μια σαφή διάκριση ανάμεσα στην προοπτική που θεωρεί το κοινωνικό σύνολο από την αφηρημένη απομακρυσμένη προοπτική της 'παγκόσμιας σκέψης' και την σκέψη της κατάστασης, για την οποία η διάσταση της εμπειρίας είναι η συγκεκριμένη μορφή της ύπαρξης στον κόσμο. Εδώ, όπως το θέτει η συλλογικότητα Malgré Tout, η επιλογή είναι ξεκάθαρη: είτε ο κόσμος είτε η κατάσταση⁹. Η παγκόσμια διάσταση ενέχει το να βλέπουμε τον κόσμο ως θεατές, μια θεώρηση που διαμεσολαβείται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, και μας μετατρέπει σε ανήσυχα άτομα, ανήσυχα για θέματα που μας έρχονται μόνο ως αναπαραστάσεις. Η περιορισμένη σφαίρα της συνθήκης είναι ωστόσο αυτή για την διαμόρφωση της οποίας έχουμε την υπευθυνότητα. Παράγουμε και μας παράγουν οι καταστάσεις στις οποίες ζούμε. Είτε οι πρακτικές μας είναι εκείνες του ατόμου-θεατή, επομένως διατηρούν αμετάβλητες ορισμένες αξίες, δεσμούς και συναισθήματα που αναπαράγουν την κεντρικότητα της κρατικής εξουσίας και την διαπεραστικότητα των σχέσεων της αγοράς, ή είμαστε πρόσωπα στην εκαστοτε κατάσταση, ανοιχτά να παράγουμε και να διατηρήσουμε τους δεσμούς που σχηματίζουν μια διαφορετική, μη-καπιταλιστική κοινωνικότητα.

Η αγωνιστικότητα της έρευνας αναλαμβάνει μια εμμενή δέσμευση στην κατάσταση. Η κατάσταση, όπως την κατανοεί η Colectivo Situaciones, είναι ένας κυρίαρχος χώρος και χρόνος που καθορίζει τις δικές της αισθήσεις και αποτραβιέται από τις αισθήσεις που παράγονται από το κράτος και την

αγορά. Οι υποθέσεις εργασίας των αγωνιστών ερευνητών είναι απευθείας επεξεργασίες των απαιτήσεων της κατάστασης. Σε αντίθεση με τον ακαδημαϊκό ερευνητή, τον παραδοσιακό αγωνιστή, και τον ανθρωπιστικό ακτιβιστή, που είναι 'πέραν της κατάστασης', η στρατευμένη ερευνήτρια σκέφτεται και δρα στην κατάσταση.

Πώς να γράψεις για την *potencia* μιας εμπειρίας/πειράματος, γνωρίζοντας ότι η *potencia* της δεν θα μεταφερθεί στη γραφή; Ποιο είδος γραφής μπορεί τουλάχιστον να αναζητήσει συνηχήσεις; Βέβαια, όχι μια γραφή που παρουσιάζεται ως προσχέδιο, ως περίγραμμα, ως πρόβλεψη. Μια τέτοια γραφή θα πρέπει να είναι αντί-παιδαγωγική. Η αγωνιστική έρευνα δεν διδάσκει, τουλάχιστον όχι με την έννοια μιας εξήγησης που προϋποθέτει την ηλιθιότητα και την αδυναμία εκείνων στους οποίους εξηγεί¹⁰. Η αγωνιστικότητα της έρευνας είναι μια σύνθεση θελήσεων, μια προσπάθεια να δημιουργηθεί αυτό που ο Σπινόζα αποκαλούσε χαρούμενα πάθη, που ξεκινά από και αυξάνει τη *potencia* όλων όσων συμμετέχουν. Μια τέτοια προσέγγιση είναι δυνατή μόνο με την παραδοχή από την αρχή ότι κάποιος δεν έχει τις απαντήσεις, και κάνοντας αυτό, αφήνοντας την επιθυμία να οδηγήσει άλλους ή να θεωρηθεί ειδικός.

Φυσικά, πρέπει να ξεκαθαριστεί ότι ως μεταφραστής πιστεύουμε ότι πολλά μπορούμε να μάθουμε από την *Colectivo Situaciones*. Αλλά δεν είναι το θέμα να παραλάβουμε τις σωστές ιδέες που μεταδίδουν, σαν να αντιγράφουμε συνταγές από ένα βιβλίο μαγειρικής. Αντίθετα, πιστεύουμε ότι το θέμα είναι να μάθουμε να αναγνωρίζουμε και να δίνουμε ένταση στην *potencia* των καταστάσεών μας, και έτσι να δρούμε με τρόπο που συνηχεί με την πρακτική της *Colectivo Situaciones*. Ελπίζουμε ότι η εισαγωγή και η μετάφρασή μας θα βοηθήσει τους ανθρώπους να χρησιμοποιήσουν αυτό το κείμενο για τους δικούς τους σκοπούς στις δικές τους συνθήκες.

Σημειώσεις

1. Σ.τ.Ε.Μ.: Η ελληνική μετάφραση έγινε από την αγγλική μετάφραση των Nate Holdren & Sebastian Touza[foot-note]Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί μια σύντομη εισαγωγή από τους Nate Holdren & Sebastian Touza, μεταφραστής των κειμένων της *Colectivo Situaciones* στα αγγλικά, με σημειώσεις για τη μετάφραση. Παραπομπές: N.Holdren & S.Touza (2005). Introduction of *Colectivo Situaciones*. *Ephemera*, 5(4), 595-601. Διαθέσιμο στο: <http://www.ephemerajournal.org/sites/default/files/5-4holdren-touza.pdf>. *Colectivo Situaciones* (2005). Something more on research Militancy: Footnotes on Procedures and In(Decisions). *Ephemera*, 5(4), 602-614. Διαθέσιμο στο: <http://www.ephemerajournal.org/sites/default/files/5-4colectivo.pdf>. Για την ομάδα, μπορείτε να δείτε στα ισπανικά τη σελίδα της, στο: <http://colectivosituaciones.blogspot.gr/>
2. Το κεφάλαιο αυτό συρράφει δυο κείμενα που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Ephemera*, σε επιμέλεια των Nate Holdren & Sebastian Touza, που αποτελούν και τους μεταφραστής της *Colectivo Situaciones* στα αγγλικά. Το πρώτο κείμενο αποτελεί μια σύντομη εισαγωγή από τους δυο μεταφραστής, με σημειώσεις για τη μετάφραση, ενώ το δεύτερο κείμενο είναι το αυθεντικό κείμενο των *Colectivo Situaciones*. Παραπομπές: N.Holdren & S.Touza (2005). Introduction of *Colectivo Situaciones*. *Ephemera*, 5(4), 595-601. Διαθέσιμο στο: <http://www.ephemerajournal.org/sites/default/files/5-4holdren-touza.pdf>. *Colectivo Situaciones* (2005). Something more on research Militancy: Footnotes on Procedures and In(Decisions). *Ephemera*, 5(4), 602-614. Διαθέσιμο στο: <http://www.ephemerajournal.org/sites/default/files/5-4colectivo.pdf>. Για την ομάδα, μπορείτε να δείτε στα ισπανικά τη σελίδα της, στο: <http://colectivosituaciones.blogspot.gr/>
3. Για περαιτέρω συζήτηση αυτής της διάκρισης δείτε το Holloway, J. Να αλλάξουμε τον Κόσμο χωρίς να Πάρουμε την Εξουσία (Αθήνα: Εκδ. Σαββάλας, 2002). Οι μεταφράσεις έργων από Γάλλους και Ιταλούς φιλοσόφους που εμπνέονται από το Σπινόζα συναντούν συνήθως παρόμοιες δυσκολίες. Δείτε την εισαγωγή του μεταφραστή που γράφτηκε από τον Michael Hardt στο Negri, A. *The Savage Anomaly: The Power of Spinoza's Metaphysics and Politics* (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1991).
4. σ.τ.ε.μ.: εδώ οι συγγραφείς αναφέρονται στη σπινόζική έννοια του affect, της επίρειας, της συγκίνησης που έχει και σωματική διάσταση.
5. Ο Miguel Benasayag, πρώην μέλος του αργεντινικού γκεβαρικού στρατού PRT-ERP, είναι σήμερα ψυχίατρος,

φιλόσοφος και ακτιβιστής που διαμένει στο Παρίσι. Συμμετέχει στην συλλογικότητα Malgré Tout και είχε σημαντικό ρόλο στις πρώιμες μέρες της Colectivo Situaciones.

6. Δείτε το Benasayag, M. and D. Sztulwark. *Política y Situación: De la potencia al contrapoder* (Buenos Aires: Ediciones de Mano en Mano, 217-21, 2000). Ο Diego Sztulwark είναι ένα από τα μέλη της Colectivo Situaciones.
7. Hardt, M. and A. Negri. *Empire* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 52-59, 2000). [~, Αυτοκρατορία, Αθήνα: Εκδόσεις Scripta]
8. Για μια συζήτηση της έννοιας της συνήχησης δείτε το Holloway, J.. *Dignity's Revolt*. Στο J. Holloway and E. Peláez (eds.), *Zapatista! Reinventing Revolution in Mexico* (London: Pluto Press, 1998).
9. Collectif Malgré Tout (2005) Manifeste. Διαθέσιμο στο: <http://libertaire.free.fr/malgretout02.html>. Το 1999, οι El Mate (η Colectivo Situaciones δεν είχε εμφανιστεί ακόμα), η Malgré Tout, οι Mothers of Plaza de Mayo, μαζί με άλλες συλλογικότητες από τη Λατινική Αμερική και την Ευρώπη, συναντήθηκαν στο Buenos Aires για να σχηματίσουν το Δίκτυο Εναλλακτικής Αντίστασης (Network of Alternative Resistance). Η κοινή τους διακήρυξη συνοψίζει αρκετά από τα σημεία της φιλοσοφίας της Colectivo Situaciones. Μια μετάφραση στα αγγλικά μπορείτε να δείτε εδώ http://www.voiceoftheturtle.org/library/nar_manifesto.php.
10. Δείτε το: Ranciere, J. *The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons In Intellectual Emancipation* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1991). Στα ελληνικά: Ranciere, J., *Ο Αδαής Δάσκαλος: Πέντε Μαθήματα πνευματικής χειραφέτησης* (Αθήνα: εκδόσεις Νήσος, 2008).

8.

Κάτι ακόμα για την Αγωνιστικότητα της Έρευνας: Υποσημειώσεις για Διαδικασίες και (Μη)Αποφάσεις

Υποσημειώσεις για Διαδικασίες και (Μη)Αποφάσεις

Colectivo Situaciones

Από την αγγλική μετάφραση των Nate Holdren & Sebastian Touza¹

I

Αυτό το άρθρο λέει μια αληθινή ιστορία. Αυτή η ιστορία – όπως τόσες άλλες ιστορίες αυτές τις μέρες – ξεκινά με ένα μήνυμα, ένα e-mail. Έχει την υπογραφή μιας φίλης από τη Μαδρίτη. Είναι από την ομάδα Precarias a la Deriva². Το μήνυμα αυτό απευθυνόταν στην Colectivo Situaciones. Μας ζητούσε ένα άρθρο, ούτε πολύ μεγάλο ούτε πολύ μικρό, για την εμπειρία της συλλογικότητας στην Αργεντινή. Ειδικότερα στο Buenos Aires, αν και όχι μόνο εκεί. Πιο συγκεκριμένα – μας λέει – η ιδέα είναι να πούμε ‘κάτι ακόμα’ για τη μορφή της αγωνίστριας ερευνήτριας, το όνομα που δώσαμε, στη συλλογικότητα, στις δραστηριότητές μας. Κάτι ‘ακόμα’, όχι τόσο για την έννοια, αλλά για την πρακτική. “Για το πλαίσιο, για τις δυσκολίες, τις γνώσεις, τις διαδικασίες, τις έννοιες”, μας είπε η φίλη μας. “Επειδή – προσθέτει – το κομμάτι ‘Για τη Μέθοδο’³ αφήνει πολλές αμφιβολίες για συγκεκριμένες ερωτήσεις σχετικά με τα εργαστήρια”.

Η φίλη μας πρότεινε να επεξεργαστούμε περαιτέρω τέσσερα βασικά ερωτήματα: την ‘Απόφαση’, τις ‘έννοιες’, τις ‘διαδικασίες’ και τις ‘γνώσεις’ (την τεχνογνωσία). Για να αρχίσουμε την ανταλλαγή, μας είπε για το πως κάθε ένα από αυτά τα ερωτήματα μπορεί να αφηγηθεί μια διάσταση μιας εμπειρίας/πειράματος: αναφέρθηκε στην εμπειρία των Precarias a la Deriva.

Προσπαθήσαμε να καταλάβουμε. ‘Απόφαση’: αναφέρεται στην απόφαση(εις) που πήραμε για να παράγουμε και να αναπτύξουμε την αγωνιστικότητα της έρευνας. Μια ιστορία όχι τόσο της Colectivo Situaciones όσο του τρόπου με τον οποίο αναπτύξαμε την αγωνιστικότητα της έρευνας. ‘Έννοιες’: για να δείξουμε λίγο την σχέση μας με τις έννοιες που χρησιμοποιούμε. Όχι τόσο να τις εξηγήσουμε (κάτι που θα ήταν πολύ βαρετό), αλλά να κάνουμε μια μικρή εισαγωγή στην λειτουργία τους σε συγκεκριμένες καταστάσεις. ‘Διαδικασίες’, δηλαδή να μπορούμε στις υλικές διεργασίες που απαρτίζουν τη δραστηριότητα της αγωνιστικότητας της έρευνας ως τέτοιας. Τέλος, υπάρχουν οι ‘τεχνογνωσίες’, που αναφέρονται στις απέραντες τοπικές γνώσεις που κάνουν δυνατή την δημιουργία και ανάπτυξη των διαδικασιών.

Στα σίγουρα, αυτή η δραστηριότητα κατέληξε να είναι – τότε και τώρα – τιτάνια. Στην πραγματικότητα, μπορέσαμε να την αντιμετωπίσουμε, με πολύ μερικό τρόπο, μόνο επειδή η φίλη μας ήθελε να διατηρήσουμε μια λίγο πολύ τακτική επικοινωνία για αυτά τα ζητήματα⁴. Ως αποτέλεσμα αυτής της συζήτησης, τέθηκαν τα ζητήματα που σχετίζονται με δύο από τα τέσσερα προτεινόμενα ερωτήματα: την ‘απόφαση’ και τις ‘διαδικασίες’, σε πλευρές των οποίων θα δώσουμε εδώ, κεντρική σημασία.

Ακολουθεί λοιπόν, μια προσπάθεια να αναπτύξουμε το πλαίσιο και το χαρακτηρισμό ορισμένων όψεων της αγωνιστικότητας της έρευνας: όχι τόσο με το να κάνουμε μια ιστορικο-πολιτική περιγραφή των συνθηκών μας, ούτε μια αφήγηση των συγκεκριμένων εμπειριών που διεξάγαμε (και οι δύο πλευρές καταγράφονται μερικώς στις εκδόσεις μας⁵), αλλά μάλλον έχει να κάνει με τους τρόπους με τους οποίους τέτοιες συνθήκες (πλαίσια, εμπειρίες) παρήγαγαν μια διαδρομή.

II

Το πρώτο πρόβλημα που συναντήσαμε όταν ξεκινήσαμε την αλληλογραφία (που αναφέρεται σε ένα ουσιώδες ζήτημα της αγωνιστικότητας της έρευνας) ήταν εκείνο της επικοινωνίας. Και αυτό συνέβη με πολλές έννοιες.

Πρώτον, υπάρχει το ερώτημα του τι σημαίνει να επικοινωνείς. Από τη μια, φυσικά, υπάρχει η βασική, αξεπέραστη αδυναμία του μη-μεταφίσιμου χαρακτήρα της εμπειρίας. Μπορούμε να πούμε ‘αυτό’ και ‘εκείνο’. Μπορούμε ακόμη και να πούμε ‘τα πάντα’, αλλά πάντα κάτι ξεφεύγει. Και, επιπλέον, υπάρχουν διαφορετικές προοπτικές. Πώς να τις ενώσουμε όλες; Και ακόμη και όταν αυτό μπορεί να γίνει, υπάρχει μια ένταση εκείνου που συμβαίνει που μπορεί μόνο να γίνει αντιληπτή πλήρως με το να ‘είσαι εκεί’, φυσικά παρούσα, υποκειμενικά αναμεμειγμένη⁶.

Από την άλλη, πώς να επικοινωνήσουμε αυτό που κάνουμε αν όχι – ακριβώς – κάνοντας. Δηλαδή, πώς να μεταδώσουμε ένα στοχασμό (μια λέξη που συνδέεται με μια εμπειρία/πείραμα, με ορισμένες πρακτικές, με τη ζωντανή σκέψη) για το στοχασμό χωρίς να κάνουμε μια μετά-θεωρία για εμάς;

Επιπλέον, πώς να εξηγήσουμε κάθε μοναδική λειτουργία, σε όλη της την επισφάλεια, χωρίς να την τρέπουμε, με την ίδια έκθεση, σε μια τεχνική (η φίλη μας μοιράζεται αυτό τον ενδοιασμό: “Αρκεί να σκεφτούμε όλες τις Μεθόδους, με Μ κεφαλαίο, και τις καταστροφικές συνέπειές τους”);

Τελικά, όταν απορρίπτουμε την λέξη ‘επικοινωνία’ δεν το κάνουμε στο όνομα της αδυναμίας επικοινωνίας που θα επιβεβαίωνε την ‘οικονομική’ διάχυση της εμπειρίας, αλλά ως καταδίκη των συνοδευτικών προϋποθέσεων της ‘κοινωνίας της επικοινωνίας’. Αν η ιδεολογία της επικοινωνίας προϋποθέτει ότι “οτιδήποτε είναι επικοινωνήσιμο αξίζει να υπάρχει και ό,τι αξίζει να υπάρχει είναι επικοινωνήσιμο”, μόνο και μόνο επειδή οι τεχνολογίες παρέχουν τα μέσα για να το κάνουμε, αυτό που αποκόπτεται είναι, ακριβώς η κατάφαση της εμπειρίας (ως ύφανση και εμπειρικός αστερισμός) που προκαλεί να ειπωθεί η λέξη. Από εδώ και στο εξής, στην λέξη ‘επικοινωνία’ θα αντιπαραθέτουμε τη λέξη σύνθεση (ή τις διεργασίες αλληλεπίδρασης, τη συλλογική αξιοποίηση, τα συστήματα παραγωγικών συμβατοτήτων), καταλαβαίνοντας ως τέτοια το σχεδιασμό ενός πλάνου στο εσωτερικό του οποίου η λέξη λέει κάτι.

Τέλος, κάτι που ίσως είναι εύκολο να λέγεται αλλά δύσκολο να γίνει αποδεκτό: πώς να αφηγηθούμε το γεγονός ότι η αγωνιστικότητα της έρευνας δεν είναι το όνομα της εμπειρίας κάποιου που κάνει έρευνα αλλά το όνομα της παραγωγής μιας (ή πολλών) συνάντησης (-εων) χωρίς υποκείμενο(-α), ή, αν προτιμάτε, μιας (ή πολλών) συναντήσης (-εων) που παράγει(-ουν) υποκείμενο(-α); Πώς να παραδεχτούμε το γεγονός ότι η Colectivo Situaciones δεν είναι το υποκείμενο των δραστηριοτήτων της, και ότι οι συναντήσεις στις οποίες βρέθηκε να συμμετέχει – ευτυχώς – δεν ήταν ούτε προβλεπόμενες ούτε προγραμματισμένες ούτε υλοποιημένες κατά βούληση από εκείνους και εκείνες που γράφουν αυτό το κείμενο; (Θα επανέλθουμε σε αυτό το σημείο.)

Σε μια εποχή στην οποία η ‘επικοινωνία’ είναι το αξίωμα χωρίς αμφισβήτηση, στην οποία τα πάντα υπάρχουν για να επικοινωνούνται, και τα πάντα είναι δικαιολογήσιμα από την επικοινωνιακή τους χρησιμότητα, η αγωνιστικότητα της έρευνας αναφέρεται στον πειραματισμό: όχι στις σκέψεις, αλλά στην δύναμη να σκέφτεσαι· όχι στις περιστάσεις, αλλά στη πιθανότητα της εμπειρίας· όχι σε αυτή ή εκείνη την έννοια, αλλά στις εμπειρίες με τις οποίες τέτοιες έννοιες αποκτούν δύναμη (potencia)· όχι στις ταυτότητες αλλά σε ένα διαφορετικό γίνεσθαι· με μια λέξη: η ένταση δεν εστιάζεται τόσο σε αυτό που παράγεται (το οποίο είναι ‘επικοινωνήσιμο’) όσο στην ίδια τη διεργασία της παραγωγής (σε αυτό που χάνεται στην ‘επικοινωνία’). Πώς τότε να λέμε κάτι, για όλα αυτά και να μην επιδεικνύουμε απλά τα αποτελέσματα μιας τέτοια διεργασίας;

III

Ας στραφούμε τώρα σε αυτό που η φίλη μας από τη Μαδρίτη αποκαλεί ‘απόφαση’ – και εμείς αποκαλούμε πείραμα, μάλλον ως ‘αναποφάσιστο’. Πώς ανακύπτει η αγωνιστικότητα της έρευνας; Τι είναι αυτό που ονομάζουμε αγωνιστική έρευνα; Από τι αποτελείται; Το να απαντήσουμε αυτές τις ερωτήσεις θα ήταν πάνω κάτω σαν να πούμε την ιστορία της συλλογικότητας. Αλλά αυτή η ιστορία δεν υφίσταται. Στη θέση της μπορούμε – στην καλύτερη περίπτωση – να πιέσουμε λίγο τα πράγματα και να

αναδομήσουμε συντόμως μια διαδρομή. Αλλά πως να το κάνουμε; Πώς να πούμε κάτι ενδιαφέρον για τόσο απλά πράγματα;

Για πολυσύνθετους – και υποθέτουμε, πολύ συχνούς – λόγους, προς το τέλος της δεκαετίας του '90, σαν ομάδα συντρόφων ξεκινήσαμε να κοιτάζουμε αυτό που είχε υπάρξει – και ακόμα ήταν – η κοινή μας εμπειρία. Ανακαλύψαμε δύο ζητήματα με τα οποία έπρεπε να συμβιβαστούμε: από τη μια, η αγωνιστική δέσμευση ως άμεσο πολιτικό στοιχείο και η αποτελεσματικότητα της εμπειρίας μας ως εδώ· από την άλλη, η σχέση μας με το πανεπιστήμιο και τις διεργασίες παραγωγής γνώσης. Αυτή η διπλή προβληματική είναι ένα καλό σημείο αφετηρίας.

Η ομάδα τότε, εξελίχθηκε ενώ ξανασκεφτόταν αυτές τις δύο όψεις της ύπαρξής της: την πρώτη που προέκυψε από την εξέταση της ίδιας της αγωνιστικής πρακτικής της, και τη δεύτερη που αναρωτιόταν για τους τρόπους με τους οποίους η πολιτική πρακτική συσχετίζεται 'από μέσα' με την παραγωγή αποτελεσματικών γνώσεων.

Υπήρχαν δυο μορφές για να εξετάσουμε: από τη μια πλευρά, τα απομεινάρια του 'μελαγχολικού αγωνιστή', όπως τον αποκαλεί ο Miguel Benasayag⁷ (ένα πρόσωπο-κλειδί σε αυτή την περίοδο της επεξεργασίας και σε πολλές από τις έννοιες που τείνουμε να νομίζουμε ότι είναι δικές μας 'αποφάσεις') – που πάντα 'κατεβάζει την κομματική γραμμή' και κρατά για τον εαυτό του μια γνώση για αυτό που πρέπει να συμβεί στην κάθε κατάσταση, την οποία πάντα προσεγγίζει από έξω, με ένα εργαλειακό και μεταβατικό τρόπο (δηλ. οι καταστάσεις έχουν αξία ως στιγμές μιας γενικής στρατηγικής που τις περικλείει), επειδή η πίστη του είναι, πάνω απ' όλα, ιδεολογική και προϋπάρχει όλων των καταστάσεων.

Η άλλη μορφή για να διερωτηθούμε ήταν εκείνη της 'πανεπιστημιακής ερευνήτριας', της αποστασιοποιημένης, απaráλλαχτης, που συνδέεται με την έρευνά της ως ένα αντικείμενο ανάλυσης η αξία του οποίου σχετίζεται αυστηρά με την δυνατότητά του να επιβεβαιώσει προϋπάρχουσες θέσεις. Εδώ, για άλλη μια φορά, η πίστη στις θεσμικές διαδικασίες, ακαδημαϊκές ή πάρα-ακαδημαϊκές, ξεφεύγει από κάθε δέσμευση στην κατάσταση.

Το θέμα είναι, σε κάθε περίπτωση, να μετασχηματίσουμε τα ίδια τα θεμέλια της πρακτικής μας, τις προϋποθέσεις πάνω στις οποίες στέκεται η έρευνα. Μπορούμε να αναγνωρίσουμε εδώ, λοιπόν, μια πρώτη απόφαση: να δημιουργήσουμε μια πρακτική ικανή να αρθρώσει τη δέσμευση και τη σκέψη.

Στη συνέχεια, αυτή η (μη)απόφαση επέφερε μια ολόκληρη σειρά από λειτουργικές αποφάσεις: έπρεπε να αναδιοργανωθούμε ως μικρότερη ομάδα, βασιζόμενη σε μια έντονη διαθετική εγγύτητα ως θεμέλιο μιας μεγαλύτερης δέσμευσης (και υψηλότερης παραγωγικότητας), και επίσης να αναδιοργανώσουμε τελείως τον τρόπο εργασίας μας. Αυτή η διαδικασία, που κατέληξε στο σχηματισμό της συλλογικότητας, πήρε φρενήρη ρυθμό κατά τα χρόνια του 1999 και 2000.

Με πρακτικούς όρους, τι σημαίνει από τότε για εμάς η αγωνιστικότητα της έρευνας; Ότι η πολιτική εγκατέλειψε την εξουσία ως εικόνα όπου αναγνωρίζει τον εαυτό της και βρήκε στη σκέψη ένα πιο δυναμικό (potente) συνομιλητή. Και ότι ο τρόπος που σκεφτόμαστε σχετιζόταν – ακριβώς – με τις πρακτικές. Ότι η σκέψη και η πολιτική εξαρτιόταν από τη δυνατότητα για εμπειρία, ανάμειξη και συνάντηση. Και ότι το υποκείμενο της γνώσης ή της πολιτικής δράσης δεν θα μπορούσε να κατανοηθεί ως υπερβατικό (transcendent) σε σχέση με τις καταστάσεις, αλλά μας δείχνει την παρουσία του ως αποτέλεσμα αυτών των συναντήσεων. Αν υπήρχε μια αξονική απόφαση, με αυτή την έννοια, ήταν να σκεφτόμαστε 'μέσα και από' την κατάσταση· δηλαδή, χωρίς να αντιλαμβανόμαστε τις πρακτικές, τις θεωρίες ή τα υποκείμενα 'a priori'.

Η εμφάνιση της Colectivo Situaciones συνδεόταν άμεσα με όλες τις άλλες πρακτικές που προέκυψαν προς το τέλος της δεκαετίας του '90 στην Αργεντινή ως αιτίες και προϊόντα της κοινωνικής και πολιτικής κρίσης⁸ που ζυμωνόταν ως τότε⁹. Από τότε και στη συνέχεια, βρεθήκαμε να εμπλεκόμαστε στην υπερ-επιταχυνόμενη δυναμική της κρίσης (της οποίας η κορύφωση ήταν τα γεγονότα της 19ης και 20ης Δεκέμβρη 2001), και στους ζαλισμένους μετασχηματισμούς που συνέβησαν στη χώρα. Σε αυτό το μεταβλητό πλαίσιο αναπτύξαμε κάποιες υποθέσεις εργασίας, οι οποίες ήταν ίσως επισφαλείς αλλά κατάλληλες τουλάχιστον για να συμμετέχουμε σε αυτή τη διαδικασία – ακόμη ανοιχτή, με πολύ αμφίθυμες μορφές – με ενεργητικό τρόπο.

Σε αυτό το σημείο της ιστορίας ίσως είναι παραγωγικό να θέσουμε μερικές από τις ερωτήσεις που διαμορφώσαμε για εμάς με στόχο να εκθέσουμε τον προβληματισμό που οργάνωσε αυτή τη διαδρομή, για να αποφύγουμε μια ιστορία 'ευτυχισμένων αποφάσεων', που θα διέγραφε κάθε αληθινό σημάδι συγκεκριμένης εργασίας. Και έτσι, με ποιους αντιληπτικούς και εννοιολογικούς μηχανισμούς είναι δυνατό να συλλάβουμε την ανάδυση αυτών των καινούριων στοιχείων κοινωνικότητας, αν απαιτούν, ακριβώς, μια νέα προδιάθεση να νιώθουμε και να σκεφτόμαστε; Πώς να συνδεθούμε με την ευθραυστότητα αυτής της ανάδυσης, βοηθώντας την ανάπτυξή της αντί να συντελούμε στην

εξουδετέρωσή της, ακόμη και ενάντια στις προθέσεις μας; Με ποιο βαθμό άγνοιας χρειάζεται να σπλιστούμε για να κάνουμε την έρευνα να οργανώνει αληθινά τις πρακτικές μας και όχι μόνο μια τακτική προσωπίδα;

Σύμφωνα με τη φίλη μας, στην εμπειρία των Precarias a la Deriva, “η κινητήρια δύναμη της Αγωνιστικής Έρευνας για εμάς είναι μια επιθυμία για κοινό έδαφος όταν το κοινό έδαφος είναι θρυμματισμένο. Γι’ αυτό το λόγο έχει, για εμάς, μια επιτελεστική-συνδετική λειτουργία: κάτι σαν τη δραστηριότητα ενός επικοινωνιακού Wobbly¹⁰, μιας υφάντρας θυμικο-γλωσσικών εδαφικότητων”.

Αυτή η κινητήρια δύναμη που δίνει ορμή στις Precarias a la Deriva, εκείνη η αναζήτηση για το “κοινό έδαφος που έχει θρυμματιστεί”, συγκροτεί για εμάς μια ουσιώδη ερώτηση: πώς να παράγουμε τη συνοχή ανάμεσα στις εμπειρίες/πειράματα μιας αντί-εξουσίας που ούτε προκύπτει πια αυθόρμητα ενωμένη ούτε επιθυμεί μια εξωτερική, επιβεβλημένη, ένωση σαν το κράτος; Πώς να αρθρώσουμε τα σημεία δύναμης (potencia) και δημιουργίας χωρίς να αναπτύξουμε μια ιεραρχική ενότητα υπεύθυνη για τη ‘σκέψη’ εκ μέρους ‘όλων’, υπεύθυνη για την ‘καθοδήγηση’ ‘όλων’; Πώς να τραβήξουμε γραμμές συνήχησης εντός των υπάρχοντων δικτύων χωρίς ούτε να υποκαθιστούμε ούτε να υποβάλουμε;

Η αγωνιστικότητα της έρευνας σχηματίζεται, τουλάχιστον ανάμεσά μας, σαν μια σειρά λειτουργιών όταν αντιμετωπίζει συγκεκριμένα προβλήματα (ή της αγωνίας που η επιμονή μετατρέπει σε παραγωγικά ερωτήματα): πώς να εγκαθιδρύσουμε δεσμούς που να μπορούν να αλλάζουν τις υποκειμενικότητες μας και να βρουν κάποιο είδος κοινότητας στη μέση του σημερινού ριζικού διασκορπισμού; Πώς να προκαλέσουμε παρεμβάσεις που να δυναμώνουν την οριζοντιότητα και τις συνηχήσεις, αποφεύγοντας και την ιεραρχική κεντρικότητα και την καθαρή πολυδιάσπαση; Και, για να συνεχίσουμε σε αυτή τη γραμμή: πώς να συν-επεξεργαστούμε την σκέψη από κοινού με τις εμπειρίες/πειράματα που επεξεργάζονται σούπερ-έξυπνες πρακτικές; Πώς να παράγουμε αυθεντικές συνθέσεις, στοιχεία που αργότερα να κυκλοφορούν μέσα στο διάχυτο δίκτυο της αντί-εξουσίας, χωρίς να θεωρούνται εξωτερικά στην εμπειρία της σκέψης, αλλά, την ίδια στιγμή, χωρίς να συγχωνεύονται με την εμπειρία(ες) που δεν είναι άμεσα δική μας; Πώς να αποφύγουμε την ιδεολογικοποίηση, την εξιδανίκευση με την οποία καλωσορίζεται στις μέρες μας οτιδήποτε παράγει κέρδος; Τι είδους γράψιμο δικαιώνει εκείνο που παράγεται σε μια ενική κατάσταση; Τι πρέπει να γίνει με τη φιλία που προκύπτει από αυτές τις συναντήσεις; Πώς συνεχίζουμε έπειτα; Και, τέλος, τι να κάνουμε με τους εαυτούς μας, αν με κάθε μια από αυτές τις εμπειρίες/πειράματα της σύνθεσης ξεφεύγουμε όλο και περισσότερο από τις αρχικές μας υποκειμενικότητες, χωρίς να μπορούμε να επιστρέψουμε;

Ο κατάλογος αυτών των (μη)αποφάσεων δίνει μια ιδέα του συνόλου των προβλημάτων που συχνά προκύπτουν στις εμπειρίες/πειράματα που είναι μερικές φορές κάπως διαφορετικά. Οι φίλοι/ες από το Universidad Transhumante¹¹ λένε ότι όταν ξεκινούν ένα εργαστήριο γνωρίζουν “πώς να αρχίσουν, αλλά όχι πώς να τελειώσουν”. Αν υπάρχει μια παραγωγική (μη)απόφαση εδώ είναι – ακριβώς – να μη γνωρίζουμε εκ των προτέρων πώς θα περάσουμε όλα αυτά τα ζητήματα και να είμαστε έτοιμοι να τα αντιμετωπίζουμε ξανά και ξανά, στο σημείο που η έλλειψη αυτής της επιμονής δείχνει περισσότερο για τη κατάρρευση της συνεχιζόμενης εμπειρίας παρά για την ωρίμανσή της – ή το ‘ξεπέρασμα’ της.

Πραγματικά, η συνεκτικότητα της εμπειρίας που ακολουθεί τη συνάντηση στηρίζεται περισσότερο σε εκείνες τις διαδικασίες παρά στην επίκληση ενός κοινού ιδανικού. Στην εμπειρία μας της αγωνιστικότητας της έρευνας, η εργασία της διάλυσης της ιδεολογίας ως συστατικού αρμού της συγκρότησης (είτε είναι ‘αυτονομιστική’, ‘οριζόντια’, ‘καταστασιακή’, ή ‘πολλαπλή’) έχει αποδειχτεί ότι είναι καθοριστική. Στο πλαίσιο μας, η εξιδανίκευση είναι μια καταστροφική δύναμη. Μια αληθινή, αντιπαραθετική, πλούσια, και πάντα συγκρουσιακή εμπειρία τίθεται στο μονοδιάστατο βάθρο του λυτρωτικού ιδανικού. Οι λειτουργίες που επιτρέπουν στην εμπειρία/πείραμα να παράγει ύπαρξη εξιδανικεύονται. Αυτό, στη συνέχεια, μεταμορφώνεται, σε μια ‘καλή μορφή’, για να εφαρμοστεί σε οποιαδήποτε στιγμή ή χώρο, ως ένα καινούριο σύνολο a priori αρχών. Συνεπώς, απαιτείται να είναι δυνατό να επιβεβαιωθεί αυτό το ιδανικό για όλους και όλες. Η ευθραυστότητα της εμπειρίας/πειράματος δημιουργεί εντάσεις. Πώς να υπομείνουμε αυτό το βάρος; Αργότερα, φυσικά, έρχεται η εξαπάτηση και μαζί της, ακολουθεί η καταστροφή: “Νόμιζα αυτή τη φορά ότι ήταν αλήθεια, αλλά ήταν μόνο μια απάτη”. Τι να κάνουμε όταν αντιμετωπίζουμε αυτό το μηχανισμό μαζικών προσδέσεων και απορρίψεων, που ανυψώνει και εκθρονίζει ριζοσπαστικά πειράματα επαναλαμβάνοντας τους καταναλωτικούς μηχανισμούς της κοινωνίας του θεάματος; Τι πόρους έχουμε εύκαιρους για να φροντίσουμε αυτό το απροσδόκητο μέτωπο εξωτερικότητας στην οποία το ιδανικό μας ρίχνει; Ποιοι αποτελεσματικοί τρόποι εμπλοκής μας τοποθετούν εντός αυτών των διαδικασιών: στην πραγματικότητά τους και όχι πλέον στην εξιδανίκευσή τους;

Πραγματικά, στην εμπειρία μας υπάρχει ένα πολύ ισχυρό συστατικό σκέψης ενάντια στα ιδανικά ως

προς τη λειτουργία τους ως υποσχέσεις. Αυτό σημαίνει: πως να δουλέψουμε από τη δύναμη (potencia) αυτού που είναι και όχι αυτού που ‘θα έπρεπε να είναι’ (το ιδανικό); Πάνω απ’ όλα, όταν το ιδανικό είναι μια – λιγότερο ή περισσότερο αυθαίρετη – προσωπική προβολή στην οποία κανείς δεν είναι αναγκασμένος να προσαρμοστεί. Η αγωνιστικότητα της έρευνας δεν εξάγει τη δέσμευσή της από ένα μοντέλο του μέλλοντος, αλλά από μια αναζήτηση της δύναμης (potencia) στο παρόν. Γι’ αυτό και η πιο σοβαρή μάχη είναι ενάντια στα ‘εκ των προτέρων’, ενάντια στα προκαθορισμένα σχήματα. Πολεμώντας τα ‘εκ των προτέρων’, λοιπόν, δεν συνεπάγεται την εγκατάλειψη στο πεδίο της μάχης κάθε έννοιας της πραγματικότητας ως νεκρής. Τίποτα δεν χρειάζεται να πεθάνει. Συνεπάγεται, ωστόσο, μια μόνιμη ενδοσκοπική ανασκόπηση επί του τύπου των αντιλήψεων που χρησιμοποιούμε σε κάθε περίπτωση.

Νομίζουμε ότι η εργασία της αγωνιστικότητας της έρευνας συνδέεται με τη δόμηση μιας νέας αντίληψης, ενός νέου στυλ εργασίας προς την ρύθμιση και την ενδυνάμωση (potenciar) των στοιχείων μιας νέας κοινωνικότητας. Ίσως, η μορφή για να το περιγράψουμε καλύτερα θα ήταν ο πηλός: μια δυνατότητα να δέχεται τις επήρειες χωρίς να αντιπαραθέτει αντίσταση, ώστε να κατανοήσουμε το πραγματικό παιχνίδι των δυνάμεων (potencias). Το ερώτημα δεν είναι, τότε, να συγκροτήσουμε ένα κέντρο που σκέφτεται ριζοσπαστικές πρακτικές, αλλά να επεξεργαστούμε ένα στυλ που μας επιτρέπει να γίνουμε εμμενείς σε αυτή την πολλαπλότητα, χωρίς να είμαστε εσωτερικοί σε κάθε πολλαπλό: ένα πολλαπλό ανάμεσα σε πολλαπλά, ένα métier (κλάδος), ο οποίος, ενώ κάνει τα δικά του, είναι αναμειγμένος με τους άλλους.

Θα είναι σαφές λοιπόν, ότι η κύρια μη(απόφαση) της αγωνιστικότητας της έρευνας μοιράζεται από την πολλαπλότητα στην οποία λειτουργεί, και δεν ανήκει (εκτός της φαντασίας) στην ομάδα που ισχυρίζεται ότι κάνει έρευνα, σαν να υπήρχε πριν και εκτός αυτού του πολλαπλού.

IV

Όπως παρατηρήσαμε στην αρχή αυτού του άρθρου – και από την εμπειρία μας ως κολεκτίβα – δεν υπάρχουν ‘διαδικασίες’ εκτός της κατάστασης. Το να παράγεις μια αφήγηση για τις δραστηριότητες που εκτελεί η κολεκτίβα, μια προτυποποίηση των ‘γνώσεών’ της, θα ήταν τόσο απαράδεκτο όσο το να κάνεις ένα ‘εγχειρίδιο’ για την αγωνιστικότητα της έρευνας, και αυτό – μια απελπιστικά φτωχή κίνηση – δεν είναι στο μυαλό κανενός.

Όταν κοιτάμε και παρατηρούμε την εργασία που έγινε, τα πράγματα παρουσιάζονται επενδεδυμένα με μια συνέχεια και λειτουργικότητα που με κανένα τρόπο δεν είχαν τη στιγμή της παραγωγής τους. Αυτή η ανάμνηση, αυτή η ‘αντι-ωφελμιστική’ επιμονή, είναι ουσιώδης για την ανάπτυξη της αγωνιστικότητας της έρευνας, τουλάχιστον κατά την άποψή μας.

Όταν μιλάμε για ‘εργαστήρια’ και ‘δημοσιεύσεις’ ως πρακτικές της συλλογικότητας, αμέσως αναγκάζομαστε να θυμηθούμε ότι δεν υπάρχουν τέτοια ‘εργαστήρια’, αλλά ένα ετερογενές άθροισμα συναντήσεων χωρίς άλλα νήματα συνέχειας εκτός εκείνων που ξαφνικά ξεπηδούν από το χάος και χωρίς να γνωρίζουμε ακριβώς πως να τα αναπτύξουμε. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τις εκδόσεις: προκύπτουν ως περιστασιακές ανάγκες για να υπενθυμίσουν την παρουσία άλλων εμπειριών με τις οποίες επεκτεινόμαστε, αλλά δεν αντιπροσωπεύουν μια αναγκαία φάση ενός μεγαλύτερου συστήματος.

Έτσι, “γνωρίζουμε μόνο πως να ξεκινήσουμε”. Και αυτό πολύ σχετικά. Στην πραγματικότητα, όλες οι διαδικασίες (μηχανισμοί) που προετοιμάζουμε αποδεικνύεται ότι είναι αυθεντικά ακατάλληλοι όταν αντιμετωπίζουν την υφή μιας συγκεκριμένης κατάστασης. Επομένως, οι ίδιες οι συνθήκες της συνάντησης αναμένονται με κάποιο τρόπο από την κοινή θέληση να συν-ερευνήσουμε, δεν έχει σημασία για ποιο πράγμα (το θέμα μπορεί να αλλάξει), όσο σε αυτό το ‘ταξίδι’ όλοι και όλες βιώνουμε σαν πείραμα σημαντικές αλλαγές, δηλαδή, αναδύομαστε με νέες δυνατότητες να ενδυναμώσουμε (potenciar) τις πρακτικές.

Τότε, οτιδήποτε είναι αυτό που λειτουργεί θέτοντας τις συνθήκες, υπάρχει μια πρότερη λειτουργικότητα του εργαστηρίου: να παράγει μια ‘αποσύνδεση’ (σε κάθε συνάντηση, ξανά και ξανά) από την άμεση καθημερινή τοπικότητα και ταχύτητα. Η προδιάθεση να σκεφτούμε αναδύεται από το να επιτρέπουμε στην ίδια τη σκέψη να είναι αυτή που τοποθετεί στο χώρο και στο χρόνο σύμφωνα με τις δικές της απαιτήσεις.

Σύμφωνα με τη φίλη μας από τη Μαδρίτη, υπάρχει, σε αυτή την “αναζήτηση στα περίχωρα των εμπειριών της αυτο-οργάνωσης, στο πλησίασμα τους για να προτείνουμε από κοινού εργασία, ένα άμεσο πρόβλημα που προκύπτει: αυτό της εξωτερικότητας (της δικής τους) σε σχέση με την

πραγματικότητα στην οποία έρχονται κοντά, ακόμη περισσότερο όταν η κατάστασή τους και η βιογραφία τους είναι τόσο διαφορετική από εκείνη των ανθρώπων με τους οποίους έρχονται σε επαφή. Στην πραγματικότητα, η ρήξη με την διάκριση ανάμεσα στο ‘εμείς’ και το ‘αυτοί’ είναι μία από τα βασικές προκλήσεις των εργαστηρίων». Πάνω απ’ όλα, αν εκείνες οι συναντήσεις εμπυχώνονται από την “αναζήτηση για μια ριζοσπαστικότητα που δεν είναι ορισμένη από τα πάνω, που να στηρίζεται στην επιφάνεια του αληθινού· μια πρακτική αυτο-ερώτησης, αναζήτησης των προβλημάτων και ξεκινήματος των υποθέσεων (πάντα από τις πρακτικές) που θα συνθέτετε τον ‘σκληρό πυρήνα’ της αγωνιστικής έρευνας”.

Αλλά έτσι είναι; Η διαφορά οδηγεί αναπόφευκτα στην απόσταση; Για ποιες αποστάσεις και διαφορές μιλάμε; Και σχετικά με την εικόνα της προσέγγισης, σε ποια αντίληψη αναφέρεται;

Θα μπορούσαμε να ονομάσουμε ‘διαδικασίες’ ακριβώς εκείνες τις μορφές ‘πρακτικής εφαρμογής’ που προκύπτουν από τις ερωτήσεις για το πως να συμβιβαστούμε με την ύπαρξη διαφορών. Πώς να χτίσουμε ένα εμείς της σκέψης, όσο και μεταβατικό και να είναι; Πώς να καταστρώσουμε ένα κοινό πλάνο σαν συνθήκη, αν και λίγο πολύ εφήμερη, της κοινής παραγωγής; Αυτές οι ερωτήσεις είναι έγκυρες για τις κοινωνικές εμπειρίες/πειράματα που είναι προφανώς ‘κοντινές’ όσο και γι’ αυτές που είναι υποτίθεται ‘μακρινές’.

Η κίνηση μιας συνάντησης, λοιπόν, δεν αφορά τόσο το να έρθουμε κοντά όσο την επεξεργασία ενός κοινού πλάνου. Και αυτό αναφέρεται σε ένα πιο περίπλοκο σενάριο, στο οποίο η αμοιβαία μέτρηση των ‘αποστάσεων’ και των ‘εγγυτήτων’ (των ‘εντός’ και των ‘εκτός’) δεν θα πρέπει να θεωρείται μόνο σε σχέση με τις αρχικές θέσεις (αναχώρησης) αλλά επίσης – και πάνω απ’ όλα – σε σχέση με αν το πλάνο του καθενός (το οποίο περιλαμβάνει βήματα μπρος και πίσω, ενθουσιασμούς και απορρίψεις, περιόδους παραγωγής και τέλματα κατάθλιψης) έχει προσδιοριστεί ή όχι.

Χωρίς αμφιβολία, είναι ένα πλάνο δύσκολο να σχεδιαστεί: η αντί-εξουσία υπάρχει μόνο ως πτύχωση ή κόμπος ανάμεσα σε ετερογενείς εμπειρίες/πειράματα. Μια δυναμική είναι εδαφική, οι άλλες πιο απεδαφικοποιημένες. Επομένως, το έδαφος φτωχαίνει και οι πιο απεδαφικοποιημένες εμπειρίες/πειράματα δυνητικοποιούνται (virtualized) χωρίς αυτό το κοινό ιστό (χωρίς αυτή τη συνάντηση ανάμεσα στα δύο). Η απεδαφικοποιημένη χωρικότητα και οι εδαφικοί τρόποι είναι πολικότητες μέσα στην πτύχωση της αντί-εξουσίας και το δέσιμο τους μεταξύ τους είναι ένα από τα ουσιαστικά ζητήματα της νέας ριζοσπαστικότητας. Οι εμπειρίες/πειράματα που συνδέονται περισσότερο με το έδαφος – πιο ‘συγκεντρωμένες’ – και αυτές που είναι πιο ‘διάχυτες’ – πιο νομαδικές – μπορούν, στην δυναμική τους διαφορά, να αρθρώσουν, να συνδυάσουν, ή να αλληλεπιδράσουν ως στιγμές μιας κατάληψης της δημόσιας σφαίρας από την αντί-εξουσία.

Η(οι) διαφορά(-ες), λοιπόν, καλεί για μια περισσότερο εις βάθος διερεύνηση. Από τη μια, φυσικά, υπάρχουν και είναι προφανείς. Η μεταμοντέρνα αδυνατότητα της εμπειρίας τρέφεται από αυτό το ‘φεστιβάλ της διαφοράς’ (η οποία, αυστηρά μιλώντας, γίνεται ‘αδιαφορία’, διάχυση). Αλλά αυτό δεν λέει τίποτα για τις πιθανότητες άρθρωσης αυτών των πρακτικών.

Επιπλέον, θα μπορούσαμε να ρωτήσουμε εάν μια εμπειρία/πείραμα έχει αξία ως τέτοια – και, με αυτή την έννοια, έναν βαθύ πολιτικό χαρακτήρα – ακριβώς όταν καταφέρνει να αναστείλει εκείνη την αδιάφορη εκδραμάτιση των διαφορών. Όταν καταφέρνουμε να παράγουμε μια σύνδεση (ή ένα πλάνο) που να μπορεί να απομακρυνθεί από τη ‘λογική της καθαρής ετερογένειας’ (η οποία λέει ‘οι διαφορές χωρίζουν’ και “δεν υπάρχει δυνατή σύνδεση στην αδιάφοροποίητη διαφορά”). Μια εμπειρία/πείραμα – ή κατάσταση – θα ήταν, λοιπόν, αυτό που θεμελιώνεται στην άρθρωση των σημείων (όσο σχετικά και να είναι αυτά) μιας συγκεκριμένης ομοιογένειας. Το ερώτημα λοιπόν δεν είναι ούτε να σβήσουμε ούτε να μεταμφιέσουμε τις διαφορές, αλλά να τις καλέσουμε από το να θέτουν συγκεκριμένα κοινά προβλήματα.

Ας γυρίσουμε στη φίλη μας από τις Precarias a la Deriva:

“Απορώ αν αναρωτιέστε για την δική σας σύνθεση και βιογραφία, για τη θέση των ισοτίμων σας, και αν αυτή η αγωνιστική θέση με άλλους και άλλες προηγείται ή συνοδεύει μια αυτο-ανάλυση, πάνω απ’ όλα για να μην πέσει στην παγίδα μιας μετατόπισης που αποφεύγει την αμφισβήτηση της ζωής και των πρακτικών κάποιου ανθρώπου (και αυτό καταλήγει να εισάγει μια διάσπαση ανάμεσα στην αγωνιστικότητα και τη ζωή). Στις Precarias a la Deriva θεωρούμε πρωταρχικό πρόβλημα το ‘να αρχίσουμε από τον εαυτό μας’, όπως και πολλοί άλλοι, για να ‘βγούμε από τον εαυτό μας’ (και από το ατομικό εγώ μας και από τη ριζοσπαστική ομάδα που ανήκουμε ως άτομα) και να συναντήσουμε τους άλλους ανθρώπους που αντιστέκονται (εξ’ ου και αυτό

που είπα παραπάνω σχετικά με το να είμαστε ανάμεσα στην εξωτερικότητα και την εσωτερικότητα, σε ένα μετατοπισμένο εμείς)”.

Οι Precarias a la Deriva υποστηρίζουν το να “πολιτικοποιήσουν τη ζωή από μέσα”. Να μετατρέψουν τη ζωή την ίδια – από την άμεση εμπειρία – σε κάτι πολιτικό, δηλαδή, δεσμευμένο. Εμείς θα το θέταμε με άλλο τρόπο: να αναζωογονήσουμε την πολιτική βουτώντας την στην πιο άμεση πολλαπλή εμπειρία. Χρησιμοποιούμε αυτές τις φράσεις όχι δίχως μια κάποια δυσανεξία επειδή αναφέρονται μερικές φορές στην ιδέα ότι “υπάρχει κάτι που λείπει στη ζωή”, “η ζωή ακόμα χρειάζεται να οργανώνεται καλά”. Ίσως θα ήταν καλύτερο να μιλήσουμε για μια πολιτική που φτάνει στο ύψος την ίδια τη ζωή. Και ακόμη και σε αυτή την περίπτωση νομίζουμε ότι δεν είναι αρκετό, επειδή προτιμάμε χωρίς αμφιβολία μια ζωή που αποδιοργανώνει την πολιτική παρά μια ‘καλή πολιτική’ που καταφέρνει να την οργανώσει, να την μετατοπίσει, να της προτείνει εγκάρσια προβλήματα, να καθορίσει τις ‘προτεραιότητες και υποχρεώσεις της’.

Αλλά ας μπούμε βαθύτερα στις ερωτήσεις της φίλης μας: γιατί η Colectivo Situaciones αναζητά εξωτερικούς χώρους παρέμβασης; Ποια αλήθεια περιμένουμε να βρούμε σε διαφορετικούς ανθρώπους; Δεν είναι αυτό ένα είδος απόδρασης από την απαίτηση να πολιτικοποιήσουμε τις ‘ζωές μας’ στην καθημερινότητά τους; Επιπλέον, σε όλα αυτά δεν υπάρχει μια ανανέωση της παλιάς αγωνιστικότητας (η κλασική εξωτερικότητα) υπό νέες μορφές, στο βαθμό που – πέρα από ξαναζεσταμένες γλώσσες και μηχανισμούς – οι άνθρωποι συνεχίζουν να πηγαίνουν (‘να πλησιάζουν’) ‘απ’ έξω’ σε ‘άλλα μέρη’ από τα οποία περιμένουν μια λίγο πολύ μαγική λύση στη δική τους υποκειμενική και πολιτική συγκρότηση;

Αυτές οι ερωτήσεις θα ήταν ρητορικές μόνο αν τις διαμορφώναμε με σκοπό να τις απορρίψουμε. Φαίνεται όμως, ότι δεν ισχύει ότι αυτές οι ερωτήσεις μπορούν να καταρριφθούν με ένα νεύμα. Ζουν μέσα μας και μας μιλούν για ορισμένες τάσεις των οποίων ο έλεγχος ξεφεύγει τελείως από τις εμφανείς προθέσεις μας. Πρέπει να επιμείνουμε σε αυτές ξανά και ξανά, επειδή δεν υπάρχει συγκεκριμένο αντίδοτο και επιπλέον, υπάρχουν τάσεις που ευνοούνται ευρύτερα από τις κυρίαρχες κοινωνικές δυναμικές. Στην πραγματικότητα, η κύρια αξία της διαμόρφωσης τους είναι να αναγκαστούμε να δουλέψουμε σε βάθος στο πρόβλημα της εξωτερικότητας.

Παρ’ όλα αυτά, υπάρχει μια άλλη εικόνα που θα ήταν απαραίτητο να λάβουμε υπόψιν. Όχι μόνο την εικόνα των πεπερασμένων σημείων που ξεφεύγουν από την τραγική τους μοίρα της ριζικής εξωτερικότητας, και παράγουν simulacra ‘εσωτερικότητας’ (η ενότητα του ‘ξεχωριστού ως ξεχωριστού’ όπως λέει ο Guy Debord), αλλά επίσης την εικόνα των σημείων που χρειάζονται (και εργάζονται για) να βρουν συνηγήσεις των άλλων¹². Η διάκριση μπορεί να μοιάζει ρηχή, αν και περιγράφει αντιθετικά μονοπάτια: όταν είμαστε διάσκορπισμένοι (εξωτερικότητα) οι εναλλακτικές ταλαντεύονται ανάμεσα στον ‘αθεράπευτο κατακερματισμό’ ή την ‘αναγκαία κεντρικότητα’. όταν σχεδιαστεί το πλάνο (μια πολύ διαφορετική εναλλακτική από εκείνη του ‘εντός και εκτός’), η συνέχεια αναφέρεται σε μια εγκαρσιότητα¹³.

Φυσικά, έχουμε ακόμη μπροστά μας το να αντισταθούμε στη κατηγορία του ‘αυθορμητισμού’. Περίεργο πράγμα, καθώς αυτό που είναι αυθόρμητο δεν είναι σύνθεση αλλά – ακριβώς – διάχυση. Και η ερώτηση που θέτουμε στον εαυτό μας είναι τι να κάνουμε με αυτό. Είναι η κεντρικότητα η μόνη βιώσιμη εναλλακτική; Ή είναι η εμπειρία εκείνου που είναι κοινό αρκετά ισχυρή για να προϋπολογίσει νέους συντακτικούς τρόπους πράξης;

Αυτή είναι μια βασική ερώτηση για την αγωνιστικότητα της έρευνας, καθώς η επεξεργασία του πλάνου είναι, ακριβώς, ούτε αυθόρμητη ούτε χωρίς γυρισμό, αλλά μάλλον απαιτεί μια φίνα και υποστηριζόμενη πρακτική (την οποία θα αποκαλούσαμε ‘διαδικασίες’ και την οποία δεν θα μπορούσαμε να ορίσουμε αφαιρετικά) συνεργασίας με σκοπό να κάνει αυτή την κοινότητα (commonality) να αναδυθεί σε (και από) τη διαφορά (η εμμένεια είναι μια στρατηγική τομής στην εξωτερικότητα).

Επομένως, από αυτή την επίμονη κατασκευαστική δουλειά σε ένα πλαίσιο κατακερματισμού μπορούμε να επιστρέψουμε στο ερώτημα της καθημερινότητας. Η εμμονή μας με τη σύνθεση μπορεί να καταγραφεί ακριβώς σε αυτό το ενδιαφέρον για ‘εμάς’, αλλά κάτω από ένα νέο σύνολο υποθέσεων: το ξεπέρασμα της διάχυσης δε λύνεται από την αντιπροσώπευση. Η ερώτηση της εμμένειας, τότε, θα ήταν: πως να είμαστε/με/άλλους;

Όπως σε μια φαινομενολογία, θα μπορούσαμε να περιγράψουμε το μονοπάτι της αγωνιστικότητας της έρευνας ως την εκδήλωση αυτής της απόρριψης της εξωτερικότητας και του θεάματος, μαζί με – και ως διαδικασία για – την παραγωγή κλειδιών για σύνθεση, για την δόμηση τρόπων εμμένειας¹⁴.

Αν η συλλογική εμπειρία έχει καθόλου νόημα για εμάς, αυτό είναι – πάνω απ’ όλα – ο τρόπος με τον οποίο μας επιτρέπει να αντιμετωπίσουμε, να παράγουμε, και να κατοικήσουμε το πλαίσιο στο

οποίο ζούμε/παράγουμε ενεργά: ούτε ως ‘υποκείμενο που γνωρίζει και εξηγεί’, ούτε στην ατομική παθητικότητα της μετα-νεωτερικότητας. Μια δυνατότητα που μας εμφανίζεται στη μορφή του να αναγνωρίσουμε τον εαυτό μας ως πολλαπλό στοιχείο μέσα σε μια πολλαπλότητα και να συμβιβαστούμε με ένα συγκεκριμένο τρόπο ύπαρξης εκείνης της πολλαπλότητας στην πράξη.

Γι’ αυτό και τα ισχυρά υπαρξιακά συστατικά στοιχεία της αγωνιστικότητας της έρευνας¹⁵. Και ο παραλογισμός του να παριστάνουμε ότι γίνεται ‘καθήκον’ (ή, ακόμα χειρότερα, το ‘πρωταρχικό καθήκον’) του κινήματος¹⁶.

Τα ερωτήματα που έχει η αγωνιστικότητα της έρευνας είναι παρόμοια με αυτό που αναρωτιούνται εκατοντάδες ομάδες¹⁷: Ποια νέα στοιχεία κοινωνικότητας προκύπτουν; Ποια θα επιμείνουν (επιμένουν πράγματι;) Και ποια θα αποσυντεθούν; Ποια είδη σχέσεων (φράχτες και γέφυρες) χαράσσονται από τις στιγμές του κράτους και της αγοράς; Πώς προκύπτουν οι νέες αντιστάσεις; Ποια προβλήματα τίθενται στα διαφορετικά επίπεδα;

Τώρα που βρισκόμαστε σε αυτό το σημείο, είναι ίσως, εφικτό να αντιληφθούμε τη διαφορά ανάμεσα στο να σκεφτόμαστε την κατάσταση στην καθολικότητα της ή απλά να την υποθέτουμε τοπικά. Όταν μιλάμε για μια κατάσταση μιλάμε για τον τρόπο στον οποίο το καθολικό εμφανίζεται στο τοπικό, όχι για το τοπικό ως ‘μέρος’ του παγκόσμιου. Γι’ αυτό η γύρα της κατάστασης είναι πιο ενδιαφέρουσα (με στροφές) από την ίδια την τοπικότητα. Αν το τοπικό ορίζεται από ένα σταθερό περιβάλλον και ένα περιορισμένο και προδιαγεγραμμένο σύνολο πόρων, μειώνοντας τις συμμαχίες του σε γειτονικά σημεία, το καταστασιακό παράγεται ενεργά, με τον καθορισμό των διαστάσεων του και τον πολλαπλασιασμό των πόρων του. Αντίθετα με το τοπικό, το καταστασιακό επεκτείνει τις δυνατότητες για σύνθεση-επίγεια¹⁸.

V

Ενώ η ‘εξωτερικότητα’ ονοματίζει τη χωρική αδυνατότητα σύνδεσης, η διάχυση παράγεται στο πλάνο της προσωρινότητας, με την επιτάχυνση, αποτρέποντας μας να βρούμε ένα σημείο για να σταματήσουμε, να επεξεργαστούμε. Σε κάθε περίπτωση, οι ερωτήσεις φαίνεται να είναι: από τι αποτελείται η πολιτική σε αυτό το πλαίσιο (μια ‘νυχτόβια πολιτική’, όπως λέει η Mar Trafal¹⁹); Είναι τα στοιχεία των πρακτικών μας αρκετά ισχυρά (potentes) για να μπορούν να συγκροτήσουν την εμπειρία μιας νέας πολιτικής; Ποιοι είναι οι τρόποι της ‘μέτρησης’ μιας τέτοιας αποτελεσματικότητας;

Σε κάθε περίπτωση, αν αυτές οι ερωτήσεις προκύπτουν (όπως είπε ο Marx) είναι επειδή υπάρχουν πρακτικά στοιχεία που τις δικαιολογούν. Αλλά αυτά τα στοιχεία ούτε εξηγούν ούτε αναπτύσσουν αυτές τις ερωτήσεις.

Μια νέα μορφή πολιτικής: πως θα ήταν; Και, πιο συγκεκριμένα, ποιο είδος απαιτήσεων παρουσιάζει για την αγωνιστικότητα της έρευνας η πιθανότητα μιας νέας κατανόησης της πολιτικής; Τι μπορεί να συνεισφέρει η εμπειρία της αγωνιστικότητας της έρευνας σε αυτή την κατανόηση;

Από τη σκοπιά μας, αυτές οι ερωτήσεις αναφέρονται στις μορφές αποτελεσματικότητας της δράσης: ποια είδη παρέμβασης κατασκευάζει; Πού στηρίζεται η δύναμη (potencia) της δράσης;

Η αγωνιστικότητα της έρευνας πειραματίζεται, όπως έχουμε πει, με την ανάπτυξη νέων αναλογιών χώρου-χρόνου. Πειραματίζεται με την απόδοση προθετικότητας (agenciamento) ετερογενών στοιχείων σε σημεία ομοιογένειας που και μετατρέπει τη διασπαστική εμπειρία (μια έρημο) σε ύλη επί της οποίας είναι δυνατό να σκεφτούμε και να παράγουμε έννοιες σύνθεσης (πέρα από το λόγο της επικοινωνίας).

Σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, όπως λέμε στον εαυτό μας συνήθως, η ευφυΐα δεν προκύπτει ούτε από την πολυμάθεια ούτε από την καθαρή σπιντάδα του μυαλού, αλλά μάλλον από τη δυνατότητα για συμμετοχή. Με τον ίδιο τρόπο που η αχρήστευση μπορεί να εξηγηθεί από πολύ συγκεκριμένες μορφές απόσπασης²⁰.

Εξ’ ου και η δυνατότητα καθιέρωσης ενός συμπαγούς δεσμού ανάμεσα στο πλέγμα της επίγεια (affective-fabric) που λειτουργεί σε μια κατάσταση και στη λειτουργική του παραγωγικότητα²¹.

Επομένως, αυτό που καθορίζει την αποτελεσματικότητα της πράξης δεν είναι τόσο ο αριθμός, η ποσότητα, ή η μαζική φύση (η δυνατότητα αθροίσματος), όσο η ικανότητα σύνθεσης των νέων σχέσεων (δυνατότητα συνοχής).

Όπως είναι προφανές, αυτό που προτείνουμε συνδέεται με μια πολύ συγκεκριμένη κατάσταση: τη σύγχρονη κρίση της Αργεντινής. Εδώ μια έρημος που την φυσούσαν βίαιοι νεοφιλελεύθεροι αγέρηδες τίναξε τα δεσμά που είχαν παραχθεί και ενέτεινε την πορεία του διασκορπισμού στην οποία

αναφερόμαστε. Οι κοινωνικές πρακτικές που δεσμεύονταν στην ανάπτυξη μιας αντί-εξουσίας πειραματίστηκαν με αυτή την ένταση ανάμεσα στο σχηματισμό νέων δεσμών και στην μαζική απαίτηση για πολιτική ανασχέσεως. Αυτή η ένταση, στην πραγματικότητα, εκδηλώθηκε ως αντίθεση ανάμεσα στην ποσοτική παρουσία (διασπασμένων στοιχείων που ανέμεναν να επανενωθούν) και την ανάγκη για ένα σύστημα νέων σχέσεων ικανό να διατηρήσει αυτή την διεργασία συνάθροισης, όχι πλέον ως απλή επανένωση των διασπασμένων αλλά ως μια νέα μορφή ενεργού σχηματισμού.

Στην πραγματικότητα, ένα από τα χαρακτηριστικά της Αργεντινής κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών ήταν ακριβώς ο τρόπος με τον οποίο η μετεωρική άνοδος που έζησαν πολυάριθμες κοινωνικές ομάδες ακολουθήθηκε αμέσως από μια γρήγορη αποσάρθρωση. Τότε, δεν μιλάμε για κάποιο είδος παράλογης ακύρωσης των μαζικών δράσεων ή των οργανισμών²², αλλά μάλλον για μια διερώτηση που τέθηκε από τα κριτήρια που κάνουν τα πειράματα να έχουν επίδραση.

Είναι πολύ πιθανό ότι δεν υπάρχει μόνο ένα έγκυρο κριτήριο σε αυτό το θέμα. Κάθε εμπειρία/πείραμα αγώνα και δημιουργίας χρειάζεται να παράγει τους πόρους της και τις διαδικασίες της. Εμείς μόνο επιδιώκουμε να θέσουμε την ακόλουθη ερώτηση: τι προσθέτει το 'άθροισμα' στην σύνθεση, με το δεδομένο ότι η δεύτερη – αντίθετα με το πρώτο – οργανώνει τους ανθρώπους και τους πόρους που προσδίδονται με βάση ορισμένες συστατικές σχέσεις (αν το θεωρήσουμε αυτό έγκυρο σε κάθε αριθμητική ή γεωγραφική κλίμακα);

Hasta Siempre, Colectivo Situaciones, 29 Φλεβάρη 2004.

Βιβλιογραφία της Colectivo Situaciones:

Colectivo Situaciones (2001). *Contrapoder: Una Introducción*. Buenos Aires: De Mano en Mano,.

Colectivo Situaciones (2002). 19 y 20: *Apuntes Para el Nuevo Protagonismo Social*. Buenos Aires: De Mano en Mano.

Colectivo Situaciones (2002). *Genocida en el Barrio*. Mesa de Escrache Popular. Buenos Aires: De Mano en Mano.

Colectivo Situaciones and Universidad Trashumante (2004). *Universidad Trashumante: Territorios, Redes, Lenguajes*. Buenos Aires: Tinta Limón.

MTD of Solano and Colectivo Situaciones (2002). *La Hipótesis 891: Más Allá de los Piquetes*. Buenos Aires: De Mano en Mano.

Στα αγγλικά:

Colectivo Situaciones (2011). 19 & 20. Notes for a new social protagonism. An 18th Brumaire for the 21st century: militant research on the December 19th and 20th, 2001 uprisings in Argentina. London: Minor Compositions/Autonomedia. Διαθέσιμο στο: <http://www.minorcompositions.info/wp-content/uploads/2011/12/1920-web.pdf>

Colectivo Situaciones (2004). *Causes and Happenstance: Dilemmas of Argentina's New Social Protagonism*. Στο <http://www.commoner.org.uk/08situaciones.pdf>.

Colectivo Situaciones and Marina Sitrin (2004). 'The Shock of the New: An Interview with Colectivo Situaciones'. Στο: <http://www.anarchist-studies.org/article/articleview/36/1/6>.

Colectivo Situaciones (forthcoming) 'Argentina, December 19th and 20th, 2001: A New Type of Insurrection,' *Perspectives on Anarchist Theory*.

Colectivo Situaciones 'On the Researcher-Militant', in M. Coté, G. DePeuter and R. Day (eds.) *Utopian Pedagogy*. Toronto: University of Toronto Press.

Σημειώσεις

1. Το άρθρο αυτό εμφανίστηκε αρχικά σε μια συλλογή κειμένων στα ισπανικά αφιερωμένη στην αγωνιστική έρευνα, με την επιμέλεια της Marta Malo από τις Precarias a la Deriva. Η συλλογή άρθρων *Nociones Comunes* είναι διαθέσιμη στο http://www.nodo50.org/ts/editorial/librospdf/nociones_comunes.pdf.
2. Το άρθρο αυτό εμφανίστηκε αρχικά σε μια συλλογή κειμένων στα ισπανικά αφιερωμένη στην αγωνιστική έρευνα, με την επιμέλεια της Marta Malo από τις Precarias a la Deriva. Η συλλογή άρθρων *Nociones*

Comunes είναι διαθέσιμη στο http://www.nodo50.org/ts/editorial/librospdf/nociones_comunes.pdf.

3. Το κείμενο αυτό είναι ο πρόλογος του βιβλίου της Colectivo Situaciones & του Κινήματος των Ανέργων Εργατών (MTD) του Solano. Hipótesis 891. Más allá de los piquetes (Buenos Aires: De mano en mano, 2002).
4. Η ανταλλαγή έγινε στο τρίτο τρίμηνο του 2003 και όπως αναφέραμε, αποτελεί τη βάση αυτού του κειμένου. Στην εμπειρία μας, η παραγωγική φιλία καταλήγει να είναι η καλύτερη πηγή έμπνευσης, με το μόνους ότι μας δίνει τη μεγαλύτερη ικανοποίηση.
5. Πολλές από τις οποίες μπορούν να βρεθούν στην ιστοσελίδα μας: <http://colectivosituaciones.blogspot.gr/> (στα αργεντίνικα) [σ.τ.ε.μ.: και στη βιβλιογραφία στο τέλος του κεφαλαίου]
6. Απέναντι σε αυτές τις σκέψεις, η φίλη μας θέτει ερωτήσεις: “Πώς συμβαίνει να μην πιστεύετε στην επικοινωνία και την έκδοση κειμένων;” Για να διαχωρίσουμε τη θέση μας από την αλλοτριωτική εικόνα της επικοινωνίας, στην απλοϊκή εκδοχή της ως ένα μήνυμα από τη μια συνείδηση στην άλλη, υποθέτουμε ότι το γράψιμο, που ενυπάρχει σε μια πρακτική, σε μια ζωντανή σκέψη, είναι ιδιαίτερα ‘συγκινητικό’ για όσους γράφουν. Βιώνουμε την έκδοση περισσότερο ως μια αναζήτηση (για την παραγωγή-υποδοχή) συνηχίσεων παρά ως μετάδοση μηνυμάτων. Ο τελικός στόχος της έκδοσης είναι, στην περίπτωση μας, να επεκτείνουμε τον πειραματισμό, να δημιουργήσουμε συνδέσμους με εκείνους που πειραματίζονται σε άλλα μέρη. Αυτός ο δεσμός είναι ασύμβατος με την απλή “επιθυμία να επικοινωνήσουμε”.
7. Η έννοια του αγωνιστή ερευνητή προέκυψε για εμάς από τη συνάντηση με το Miguel. Δείτε το Benasayag, M and D. Sztulwark, Política y Situación: De la Potencia al Contrapoder (Buenos Aires: De mano en mano, 2000). Στη συνέχεια εκδόθηκε στα γαλλικά και τα ιταλικά ως: Benasayag, M. and D. Sztulwark. Du contre-pouvoir (Paris: La Découverte, 2002); and Benasayag, M and D. Sztulwark. Contropotere (Milan: Eleuthera, 2002).
8. Ωστόσο, δεν είναι παραγωγικό να ανάγουμε την παρουσίαση εκείνων των εμπειριών/πειραμάτων στην σχέση τους - της αιτίας ή του αποτελέσματος - με την επακόλουθη κοινωνική και πολιτική κρίση στην Αργεντινή. Στην πραγματικότητα, όλα εκείνα τα πειράματα παρήγαγαν μια εκτεταμένη επεξεργασία της οποίας το βασικό σημείο προέλευσης ήταν η αποτυχία της επανάστασης στη δεκαετία του 1970. Σε σχέση με αυτή την ισορροπία - όπου το ζήτημα ήταν να διατηρηθεί μια δέσμευση αλλά να ξανά-συζητηθούν εκτενώς οι συνθήκες και οι διαδικασίες - ένα ευρύ φάσμα από συντρόφους και συντρόφισσες αναπαρήγαγε ιδέες και τρόπους να πλησιάσουμε τον αγώνα. Η συμμετοχή μας, εκείνη τη στιγμή, στη Ελεύθερη Έδρα Che Guevara, εγγραφόταν μέσα σε εκείνο το φάσμα.
9. Οι πρώτες μας δραστηριότητες είχαν να κάνουν με την άρθρωση των συναντήσεών μας με την εμπειρία/πείραμα των escraches από τους H.I.J.O.S., με τους MLN-Turamaros, με το Κίνημα Ακτημόνων του Santiago del Estero (MOCASE) και με το Κίνημα των Ανέργων Εργατών (MTD) του Solano. [Σ.τ.Μ.: Η λέξη ‘escrache’ είναι αργεντίνικη αργκό που σημαίνει ‘το να αποκαλύπτεις κάτι εξοργιστικό’. Τα escraches είναι διαδηλώσεις μπροστά από τα σπίτια όπου ζουν άνθρωποι που συμμετείχαν σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη δικτατορία. H.I.J.O.S. είναι το ακρωνύμιο για το ‘Παιδιά για την Ταυτότητα και τη Δικαιοσύνη, ενάντια στη Λήθη και τη Σιωπή’. Επίσης, ‘hijos’ είναι η ισπανική λέξη για τα ‘παιδιά’. Αυτή η οργάνωση δημιουργήθηκε το 1995 από παιδιά των εξαφανισθέντων κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (1976-1983)]
10. Σ.τ.Μ.: Wobbly/ies: συνδικαλιστές της Βορειο-Αμερικανικής Αναρχοσυνδικαλιστικής Ένωσης Industrial Workers of the World (IWW).
11. Το Universidad Transhumante είναι μια πλανόδια συλλογικότητα με βάση την πόλη του San Luis, στην Αργεντινή, της οποίας το πεδίο δράσεων περιλαμβάνει τη λαϊκή εκπαίδευση, την ανάκτηση της λαϊκής μνήμης και την παραγωγή από τα κάτω δικτύων. Μετά τη δημοσίευση αυτού του άρθρου, η Colectivo Situaciones δημοσίευσε ένα βιβλίο βασισμένο σε διαλόγους με εκείνους που συμμετείχαν σε αυτή την εμπειρία/πείραμα: Colectivo Situaciones. Universidad Trashumante: Territorios, Redes, Lenguajes (Buenos Aires: Tinta Limón, 2004).
12. Φυσικά, το εκτός και το εντός δεν αναφέρονται σε μια προκαθορισμένη χωρικότητα, αλλά σε διαφορετικούς

εμμενείς ή υπερβατικούς τρόπους σύλληψης του δεσμού: όταν εγκαθιδρύουμε δεσμούς με άλλους που αναζητούν να δημιουργήσουν νέους κόσμους, κοιτάζουμε εκτός; Ή, για να το θέσουμε αλλιώς, τι να κάνουμε αν εκείνοι οι 'άλλοι κόσμοι' ήδη υπάρχουν στην διεργασία της δημιουργίας, σε πράξεις αντίστασης; Θα θυσιάζαμε την κοινή μας ύπαρξη με άλλους στο όνομα μιας καθαρά φυσικής εγγύτητας που καθορίζεται από αυστηρά χωρικά κριτήρια;

13. Κάτι που βοηθά στην κατανόηση του μη-θεσμικού ορίζοντα της αγωνιστικότητας της έρευνας.
14. Με αυτή την έννοια, και οι γνώσεις που παράγονται και οι σύγχρονες ερωτήσεις για τη δόμηση των δικτύων αποκτούν μια πολύ συγκεκριμένη αξία: Δεν είναι έγκυρο να ψάξουμε για εγκάρσιες μορφές σύνθεσης που αρθρώνουν τις κοινωνικές πρακτικές διαφορετικών ομάδων στη βάση αυτού που μπορούν να έχουν (και να υπερασπίσουν) από κοινού; Φαίνεται σαφές ότι εκείνα τα πειράματα στα δίκτυα μπορεί να είναι πολύ χρήσιμα για να γνωριστούμε μεταξύ μας (και να γνωρίσουμε τον εαυτό μας) και για να συσχετιστούμε μεταξύ μας (και με τον εαυτό μας), αλλά, τι συμβαίνει όταν φτάνουμε το όριο των εντάσεων που μπορεί να γεννήσει ένα δίκτυο; Δεν είναι αναγκαίο, τότε, να αποκεντρώσουμε τα δίκτυα, να παράγουμε νέους κόμβους; Να συλλάβουμε ετερογενή πλάνα, και να ανοιχτούμε προς εκτάσεις του δικτύου που δεν έχουν γίνει προφανείς;
15. Η αγάπη ή η φιλία (falling in love or friendship) είναι η ονομασία που δίνουμε στο συναίσθημα που συνοδεύει και περικλείει την σύνθεση. Και, ακριβώς, βιώνουμε την αγωνιστικότητα της έρευνας ως την αντίληψη που κάτι αναπτύσσεται μεταξύ μας και σε άλλους, τουλάχιστον για μια στιγμή· πάνω απ' όλα, όταν, αντί να χανόμαστε στην ανωνυμία, αυτή η στιγμή φλογίζει άλλες στιγμές, και η μνήμη που είναι το αποτέλεσμα εκείνης της ακολουθίας γίνεται ένας 'παραγωγικός πόρος' της κατάστασης. Αυτό είναι το πιο επίμονο συναίσθημα που έχουμε για το συγκεκριμένο νόημα του να γινόμαστε 'κάτι άλλο'.
16. Πάνω απ' όλα αν λάβουμε υπόψη το εύρος στο οποίο η αγωνιστικότητα της έρευνας δεν αναζητά να 'οργανώσει άλλους'. Όχι επειδή αποκηρύσσει την οργάνωση - δεν υπάρχει αγωνιστικότητα της έρευνας χωρίς υψηλά επίπεδα οργάνωσης - αλλά επειδή το πρόβλημα τίθεται με όρους μιας αυτό-οργάνωσης που συνεργάζεται με την αυτό-οργάνωση των δικτύων.
17. Κοινά προβλήματα απέναντι στα οποία δεν υπάρχει διάκριση υποκειμένου - αντικειμένου. Η ερευνήτρια είναι το πρόσωπο που συμμετέχει στην προβληματοποίηση. Και τα αντικείμενα της έρευνας είναι προβλήματα, τρόποι να τα θέτουμε, και αυτο-έρευνα για τις προδιαθέσεις να μπορούμε να θέσουμε αυτά τα προβλήματα.
18. Η ανταλλαγή με τις Precarias a la Deriva έχει για εμάς μια βασική άμεση αξία. Επιπλέον, οι ανταλλαγές που διατηρούνται στη βάση αυτού του άρθρου έχουν αφήσει ίχνη για ένα συγκεκριμένο είδος εργασίας που είναι απαραίτητο να εμβαθύνουμε, και με αυτή την έννοια, δεν είναι πολύ μακριά από αυτό που ονομάζουμε 'εργαστήρια'. Τα 'εργαστήρια' λοιπόν, είναι ακριβώς έτσι. Δεν συγκροτούνται τα ίδια - ούτε το επιδιώκουν - στην Γενική Ύλη (General Staff) της κατάστασης: συγκροτούνται ως σημείο συνάντησης με τη δυνατότητα σκέψης, και στις καλύτερες των περιπτώσεων, επεξεργασίας πρακτικών υποθέσεων με τη δύναμη μιας παρέμβασης.
19. Δείτε: Por una política nocturna. Barcelona: Editorial Debate, 2002. Στο <http://www.sindominio.net/ofic2004/publicaciones/pn/indice.html>
20. Σε αυτό το σημείο δείτε τα πολύ ενδιαφέροντα μαθήματα του Joseph Jicotot, όπως μας τα προσφέρει ο Rancière σε ένα βιβλίο που είναι ουσιώδες για εμάς: Rancière, J. The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons in Intellectual Emancipation (Stanford, Stanford University Press, 1991).
21. Με αυτή την έννοια μπορούμε να πλήρως να αναμορφώσουμε - από την πιο άμεση μας εμπειρία - τις θεωρίες που μιλούν για μια 'αξία της επήρειας' (affect value).
22. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι εξεγερτικές δράσεις του Αργεντινικού Δεκέμβρη του 2001 άνοιξαν ένα νέο και εύφορο έδαφος δράσεων και διαλόγων όλων των ειδών, και ακόμα και σχετικά, η ίδια ακολουθία ενδυναμώθηκε (potenciada) από τις ταραχές που έλαβαν χώρα στη Βολιβία το 2003.

9.

Για την Αγωνίστρια-Ερευνήτρια

Για την Αγωνίστρια-Ερευνήτρια

Colectivo Situaciones

I

Επιτέλους¹ μάθαμε ότι η εξουσία – το κράτος, αν κατανοηθεί ως προνομιακός τόπος της αλλαγής – δεν είναι το πεδίο, αριστίνδην, του πολιτικού. Όπως το έθεσε ο Spinoza πολύ παλιά, μια τέτοια εξουσία είναι ο χώρος της θλίψης και της απόλυτης ανικανότητας. Επομένως στρεφόμαστε στην αντί-εξουσία. Για εμάς, η χειραφετητική σκέψη δεν αναζητά να κατακτήσει το κρατικό μηχανισμό για να επιφέρει την αλλαγή· αντίθετα, αναζητά να ξεφύγει από εκείνα τα σημεία, να αποκηρύξει την καθιέρωση οποιουδήποτε κέντρου ή κεντρικότητας.

Οι αγώνες για αξιοπρέπεια και δικαιοσύνη συνεχίζονται· ο κόσμος, στην ολότητά του, αμφισβητείται και επανεφευρίσκεται ξανά. Αυτή η ενεργοποίηση του αγώνα – μια αληθινή αντεπίθεση – που ενθαρρύνει την παραγωγή και διάχυση των υποθέσεων της αντί-εξουσίας.

Ο λαϊκός αγώνας έχει επανεμφανιστεί πρόσφατα στην Αργεντινή. Οι πικέτες² και η εξέγερση του Δεκέμβρη του 2001³ επιτάχυναν τον ρυθμό της ριζοσπαστικοποίησης⁴. Η δέσμευση και τα ερωτήματα για τις συγκεκριμένες μορφές παρέμβασης είναι και πάλι ουσιώδη στοιχεία. Αυτή η αντεπίθεση εργάζεται με πολλαπλούς τρόπους και αντιμετωπίζει όχι μόνο ορατούς εχθρούς, αλλά επίσης εκείνους τους ακτιβιστές και τους διανοούμενους που σκοπεύουν να συλλάβουν τις κοινωνικές πρακτικές της αντί-εξουσίας σε προκαθορισμένα σχήματα.

Σύμφωνα με το James Scott, το σημείο αφετηρίας της ριζοσπαστικότητας είναι η φυσική, πρακτική, κοινωνική αντίσταση⁵. Κάθε σχέση εξουσίας ή υποταγής παράγει συναντήσεις ανάμεσα στον εξουσιαστή και τους εξουσιαζόμενους. Σε εκείνους τους χώρους συνάντησης, οι εξουσιαζόμενοι εκδηλώνουν ένα δημόσιο λόγο που περιλαμβάνει το να λένε αυτό που ο ισχυρός θα ήθελε να ακούει, ενισχύοντας την εμφάνιση της δικής τους υποταγής, ενώ – σιωπηρά – σε ένα χώρο αόρατο στην εξουσία, υπάρχει η παραγωγή ενός κόσμου παράνομων γνώσεων (saberres) που ανήκει στην εμπειρία της μικρο-αντίστασης και ανυποταξίας.

Αυτό συμβαίνει σε μια μόνιμη βάση εκτός από εποχές εξέγερσης, όταν ο κόσμος των καταπιεσμένων έρχεται στο φως, εκπλήσσοντας και τους φίλους και τους ξένους.

Επομένως, το σύμπαν των εξουσιαζόμενων υπάρχει ως τομή: ως ενεργητική υπακοή και εθελούσια υποταγή, αλλά επίσης ως μια σιωπηρή γλώσσα που επιτρέπει την κυκλοφορία αστείων, τελετουργικών και γνώσεων που σχηματίζουν τους κώδικες της αντίστασης.

Αυτή η προτεραιότητα των αντιστάσεων είναι που γειώνει τη μορφή της ‘αγωνίστριας-ερευνήτριας’, της οποίας η αναζήτηση είναι να διεξάγει θεωρητική και πρακτική εργασία προσανατολισμένη να συν-παράγει τις γνώσεις και τους τρόπους μιας εναλλακτικής κοινωνικότητας, αρχίζοντας με τη δύναμη (potencia)⁶ εκείνων των κατώτερων (subaltern) γνώσεων⁷.

Η αγωνιστική έρευνα δεν εργάζεται ούτε από το δικό της σύνολο γνώσεων για τον κόσμο ούτε από το πως πρέπει να είναι τα πράγματα. Αντιθέτως, η μόνη συνθήκη για τους αγωνιστές – ερευνητές είναι δύσκολη: να παραμείνουν πιστοί στην ‘άγνοιά’ τους. Με αυτή την έννοια, είναι μια αυθεντική αντι-παιδαγωγική – όπως αυτή που ήθελε ο Joseph Jacotot⁸.

Επομένως, η αγωνίστρια-ερευνήτρια διακρίνεται τόσο από την ακαδημαϊκή ερευνήτρια και την πολιτική αγωνίστρια, χωρίς να αναφέρουμε την ανθρωπίστρια της ΜΚΟ (μη κυβερνητικό οργανισμό), την εναλλακτική ακτιβίστρια, όσο και το άτομο με απλά καλές προθέσεις.

Μακριά από θεσμικές διαδικασίες όσο και από ιδεολογικές βεβαιότητες, το ερώτημα είναι μάλλον

να οργανώσει τη ζωή σύμφωνα με μια σειρά υποθέσεων (πρακτικών και θεωρητικών) όσον αφορά τους δρόμους για την (αυτο-)χειραφέτηση. Η εργασία σε αυτόνομες συλλογικότητες που δεν υπακούν τους κανόνες που επιβάλλονται από την ακαδημία συνεπάγεται την καθιέρωση μιας θετικής σχέσης με τις κατώτερες (subaltern), διασπασμένες και κρυμμένες γνώσεις, και την παραγωγή ενός σώματος πρακτικών γνώσεων της αντί-εξουσίας. Αυτό είναι ακριβώς το αντίθετο της χρήσης των κοινωνικών πρακτικών ως πλαίσιο επιβεβαίωσης των εργαστηριακών υποθέσεων. Η αγωνιστικότητα της έρευνας είναι λοιπόν, επίσης η τέχνη της καθιέρωσης συνθέσεων που προικίζουν με δύναμη (potencia) τις αναζητήσεις και τα στοιχεία μιας εναλλακτικής κοινωνικότητας.

Η ακαδημαϊκή έρευνα υπόκειται σε ένα ολόκληρο σύνολο αλλοτριωτικών μηχανισμών που διαχωρίζουν τις ερευνήτριες από το ίδιο το νόημα της δραστηριότητάς τους: πρέπει να προσαρμόσουν την εργασία τους σε καθορισμένους κανόνες, θέματα και συμπεράσματα. Η χρηματοδότηση, η εποπτεία, οι γλωσσικές απαιτήσεις, η γραφειοκρατική κόκκινη ταινία, τα άδεια συνέδρια και το πρωτόκολλο, συνιστούν τις συνθήκες στις οποίες ζετυλίζεται η πρακτική της επίσημης έρευνας.

Η αγωνιστική έρευνα απομακρύνεται από εκείνα τα κυκλώματα της ακαδημαϊκής παραγωγής – φυσικά, χωρίς να τους αντιτίθεται ούτε να τα αγνοεί. Χωρίς να αποκηρύσσει ή να αρνείται την πανεπιστημιακή έρευνα, είναι μια ερώτηση ενθάρρυνσης μιας άλλης σχέσης με τις λαϊκές γνώσεις. Ενώ οι γνώσεις που παράγονται από την ακαδημία συνήθως αποτελούν ένα μπλοκ που συνδέεται με την αγορά και τον επιστημονικό λόγο (απαξιώνοντας τις όποιες άλλες μορφές), αυτό που χαρακτηρίζει την αγωνιστική έρευνα είναι η αναζήτηση για τα σημεία στα οποία εκείνες οι γνώσεις μπορούν να συντεθούν με λαϊκές γνώσεις. Η αγωνιστική έρευνα προσπαθεί να εργαστεί υπό εναλλακτικές συνθήκες, οι οποίες δημιουργούνται από την ίδια τη συλλογικότητα και τους δεσμούς με την αντί-εξουσία στην οποία εγγράφεται, αναζητώντας την αποτελεσματικότητά της στην παραγωγή γνώσεων που θα είναι χρήσιμες για τους αγώνες.

Η αγωνιστική έρευνα λοιπόν μετατρέπει τη θέση της : προσπαθεί να παράγει μια δυνατότητα για τους αγώνες να διαβάσουν τον εαυτό τους, και συνεπώς, να ξανά-συλλάβουν και να διαδώσουν τις προόδους και παραγωγές άλλων κοινωνικών πρακτικών.

Αντίθετα με τον πολιτικό αγωνιστή, για τον οποίο η πολιτική πάντα λαμβάνει χώρα στη δική της χωριστή σφαίρα, η αγωνίστρια-ερευνήτρια είναι ένας χαρακτήρας που δημιουργείται από ερωτήσεις, δεν είναι κορεσμένη από ιδεολογικά νοήματα και μοντέλα του κόσμου.

Ούτε είναι η αγωνιστική έρευνα μια πρακτική ‘ιδεολογικά δεσμευμένων διανοούμενων’ ή μιας ομάδας ‘συμβούλων’ των κοινωνικών κινημάτων. Ο στόχος δεν είναι να πολιτικοποιήσουν ή να διανοητικοποιήσουν τις κοινωνικές πρακτικές. Δεν είναι το ζήτημα να τα καταφέρουν να κάνουν ένα άλμα για να περάσουν από την κοινωνική στη ‘σοβαρή πολιτική’.

Το μονοπάτι της πολλαπλότητας είναι το αντίθετο αυτών των εικόνων του άλματος και της σοβαρότητας: δεν αφορά τη διδασκαλία ούτε τη διάδοση βασικών κειμένων, αλλά της εξέτασης πρακτικών για τα αναδυόμενα ίχνη μιας νέας κοινωνικότητας. Αν αυτό διαχωριστεί από τις πρακτικές, η γλώσσα της αγωνιστικής έρευνας ανάγεται στη διάδοση μιας αργκό, μιας μόδας, ή μιας ψευδο-ακαδημαϊκής ιδεολογίας που στερείται μιας άγκυρας στην κατάσταση⁹.

Από την προσέγγιση της υλικότητάς της, η αγωνιστική έρευνα αναπτύσσεται με τις μορφές των εργαστηρίων και του συλλογικού διαβάσματος, της παραγωγής των συνθηκών για τη σκέψη και τη διάχυση παραγωγικών κειμένων, στη γενιά των κυκλωμάτων που βασίζονται σε συγκεκριμένες εμπειρίες αγώνα και στον πυρήνα των αγωνιστών-ερευνητών. Από το 2000, κρατήσαμε ένα συγκεκριμένο μονοπάτι μέσα στο μάγμα των κοινωνικών πρακτικών, συναντήσεων, και ανακαλύψεων που έχουν ονομαστεί το ‘εργαστήρι της Αργεντινής’, γνωστό πάνω απ’ όλα για την εξέγερση νέου τύπου που συνέβη στις 19 και 20 Δεκεμβρίου του 2001. Για να διαδώσουμε τις επεξεργασίες που προέκυψαν από αυτό το μονοπάτι δημιουργήσαμε το δικό μας εκδοτικό οίκο, με το όνομα De Mano en Mano¹⁰, και εκδώσαμε μια σειρά φακέλων, σημειώσεων, και βιβλίων που εξέθρεψαν την έρευνα με τις συνέπειές τους. Το επόμενο μέρος ασχολείται με μια σειρά υποθέσεων για την έννοια της αγωνίστριας-ερευνήτριας, που προέκυψαν σε διαφορετικά σημεία αυτού του μονοπατιού, και το οποίο διατηρεί ένα παροδικό χαρακτήρα, καθώς είναι ακόμη υπό επεξεργασία.

II

Η αγωνιστική έρευνα δεν έχει αντικείμενο. Έχουμε γνώση της παράδοξης φύσης αυτής της δήλωσης

– αν κάποιος άνθρωπος κάνει έρευνα, κάνει έρευνα πάνω σε κάτι· αν δεν υπάρχει τίποτα να κάνει έρευνα πάνω του, πως μπορούμε να μιλάμε για έρευνα; – και συγχρόνως, έχουμε πειστεί ότι είναι ακριβώς αυτή η φύση της που δίνει στην αγωνιστική έρευνα τη δύναμή της. Το να διερευνούμε χωρίς να αντικειμενοποιούμε¹¹, συνεπάγεται το να εγκαταλείψουμε την συμβατική εικόνα του ερευνητή. Και αυτό είναι που προσπαθεί και ελπίζει η αγωνίστρια-ερευνήτρια.

Πράγματι, η έρευνα μπορεί να είναι ένας δρόμος για την αντικειμενοποίηση (και πάλι, δεν πρωτοτυπούμε με το να επιβεβαιώνουμε αυτή την παλιά γνώση· ωστόσο, αυτό το αποτέλεσμα είναι ένας από τους πιο σοβαρούς περιορισμούς της συνηθισμένης υποκειμενικότητας του ερευνητή). Όπως μας υπενθυμίζει ο Nietzsche, ο θεωρητικός άνθρωπος – πιο περίπλοκο πράγμα από ‘τον άνθρωπο που διαβάζει’ – είναι αυτός που αντιλαμβάνεται την δράση από μια τελείως εξωτερική προοπτική (δηλαδή, που η υποκειμενικότητά του θεσμίζεται με ένα τρόπο που είναι τελείως ανεξάρτητος σε σχέση με την δράση). Με αυτό τον τρόπο, ο θεωρητικός εργάζεται αποδίδοντας μια πρόθεση στο υποκείμενο της δράσης. Ας είμαστε ξεκάθαροι: κάθε απόδοση αυτού του είδους προϋποθέτει, σε σχέση με τον πρωταγωνιστή της παρατηρούμενης δράσης, ένα συγγραφέα και μια πρόθεση· αποδίδει αξίες και στόχους, και στο τέλος, παράγει ‘γνώσεις’ επί της δράσης (και επί του δράστη).

Με αυτό τον τρόπο, η κριτική δραστηριότητα παραμένει τυφλή σχετικά με τουλάχιστον δύο ουσιαστικές στιγμές: από τη μια, [είναι τυφλή] όσον αφορά το – εξωτερικό – υποκείμενο που εξασκεί την κριτική. Η ερευνήτρια δεν χρειάζεται να ερευνησει τον εαυτό της. Μπορεί να δομήσει συνεκτικές γνώσεις επί της κατάστασης στο βαθμό που – και ακριβώς, χάρη στο γεγονός – ότι παραμένει απ’ έξω, στην σοφή απόσταση που, υποθετικά, εξασφαλίζει μια κάποια αντικειμενικότητα. Και ναι, αυτή η αντικειμενικότητα είναι πρωτότυπη και αποτελεσματική με τον ίδιο τρόπο που δεν είναι παρά η άλλη όψη της βίαιης αντικειμενοποίησης της κατάστασης επί της οποίας εργάζεται.

Αλλά υπάρχει ακόμη μια δεύτερη πλευρά στην οποία η κριτική δραστηριότητα παραμένει τυφλή: η ερευνήτρια – στην πράξη της απόδοσης – δεν κάνει τίποτα άλλο από το να προσαρμόζει τους πόρους που είναι διαθέσιμοι στην κατάσταση της διερεύνησής της στις ερωτήσεις που παρουσιάζονται από το αντικείμενο της έρευνας. Η ερευνήτρια, με αυτό τον τρόπο, συγκροτείται ως μια μηχανή που αποδίδει – στο αντικείμενό της – νοήματα, αξίες, ενδιαφέροντα, συγγένειες, αίτια, επιδράσεις, εκλογικεύσεις, προθέσεις και ασυνείδητα πρότυπα.

Και οι δύο αυτές τυφλώσεις, ή ίσως η μια τύφλωση σχετικά με δύο ζητήματα (όσον αφορά το υποκείμενο που αποδίδει και όσον αφορά τους πόρους της απόδοσης) συγκλίνουν στην διαμόρφωση μιας μοναδικής λειτουργίας: μιας μηχανής που κρίνει το καλό και το κακό σε συμφωνία με ένα σύνολο διαθέσιμων αξιών.

Αυτή η τροπικότητα της παραγωγής γνώσης μας θέτει απέναντι σε ένα προφανές δίλημμα. Η παραδοσιακή ακαδημαϊκή έρευνα – με το αντικείμενό της, τη μέθοδο απόδοσής της και τα συμπεράσματά της – αποκτά, φυσικά, χρήσιμες γνώσεις – κυρίως περιγραφικές – σχετικά με τα αντικείμενα που ερευνά. Αλλά αυτή η περιγραφική λειτουργία σε καμία περίπτωση δεν ακολουθεί τη διαμόρφωση του αντικειμένου, επειδή η ίδια η μορφή του αντικειμένου του ίδιου είναι ήδη το αποτέλεσμα της αντικειμενοποίησης. Αυτό συμβαίνει στο βαθμό που η ακαδημαϊκή έρευνα είναι πολύ περισσότερο αποτελεσματική όταν χρησιμοποιεί καλύτερα αυτές τις αντικειμενοποιητικές δυνάμεις. Με αυτό τον τρόπο η επιστήμη και ειδικά εκείνη η επιστήμη που αποκαλείται ‘κοινωνική’, λειτουργεί πολύ περισσότερο ως διαχωρισμός και πραγματοποίηση των καταστάσεων στις οποίες συμμετέχει παρά ως εσωτερικό στοιχείο στην δημιουργία των δυνατών εμπειριών (και πρακτικών και θεωρητικών).

Ο ερευνητής προσφέρει τον εαυτό του ως υποκείμενο της σύνθεσης της εμπειρίας. Είναι αυτός που εξηγεί την ορθολογικότητα αυτού που συμβαίνει. Και διατηρείται έτσι: ένα αναγκαίο τυφλό σημείο μιας τέτοιας σύνθεσης. Ο ίδιος, ως το υποκείμενο που αποδίδει το νόημα συνεχίζει να εξαιρείται από κάθε αυτό-εξέταση. Αυτός και οι πόροι του – οι αξίες του, οι έννοιές του, το βλέμμα του – συντίθενται στην μηχανή που κατηγοριοποιεί, αποδίδει τη συνέχεια, εγγράφει, κρίνει, απορρίπτει και αποβάλλει. Στο τέλος, είναι ο διανοούμενος που ‘δικαιώνει’ σχετικά με ζητήματα αλήθειας, όσον αφορά τη διαχείριση – ή την προσαρμογή – αυτού που υπάρχει κάτω από τον υπαρκτό ορίζοντα της ορθολογικότητας του παρόντος.

III

Αναφέραμε τη δέσμευση και την αγωνιστικότητα. Μήπως προτείνουμε την ανωτερότητα του πολιτικού αγωνιστή σε σχέση με τον ακαδημαϊκό ερευνητή;

Δεν το πιστεύουμε. Ο πολιτικός αγώνας είναι επίσης μια πρακτική με ένα αντικείμενο. Ως τέτοια, έχει παραμείνει προσδεμένη σε ένα εργαλειακό τρόπο: ένα τρόπο που συνδέεται με άλλες εμπειρίες μιας υποκειμενικότητας που πάντα έχει ήδη συγκροτηθεί, με πρότερες γνώσεις – τις γνώσεις της στρατηγικής – εξοπλισμένες με παγκόσμια ισχύουσες, πούρες ιδεολογικά δηλώσεις. Ο τρόπος της να συνδέεται με άλλους είναι ωφελμιστικός: δεν υπάρχει ποτέ σχέση εγγύτητας (affinity), πάντα υπάρχει “συμφωνία”· ποτέ συνάντηση, πάντα “τακτική”. Ο πολιτικός αγώνας – ειδικά η εκδοχή του που συνδέεται με τα “κόμματα” – με δυσκολία μπορεί να συγκροτηθεί σε μια εμπειρία αυθεντικότητας. Από την αρχή παραμένει κολλημένος στη μεταβατικότητα (transitivity). Αυτό που τον ενδιαφέρει σε μια εμπειρία είναι πάντα ‘κάτι άλλο’ από την ίδια την εμπειρία. Από αυτή την προοπτική, η πολιτική αγωνιστικότητα – και δεν εξαιρούμε τους αγωνιστές της Αριστεράς – είναι τόσο εξωτερική, και επικριτική και αντικειμενοποιητική όσο και η πανεπιστημιακή έρευνα.

Ας προσθέσουμε το γεγονός ότι ο ανθρωπιστής αγωνιστής – ας πούμε οι τύποι που εργάζονται στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) – δεν ξεφεύγουν από αυτούς τους χειραγωγικούς μηχανισμούς. Η ανθρωπιστική ιδεολογία – παγκοσμιοποιημένη πια – συγκροτείται από μια εξιδανικευμένη εικόνα ενός κόσμου που ήδη έχει διαμορφωθεί, χωρίς να μπορεί να αλλάξει, επί του οποίου αυτό που μένει είναι μόνο η δυνατότητα να αφιερώσουμε τις προσπάθειές μας σε εκείνα τα μέρη – λιγότερο ή περισσότερο εξαιρετικά – όπου η μιζέρια και ο παραλογισμός βασιλεύουν ακόμη.

Όχι μόνο οι μηχανισμοί που αποδεσμεύονται από την ανθρωπιστική αλληλεγγύη περικλείουν κάθε πιθανή δημιουργία, αλλά επίσης φυσικοποιούν – με τα συμπονετικά αποθέματα της αγαθοεργίας και την γλώσσα τους για τον αποκλεισμό – τη θυματοποιητική αντικειμενοποίηση που αφαιρεί απ’ όλους και όλες τις υποκειμενοποιητικές και παραγωγικές τους δυνατότητες.

Όταν αναφερόμαστε στη δέσμευση και τον “αγωνιστικό” χαρακτήρα της έρευνας, το κάνουμε μια ακριβή έννοια, που συνδέεται με τέσσερις συνθήκες: α) τον χαρακτήρα του κινήτρου που διατρέχει την έρευνα· β) τον πρακτικό χαρακτήρα της έρευνας (η επεξεργασία υποθέσεων πρακτικά τοποθετημένων)· γ) την αξία αυτού που διερευνάται: το αποτέλεσμα της έρευνας είναι μόνο για να συγκρίνεται στην ολότητά του σε καταστάσεις που μοιράζονται τόσο τις προβληματικές που διερευνώνται όσο και ο αστερισμός των συνθηκών και ενδιαφερόντων· και δ) την διαδικασία τέλεσής της: η ανάπτυξή της είναι η ίδια ήδη ένα αποτέλεσμα, και τα αποτελέσματά της οδηγούν σε μια άμεση εντατικοποίηση των διαδικασιών που χρησιμοποιούνται.

IV

Κάθε εξιδανίκευση δυναμώνει αυτό το μηχανισμό αντικειμενοποίησης. Αυτό είναι ένα αυθεντικό πρόβλημα για την αγωνιστικότητα της έρευνας.

Η εξιδανίκευση πάντα απορρέει από ένα μηχανισμό απόδοσης (ακόμα και όταν δεν συμβαίνει υπό το πλαίσιο επιστημονικών ή πολιτικών προφάσεων). Η εξιδανίκευση – όπως κάθε ιδεολογικοποίηση – αποβάλλει από την κατασκευασμένη εικόνα οτιδήποτε θα μπορούσε να προκαλέσει την αποτυχία της ως ιδανικό συνέχειας και ολοκλήρωσης.

Αυτό που συμβαίνει, ωστόσο, είναι ότι κάθε ιδανικό, αντίθετα με όσα πιστεύουν οι ιδεαλιστές, είναι πιο πολύ στην πλευρά του θανάτου από την πλευρά της ζωής. Το ιδανικό ακρωτηριάζει την πραγματικότητα από τη ζωή. Το συγκεκριμένο – η ίδια η ζωή – είναι μερικό και αναπόδραστα ακατανόητο, ασαφές και αντιφατικό. Η ζωή – στο βαθμό που επιμένει στις δυνατότητες και τις δυναμικές της – δεν χρειάζεται να προσαρμοστεί σε μια εικόνα που της δίνει νόημα ή τη δικαιολογεί. Συμβαίνει το ανάποδο, είναι η ίδια μια δημιουργική πηγή – όχι ένα αντικείμενο ή ο φύλακας – των αξιών της δικαιοσύνης. Στην πραγματικότητα, κάθε ιδέα ενός αγνού ή συνολικού υποκειμένου δεν είναι τίποτα άλλο από τη συντήρηση αυτού του ιδανικού.

Αυτός ο μηχανισμός εξιδανίκευσης σαφώς ενεργεί στην μορφή των αποκλεισμένων όπως συνηθίζεται να ορίζονται οι άνεργοι στην Αργεντινή· όπως σημειώσαμε:

“Ο αποκλεισμός είναι το μέρος που οι βιοπολιτικές κοινωνίες μας παράγουν για να μπορούν να εντάσσουν ανθρώπους, ομάδες, και κοινωνικές τάξεις σε κατώτερη θέση”¹².

Επομένως, η εξιδανίκευση υποκρύπτει μια λειτουργία που είναι αναντίρρητα συντηρητική: πίσω από την αγνότητα και το αίτημα δικαιοσύνης που φαίνονται να είναι η προέλευσή της, κρύβεται – ακόμη μια φορά – η ρίζα των κυρίαρχων αξιών. Επομένως και η ενάρετη εικόνα των ιδεαλιστών: θέλουν να είναι δίκαιοι, με άλλα λόγια, επιθυμούν να υλοποιήσουν, να κάνουν αποτελεσματικές τις αξίες που θεωρούν καλές. Ο ιδεαλιστής δεν κάνει τίποτα άλλο από το να προβάλλει αυτές τις αξίες στο εξιδανικευμένο άτομο (σε αυτό το σημείο αυτό που ήταν πολλαπλό και πολύπλοκο γίνεται αντικείμενο, ενός ιδανικού) χωρίς να αναρωτιέται για τις δικές του αξίες· δηλαδή, χωρίς να έχει μια υποκειμενική εμπειρία που να τον μεταμορφώνει. Αυτός ο μηχανισμός αποκαλύπτεται ως το πιο σοβαρό εμπόδιο για την αγωνίστρια-ερευνήτρια. Ξεκινώντας από υπόγειες και σχεδόν ανεπαίσθητες μορφές, η εξιδανίκευση σιγά-σιγά παράγει μια σχεδόν αγεφύρωτη απόσταση. Αυτό συμβαίνει στο βαθμό που η αγωνίστρια-ερευνήτρια δεν καταφέρνει να δει παρά μόνο αυτά που η ίδια έχει προβάλλει σε κάτι που είναι ήδη πλήρες.

Αυτός είναι ο λόγος που αυτή η δραστηριότητα δεν μπορεί να υπάρξει εκτός και αν λάβει χώρα μια πολύ σοβαρή δουλειά επί της ίδιας της ερευνητικής συλλογικότητας· με άλλα λόγια, δεν μπορεί να υπάρξει αν δε γίνει σοβαρή έρευνα στην ίδια τη συλλογικότητα, αν δεν αλλάξει η ίδια, αν δεν ανασχηματιστεί μέσα από τις εμπειρίες στις οποίες συμμετέχει, αν δεν αναθεωρήσει τα ιδανικά και τις αξίες που έχει στην καρδιά της, αν δεν ασκεί κριτική συνεχώς στις ιδέες και τα διαβάσματα της, και τελικά, αν δεν αναπτύσσει πρακτικές σε όλες τις πιθανές κατευθύνσεις¹³.

Αυτή η ηθική διάσταση υποδεικνύει ακριβώς την πολυπλοκότητα της αγωνιστικότητας της έρευνας: την υποκειμενική εργασία της αποδόμησης κάθε τάσης προς την αντικειμενοποίηση. Με άλλα λόγια: το να κάνεις έρευνα χωρίς αντικείμενο.

Όπως στη γενεαλογία, όλη η δουλειά γίνεται στο επίπεδο της ‘κριτικής των αξιών’. Αφορά την διεύδυση και την καταστροφή ‘των αγαλμάτων’ τους, όπως βεβαιώνει ο Nietzsche. Αλλά αυτή η δουλειά που προσανατολίζεται από – και προς – τη δημιουργία αξιών δεν γίνεται με τον απλό ‘στοχασμό’. Απαιτεί μια ριζική κριτική των σύγχρονων αξιών. Και γι’ αυτό υπονοεί μια προσπάθεια αποδόμησης των κυρίαρχων μορφών της αντίληψης (ερμηνεία, απόδοση αξίας). Επομένως δεν υπάρχει δημιουργία αξιών χωρίς την παραγωγή μιας υποκειμενικότητας που να μπορεί να υποβληθεί σε ριζική κριτική.

V

Μια ερώτηση γίνεται προφανής: είναι δυνατή μια τέτοια έρευνα χωρίς την ίδια στιγμή να τίθεται σε κίνηση μια διεργασία αγάπης (falling in love); Πως μπορεί ο δεσμός ανάμεσα στις δυο εμπειρίες να είναι δυνατός χωρίς ένα ισχυρό αίσθημα αγάπης ή φιλίας;

Πράγματι, η εμπειρία της αγωνιστικότητας της έρευνας μοιάζει με την εμπειρία ενός ερωτευμένου ανθρώπου, με τη συνθήκη ότι με την αγάπη κατανοούμε αυτό που μια συγκεκριμένη μακρά φιλοσοφική παράδοση – η υλιστική – καταλαβαίνει: δηλαδή, όχι κάτι που συμβαίνει σε κάποιον σε σχέση με τον/την άλλη, αλλά μια διεργασία η οποία ως τέτοια χρειάζεται δύο ή περισσότερους/ες¹⁴. Μια τέτοια σχέση αγάπης συμμετέχει χωρίς τη μεσολάβηση μιας διανοητικής απόφασης: μάλλον, η ύπαρξη των δυο ή περισσότερων διαπερνάται από αυτή την κοινή εμπειρία. Δεν είναι μια ψευδαίσθηση, αλλά μια αυθεντική εμπειρία αντί-ωφελιμισμού, που μετατρέπει το ‘δικό μου’ στο ‘κοινό’.

Στην αγάπη, στη φιλία, αντίθετα με τους μηχανισμούς που περιγράψαμε πρωτύτερα, δεν υπάρχει ούτε αντικειμενικότητα ούτε εργαλειακότητα. Κανένα άτομο δεν γλιτώνει από αυτό που μπορεί να κάνει ο δεσμός, ούτε βγαίνει αμόλυντο από το δεσμό. Κανείς δεν βιώνει την αγάπη ή τη φιλία με αθώο τρόπο: όλοι και όλες βγαίνουν από αυτά ανασυγκροτημένοι. Αυτές οι δυνάμεις (potencias) – η αγάπη και η φιλία – έχουν τη δύναμη να συγκροτούν, να χαρακτηρίζουν, και να ξαναφτιάχνουν τα υποκείμενα που αγγίζουν.

Αυτή η αγάπη – ή η φιλία – συγκροτείται ως μια σχέση που καθιστά απροσδιόριστο αυτό που μέχρι εκείνη τη στιγμή διατηρείτο ως ατομικότητα, συνθέτοντας μια ενοποιημένη μορφή που αποτελείται από περισσότερα του ενός ατομικά σώματα. Και, την ίδια στιγμή, ένας τέτοιος προσδιορισμός των ατομικών σωμάτων που συμμετέχουν σε αυτή τη σχέση προκαλούν την αποτυχία όλων των μηχανισμών αφάρσεσης – εργαλείων που τρέπουν τα σώματα σε ποσοτικοποιημένα, ανταλλάξιμα αντικείμενα- τόσο

χαρακτηριστικών των καπιταλιστικής αγοράς όπως οι άλλοι μηχανισμοί της αντικειμενοποίησης που αναφέραμε.

Επομένως θεωρούμε αυτή την αγάπη μια συνθήκη της αγωνιστικής έρευνας.

Αναφερόμαστε αρκετές φορές σε αυτή τη διεργασία της φιλίας ή της αγάπης με το – λιγότερο συμβιβαστικό – όνομα της σύνθεσης (composition). Διαφορετική από την άρθρωση (articulation), η σύνθεση δεν είναι μόνο διανοητική¹⁵. Δεν βασίζεται στα ενδιαφέροντα ούτε στα κριτήρια (πολιτικής ή άλλης) ευκολίας. Σε αντίθεση με τις (στρατηγικές ή τακτικές, μερικές ή ολικές) ‘συμφωνίες’ ή ‘συμμαχίες’ που βασίζονται στις συμπτώσεις που εκφράζονται σε ένα κείμενο, η σύνθεση είναι λίγο πολύ ανεξήγητη και ξεπερνά οτιδήποτε θα μπορούσε κάποιος να πει για εκείνη. Στην πραγματικότητα -τουλάχιστον όσο διαρκεί – είναι πολύ περισσότερο έντονη από κάθε συμβιβασμό που είναι μόνο πολιτικός ή ιδεολογικός.

Η αγάπη και η φιλία μας μιλούν για την αξία της ποιότητας έναντι της ποσότητας: το συλλογικό σώμα που συντίθεται από άλλα σώματα δεν αυξάνει τη δύναμή του σύμφωνα με την απλή ποσότητα των ατομικών συστατικών του, αλλά σε σχέση με την ένταση του δεσμού που τα ενώνει.

VI

Η αγάπη και η φιλία, λοιπόν: η αγωνιστικότητα της έρευνας δεν σκοπεύει να είναι μια καινούρια κομματική γραμμή. Εργάζεται – αναγκαία – σε άλλο πλάνο.

Αν διατηρήσουμε τη διάκριση ανάμεσα στην ‘πολιτική’ (εννοούμενη ως μάχη για εξουσία) και στις κοινωνικές πρακτικές στις οποίες έρχονται στο προσκήνιο διεργασίες παραγωγής κοινωνικότητας ή αξιών, τότε μπορούμε να διακρίνουμε ανάμεσα στον πολιτικό αγωνιστή (που βασίζει το λόγο του σε ένα συγκεκριμένο σύνολο βεβαιωτήτων) και στην αγωνίστρια-ερευνήτρια (που οργανώνει την προοπτική της στη βάση κριτικών ερωτημάτων σχετικά με αυτές τις βεβαιότητες).

Ωστόσο, αυτή είναι μια διάκριση που συχνά χάνεται από την οπτική μας όταν μια κοινωνική πρακτική παρουσιάζεται ως ένα μοντέλο και χωρίς έγνοια μετατρέπεται στην πηγή μιας ακόμα κομματικής γραμμής.

Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν, κάποιοι νόμισαν ότι είδαν τη γέννηση μιας “καταστασιακής” γραμμής, ως ένα εξιδανικευμένο προϊόν της γλώσσας – ή ακόμα και της εξειδικευμένης γλώσσας (jargon) – της έκδοσης και της εικόνας που -προφανώς- μεταδίδει το περιοδικό¹⁶ – τουλάχιστον σε μερικές αναγνώσεις – της εμπειρίας/πειράματος αγώνα με την οποία συνεργαστήκαμε.

Δυσφημιστές και υποστηρικτές αυτής της νέας γραμμής έχουν δημιουργήσει από αυτή ένα μοτίβο διαφωνιών και συνωμοσιών. Από αυτή την άποψη, δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα άλλο από το να παραδεχτούμε ότι από όλες τις πιθανές εκβάσεις αυτής της συνάντησης, αυτές οι αντιδράσεις ελάχιστα μας κινητοποιούν και εξαιτίας της έκδηλης μη-παραγωγικότητας που προκύπτει από τέτοιες αποκηρύξεις και προσχωρήσεις και εξαιτίας του τρόπου στον οποίο τέτοιες εξιδανικεύσεις (είτε θετικές είτε αρνητικές) συνήθως αντικαθιστούν μια πιο κριτική προοπτική απέναντι σε εκείνους που τις έκαναν εν πρώτοις. Επομένως, μια υπερβολικά κλειστή θέση υιοθετείται γρήγορα για κάτι που υποτίθεται ότι είναι μια ανοιχτή άσκηση.

VII

Ας κάνουμε άλλο ένα βήμα στη δόμηση της έννοιας της έρευνας δίχως αντικείμενο, μιας σκέψης που ανθίσταται να γίνει μια ‘γνώση’. Η εσωτερικότητα (interiority) και η εμμένεια (immanence) δεν είναι απαραίτητα ταυτόσημες διαδικασίες.

Το εντός και το εκτός, η ένταξη και ο αποκλεισμός, είναι κατηγορίες της κυρίαρχης ιδεολογίας (αν μας επιτρέπεται μια τέτοια έκφραση): συνήθως κρύβουν περισσότερα απ’ όσα αποκαλύπτουν. Η αγωνιστικότητα της έρευνας δεν αφορά το να είσαι μέσα σε μια κοινωνική πρακτική, αλλά το να δουλεύεις μέσα στην εμμένεια.

Ας πούμε ότι η διαφορά μπορεί να παρουσιαστεί με τους ακόλουθους όρους: το εσωτερικό (και επομένως και το εξωτερικό) ορίζει μια θέση που οργανώνεται από ένα συγκεκριμένο όριο που θεωρούμε σχετικό.

Το εντός και το εκτός αναφέρονται στην θέση ενός σώματος ή στοιχείου σε σχέση με μια διάζευξη ή ένα σύνορο. Το να είσαι εντός σημαίνει επίσης – σε αυτή τη γραμμή – το να μοιράζεσαι μια κοινή ιδιοκτησία, που μας κάνει να ανήκουμε στο ίδιο σύνολο.

Αυτό το σύστημα αναφορών θέτει ερωτήματα για το χώρο όπου τοποθετούμαστε: την εθνικότητα, την κοινωνική τάξη, ή ακόμη και την θέση όπου επιλέγουμε να τοποθετηθούμε απέναντι στις... επόμενες εκλογές, τη στρατιωτική εισβολή στην Κολομβία ή το πρόγραμμα της συνδρομητικής τηλεόρασης.

Στο άκρο του, το ‘αντικειμενικό’ ανήκειν (που προέρχεται από την παρατήρηση μιας κοινής ιδιοκτησίας), και το ‘υποκειμενικό’ ανήκειν (που προέρχεται από την επιλογή απέναντι σε κάτι) συγκλίνουν για την ευτυχία των κοινωνικών επιστημών: αν είμαστε άνεργοι εργάτες μπορούμε να επιλέξουμε να μπούμε σε κάποιο κίνημα *riquertero*· αν είμαστε μεσαίας τάξης μπορούμε να επιλέξουμε να γίνουμε μέρος κάποιας συνέλευσης γειτονιάς. Μέσω του καθορισμού (*determination*) – το συλλογικό ανήκειν στην ίδια ομάδα, σε αυτή την περίπτωση την κοινωνική τάξη – η επιλογή (η ομάδα των κοινών με την οποία θα ομαδοποιηθούμε) γίνεται δυνατή – και επιθυμητή.

Και στις δυο περιπτώσεις το να είσαι μέσα συνεπάγεται ότι σέβεσαι ένα προϋπάρχον όριο που διαμοιράζει τους χώρους και το ανήκειν με ένα λιγότερο ή περισσότερο αθέλητο τρόπο. Δεν αφορά την απάρνηση των δυνατοτήτων που προέρχονται από τη στιγμή της επιλογής – η οποία μπορεί να είναι, όπως στην περίπτωση αυτών των παραδειγμάτων, πολύ υποκειμενοποιητική – αλλά τη διάκριση του ίδιου του ‘είναι’ και του ‘εσωτερικού’ του (ή του ‘εξωτερικού’ του, δεν έχει σημασία), από τους μηχανισμούς της υποκειμενικής παραγωγής που εγείρονται από την ανυπακοή σε αυτά τα πεπρωμένα. Στο όριό του, δεν πρόκειται τόσο για την αντίδραση απέναντι σε ήδη κωδικοποιημένες επιλογές όσο το να παράγουμε τους όρους της κατάστασης εμείς οι ίδιοι.

Με αυτή την έννοια έχει σημασία να παρουσιάσουμε την εικόνα της εμμένειας ως κάτι άλλο από το απλό να είσαι εντός.

Η εμμένεια αναφέρεται σε ένα τρόπο διαμονής στην κατάσταση (*inhabiting the situation*) και εργάζεται από την σύνθεση (*composition*) – την αγάπη ή την φιλία – με σκοπό να επιφέρει νέα εφικτά υλικά μιας τέτοιας κατάστασης. Η εμμένεια είναι λοιπόν, συγκροτητικό συν-ανήκειν (*constituent co-belonging*) που διατρέχει εγκάρσια ή διαγώνια τις αναπαραστάσεις του «εσωτερικού» και του «εξωτερικού». Ως τέτοια δεν προέρχεται από το να είσαι εκεί, αλλά απαιτεί μια λειτουργία διαμονής, σύνθεσης.

Ανακεφαλαιώνοντας: οι έννοιες της εμμένειας, της κατάστασης, της σύνθεσης είναι εσωτερικές στην εμπειρία της αγωνιστικότητας της έρευνας. Είναι χρήσιμα ονόματα για τις λειτουργίες που οργανώνουν ένα κοινό και, πάνω απ’ όλα, συγκροτητικό γίνεσθαι. Αν σε μια άλλη εμπειρία γίνονται επαγγελματική γλώσσα μιας νέας πολιτικής γραμμής ή κατηγορίες μιας μοδάτης φιλοσοφίας – κάτι που δεν μας ενδιαφέρει καθόλου – θα αποκτήσουν σίγουρα ένα νέο νόημα στη βάση εκείνων των χρήσεων που δεν είναι δικές μας.

Η λειτουργική διαφορά ανάμεσα στο ‘εσωτερικό’ της αναπαραστάσης (το θεμέλιο του ανήκειν και της ταυτότητας) και στη σύνθεση της εμμένειας (το συγκροτητικό γίνεσθαι) έχει να κάνει με την μεγαλύτερη προδιάθεση που μας αποδίδει η δεύτερη για να συμμετέχουμε σε νέες κοινωνικές πρακτικές.

VIII

Φαίνεται ότι έχουμε φτάσει στην παραγωγή μιας διαφοράς ανάμεσα στην αγάπη – φιλία και τις μορφές αντικειμενοποίησης ενάντια στις οποίες η – επισφαλής, επιμένουμε – μορφή της αγωνίστριας-ερευνήτριας προσπαθεί να εναντιωθεί.

Ωστόσο, δεν έχουμε ακόμα εισέλθει στο ουσιώδες ζήτημα της ιδεολογικοποίησης της αντιπαράθεσης.

Ο αγώνας ενεργοποιεί τις δυνατότητες, τους πόρους, τα ιδανικά και την αλληλεγγύη. Ως τέτοιος μας μιλά για μια ζωτική προδιάθεση, για την αξιοπρέπεια. Σε αυτή, ο κίνδυνος του θανάτου δεν επιδιώκεται ούτε επιθυμείται. Επομένως το μήνυμα των νεκρών συντρόφων δεν είναι ποτέ πλήρες, αλλά επώδυνο. Ο δραματικός χαρακτήρας του αγώνα γίνεται ωστόσο, κοινότοπος, όταν η αντιπαράθεση ιδεολογικοποιείται, στο σημείο που προβάλλεται ως νόημα που αποκλείει.

Όταν αυτό συμβαίνει, δεν υπάρχει χώρος για έρευνα. Όπως γνωρίζουμε, η ιδεολογία και η έρευνα έχουν αντίθετες δομές: ενώ η πρώτη συγκροτείται από ένα σετ βεβαιοτήτων, η δεύτερη υπάρχει μόνο στη βάση μιας γραμματικής ερωτήσεων.

Ωστόσο ο αγώνας – ο απαραίτητος, ευγενής αγώνας – δεν οδηγεί από μόνος του στην εξύψωση της αντιπαράθεσης ως το κυρίαρχο νόημα της ζωής. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το όριο μπορεί να φαίνεται πολύ λεπτό στην περίπτωση μιας οργάνωσης σε διαρκή αγώνα όπως οι *riqueteros*, και όμως, το να θεωρήσουμε αυτό το σημείο ως δεδομένο θα σημαίνει να κρίνουμε εκ των προτέρων.

Αντίθετα, με την αγωνιστική υποκειμενικότητα που συνήθως υποστηρίζεται από ένα νόημα που αποδίδεται από την ακραία πόλωση της ζωής – την ιδεολογικοποίηση της σύγκρουσης¹⁷ – οι εμπειρίες που αναζητούν να συγκροτήσουν μια άλλη κοινωνικότητα είναι πολύ ενεργές προσπαθώντας να μην πέσουν στη λογική της αντιπαράθεσης, σύμφωνα με την οποία η πολλαπλότητα της εμπειρίας ανάγεται σε αυτό το κυρίαρχο σημαίνον.

Η αντιπαράθεση μόνη της, δεν δημιουργεί αξίες. Ως τέτοια δεν ξεπερνά την αναδιανομή των κυρίαρχων αξιών.

Το αποτέλεσμα ενός πολέμου μας δείχνει ποιος θα απαλλοτριώσει την ύπαρξη. Ποιος θα έχει το δικαίωμα ιδιοκτησίας των αγαθών και των αξιών που υπάρχουν.

Αν ο αγώνας δεν αλλάζει τη ‘δομή των νοημάτων και των αξιών’ παρακολουθούμε μόνο την αλλαγή των ρόλων, που είναι η εγγύηση της επιβίωσης της ίδιας της δομής.

Όταν φτάσουμε σε αυτό το σημείο, δυο εντελώς διαφορετικές εικόνες της δικαιοσύνης – επειδή τελικά περί αυτού πρόκειται – διαγράφονται μπροστά μας. Από τη μια, ο αγώνας αφορά την ικανότητα να χρησιμοποιούμε τη μηχανή της κρίσης (*judging machine*). Το να αποδίδουμε δικαιοσύνη συνεπάγεται να αποδίδουμε αυτό που θεωρείται δίκαιο. Αφορά την ερμηνεία της διανομής των υπαρχόντων αξιών με άλλο τρόπο. Η άλλη πλευρά προτείνει ότι, ο αγώνας μας αφορά το να γίνουμε δημιουργοί αξιών, εμπειριών, κόσμων.

Γι’ αυτό κάθε αγώνας που δεν εξιδανικεύεται έχει αυτές τις δυο κατευθύνσεις που ξεκινούν από την αυτό-επιβεβαίωση: προς τα ‘μέσα’ και προς τα ‘έξω’.

IX

Η αγωνιστική έρευνα δεν ψάχνει για ένα μοντέλο της εμπειρίας. Επιπλέον, υποστηρίζει – με επιμονή – ότι διάκειται ενάντια στην ύπαρξη τέτοιων ιδανικών. Θα ειπωθεί με κάποια λογική ότι ένα πράγμα είναι να λέμε αυτή την αρχή και κάτι άλλο τελείως διαφορετικό είναι να την κατορθώνουμε στην πράξη. Κάποιος θα μπορούσε επίσης να καταλήξει – και εδώ αρχίζουν οι αμφιβολίες μας – ότι για να γίνει πραγματικότητα αυτή η ευγενής αρχή θα ήταν αναγκαίο να διατυπώσουμε ρητά ‘την κριτική μας’. Αν κοιτάξουμε με προσοχή αυτή την απαίτηση, θα βλέπαμε σε ποιο βαθμό αυτό που μας ζητούν είναι να διατηρήσουμε το μοντέλο – τώρα με αρνητικό τρόπο – για να συγκρίνουμε την πραγματική εμπειρία με το ιδανικό μοντέλο, ένας μηχανισμός που χρησιμοποιείται από τις κοινωνικές επιστήμες για να εξάγουν τις ‘κριτικές διαπιστώσεις’ τους.

Όπως μπορούμε να δούμε, η ανάπτυξη μιας καινούριας εικόνας της σκέψης από μια πρακτική εμπειρία της παραγωγής γνώσης δεν είναι ένα έλασσον ζήτημα, επειδή αφορά μορφές δικαιοσύνης (και η κρίση δεν είναι τίποτα άλλο από την νομική μορφή της δικαιοσύνης). Αυτό το άρθρο δεν μπορεί να προσφέρει κάτι που να μοιάζει με νομικό γεγονός, ούτε να παρέχει τους πόρους για να γίνουν κρίσεις σε άλλες συνθήκες. Το αντίθετο μάλλον συμβαίνει: αν προσπαθήσαμε κάτι ως ‘συγγραφείς’ είναι να προσφέρουμε μια εικόνα διαμετρικά αντίθετη στην δικαιοσύνη, με άλλα λόγια, μια δικαιοσύνη που να βασίζεται στη σύνθεση. Και τι προσφέρει αυτό; Δεν υπάρχουν προκαθορισμένες απαντήσεις.

Για πάντα,
Σεπτέμβρης 2003.

Σημειώσεις

1. Μπορείτε να δείτε το αυθεντικό κείμενο στα αγγλικά: *Colectivo Situaciones: On the Researcher Militant*. Μετάφραση στα αγγλικά: Sebastian Touza. Μετάφραση στα ελληνικά: ΓΚ. Για τη μετάφραση του *researcher-militant*, ήδη από τον τίτλο, επιλέχθηκε το θηλυκό γένος, το οποίο θα χρησιμοποιείται σε όλη τη διάρκεια του κειμένου.
2. Το βιβλίο *La Hipotesis 891*, που παρατίθεται παραπάνω, ασχολείται με αυτά που έχουν ανοίξει από εκείνη την

εμπειρία αγώνα και σκέψης που είναι γνωστή ως 'riquetero'.

3. Δείτε το βιβλίο μας: 19 y 20. *Apuntes para el nuevo protagonismo social*, που εκδόθηκε από τις εκδόσεις De Mano en Mano τον Απρίλιο του 2002.
4. (Σ.τ.Μ.) Τη νύχτα της 19ης Δεκεμβρίου 2001, χιλιάδες Αργεντινοί κατέλαβαν τους δρόμους, τις πλατείες, και τους δημόσιους χώρους των μεγάλων πόλεων. Την επόμενη μέρα, αφού 36 άτομα είχαν σκοτωθεί σε οδομαχίες με την αστυνομία, ο Πρόεδρος Fernando de la Rúa παραιτήθηκε. Η εξέγερση έδωσε ώθηση στην περίοδο έντονης κοινωνικής δημιουργικότητας που ξεκίνησε με τη δημιουργία του κινήματος ανέργων εργατών - γνωστοί και ως 'riqueteros' για την πρακτική τους να κλείνουν δρόμους - στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990. Στον μήνα που ακολούθησε την εξέγερση, εκατοντάδες λαϊκές συνελεύσεις ξεπήδησαν στις γειτονιές σε όλη τη χώρα. Πολλά εργοστάσια και εταιρείες που είχαν χρεοκοπήσει καταλήφθηκαν από τους εργάτες τους και άρχισαν να λειτουργούν υπό τον έλεγχό τους. Αρκετές από εκείνες τις πρωτοβουλίες συγκροτήθηκαν σχηματίζοντας κυκλώματα εμπορίου που βασιζόνταν στις αρχές της αλληλεγγύης, βοηθώντας να παρέχουν τα αναγκαία της ζωής για τα εκατομμύρια που είχαν περιθωριοποιηθεί από μια οικονομία που είχε ακρωτηριαστεί από την υπακοή της στις επιταγές του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και άλλων διεθνικών 'αναπτυξιακών' υπηρεσιών.
5. James C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts* (London, New Haven, 1992).
6. Σ.τ. Μ.: Στα ισπανικά υπάρχουν δυο λέξεις για την λέξη "power" (=δύναμη/εξουσία). 'Poder' και 'potencia', που προέρχονται από τις λατινικές λέξεις 'potestas' και 'potencia'. Η κατανόηση των *Colectivo Situaciones* της λέξης power βασίζεται σε μια διάκριση που αντλούν από το Spinoza. Ενώ η 'potencia' είναι μια δυναμική, συγκροτητική διάσταση, η 'poder' είναι στατική, συγκροτημένη. Η potencia αναφέρεται στη δύναμη να κάνουμε, να επηρεάζουμε και να επηρεαζόμαστε, ενώ ο μηχανισμός της αναπαράστασης που συγκροτεί την 'poder' διαχωρίζει την 'potencia' από τα σώματα που αναπαριστώνται. Για να διατηρήσουμε την έμφαση αυτής της διάκρισης, η ισπανική λέξη 'potencia' θα χρησιμοποιείται, όταν χρειάζεται σε όλο αυτό το κεφάλαιο.
7. Η μορφή της 'αγωνίστριας-ερευνήτριας' παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στο Miguel Benasayag & Diego Sztulwark, *Política y situación. De la potencia al contrapoder* (Buenos Aires: Ediciones de mano en mano, 2002). Διαθέσιμο και στα γαλλικά ως *Du Contrepouvoir* (Paris, La Decouverte, 2003).
8. Δείτε συγκεκριμένα τις όμορφες σελίδες του βιβλίου του Jacques Rancière, *The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons in Intellectual Emancipation* (Stanford/California 1991) (σ.τ.ε.μ.: διαθέσιμο και στα ελληνικά από τις εκδόσεις Νήσος). Για τον Jacotot όλες οι παιδαγωγικές βασίζονται σε μια 'εξήγηση' για κάτι που δίνεται από κάποιον από μια ανώτερη θέση εξυπνάδας, και παράγει, πάνω απ' όλα, 'εξηγημένα παιδιά' (explicated kids). Αντίθετα, οι 'άσχετοι δάσκαλοι' (ignorant schoolmasters) διδάσκουν χωρίς να εξηγούν. Μπορούν να διδάξουν αυτό που δεν γνωρίζουν επειδή οργανώνουν τις εμπειρίες τους σύμφωνα με μια ριζικά διαφορετική αρχή: την ισότητα της εξυπνάδας.
9. Σ.τ.Μ.: Κάθε κατάσταση είναι μέρος ενός συστήματος σχέσεων, δικτύων, συνδέσεων, εκπομπών και διανομών της εξουσίας. Δείτε σχετικά *Colectivo Situaciones*, 19 y 20. *Apuntes para el nuevo protagonismo social*: η κατάσταση αναφέρεται στη δυνατότητα να κόψουμε το χωρο-χρόνο που είναι "και συνθήκη και προϊόν της ανάδυσης του νοήματος" (σ. 19). "Η κατάσταση δεν παραμένει τοπική. Η κατάσταση αποτελείται από την πρακτική επιβεβαίωση ότι το σύνολο δεν υπάρχει χωριστά από το μέρος του, αλλά στο μέρος" (σ. 26). "Η κατάσταση μπορεί να θεωρηθεί ως 'συγκεκριμένο καθολικό' (concrete universal)". "Μπορούμε μόνο να γνωρίσουμε και να παρέμβουμε στο καθολικό μέσα από μια υποκειμενική λειτουργία εσωτερίκευσης από την οποία είναι δυνατό να αντιμετωπίσουμε τον κόσμο ως ένα συγκεκριμένο στοιχείο της κατάστασης. Κάθε άλλη μορφή σκέψης του κόσμου - ως εξωτερική στην κατάσταση - μας καταδικάζει σε μια αφηρημένη αντίληψη και πρακτική ανικανότητα" (σ. 30).
10. Σ.τ.Μ.: Κυριολεκτικά 'de mano en mano' σημαίνει από χέρι σε χέρι. Ο εκδοτικός οίκος δημιουργήθηκε από την φοιτητική ομάδα El Mate, στην οποία άνηκαν αρχικά τα μέλη της *Colectivo Situaciones*. Το mate είναι ένα νότιο-αμερικάνικο ρόφημα που συνήθως πίνεται σε ομάδες από ένα κύπελο που περνάει από χέρι σε χέρι.
11. Σ.τ.Μ.: οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τη λέξη 'objetualizar', με τη διπλή έννοια της μεταμόρφωσης σε

αντικείμενο της έρευνας και της αντικειμενοποίησης σε αντίθεση με την υποκειμενοποίηση.

12. Σ.τ.Μ.: Δείτε 19 y 20: *Apuntes para el nuevo protagonismo social*, σελ. 100n. Οι αποκλεισμένοι κατασκευάζονται ως υποκείμενα αναγκών, που δεν μπορούν να έχουν δημιουργική αυτό-δραστηριότητα, των οποίων οι πράξεις έχουν πάντα μια ερμηνεία εκ των προτέρων. Οι έννοιες των ανέργων και αποκλεισμένων, οι οποίες προέρχονται από το εξωτερική ματιά της κυβέρνησης, των ΜΜΕ, των ΜΚΟ, και των περισσότερων ακαδημαϊκών, έχουν το αποτέλεσμα να μειώνουν την ένταση και τη δύναμη των αληθινών ανθρώπων που έγιναν φτωχοί από το νεοφιλελευθερισμό. Σε αντίθεση, τα κινήματα ανέργων εργατών αυτοαποκαλούνται “*riqueteros*”, μια υποκειμενικότητα που δεν περιορίζεται στις αντιπαραθέσεις που είναι μέρος των αποκλεισμών δρόμων στις οποίες αναφέρεται αλλά επίσης προσδίδει έναν αγώνα για αξιοπρέπεια ο οποίος ξεπερνά μια απαίτηση ενσωμάτωσης στη κοινωνία της μισθωτής εργασίας.
13. Σ.τ.Μ.: Αυτές οι πρακτικές με τις πολλαπλές κατευθύνσεις, η καθεμία από τις οποίες έχει συγκροτήσει μια σημαντική στιγμή στην ανάπτυξη της *Colectivo Situaciones*, περιλαμβάνουν την συμμετοχή σε διαδικασίες συλλογικής σκέψης μερικών από τις πιο δημιουργικές εκφράσεις της νέας πρωταγωνιστικότητας της Αργεντινής, δηλαδή το κίνημα ανέργων εργατών της περιοχής του Solano, στο ευρύτερο Buenos Aires· το κίνημα αγροεργατών της βόρειας επαρχίας του Santiago del Estero· τους HIJOS, την οργάνωση των παιδιών των εξαφανισθέντων κατά τη διάρκεια της δικτατορίας· τους *Creciendo Juntos*, ένα εναλλακτικό σχολείο που διευθύνεται από αγωνιστές δασκάλους· αρκετές περιπτώσεις από τις συνελεύσεις γειτονιάς και το τώρα ανενεργό δίκτυο ανταλλαγών, και ένα αριθμό άλλων ομάδων, που περιλαμβάνει συλλογικότητες εναλλακτικών μέσων και τέχνης όπως το Grupo de Arte Callejero. Οι πρακτικές της *Colectivo Situaciones* περιλαμβάνουν επίσης συναντήσεις με διανοούμενους και στην Αργεντινή - με τους Horacio González, León Rozitchner, και τους εκδότες του περιοδικού *La Escena Contemporánea*- και στο εξωτερικό - με τους Antonio Negri, Paolo Virno, Maurizio Lazzarato, John Holloway, τους ιστορικούς ηγέτες των θρυλικών MLN Tupamaros της Αργεντινής, και αρκετές συλλογικότητες, όπως την ιταλική *Derive Approdi* και τις ισπανίδες *Pre-carias a la Deriva*. Πολλές από αυτές τις συναντήσεις έχουν οδηγήσει σε συνεντεύξεις που έχουν δημοσιευθεί.
14. Σ.τ.Μ.: Αυτή η υλιστική παράδοση της έννοιας της αγάπης περιλαμβάνει το Spinoza και τις πρόσφατες αναγνώσεις της φιλοσοφίας του από τον Antonio Negri και τον Gilles Deleuze. Ο Negri σημειώνει ότι η αγάπη συγκροτεί την πληθωρικότητα του είναι στον ηθικό υλισμό του Σπινόζα (δες Antonio Negri, *The Savage Anomaly: the power of Spinoza's metaphysics and politics*, Minneapolis 1991, σελ. 152ss.). Για τους Deleuze & Guattari, η αγάπη και η φιλία ορίζουν τη σχέση εμμένειας ανάμεσα στο φιλόσοφο και στην έννοια που δημιουργεί (*What is Philosophy?* New York, 1994, σελ. 1-12).
15. Σ.τ.Μ.: Η κριτική της άρθρωσης αναπτύσσεται πλήρως από τη *Colectivo Situaciones* στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου τους 19 y 20: *Apuntes para el nuevo protagonismo social*. Η άρθρωση είναι η μορφή σχέσης που καθιερώθηκε από την ηγεμονία, στην οποία τα διαφορετικά μέρη του δικτύου διευθετούνται γύρω από ένα κέντρο. Σε αυτή την σχέση, το να είσαι μέρος του δικτύου συγκροτεί μια νόρμα και η διάσπαση εμφανίζεται ως μειονέκτημα των μερών. Σε αντίθεση, οι σχέσεις σύνθεσης οδηγούν στο σχηματισμό πολλαπλών αντιεξουσιών οι οποίες σχηματίζουν διάχυτα και έκκεντρα δίκτυα.
16. Σ.τ.Μ.: Εδώ αναφέρεται στη σειρά τετραδίων έρευνας που δημοσίευσε η *Situaciones* στον οίκο τους *De mano en mano*. Κάθε ένα από αυτά τα τετράδια συνοψίζεται η δραστηριότητα αγωνιστικής έρευνας της *Colectivo Situaciones* με άλλο κάθε φορά κίνημα από τα κάτω (*grassroots*).
17. Σ.τ.Μ.: Τα κινήματα που συνθέτουν αυτό που η *Colectivo Situaciones* ορίζει ως την νέα πρωταγωνιστικότητα της Αργεντινής, εκείνα με τα οποία εξασκεί την αγωνιστικότητα της έρευνας, χαρακτηρίζονται από μια άρνηση να συγκροτήθουν ως μετωπιαίοι αντίπαλοι. Σαν τους *Zapatistas*, απορρίπτουν τη λογική της αντιπαραθέσης και αντίθετα, επενδύουν με προσοχή στη δημιουργία εμπειριών, πρακτικών, και σχεδίων που επιβεβαιώνουν την επιθυμία να επεκτείνουν τη ζωή. “Ανάμεσα στην εξουσία που καταστρέφει και τις πρακτικές της αντιεξουσίας υπάρχει μια ουσιαστική, ασύμμετρη σχέση” (*Colectivo Situaciones, El silencio de los caracoles*, www.situaciones.org, επίσκεψη στις 11 Ιανουαρίου 2004).

10.

Περιπλάνηση στη Μηχανή της Γνώσης

Maria Isabel Casas Cortes και Sebastian Cobarrubias

Εισαγωγή¹

Τον Αύγουστο του 2005 η διοίκηση του Πανεπιστημίου της Βόρειας Καρολίνας στο Chapel Hill (UNC-CH) ανακοίνωσε ότι η Μέρα της Εργασίας (Labor Day) θα έπαυε να είναι αργία για βιβλιοθηκάρους, τους καθηγητές και τις καθηγήτριες, τους βοηθούς διδασκαλίας, τους φοιτητές και τις φοιτήτριες και όλα τα άτομα που εμπλέκονται στο εκπαιδευτικό έργο. Μόνο ορισμένοι εργαζόμενοι θα θεωρούνταν “χειρώνακτες εργάτες” και θα μπορούσαν να χαρούν την εθνική αργία. Εκνευρισμένη από την αυθαίρετη απόφαση της διοίκησης ότι η γνωστική εργασία δεν ήταν αληθινή εργασία – μια ομάδα μεταπτυχιακών φοιτητών, βοηθών διδασκαλίας και προπτυχιακών φοιτητών – αποφάσισε ότι είχε έρθει η ώρα να κάνει τις συζητήσεις για το φόρτο εργασίας, που συνήθως ψιθυρίζονταν στους διαδρόμους, δημόσιες. Αν και κανείς από εμάς δεν θα προτιμούσε την Ημέρα Εργασίας έναντι της Πρωτομαγιάς, αυτή η μισο-ακύρωση μιας μέρας αργίας έδωσε την τέλεια ευκαιρία για να τραβήξουμε την προσοχή στον οικονομικό και κοινωνικό ρόλο που παίζει το πανεπιστήμιο στην καθημερινή ζωή μας και πέρα από αυτή. Ήταν μια τέλεια δικαιολογία για να θέσουμε σε συζήτηση με πολλά άλλα άτομα τα ερωτήματά μας για την εργασία – την άυλη ή όποια άλλη – και να αρχίσουμε να συζητούμε τρόπους παρέμβασης. Συγκροτώντας μια αυτοσχέδια ομάδα έρευνας οπλισμένη με τα υλικά της εργασίας μας – σημειωματάρια, μαυροπίνακες, φωτογραφικές, μαγνητόφωνα και κιμωλία – η ομάδα αυτή των υπαλλήλων του πανεπιστημίου διενήργησε μια “στατική-περιπλάνηση” (stationery-drift) κατά τη διάρκεια της Μέρας Εργασίας, καταλαμβάνοντας μια γωνία ενός από τα πιο πολυάσχολα μέρη του πανεπιστημιακού campus για ώρες. Η ομάδα πήρε συνεντεύξεις από περαστικό κόσμο, μοίρασε ερωτηματολόγια, τράβηξε βίντεο, έκανε συλλογικές συζητήσεις και παρήγαγε συμμετοχικούς χάρτες για το τι σήμαινε για εμάς η εργασία και η μη εργασία σε αντίθεση με τη διοίκηση. Η πρόσκληση έγινε να χαρτογραφήσουμε την Ημέρα Εργασίας στο campus και να πάρουμε συνεντεύξεις μεταξύ μας, αρχίζοντας με την ερώτηση-οδηγό: πώς είναι η εργασία σου, σήμερα και κάθε μέρα; Όλα αυτά με σκοπό να συζητήσουμε και να διερευνήσουμε τις δικές μας συνθήκες ζωής και εργασίας στο προσωρινό πεδίο μας: το πανεπιστήμιο².

Η ad-hoc ομάδα παρέμβασης παρήγαγε τέσσερις ηχογραφημένες συνεντεύξεις, τρεις ηχογραφημένες συλλογικές συζητήσεις, πενήντα ερωτηματολόγια δημοσκοπήσης, τέσσερις χάρτες με χρωματικές περιοχές, μια μεγάλη σελίδα με συμπεράσματα, τριάντα ψηφιακές φωτογραφίες, είκοσι λεπτά βίντεο, και ένα τρισέλιδο ερευνητικό ερωτηματολόγιο, όπως και πινακίδες, φυλλάδια και μερικά γκράφιτι. Αυτή η αρχική ‘περιπλάνηση’ την Ημέρα Εργασίας του 2005 έγινε το πρώτο βήμα σε ένα σχέδιο να διενεργηθεί ένα μακρύτερο project αγωνιστικής έρευνας για να προκαλέσουμε τις δικές μας εννοιολογήσεις του πανεπιστημίου και να ανακαλύψουμε νέες στρατηγικές αγώνα. Η 6η Σεπτεμβρίου του 2005 έγινε η πρώτη δημόσια εκδήλωση του “Χαρτογραφώντας το Πανεπιστήμιο: Περιπλάνηση στην Μηχανή της Γνώσης” από την Συλλογικότητα 3C – Counter Cartographies Collective .

Άρα ποια ήταν τα ευρήματα του μικρού σας πειράματος ‘ερευνητικού εργαστηρίου’;

Αν και η παρέμβαση ήταν σύντομη, άνοιξε την πύλη για πολλές ερωτήσεις και γέννησε το ενδιαφέρον

σε πολλούς ανθρώπους ως προς την συνέχεια των διερευνήσεων του πεδίου μας: του πανεπιστημίου. Η αυθαίρετη απόφαση του ποιος αξίζει ή δεν αξίζει μια αργία προσέφερε μια καρποφόρα ένταση που χρειαζόμασταν για να ξεκινήσουμε μια διαδικασία επανεκτίμησης του πανεπιστημίου ως χώρου παραγωγής και όχι ως χρυσελεφάντινου πύργου για το στοχασμό του εξωτερικού κόσμου. Μια ευρύτερη δημόσια παρέμβαση θα μπορούσε να δοκιμαστεί για να επιστήσει την προσοχή στις πολλαπλές μορφές της εργασίας στο πανεπιστήμιο, και πιο γενικά στην εξουσία και την πολιτική οικονομία των πανεπιστημίων στην μετα-φορντική οικονομία. Μερικά από τα αρχικά συμπεράσματα από εκείνη την ημέρα εστίαζαν σε δυο όψεις της παραμονής στο πανεπιστήμιο:

1. Η χωρική μας κατανόηση του πανεπιστημίου ως διακριτή και ανέγγιχτη οντότητα ήταν απολύτως ανεπαρκής για να καταλάβουμε το τι συνέβαινε και τι να κάνουμε. Αυτή η αντίληψη διαγράφει τους πολλαπλούς ρόλους των πανεπιστημίων στην απασχόληση και τις ευέλικτες αγορές εργασίας, την οικονομία της γνώσης και την έρευνα για τις επιχειρήσεις, τα αμυντικά συμβόλαια και την διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού, τον οικονομικό καπιταλισμό μέσα από τα δάνεια, τα πανεπιστημιακά κληροδοτήματα και τον χωροταξικό σχεδιασμό.
2. Άλλες εμπειρίες πανεπιστημιακού ακτιβισμού, αν και αναγκαίες, μοιάζουν ανεπαρκείς για να δώσουν απαντήσεις σε ζητήματα όπως οι νέες εργασιακές συνθήκες ενός διασπασμένου/προσωρινού εργασιακού δυναμικού. Θέλαμε να ξεκινήσουμε να θέτουμε ερωτήματα για πιθανούς τρόπους οργάνωσης και δράσης πέρα από τις φοιτητικές προσπάθειες αλληλεγγύης με συχνά πολύ μακρινούς αγώνες, όπως και να ξανασκεφτούμε τους λόγους για την αποτυχημένη προσπάθεια συνδικαλιστικής οργάνωσης των βοηθών διδασκαλίας (ειδικά στη Βόρεια Καρολίνα).

Αυτές οι δυο αρχικές και αλληλοσχετιζόμενες υποψίες ήταν πολύ καλές και λογικές αλλά το να συνεχίσουμε να δουλεύουμε επ' αυτών δεν ήταν εύκολο να το συλλάβουμε. Αν συνέβαιναν τόσα πολλά πράγματα στο πανεπιστήμιο, ένας τόσο διασπασμένος πληθυσμός καθηγητών, επιστατών, εξωτερικών συνεργατών διδασκαλίας, εργαζόμενων στη σίτιση, μεταπτυχιακών φοιτητών, προπτυχιακών φοιτητών, κλητήρων, και τόσοι πολλοί μετασηματισμοί να συμβαίνουν συγχρόνως (ιδιωτικοποιήσεις, υπεργολαβίες, αυξήσεις διδάκτρων, νεοσυντηρητική αστυνόμευση), πως θα μπορούσαμε να καταλάβουμε πως συσχετίζονται όλα μεταξύ τους, πως να συνδέσουμε υπάρχοντες αγώνες με άλλους και πως να προκαλέσουμε νέους αγώνες³;

Για να προωθήσουμε αυτά τα ερωτήματα μερικοί και μερικές από εμάς αναζήτησαν την έμπνευση που προκάλεσαν ερευνητικά προγράμματα που έγιναν από τα ίδια τα κοινωνικά κινήματα. Ακολουθεί μια περιγραφή δυο συγκεκριμένων ερευνητικών προγραμμάτων που μας ώθησαν να κάνουμε το βήμα να διερευνήσουμε το προσωρινό μας πεδίο, το πανεπιστήμιο. Οι ερευνητικές στρατηγικές που αναπτύχθηκαν από τις συλλογικότητες *Precarias a la Deriva* (από τη Μαδρίτη της Ισπανίας) και *Bureau d' Etudes/Université Tangente* (από το Στρασβούργο της Γαλλίας) παρήγαγαν ισχυρές συνηχήσεις και προκάλεσαν μια αλυσιδωτή αντίδραση για να ξεκινήσουμε ένα ερευνητικό πρόγραμμα μέσα στο *campus*. Δεν είναι τυχαίες επιλογές αλλά εκείνες που μας έδωσαν τα αναγκαία εργαλεία για να διερευνήσουμε τις υλικές συνθήκες παραγωγής της ακαδημαϊκής γνώσης. Αφού παρουσιάσουμε αυτά τα δυο παραδείγματα έμπνευσης γυρίζουμε 'στο σχολείο' χαρτογραφώντας τα πλαίσια που αντιμετωπίζουμε στα πανεπιστήμια της 'οικονομίας της γνώσης' και επαν-απαλλοτριώνουμε συγκεκριμένα στοιχεία από τις *Precarias a la Deriva* και το *Bureau d' Etudes* για το πως θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε.

Ερευνητικά Πειράματα που Ξεκίνησαν από Κοινωνικά Κινήματα

Ένα συναρπαστικό κύμα ενδιαφέροντος για την έρευνα αναδύεται στα κοινωνικά κινήματα ως ένα μέσο κατανόησης και ανασχηματισμού των αποτελεσμάτων της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης στην καθημερινή ζωή. Η έρευνα γίνεται ένα πολιτικό εργαλείο παρέμβασης στις διεργασίες που στοχεύουν σε ένα νεοφιλελεύθερο κόσμο. Διάφορα πειράματα αγωνιστικής/ριζοσπαστικής έρευνας (δράσης) προκαλούν τη φαντασία μας και μολύνουν τις πρακτικές μας για λίγο. Ήταν λογικό: είναι ένας τρόπος να παράγουμε γνώση ειδικά για τα κοινωνικά κινήματα με σκοπό να αξιολογήσουμε τα βήματα που

κάναμε, να καταλάβουμε νέα πλαίσια, ή να ανοίξουμε νέα ζητήματα αγώνα. Φαινόταν ιδιαίτερος σημαντικό τις ώρες μετά τη Γένοβα, μετά την 11η Σεπτεμβρίου και μετά το Ιράκ, να δούμε πως θα τα καταλάβουμε όλα αυτά και πως θα προχωρήσουμε· πως να εξερευνήσουμε εναλλακτικούς τρόπους να προκαλέσουμε ένα περίπλοκο σύστημα καταπιέσεων; Ορισμένες στιγμές αντιμετωπίζαμε τις δυσκολίες που παρουσίαζε η προφανής απόσταση ανάμεσα σε μεγάλο μέρος της ‘έρευνας’ και του ‘ακτιβισμού’. Αρχίσαμε να βλέπουμε όμως ότι, μέσα από πολλές από τις διαδρομές μας σε κινηματικές συλλογικότητες που ήταν στα πρόθυρα της έρευνας, όπως και από παραδείγματα έμπνευσης όπως η *Colectivo Situaciones*, ότι ήταν δυνατό να σκεφτούμε μια μορφή σε βάθος έρευνας που προερχόταν και απαντούσε στα κοινωνικά κινήματα, των οποίων οι μέθοδοι αντανάκλουν την πολιτική των κινήματων, και τα αποτελέσματά τους συνεπικουρούσαν την αντίσταση στο πεδίο⁴.

Precarias a la Deriva: Ερευνητικές μέθοδοι για καθημερινές παρεμβάσεις σε μια μετα-φορντική οικονομία

Η επίδραση των νέο-φιλελεύθερων πολιτικών ελεύθερου εμπορίου που προωθήθηκαν στην Ισπανία από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 παρήγαγαν μια σκληρή διαδικασία αποβιομηχάνισης που ακολουθήθηκε από μια μετάβαση σε μια μετα-φορντική οικονομία που βασιζόταν στις υπηρεσίες και τα χρηματοοικονομικά. Η απότομη αλλαγή στα εργασιακά μοτίβα περιελάμβανε την αύξηση της ανεργίας και την γενίκευση των προσωρινών συμβολαίων, κάτι που επηρέαζε με μοναδικούς τρόπους διάφορους τομείς της κοινωνίας. Η ‘ευελιξία’ (*flexibilization*) ή ‘ατυποποίηση’ (*casualization*) των αγορών εργασίας απαιτούσε σημαντικές περικοπές στους νόμους που προστάτευαν την εργασία και την απώλεια των πολλαπλών προνομίων που εγγυόταν η προηγούμενη οικονομία της κοινωνικής προστασίας⁵. Οι διαφωνίες ενάντια σε μια τόσο επιθετική απορρύθμιση των αγορών εργασίας εκφράστηκαν καθαρά σε διάφορες αντί-Ευρωπαϊκές εκστρατείες που οργανώθηκαν όχι μόνο από επίσημα συνδικάτα, αλλά και από περιβαλλοντικές οργανώσεις και αγροτικούς συλλόγους, ομάδες μεταναστών και ειδικά από μια εκνευρισμένη νεολαία που την είχαν γεμίσει υποσχέσεις για μια ουδέτερη στο άκουσμα ευέλικτη εργασία αλλά η οποία κατέληξε με αυτά που λένε *contractos basura* (συμβάσεις για τα σκουπίδια). Η αλλαγή στις συνθήκες εργασίας ήταν ο στόχος κριτικών και κινητοποιήσεων σε όλη την Ευρώπη. Τα ευρωπαϊκά κοινωνικά κινήματα άρχισαν να ονομάζουν “επισφάλεια”⁶ αυτές τις (επαν)εμφανιζόμενες εργασιακές συνθήκες. Αυτό που στα Αγγλικά θα ονομαζόταν ευέλικτη, άτυπη ή ενδεχομενική (τυχαία) εργασία (χωρίς καμία κριτική υποδήλωση), πολιτικοποιείται σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες ως ‘επισφαλής εργασία’, αποκηρύσσοντας τον εύθραυστο και εκμεταλλευτικό χαρακτήρα της, προωθώντας την ως μια νέα ταυτότητα αγώνα. Η επισφάλεια αναφέρεται λοιπόν στις εργασιακές συνθήκες που προέκυψαν μετά από τη μετάβαση από τις δια-βίου σταθερές εργασίες που ήταν συνηθισμένες στις βιομηχανικές καπιταλιστικές και οικονομίες κοινωνικού κράτους, στις προσωρινές, ανασφαλείς χαμηλόμισθες εργασίες που προέκυψαν με την παγκοσμιοποίηση των υπηρεσιών και των χρηματοπιστωτικών:

Το προκαριάτο είναι για το μεταφορντισμό αυτό που το προλεταριάτο ήταν για το φορντισμό: οι ευέλικτοι, προσωρινοί, μερικά- και αυτοαπασχολούμενοι εργάτες είναι η νέα κοινωνική ομάδα που απαιτείται και αναπαράγεται από το νέο-φιλελεύθερο και μετά-βιομηχανικό οικονομικό μετασχηματισμό. Είναι η κρίσιμη μάζα που ανακύπτει από την παγκοσμιοποίηση, ενώ τα κατεστραμμένα εργοστάσια και οι γειτονιές υποκαθίστανται από γραφεία και εμπορικές περιοχές. Είναι οι εργαζόμενοι στις υπηρεσίες, στα σουπερμάρκετ και τις αλυσίδες και οι γνωστικά εργαζόμενοι που λειτουργούν στην βιομηχανία της πληροφορίας⁷.

Οι *Precarias a la Deriva* γεννήθηκαν από αυτή την έντονα πολιτική στιγμή σε έναν από τους χώρους όπου τα ζητήματα της επισφάλειας συζητιούνταν με πάθος: την *Eskalera Karakola*, ένα κατειλημμένο κέντρο από γυναίκες που βρισκόταν στη γειτονιά της *Lanarries*⁸. Μετά το στοχασμό επί των συνθηκών τους και τη συμμετοχή στις διάφορες κινητοποιήσεις και τις συζητήσεις για θέματα εργασίας πολλές από τις γυναίκες που οργανώνονταν στο *Karakola* ανακάλυψαν ότι οι υπάρχοντες τρόποι ανάλυσης και οργάνωσης δεν ανταποκρίνονταν καλά στην κατάστασή τους.

Γιατί Precarias ή γυναικεία επισφάλεια;

Τα πρώτα ψελλίσματα αυτού του project αγωνιστικής έρευνας εντοπίζονται στο πλαίσιο της γενικής απεργίας που έγινε στις 20 Ιουνίου του 2002 στην Ισπανία ως μέρος της αντι-ΕΕ εκστρατείας κατά τη διάρκεια της Ισπανικής προεδρίας της Ε.Ε. Στο χώρο της Eskalera Karakola, αρκετές γυναίκες ξεκίνησαν να μοιράζονται τη δυσανεξία τους με το γενικό κάλεσμα από τα μεγάλα συνδικάτα να σταματήσουν όλες οι παραγωγικές αλυσίδες για 24 ώρες. Ήθελαν να είναι μέρος μιας γενικευμένης και συγκεκριμένης δυσαρέσκειας ενάντια στις εργασιακές συνθήκες, αλλά η παραδοσιακή τακτική της απεργίας προϋπέθετε ένα ιδεατό τύπο εργαζομένου που απείχε μακράν από τις συγκεκριμένες συνθήκες τους. Η απεργία στο πλαίσιο μιας σύμβασης με την ώρα, της οικιακής εργασίας, της προσωρινής απασχόλησης, ή της αυτοαπασχόλησης δεν θα είχε κανένα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Κανείς δεν θα την καταλάβαινε καν. Με αυτό τον εκνευρισμό ως σημείο αφετηρίας τους άρχισαν να σκέφτονται συλλογικά νέους τρόπους πολιτικής παρέμβασης προσαρμοσμένους στις συνθήκες τους.

Η συζήτηση κατέληξε με μια πρόταση: την ‘riquite-encuesta’ ή την ‘διαμαρτυρία-έρευνα’. Κατά την ημέρα της γενικής απεργίας διάφορες μικρές ομάδες γυναικών εφοδιασμένες με κάμερες, μαγνητόφωνα, σημειωματάρια και στυλό διασκορπίστηκαν στην πόλη της Μαδρίτης. Σκόπευαν να κάνουν συνεντεύξεις στα περιθωριακά κέντρα της οικονομίας όπου η απεργία λίγο νόημα είχε: στους αόρατους, αρρυθμιστους, προσωρινούς, χωρίς χαρτιά, οικιακούς τομείς της οικονομίας. Το κύριο θέμα της έρευνας επικεντρωνόταν στην ερώτηση: *cual es tu huelga?* (Ποια είναι η απεργία σου;) Η έρευνα από και για τις precarias σταμάτησε την παραγωγική και αναπαραγωγική αλυσίδα για κάποιο χρόνο και το σημαντικότερο, έδωσε μια πρόσκαιρη ευκαιρία να μιλήσουν, και να ακούσουν έναν αόρατο και διασκορπισμένο πληθυσμό. Η ανταλλαγή που προέκυψε από εκείνη την ημέρα ήταν σημείο έμπνευσης: άνοιξαν ένα δυνητικό χώρο για μη-διαμεσολαβημένες συναντήσεις μεταξύ γυναικών που δεν θα είχαν καμία άλλη σύνδεση, που ενώ μοιράζονται παρόμοιες συνθήκες επισφάλειας οι εμπειρίες τους διαφέρουν ριζικά⁹.

Με τέτοια ζέση, προέκυψε το ερευνητικό project που ονομάστηκε “για την περιπλάνηση στα κυκλώματα της γυναικείας επισφάλειας”. Το αντικείμενο μελέτης και παρέμβασης ήταν οι εργασιακές συνθήκες που δημιουργούνται για τις γυναίκες από μια μετα-φορντική οικονομία, οι οποίες εργάζονται σε διαφορετικά μέρη της αγοράς άτυπης εργασίας μέσα στην πόλη. Μέσα από μια στενή σύνδεση με τις δικές τους εμπειρίες αυτό το project θα σουλουπώσει την έννοια της επισφάλειας, θα αρθρώσει μια πιο ‘πλασιωμένη’ εκδοχή της. Επομένως, η έρευνά τους συγκροτήθηκε γύρω από την έννοια της ‘γυναικείας επισφάλειας’ ως ειδικής μορφής της ευέλικτης εργασίας: έμφυλη αλλά όχι βιολογική. Αυτή η ποιότητα της επισφάλειας προκαλεί τις αναλύσεις που υπέρ-επικεντρώνονται στην παραγωγή και βοηθά στην κατανόηση που μπορεί να συλλάβει τα αποτελέσματα των εναλλασσόμενων εργασιακών συνθηκών στο συνεχές της παραγωγής – αναπαραγωγής. Μια από τις αναλυτικές συνεισφορές αυτού του project βρίσκεται στο σπάσιμο της διάκρισης ανάμεσα σε ‘εργασία’ και ‘ζωή’ που συνήθως διατηρεί η παραδοσιακή πολιτική οικονομία. Αναλύουν πως οι μετα-φορντικές αλλαγές στην εργασία παράγουν μετα-φορντικές ζωές, θεωρώντας τις νέες υποκειμενικότητες που γεννιούνται. Η συνθήκη της γυναικείας επισφάλειας δεν μπορεί να αναχθεί μόνο στις αρνητικές εργασιακές συνθήκες που σημειώνονται από την έννοια του προκαριάτου, συγγενούς του προλεταριάτου. Έτσι προσδιορίζουν τον εαυτό τους, αναγνωρίζοντας τον πολλαπλό χαρακτήρα της ζωής ως precarias/επισφαλείς (η γυναικεία εκδοχή του precario), δείχνοντας πως παράγονται τα υποκείμενα σε συνθήκες και καταπίεσης και ενδυνάμωσης:

Είμαστε επισφαλείς. Αυτό σημαίνει μερικά καλά πράγματα (όπως η συσσώρευση γνώσης, εμπειρίας και δεξιοτήτων μέσα από τη δουλειά μας και τις υπαρξιακές εμπειρίες μας που είναι υπό συνεχή κατασκευή), πολλά κακά (όπως την ευαλωτότητα, την ανασφάλεια, τη φτώχεια, την κοινωνική αστάθεια), και τα περισσότερα, τα αμφίθυμα πράγματα (κινητικότητα, ευελιξία)¹⁰.

Γιατί περιπλάνησης ή γύρες;

Το να βρουν συλλογικούς τρόπους αγώνα ήταν μια από τις κύριες προκλήσεις που έπρεπε να αντιμετωπίσουν, ειδικά τρόπους που να εστιάζονται στις πιθανότητες μιας άρθρωσης ανάμεσα σε γυναίκες που μοιράζονταν την κοινή εμπειρία της επισφάλειας αλλά εργάζονταν σε τρομερά διαφορετικές δουλειές από το πανεπιστήμιο ως εργάτριες του σεξ, από μεταφράστριες ως οικιακές

βοηθοί. Βάσει του ενθουσιασμού από τα αποτελέσματα της διαμαρτυρίας-έρευνας, ένα σχέδιο για την επανασύνδεση και την εξερεύνηση της πολλαπλότητας των εμπειριών της επισφάλειας με πιο συστηματικό τρόπο άρχισε να μορφοποιείται. Χρειάζονταν ερευνητικές μεθοδολογίες που θα ταίριαζαν με τις περιστάσεις τους και θα ήταν σχετικές με την πρόκληση σύγκρουσης. Αναζητώντας μια διαδικασία που θα μπορούσε να συλλάβει τις κινητές, ανοιχτές και τυχαίες καθημερινές ζωές τους, αναζήτησαν την έμπνευση στην Καταστασιακή τεχνική της “περιπλάνησης”. Οι Καταστασιακοί ερευνητές περιπλανιόνταν στην πόλη αφήνοντας τις συναντήσεις, τις συζητήσεις, την αλληλεπίδραση και τα μικρο-γεγονότα να οδηγούν τις αστικές διαδρομές τους. Το αποτέλεσμα ήταν μια ψυχο-γεωγραφία που βασιζόταν στις τυχαίες συμπτώσεις. Αυτή η εκδοχή ωστόσο θεωρείται κατάλληλη για έναν άνδρα αστό χωρίς υποχρεώσεις και καθόλου ικανοποιητική για μια επισφαλή γυναίκα. Αντί για μια εξωτική διαδρομή, η εκδοχή της περιπλάνησης των *precarias* αποτελείται από ένα τοποθετημένο και κατευθυνόμενο δρομολόγιο διαμέσου των χώρων της καθημερινής ζωής.

Οι Καταστασιακές μέθοδοι ανοίγουν απροσδόκητες χωρικές καταστάσεις παράγοντας συνθήκες που αξίζουν να εξερευνηθούν. Οι μέθοδοι των *precarias* ακολουθούν ένα μοντέλο της περιπλάνησης όπου οι χώροι που θεωρούνται συνήθως χωρίς σύνδεση ενώνονται ηθελήμενα. Αυτό επιτρέπει οι καθημερινές διαδρομές να γίνουν η καθοδηγητική γραμμή, κάνει ορατές υπόγειες πραγματικότητες που αλλιώς θα ήταν εκτός του πεδίου του συνηθισμένου λόγου. Αυτός ο τρόπος της περιπλάνησης παρουσιάστηκε ως μια τέλεια τεχνική που δίνει προσοχή στο χωροχρονικό συνεχές που βίωναν ως γυναίκες κάτω από τις νέες εργασιακές συνθήκες. Αυτό το project συνεισφέρει λοιπόν με μια μεθοδολογία που θα μπορούσε να γίνει κατανοητή ως μια φεμινιστική εκδοχή της περιπλάνησης, ένα είδος ‘*derive à la femme*’.

Αυτή η καινοτόμος ερευνητική μεθοδολογία γεννά μια πολιτικο-οικονομική ανάλυση που πληροφορείται από σύγχρονα θεωρητικά ρεύματα. Το project των *precarias* επισκοπεί, κριτικάρει, διασώζει και συνδυάζει διαφορετικά είδη δουλειάς χωρίς να περιποιείται την αυθεντία αλλά το συναίσθημα¹¹. Το να πηγαινοέρχονται ανάμεσα σε μια ποικιλία πηγών και την πραγματικά βιωμένη εμπειρία, τους επιτρέπει να αναπτύξουν μια τοποθετημένη διερεύνηση των υλικών συνθηκών που έχουν κοινές και των ριζικών διαφορών που βιώνουν¹². Αυτές οι φεμινιστικές περιπλάνησεις δρουν ως κυκλώματα που αρθρώνουν διασπασμένους χώρους και πειραματικές ξεναγήσεις στην εκ-νέου φαντασίωση της πολιτικής ως συλλογικών παρεμβάσεων στην καθημερινή ζωή. Παράγουν συμμετοχικές χαρτογραφίες των συλλογικών δρομολογίων τους όπου η έρευνα στο πεδίο είναι η πρόσκαιρη ερευνητική αποστολή που ακολουθεί το χωρο-χρονικό συνεχές των ατομικών εμπειριών¹³. Το project των *precarias* αφορά την αναζήτηση κοινών σημείων και την ίδια στιγμή την ενίσχυση των ενικότητων καθώς διατηρείται αυτή η ένταση. Σκέφτονται τρόπους να αρθρώσουν “*lo común singular*” (το ενικό από κοινού). Ο στόχος ήταν να γονιμοποιήσουν τη συλλογική δράση σε ριζικά διαφορετικές συγκεκριμενικότητες.

Bureau d’ Etudes/Université Tangente: Χακάροντας τις χαρτογραφίες για την χαρτογράφηση της εξουσίας και της φαντασίας των εξεγέρσεων.

Έχοντας τη βάση της στο Στρασβούργο της Γαλλίας, αυτή η ακτιβιστική ομάδα δημιουργίας χαρτών ξεκίνησε περίπου το 1998. Η προέλευσή της τοποθετείται στον τότε κόσμο της ριζοσπαστικής τέχνης της Γαλλίας. Το Bureau d’ Etudes/Université Tangente (BE/UT) ξεκίνησε να πειραματίζεται με τις πρώτες εκδοχές των χαρτών και διαγραμμάτων των οικονομικών δικτύων ως μια μορφή δημόσιας/πολιτικής τέχνης. Μετά από διάφορα project, εντάθηκε ο εκνευρισμός με την πολιτική οικονομία του κόσμου της τέχνης. Η οργάνωση των ανέργων και των καταληψιών εκείνη την εποχή πήγε τις προσπάθειες του BE/UT σε μια πιο πολιτική τέχνη και την δουλειά σε ζητήματα της ‘νέας οικονομίας’ όπως η γνωστική εργασία. Οι στοχασμοί για την εναλλασσόμενη φύση της οικονομίας όπως η αυξανόμενη σημαντικότητα των κινημάτων παγκόσμιας αντίστασης και τα καλέσματα για την άρθρωση μιας νέας διεθνούς αλληλεγγύης έδωσαν σε αυτή την ομάδα ακτιβιστικής τέχνης μια οδό πέρα από το κύκλωμα μουσείο/γκαλερί και έσπρωξαν τη συλλογικότητα προς μια μακροπρόθεσμη δέσμευση με τη χαρτογραφία ως τρόπο εργασίας και επικοινωνίας ζητημάτων που σχετίζονται με τα νέα κινήματα. Μεγάλοι αριθμοί ανταγωνιστικών χαρτών όπως και συνοδευτικά κείμενα, παρήχθησαν για τη ριζοσπαστική ανάλυση και εκπαίδευση. Οι χάρτες διανέμονται σε αντι-συνόδους, κατασκηνώσεις No-Border, Κοινωνικά Φόρα, ή επικοινωνούνται άμεσα με τοπικές συλλογικότητες (βρήκαμε τον πρώτο μας χάρτη σε μια κατάληψη στη Βαρκελώνη), όπως και στην ιστοσελίδα τους¹⁴. Οι χάρτες τους και τα

γραπτά τους ενέπνευσαν ομάδες σε πολλά μέρη να θεωρήσουν τη χαρτογραφία ως μορφή παρέμβασης και εργαλείο αγώνα.

Σε τί χρησιμεύουν λοιπόν οι χάρτες - και γιατί στο κάτω κάτω «χάρτες»;

Οι χαρτογραφικές αυτές αναπαραστάσεις είναι συχνά μια τρομερή επίδειξη θεσμών, δρώντων υποκειμένων, προσωπικοτήτων, οργανώσεων και κινημάτων που σε ζαλίζει: ένα είδος δικτυακού χάρτη που ανιχνεύει τους συνδέσμους και τις αρθρώσεις τόσο των ‘δομών εξουσίας’ (δηλαδή την Ε.Ε., το παγκόσμιο κεφάλαιο, συγκεκριμένες επιχειρήσεις) όσο και των ροών της αντι-εξουσίας. Για παράδειγμα, σε ένα χάρτη που ονομαζόταν “η Ευρωπαϊκή Νόρμα της Παγκόσμιας Παραγωγής”, μπορείς να δεις διαφορετικά εικονίδια που αναπαριστούν πράγματα όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Commission) να συνδέεται με διαφορετικές τράπεζες, πολιτικούς θεσμούς και προσωπικότητες. Όλα τα είδη ροών χαράσσονταν με δικτυακούς συνδέσμους που θα μπορούσαν να δείξουν τις συνδέσεις ανάμεσα σε κάποιο θεσμό και τους κανονισμούς για τη βιοτεχνολογία, τις αμυντικές βιομηχανίες, τις τηλεπικοινωνίες, την αστυνόμευση της μετανάστευσης, κλπ.

Αντί για μια ηττοπαθή απάντηση “η εξουσία είναι παντού, δεν υπάρχει τίποτα να κάνουμε”, κάτι άλλο μπορούμε να επικαλεστούμε. Σε πολλούς από τους χάρτες του Bureau d’ Etudes, υπάρχει ένα ‘πλήθος’ στόχων και χώρων όπου εξασκείται η εξουσία. Αντί για μια κάθετη πυραμίδα, όπου βρίσκεται η ‘αληθινή εξουσία’, σε μια και μόνο στιγμή, στα παραδείγματα των ‘Ευρωπαϊκών Νορμών’ η ίδια η δομή της αναζήτησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για μια νεοφιλελεύθερη/ιμπεριαλιστική Ευρώπη φανερώνεται ότι σχηματίζεται από έναν ευρύ αριθμό θεσμών, επιχειρήσεων, νόμων, κλπ. Ο σχηματισμός ο ίδιος ήταν η δομή. Επομένως, υπήρχαν δεκάδες δυνατά σημεία τομής: κανένας αγώνας δεν ήταν απολύτως πρωταρχικός εδώ. Ο χάρτης έδινε την εντύπωση ότι δεν είχε τελειώσει, ότι μερικοί σύνδεσμοι δεν είχαν ανιχνευθεί ή κατανοηθεί, όπως και η εξουσία αναμορφώνεται και ανασχηματίζεται ως απάντηση σε λαϊκούς αγώνες. Αυτός ο τρόπος απαλλοτρίωσης της χαρτογραφίας μας προμηθεύει με νέους τρόπους σκέψης, ανταγωνισμού, όπως και την κατανόηση ότι κανένας θεσμός ή ‘εστία’ εξουσίας δεν δεσμεύεται και περιορίζεται με απλό τρόπο. Η ίδια η ύπαρξη κάθε ισχυρού θεσμού δημιουργείται από τους δεσμούς του και τις ροές του με άλλες μορφές δύναμης¹⁵. Το Bureau d’ Etudes εξηγεί τη σημαντικότητα αυτού του είδους έρευνας που βασίζεται στα κινήματα ως εξής:

Η αυτόνομη γνώση μπορεί να συγκροτηθεί μέσα από την ανάλυση του τρόπου που λειτουργούν οι πολύπλοκες μηχανές... Η αποδόμηση των πολύπλοκων μηχανών και η ‘απο-αποικιοποιημένη’ αναδόμησή τους μπορούν να εκτελεστούν σε όλα τα είδη αντικειμένων... Με τον ίδιο τρόπο που αποδομείς ένα πρόγραμμα, μπορείς να αποδομήσεις την εσωτερική λειτουργία μιας κυβέρνησης ή μιας διοίκησης, μιας εταιρείας ή ενός βιομηχανικού ή οικονομικού συμπλέγματος. Στη βάση μιας τέτοιας αποδόμησης, ενέχοντας την ένταξη μιας ακριβούς ταυτοποίησης των λειτουργικών αρχών μιας δεδομένης διοίκησης ή των δεσμών και των δικτύων ανάμεσα στις διοικήσεις, τα λόμπι, τις εταιρείες, κλπ, μπορείς να προσδιορίζεις τρόπους δράσης ή παρέμβασης¹⁶.

Την ίδια στιγμή που η εξουσία χαρτογραφείται μπορούμε επίσης να ακολουθήσουμε τα δρομολόγια της κινηματικής δραστηριότητας με το στόχο της ενδυνάμωσης των αυτόνομων μορφών της οργάνωσης, της κατανόησης όλων μαζί των διακριτών ακτιβιστικών προσπαθειών ή της αναζήτησης νέων πεδίων αντίστασης.

Δεν προσθέτεις και κάτι άλλο στο ‘γιατί χάρτες’;

Αυτές οι στρατηγικές χαρτογράφησης φαίνονταν σχετικές με τη διεξαγωγή πρακτικών αγωνιστικής έρευνας που θα ήταν μονταρισμένες σύμφωνα με πολλές ακτιβιστικές αρχές. Βάσει των όσων είχαμε μάθει από τις εμπειρίες του Bureau d’ Etudes και άλλων συλλογικοτήτων χαρτογράφησης προσπαθήσαμε να προσδιορίσουμε ορισμένα από τα πλεονεκτήματα μιας μορφής χαρτογραφικής παραγωγής βασισμένης στα κοινωνικά κινήματα με σκοπό να ισχυροποιήσουμε και να εμβαθύνουμε τους αγώνες.

Οι χάρτες είναι μη-κειμενικοί και μη-γραμματικοί. Αυτό σημαίνει ότι αντί για ένα απόσπασμα όπου ο αναγνώστης είναι αναγκασμένος να ακολουθήσει το πλάνο του συγγραφέα με ένα πολύ γραμμικό τρόπο, οι χάρτες δεν έχουν αυστηρή αρχή ή τέλος. Ενώ οι χάρτες δείχνουν οπωσδήποτε ορισμένα πράγματα

ενώ κρύβουν άλλα δεν περιορίζονται από τους ίδιους κανόνες γραμματικής και σύνταξης. Διαφορετικοί άνθρωποι που τους κοιτάζουν μπορούν να δουν διαφορετικούς συνδέσμους και τάξεις πραγμάτων και μπορούν να εστιάσουν σε οποιοδήποτε σημείο ενός χάρτη σε οποιαδήποτε στιγμή χωρίς να πρέπει να γυρίζουν σελίδα. Αυτό το μη-κειμενικό χαρακτηριστικό μπορεί επίσης να βοηθήσει στη γεφύρωση ορισμένων περιορισμών της γλώσσας και του αλφαριθμητισμού (αν και αυτή η υπερ-οπτικότητα μπορεί να παράγει άλλους περιορισμούς).

Οι χάρτες είναι ευκολότερο να παραχθούν ή να χτιστούν με συμμετοχικό και συλλογικό τρόπο. Ενώ η συν-γραφή ενός κειμένου για μια συλλογικότητα κάποιου μεγέθους μπορεί να είναι αρκετά δύσκολη – μόνο και μόνο επειδή οι προτάσεις είναι δύσκολο να συνταχθούν με πολλούς ανθρώπους – τα αντικείμενα του χάρτη και τα εικονίδια μπορούν να προστεθούν με ένα πολύ ευκολότερο τρόπο. Διαφορετικοί άνθρωποι μπορούν να προτείνουν διαφορετικά αντικείμενα που μπορεί να είναι σχετικά για ένα χάρτη, για παράδειγμα μια συγκεκριμένη επιχείρηση, ένα σύνολο εργασιακών σχέσεων, ένα μέρος της γειτονιάς, κλπ. Ακόμη και όταν ένας χάρτης έχει τελειώσει, διαφορετικοί χρήστες μπορούν να σχεδιάσουν πάνω του προσθέτοντας νέα αντικείμενα ή συνδέοντας αντικείμενα που προηγουμένως δεν συνδέονταν (σκεφτείτε μόνο πόσα μπορούμε να κάνουμε σε ένα τουριστικό ή οδικό χάρτη).

Οι χάρτες είναι εξαιρετικό εργαλείο για εργαστήρια ή αντί-μαθήματα. Είναι επίσης πρακτικά εργαλεία για την επικοινωνία πιο γενικά ανάμεσα στους αγώνες. Εν μέρει αυτό διευκολύνεται από την οπτική τους φύση, αν και, αντίθετα από μια ταινία, μπορεί να έχεις τη δυνατότητα να δεις ολόκληρο το χάρτη ή τους χάρτες και να εστιάσεις την προσοχή σου σε όποιο σημείο σου αρέσει. Αυτό μπορεί να αλλάξει τη ροή της συλλογικής συζήτησης και σκέψης και διευκολύνει την αναφορά σε προηγούμενα σημεία.

Οι χάρτες ποτέ δεν χρειάζεται να θεωρηθούν τελειωμένοι. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, οι άνθρωποι μπορούν να σχεδιάσουν πάνω τους ή να σχεδιάσουν καινούριους χάρτες. Πλαίσια κειμένου μπορεί να προστεθούν. Διαφορετικοί χάρτες μπορεί να διαβαστούν σε αντιπαράθεση ο ένας από τον άλλο για να βαθύνουν τις αναλύσεις και να αναζητήσουν περισσότερα εργαλεία. Για παράδειγμα, το Bureau d'Etudes σε οποιαδήποτε στιγμή έχει ένα χάρτη με διαφορετικούς κρατικούς κυβερνητικούς θεσμούς που περιλαμβάνουν ορισμένους οικονομικούς θεσμούς, και ένα άλλο χάρτη για εκείνους τους οικονομικούς θεσμούς με σκοπό να ακολουθήσουν τους συνδέσμους τους με άλλες βιομηχανίες και θεσμούς.

Οι ακτιβιστικοί χάρτες έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Μερικές φορές μοιάζουν περισσότερο με καρτούν που έχουν σκοπό να επικοινωνήσουν ένα ζήτημα, μια μορφή agit-prop ή 'χάρτη προπαγάνδας' – όπως ένα χταπόδι που σέρνεται πάνω στη γη¹⁷. Άλλοι ακτιβιστικοί χάρτες μοιάζουν περισσότερο με οδικό χάρτες για συγκεκριμένες διαμαρτυρίες που προσδιορίζουν πράγματα όπως οι στόχοι, οι ζώνες ασφαλείας και οι τακτικές περιοχές¹⁸. Οι χάρτες που περιγράφουμε εδώ, και που πραγματώνονται από συλλογικότητες όπως το Bureau d'Etudes, πάνε ακόμα ένα βήμα μακρύτερα. Φτιάχνονται ακριβώς με το σκοπό να εφαρμόσουν την κινηματική πολιτική στη διαδικασία χαρτογράφησης, καθώς και η μορφή που παίρνουν μπορεί να είναι αρκετά 'παιχνιδιάρικη' και ανορθόδοξη. Οι στόχοι είναι συγκεκριμένα να κατανοήσουμε ποιες μορφές εξουσίας μπορεί να αντιμετωπίσουμε όπως και την αντί-εξουσία που μπορούμε να δημιουργήσουμε.

Οι χάρτες γίνονται ένα μέρος της 'ανάπτυξης' του ακτιβισμού, αν θέλετε. Μπορούν να δράσουν ως ένας τρόπος να συνδεθούν καθημερινές εμπειρίες και δρομολόγια με μεγαλύτερης κλίμακας σχηματισμούς της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε τη σύνδεση ανάμεσα στις εμπειρίες των Precarias a la Deriva, του Bureau d'Etudes, και αυτού που ελπίζουμε να δημιουργήσουμε μέσα στο project 'χαρτογραφώντας τα πανεπιστήμια'.

Πίσω στο Σχολείο: Ένα αναδυόμενο project αγωνιστικής έρευνας σε μια μηχανή της γνώσης των Η.Π.Α.

Για διαφορετικούς οικονομικούς, πολιτικούς και προσωπικούς λόγους, μερικοί και μερικές από εμάς κατέληξαν να σπουδάζουν και να δουλεύουν σε ένα πανεπιστήμιο που βρίσκεται στις ζούγκλες του Νότου των ΗΠΑ. Αυτό που αντιλαμβανόμασταν ως την απομόνωση της γκετοποιημένης ακαδημίας των Η.Π.Α. ήταν πηγή εκνευρισμού κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων του προγράμματός μας. Μετά από συζητήσεις με άλλους ωστόσο, καταλάβαμε ότι αυτή η απομόνωση ενισχυόταν από το μύθο του

πανεπιστημίου ως τον πύργο από ελεφαντοστό που απέχει από τον ‘πραγματικό κόσμο’ όπως και από τον ‘αληθινό ακτιβισμό’. Ως κάτοικοι του πανεπιστημίου δεν ήταν δύσκολο να δούμε πως τα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης συνεισέφεραν στη διαδικασία του νεοφιλελευθερισμού της οικονομίας που πολεμούσαμε από πριν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους.

Για παράδειγμα το UNC-CH¹⁹ είναι ένα από τα περίπου 10 πανεπιστήμια σε μια αστική περιοχή ακτίνας 50 μιλίων στη Βόρεια Καρολίνα που παρέχει την εργασιακή δύναμη για το παρακείμενο “Research Triangle Park” (Πάρκο Ερευνητικού Τριγώνου), έναν από τους κύριους κόμβους ανταγωνισμού της παγκόσμιας οικονομίας της γνώσης, που περιλαμβάνει πολλές πολυεθνικές επιχειρήσεις. Η συγκέντρωση των κατόχων διδακτορικών που εργάζονται στο γεωγραφικό αυτό τρίγωνο είναι μια από τις υψηλότερες στον κόσμο. Συνοδεύεται από μια αύξηση στη μερική απασχόληση στις υπηρεσίες κάτω από αμφίβολες συνθήκες. Το Πανεπιστήμιο Duke είναι ο τρίτος μεγαλύτερος ιδιώτης εργοδότης στη Βόρεια Καρολίνα, λίγο πίσω από το Wal-Mart, και αναφέρεται από τους κατοίκους της περιοχής ως η ‘φυτεία’. Αυτός ο πόλος οικονομικής παραγωγής έχει υποκαταστήσει μεγάλο μέρος της βιομηχανίας ματισμού στη διαδικασία του outsourcing μετά τη συνάντηση με τα ‘στάνταρ’ του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Η πολιτικές τους που καθορίζονται από τις επιχειρήσεις και τις απορρυθμισμένες εργατικές πολιτικές έχουν υμνηθεί ως ένα από τα ηγετικά μοντέλα στη νεοφιλελευθεροποίηση της έρευνας.

Το πανεπιστήμιο ως ένας από τους κύριους φορείς της σύγχρονης οικονομίας είναι πλήρως ενσωματωμένο στον ‘πραγματικό κόσμο εκεί έξω’. Το πανεπιστήμιο ως τέτοιο συνεισφέρει στην παραγωγή και αναπαραγωγή εκείνου του ίδιου νεοφιλελεύθερου κόσμου που πολλοί και πολλές από εμάς προσπαθούσαν να πολεμήσουν απ’ έξω. Επομένως, ο ακτιβισμός – που συχνά θεωρείται στις Η.Π.Α. ότι έχει λίγη σχέση με το πανεπιστήμιο – ήταν πιο απαραίτητος από ποτέ στην καρδιά του πανεπιστημίου με σκοπό την εξερεύνηση των μειονεκτημάτων και των δυνατοτήτων των αναπαραγωγικών μηχανών του συστήματος.

Μετά τη θεώρηση ορισμένων από αυτά τα ζητήματα, των καινούριων πειραμάτων στην αγωνιστική έρευνα και τις συζητήσεις για την επισφάλεια, μια ομάδα εργασίας προέκυψε στο πανεπιστήμιο με εστίαση στις χαρτογραφικές στρατηγικές που ανέπτυσαν τα κινήματα για να αλληλεπιδράσουν με την οικονομική κατάσταση που αλλάζει. Αυτή η ομάδα – υπό το προσωρινό όνομα Counter Cartographies Collective – συναντιόταν στο 3 Cups, ένα μαγαζί ποιοτικού φαγητού στην πόλη από τον Απρίλιο του 2005. Η ιδέα είναι να χρησιμοποιήσουμε μερικές από αυτές τις τεχνικές χαρτογράφησης για να εντοπίσουμε ορισμένες από τις οικονομικές αλλαγές μέσα στην γύρω περιοχή. Ένα από τα τωρινά project της συλλογικότητας εστιάζεται στην χαρτογράφηση/περιπλάνηση/παρέμβαση στην πανεπιστημιακή μηχανή. Αυτό το project ξεκίνησε με την παρέμβαση στην Ημέρα Εργασίας.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, τα παραδείγματα των Precarias a la Deriva και του Bureau d’Etudes πυροδότησαν τη φαντασία μας για να ξεκινήσουμε ένα project χαρτογραφικής αγωνιστικής έρευνας στο UNC-CH. Ακολουθούν μερικές από τις μεταφράσεις των μεθοδολογικών συνεισφορών και από τα δυο project για τη χαρτογράφηση του πανεπιστημίου.

Περιπλάνηση στα Κυκλώματα ενός Μετα-Φορντικού Εργοστασίου

Ένα από τα κύρια ταμπού του πανεπιστημίου είναι οι εργασιακές και βιοτικές συνθήκες των εργαζομένων του, κάτι που σβήνει τα σώματα και την υλικότητα που ενέχεται στην παραγωγή της γνώσης. Οι τομείς των υπηρεσιών και της υποδομής του πανεπιστημίου όπως και η ίδια η ακαδημαϊκή εργασία υφίστανται παράλληλες διεργασίες outsourcing, προσωρινών συμβολαίων, αυτοαπασχόλησης και άλλα ‘δωράκια’ από τις αγορές ευέλικτης εργασίας. Η επισφάλεια – που εκδηλώνεται σε πολλαπλές μορφές – εμφανίζεται σε οικείο περιβάλλον. Το μετα-φορντικό καθεστώς της οικονομίας της γνώσης ανέμενε να ερευνηθεί και να γίνει αντικείμενο παρέμβασης και τα μεθοδολογικά εργαλεία που αναπτύχθηκαν από τις Precarias a la Deriva μας εντυπωσίασαν με τις δυνατότητές τους.

Η γυναικεία περιπλάνηση ως βοηθός διδασκαλίας, προπτυχιακές, εργαζόμενες στην καφετέρια, καθηγήτριες, επιστάτριες, προσωρινοί λέκτορες, φύλακες, κλπ, μας επιτρέπει να χαράξουμε την επικράτεια της παραγωγής γνώσης ως το αντικείμενο εξέτασης, το αντικείμενο στο οποίο να παράγουμε γνώση. Οι καθημερινές μας ζωές ως κάτοικοι του πανεπιστημίου γίνονται τα προσωρινά πεδία έρευνάς μας, χρησιμοποιώντας τις ερευνητικές μας δεξιότητες για να διερευνήσουμε τις δικές μας συνθήκες εργασίας/ζωής και να εξερευνήσουμε τις δυνατότητες αγώνα. Το πανεπιστήμιο πάντα περιμένει από τους ερευνητές να εξετάζουν το εξωτερικό, τον αληθινό κόσμο εκεί έξω, το μακρινό, το άλλο, την

ετεροτοπία. Αυτό το ίδιο πανεπιστήμιο γίνεται το αντικείμενο εξέτασής μας εξαιτίας του σημαντικού ρόλου του στη δημιουργία των οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών διαδικασιών και των έντονων συνδέσεών τους με τον υποτιθέμενο ‘πραγματικό κόσμο εκεί έξω’. Η περιπλάνησή μας θα γίνει στα κυκλώματα ενός μετα-φορντικού πανεπιστημίου της επισφάλειας. Κατά τον ίδιο τρόπο που οι Καταστασιακοί θεώρησαν την πόλη εκθαμβωτική για τη δύναμή της να συλλαμβάνει τις σύγχρονες διαδικασίες εμείς ως προσωρινοί διαμένοντες στο πανεπιστημιακό σύστημα βρήκαμε ότι η ακαδημαϊκή περιοχή μας είναι μια απίστευτη πηγή πληροφοριών για τους σύγχρονους τρόπους παραγωγής στην οικονομία της γνώσης. Ακολουθώντας τα δρομολόγια ή τα κυκλώματα καθενός από τα δρομολόγια μας θα μας επιτρέψει να αποκαλύψουμε τις συνθήκες για την παραγωγή από το πανεπιστήμιο των νεοφιλελεύθερων υποκειμένων/υπηκόων.

Η περιπλάνηση στα καθημερινά κυκλώματα εργασίας στο πανεπιστήμιο (γνωστική, χειρωνακτική, και τα πάντα στο ενδιάμεσο) ανοίγει τη δυνατότητα να χαράξουμε συνδέσεις ανάμεσα στις ατομικές εμπειρίες και τις ευρύτερες διαδικασίες στη σύγχρονη πολιτική οικονομία. Πέρα από την ανάδειξη αυτών των συνδέσεων γίνεται ένα εργαλείο για την εξερεύνηση των πιθανών αρθρώσεων εντός μιας συνθήκης πλήρους κατακερματισμού μέσα στην εργασιακή δύναμη της ακαδημίας των ΗΠΑ που αλλάζει, που ξεπερνά τις ριζικές εργασιακές διαφορές μέσα από μια κοινή γλώσσα – το εργοστάσιο της γνώσης – και ας ελπίσουμε ότι ανοίγει ένα νέο πεδίο αγώνα. Η φεμινιστική περιπλάνηση στο campus θα περιλαμβάνει συλλογικές βόλτες στο πεδίο. Κάθε περιπλάνηση μπορεί να περιλαμβάνει διαφορετικές συσκευές καταγραφής (σημειωματάρια, κάμερες, ηχογράφηση). Είναι ένα είδος συλλογικής συζήτησης εν κινήσει, που καθοδηγείται από ένα/δύο/τρεις οδηγούς μέσα από τα δρομολόγια της καθημερινής ζωής τους. Η ηχογραφημένη περιπλάνηση μπορεί να περιλαμβάνει εγγραφές σε ημερολόγια, συνεντεύξεις, συζητήσεις, κλπ, και μετά το υλικό μπορεί να συζητηθεί σε εσωτερικά εργαστήρια. Μερικές από τις πιθανές περιπλανήσεις που κατέγραψε η συλλογικότητα είναι:

1. περιπλάνηση σε διάφορες θέσεις βοηθού διδασκαλίας: πως να καταλάβουμε τη διασταύρωση/συνεχές του ‘φοιτητή’ και ‘εργαζομένου’;
2. ενασχόληση με την παρουσία του στρατού στο πανεπιστήμιο: συνέντευξη και συλλογική συζήτηση με ένα βετεράνο μάχης και ένα στρατιώτη για την πολιτική οικονομία του στρατιωτικού/ ακαδημαϊκού/βιομηχανικού συμπλέγματος;
3. ο κόσμος των συμβασιούχων λεκτόρων: προσωρινά συμβόλαια, ασφάλιση υγείας, και δεύτερες δουλειές – είναι δυνατό να φτιάξεις οικογένεια έτσι;
4. φτάνοντας στο φαγητό σου – περιπλάνηση στον κόσμο της εκχωρημένης σε εταιρείες εστίασης και της κατασκευής καφετεριών από επιχειρήσεις;
5. καθαρίζοντας το δωμάτιό σου, και το campus: εστίαση στις υφιστάμενες συνθήκες των καθαριστριών και των επιστατών, μισθός που παρακρατείται, προσωρινά συμβόλαια, φυλετικές προσλήψεις, κλπ.

Χαρτογραφώντας τα Δίκτυα της Μηχανής της Γνώσης

Ένας από τους κύριους μύθους για την ακαδημία είναι ο ανεξάρτητος πύργος από ελεφαντοστό, ο οποίος ενισχύει τον αποκλειστικό του ρόλο της παραγωγής γνώσης, χωρίς να τον αγγίζουν οι δυναμικές της ιστορίας ελεύθερος από τις όποιες αναστατώσεις. Αντίθετα από αυτό τον καθιερωμένο μύθο, μπορούμε να θεωρήσουμε το πανεπιστήμιο ως ένα χώρο σε ένα πλέγμα που το διασχίζουν έντονες οι σχέσεις εξουσίας: αντί για ένα προνομιακό κλειστό γκέτο, για ένα κλειδωμένο σύστημα, πολλαπλά δίκτυα εξουσίας και αντί-εξουσίας ρέουν μέσα από αυτό. Και οι συνθήκες της σημερινής ακαδημαϊκής παραγωγής γνώσης όπως και οι δυνατότητες αντίστασης μέσα του εκβάλουν σε ευρύτερα δίκτυα.

Οι χάρτες à la Tangente – μετά-αναπαραστατικά διαγράμματα ροής και της εξουσίας και της αντίστασης – παριστάνονται ως ένα αντί-εργαλείο που μας επιτρέπει να αποκηρύξουμε μερικές από τις πανεπιστημιακές συνδέσεις, και επίσης να εξερευνήσουμε ορισμένες από τις κρυφές δυνατότητες για αγώνα και άρθρωση.

Η χαρτογράφηση του πανεπιστημίου θα απαιτούσε μια σειρά χαρτογραφικών αναπαραστάσεων για την οπτικοποίηση του κάθε δομικού στρώματος που διασχίζει τη μηχανή της γνώσης. Σε μια συνάντηση ομαδικής σκέψης για το πώς ενέχονταν τα διαφορετικά δίκτυα του πανεπιστημίου, η συλλογικότητα κατέληξε με μια σειρά ζητημάτων προς έρευνα και χαρτογράφηση:

1. αριθμοί απασχόλησης, είδη συμβολαίων και εργασιακές απώλειες·
2. σύνδεσμοι με τους αναπτυξιακούς άξονες της οικονομίας της γνώσης·
3. δόμηση, αστική αναδόμηση και αποτελέσματα της ‘αναβάθμισης (gentrification)’·
4. αριθμοί της διαφορετικότητας και των φυλετικοποιημένων χώρων·
5. συνδέσεις με το στρατιωτικό βιομηχανικό σύμπλεγμα, που περιλαμβάνουν την αμυντική βιομηχανία και την εξωτερική πολιτική·
6. σύνδεσμοι με την εξουσία των επιχειρήσεων στα ερευνητικά προγράμματα και τις βιομηχανίες των υπηρεσιών στο campus·
7. ακτιβιστικές προσπάθειες και οι στόχοι τους·
8. σύνδεσμοι με τη μετανάστευση και τις υπηρεσίες ασφαλείας·
9. δάνεια, πιστώσεις και οι σχέσεις τους με τον χρηματοπιστωτικό κόσμο ως τη βάση για την Αμερικάνικη μεσαία τάξη.

Ο δρόμος χωρίς διαβάτες

Μέσα από αυτά τα διάφορα μοντέλα έρευνας του πανεπιστημίου, η ομάδα ελπίζει να παράγει μια πολυεπίπεδη χαρτογραφία του πανεπιστημίου όπου διάφοροι χάρτες και διαδρομές θα επικαλύπτονται και να διασταυρώνονται, εξερευνώντας πεδία αντιπαράθεσης και δυνατών παρεμβάσεων.

Αυτά τα αρχικά προσχέδια των ως τώρα ατελείωτων παρεμβάσεών μας στα θεμέλια της μεταφορντικής οικονομίας της γνώσης φέρουν τα σημάδια της επιρροής από project αγωνιστικής έρευνας. Η ειρωνεία είναι ότι τα ίδια αυτά project που συχνά αναπτύχθηκαν στην άκρη ενός ανταγωνισμού με το ‘πανεπιστήμιο’, τώρα διαπερνούν τα σύνορά του και μολύνουν τους κανόνες του. Το σύνορο ανάμεσα στην ‘σχολή’ και τον ‘πραγματικό κόσμο’ πρέπει να παραβιαστεί αφού ο πύργος από ελεφαντοστό είναι στις μέρες μας μόνο μια μεταφορά για τις άμυνες εκείνων των ‘πόλων ανάπτυξης’ του νεοφιλελευθερισμού. Οι πύργοι αυτοί χρησιμοποιούνται ως κάστρα στις νέο-κατακτημένες περιοχές της παγκόσμιας οικονομίας, σημειώνοντας τα τοπία μας με φρουρούς και εκατόνταρχους της αυτοκρατορίας. Πρέπει να τα καταλάβουμε, πρέπει να τα διαβρώσουμε – αλλά, όπως ξέρει κάθε καλή βαρβαρική ορδή – μια καλή κατάληψη απαιτεί τα πολεοδομικά σχέδια, και η εισχώρηση απαιτεί τη βιωμένη εμπειρία και την προσαρμογή.

Αλλά επιτρέψτε μας να μην καταφύγουμε μόνο στη στρατιωτική μεταφορά. Εντός του ‘πύργου’ βρίσκονται εργαλεία ενδυνάμωσης και επικοινωνίας ανάμεσα σε ανταγωνιστικά υποκείμενα του μέλλοντος· εντός του πύργου βρίσκονται τα αρχεία του ίδιου συστήματος που τον γέννησε και συχνά περιλαμβάνονται όλων των ειδών οι κριτικές αναλύσεις, ακόμη πιο χρήσιμες για την ενδυνάμωση των αγώνων της ορδής· εντός του πύργου βρίσκονται τα πλεονάζοντα υλικά του, τα μυστικά θησαυροφυλάκια, οι σκοτεινές γωνίες τους, όλα τα μέρη όπου οι κατάσκοποι των βαρβάρων μπορούν να υφάνουν ένα αντίπαλο ιστό που θα τυλιχτεί γύρω του και θα ξεπεράσει τον ‘πύργο’ αντικαθιστώντας τον με μια καινούρια – και ακόμη αχαρτογράφητη – επικράτεια.

Σημειώσεις

1. Μπορείτε να βρείτε το κείμενο στα αγγλικά, όπως δημοσιεύτηκε στο S.Shukaitis, D.Graeber & E.Biddle, *Constituent Imagination: Militant Investigations, Collective Theorization* (Oakland, Ca, AK Press, 2007) στο: <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.countercartographies.org/download/drift->

ing_through_the_knowledge_machine.pdf

2. Για μια πλήρη αφήγηση της δράσης της Ημέρας Εργασίας δείτε μια παρουσίαση power point στο: http://www.unc.edu/~macasas/labor_day_presentation_with_map.ppt
3. Για πολλούς ακτιβιστές (είτε εργάζονται σε ένα πανεπιστήμιο είτε όχι) η ακαδημία θεωρείται μόνο ως “χώρος προνομίων” (σε αντίθεση με τη θεώρησή του ως εργοστάσιο της γνώσης) και ένας χώρος για να αντλήσουν ορισμένους ατομικούς πόρους (αντί να απαλλοτριώσουν συλλογικά τα παραγωγικά του εργαλεία).
4. Για μερικά άλλα παραδείγματα αγωνιστικής έρευνας που συμμετείχαμε, ειδικά από τις ΗΠΑ, δείτε το “Rebellious Research: Itinerarios por la investigación activista en EU” στο: www.euromovements.info [σ.τ.ε.μ.: η σελίδα πια δεν υπάρχει]. Γράψαμε αυτό το άρθρο ως συνεισφορά στο Activist Research Newsletter, για να αντιδράσουμε σε μια ορισμένη έλλειψη εμπειριών από τις ΗΠΑ σε μερικές από τις συζητήσεις για την αγωνιστική έρευνα. Περιλαμβάνει παραδείγματα από το Direct Action Network (DAN) στο Chicago, το Mexico Solidarity Network, τη Συμμετοχική Έρευνα Δράσης, την Συμμαχία των Immokalee Workers, και το Πανεπιστήμιο των Φτωχών.
5. Δείτε στο Desobediencia Global στο <http://www.sindominio.net> για περισσότερες πληροφορίες για την εκστρατεία ενάντια στην Προεδρεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2002 από την Ισπανία.
6. Για ακτιβιστικές αναφορές στις συζητήσεις για την επισφάλεια την Ευρώπη δείτε τα: www.precarity.info ή www.euromayday.org.
7. Όπως αναφέρει η συλλογικότητα Chainworkers στο Precarias a la Deriva, A la Deriva por los Circuitos de la Precariedad Femenina (Madrid, Traficantes de Suenos, 48, 2004).
8. Η Lavariés είναι μια κεντρική γειτονιά της Μαδρίτης που πρόσφατα έγινε γνωστή για τη συγκέντρωση εκεί νεανικών, εργατικών και μεταναστευτικών ομάδων.
9. Precarias a la Deriva, A la Deriva por los Circuitos de la Precariedad Femenina (Madrid, Traficantes de Suenos, 21-22, 2004).
10. Precarias a la Deriva, A la Deriva por los Circuitos de la Precariedad Femenina (Madrid, Traficantes de Suenos, 17, 2004).
11. Μερικές από τις εργασίες που χρησιμοποιούμε εδώ προέρχονται από νεο-μαρξιστικές έννοιες της διαθετικής εργασίας, φεμινιστικών συζητήσεων για την αναπαραγωγή, μετα-αποικιακές θεωρήσεις για τις ‘δεδομένες’ ιεραρχίες, μετα-στρουκτουραλιστικές θεωρίες της εξουσίας, και Ντελεζιανές κατανοήσεις της υποκειμενικότητας.
12. Για παράδειγμα, μια οικιακή βοηθός χωρίς χαρτιά και μια freelance δημοσιογράφος είναι και οι δυο ευέλικτες, προσωρινές, με μερική απασχόληση, και αυτοαπασχολούμενες - ωστόσο έχουν τεράστιες διαφορές στο κοινωνικό στάτους, το μισθό, τα δικαιώματα, τις διακινδυνεύσεις, κλπ.
13. Μπορείτε να δείτε τις χαρτογραφικές αναπαραστάσεις των περιπλανήσεών τους στην έκδοση του 2004 των Precarias που αναφέρεται πιο πάνω.
14. Δείτε το: Holmes (2003): <http://utangente.free.fr/>
15. Ένα μέρος του θεωρητικού υπόβαθρου αυτών των τύπων φαίνεται να δένει καλά με τους Foucault και Deleuze & Guattari, αν ενδιαφέρεστε περισσότερο δείτε την αληθινά ενδιαφέρουσα δουλειά του Holmes.
16. Bureau d'Etudes-Université Tangente (2002) Autonomous Knowledge and Power in a Society without Affects, στο Université Tangente: www.utangente.free.fr.
17. Δείτε το: John Pickles, A History of Spaces: Cartographic reason, mapping and the geo-coded world (London and New York: Routledge, 2004).
18. Δείτε το χάρτη δράσης: People's Guide to the National Republican Convention NYC Αύγουστος - Σεπτέμβρης 2004 (Λαϊκός Οδηγός για την Εθνική Συνδιάσκεψη των Ρεπουμπλικάνων...)
19. University of North Carolina - Chapel Hill: Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνας, στο Chapel Hill, όπου σπουδάζουν και εργάζονται οι συγγραφείς.

11.

Τηλεφωνικό Κέντρο: η Τέχνη του Δυνητικού Ελέγχου

Πειραματική Έδρα για την Παραγωγή της Υποκειμενικότητας

Σημείωμα του Επιμελητή¹

Η Πειραματική Έδρα για την Παραγωγή της Υποκειμενικότητας (Cátedra Experimental sobre Producción de Subjetividad)² είναι ένα project που αναπτύχθηκε από μια ομάδα αγωνιστών φοιτητών, ερευνητών και λεκτόρων στο Rosario της Αργεντινής. Είναι μια προσπάθεια για την παραγωγή μιας συγκροτητικής μορφής της πανεπιστημιακής αγωνιστικότητας που στοχεύει να ξεπεράσει την κριτική της αποσύνθεσης του χρηματοδοτούμενου από το κράτος και του αναδύομένου πανεπιστημίου της αγοράς. Με αυτή την έννοια θα προεικονίσει το μη-κρατικό δημόσιο πανεπιστήμιο, ένα εναλλακτικό μοντέλο στο πανεπιστήμιο της αγοράς.

Έχει το σκοπό ενός πειράματος δημιουργίας ενός χώρου συνεχούς αυτό-μόρφωσης, με εβδομαδιαίες συναντήσεις οργανωμένες σε θεματικές του ενός μήνα. Οι γενικές αποφάσεις που αφορούν το συντονισμό του project – παγκόσμιες πολιτικές και θεσμικές σχέσεις, χρηματοδότηση και δημοσιοποίηση της πρωτοβουλίας – λαμβάνονται από μια διαχειριστική συνέλευση (asamblea de gestión). Η μορφή της κάθε θεματικής είναι ευθύνη των αυτόνομων ομάδων επεξεργασίας, οι οποίες αποφασίζουν για τα περιεχόμενά της, τη βιβλιογραφία, τους προσκεκλημένους συμμετέχοντες και την παιδαγωγική μέθοδο. Επιπλέον, είναι υπεύθυνοι για την διάθεση των κειμένων στην ιστοσελίδα και στο κοινό της θεματικής. Ένα δίκτυο εξωτερικών συνεργατών μπορεί να συμμετέχει δυνητικά και να εμπλέκεται στην επεξεργασία των θεματικών και να συμβουλεύει τα άτομα που συμμετέχουν.

Το 2006, οι πέντε θεματικές που επιλέχθηκαν ανέπτυξαν μια ερευνητική διαδρομή μέσα στους διαφορετικούς μηχανισμούς της σύγχρονης παραγωγής της υποκειμενικότητας: Εργασία, Κράτος, Αγορά, Επικοινωνία, Πανεπιστήμιο. Και διαμέσου αυτών, μέσα τους, εναντίον τους, πέρα από αυτούς, η Έδρα κοιτάζε τις διαδικασίες αυτό-οργάνωσης και τα εργαλεία αυτό-αλλαγής της ζωής που παράγουν εναλλακτικούς χρόνους και χώρους στους οποίους μπορούμε να αποφασίσουμε πως να ζούμε.

Από αυτή τη διαδικασία δόμησης μιας εμπειρίας αυτό-οργάνωσης της πανεπιστημιακής γνώσης, κινηθήκαμε προς ένα ορίζοντα σύνθεσης με άλλες διαδικασίες αυτό-οργάνωσης που αναπτύχθηκαν από τα κοινωνικά κινήματα τα οποία δημιουργούν νέους τρόπους υποκειμενικής ύπαρξης και παραγωγής στην κοινότητα.

Το ακόλουθο κείμενο είναι το αποτέλεσμα εργασίας που αναπτύχθηκε στη θεματική της Εργασίας και Υποκειμενικότητας, σε συνεργασία με εργάτες και συνδικαλιστές της Apex, ενός τοπικού τηλεφωνικού κέντρου (call center). Η Apex εγκαταστάθηκε στο Rosario τον Δεκέμβριο του 2004. Έχει επίσης γραφεία στην Cordoba της Αργεντινής, τη Νότια Αφρική, την Κολομβία και το Περού. Στο Rosario εργάζονται για την εταιρεία 800 άτομα. Κατά τη διάρκεια του 2005, όταν είχε 600 υπαλλήλους, σχεδόν όλοι και όλες ανάμεσα στα 20 και τα 30, κυρίως πανεπιστημιακοί φοιτητές με πολλαπλές γλωσσικές ικανότητες – προσόντα που η Apex εκμεταλλεύεται δωρεάν και ανταμείβει πολύ άσχημα. Οι πρώτοι αντιπρόσωποι στο συνδικάτο του Apex Rosario εκλέχθηκαν το Μάρτιο του 2006· πάνω από το 1/3 των εργατών συμμετείχαν.

00. Συν-έρευνα

Ξεκινήσαμε πρόσφατα ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα με μερικούς συνδικαλιστές σε ένα τηλεφωνικό κέντρο της πόλης μας, το Rosario της Αργεντινής. Αυτό ήταν το πρώτο τέτοιο project που ξεκινήσαμε

σε κάτι που έχει εξελιχθεί σε συνεχόμενη σχέση. Ξεκίνησε με το κάλεσμα που κάναμε να μας μιλήσουν για τις εμπειρίες τους στην εργασία κατά τη διάρκεια της τελευταίας συνάντησής μας στη θεματική για την εργασία. Μετά από μια σειρά ανταλλαγών που ξεκίνησαν με την παρουσίαση ενός κειμένου από την σωματειακή εφημερίδα, βρεθήκαμε στην αρχή ενός συνεργατικού project αγωνιστικής έρευνας. Η ιδέα ήταν να καταστήσουμε αντικείμενο προβληματισμού τις πρακτικές – τις πολιτικές όσο και τις ερευνητικές πρακτικές – με άλλα λόγια, να τις διερευνήσουμε με τέτοιο τρόπο ώστε να παράγουν πολλαπλές συγκρούσεις οι οποίες συγχρόνως να πληροφορούν πολλαπλές στρατηγικές παρέμβασης.

01. ‘Επόμενος Χρόνος: Τι έπεται;’

Οι εργάτες μας είπαν μια φήμη που είχαν ακούσει: “Δεν γνωρίζουμε αν η επιχείρηση θα είναι εδώ του χρόνου, υπάρχει μια φήμη ότι θα φύγουν από το Rosario”. Χωρίς κανένα προηγούμενο προγραμματισμό, μόλις είχαμε ξεκινήσει τη συζήτηση, ανακαλύψαμε ένα πρόβλημα με το οποίο να ανοίξουμε ένα διάλογο: η εργασία σε συνθήκες πλήρους αστάθειας. Ένα ερώτημα προέκυψε, επίκαιρο για την εργασία σήμερα: ποια εργαλεία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να αντιδράσουμε σε αυτή τη μόνιμη αστάθεια όταν όχι μόνο κινδυνεύει η δουλειά κάποιου ανθρώπου, αλλά η εταιρεία η ίδια μπορεί να κλείσει;

Πέρα από το σύντομο χρόνο που οι εργάτες παραμένουν – ‘αν δουλέψεις ένα χρόνο στο τηλεφωνικό κέντρο, είσαι βετεράνος’ – υπάρχει μια ακόμα μεγαλύτερη όψη της αβεβαιότητας: οι αμφιβολίες για τη μονιμότητα της εταιρείας στο Rosario. Με τη φήμη ότι η εταιρεία κλείνει και την πιθανότητα να είναι αλήθεια, οι συνέπειες συσσωρεύονται: αστάθεια, επισφάλεια και απολύσεις. Η απειλή ότι η εταιρεία θα φύγει από το Rosario είναι ένας τρόπος να πιεστούν οι εργάτες. Εκείνοι που απαιτούν καλύτερο μισθό και συνθήκες εργασίας έρχονται σε αντίθεση με το υποτιθέμενο κοινό καλό που αντιπροσωπεύει η εταιρεία και το Κράτος που αντιμετωπίζει χιλιάδες ανέργων σε ένα διάστημα λίγων μηνών.

Αν η φήμη έχει τη βάση της στην πραγματικότητα, τότε αυτό είναι ένα παράδειγμα την πιο ακραία μορφή μιας τυπικής λειτουργίας του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού: όπου δεν μπορεί να βρει τις καλύτερες συνθήκες – δηλαδή νομικές, εργασιακές, οικονομικές και φυσικές συνθήκες – τις καταλληλότερες για τη μεγιστοποίηση του κέρδους, φεύγει για μια άλλη τοποθεσία που θεωρεί προτιμότερη. Η μοίρα των εργατών στην Arrex-Rosario είναι ένα σαφές παράδειγμα.

02. Θέμα Ομιλίας

Αν υπάρχει κάτι που κάνουν όσοι εργάζονται στα τηλεφωνικά κέντρα είναι να μιλάνε. Κάθονται σε ένα απλό υπολογιστή, με ένα μικρόφωνο στο στόμα τους και ένα μεταλλικό διαχωριστικό να τους απομακρύνει από τους συν-εργάτες τους. Οι εργάτες απαντούν τα επαναλαμβανόμενα τηλεφωνήματα που έρχονται στη διάρκεια της εργασιακής ημέρας.

Την ίδια στιγμή, σε ένα προφανές παράδοξο, σε κάθε συνάντηση που έχουμε, τονίζουν την παρορμητική ανάγκη που έχουν οι εργάτες να μιλήσουν. Οι συζητήσεις τραβάνε από την στιγμή που περνάμε την πόρτα ως τις πιο συνηθισμένες συζητήσεις στο δρόμο.

Υπάρχουν δυο τρόποι να κατανοήσουμε την ομιλία εδώ. Ο πρώτος, όταν κάθε λέξη προφέρεται με μεγάλη ταχύτητα, μηχανικά, κατά τη διάρκεια των τηλεφωνικών κλήσεων, συνδέεται με τα οικονομικά συμφέροντα της εταιρείας. Μας είπαν πόσες κλήσεις έκαναν το λεπτό, περισσότερες από όσες θεωρούσαν το καθήκον των χειριστών τηλεφώνων. Αυτές είναι δυναμικές και αδιάκοπες ροές κλήσεων. Η αποτυχία να προσεγγίσουν το στόχο που δίνεται σημαίνει την απόλυση ή τις άμεσες επιπλήξεις.

Η δεύτερη μορφή ομιλίας, από την άλλη, είναι εκτός της λογικής της εταιρείας. Είναι μια υποκειμενική λειτουργία ικανή να δομήσει ένα πεδίο συνάντησης, επίρρειας (affect), και κοινών προσπαθειών στη βάση της εργασιακής αστάθειας, του ελέγχου και της πολυδιάσπασης.

Η υποκειμενική λειτουργία είναι η ίδια – η ομιλία – αλλά τα υποκειμενικά αποτελέσματα είναι διαμετρικά αντίθετα: η μεν προκαλεί έντονο αίσθημα αδιαθεσίας, γενικής απομόνωσης και συνδέεται με μια μοχθηρή λογική της εταιρείας· η άλλη είναι ένα εργαλείο για συλλογική δόμηση. Εντός της Arrex, η σιωπή είναι ένα συνώνυμο για την υγεία. Εκτός αυτής της λογικής, το να μοιράζεσαι με άλλους και άλλες σημαίνει να αντιμετωπίζεις το αίσθημα αρρώστιας που συνεπάγεται η μηχανοποίηση των ζωτικών

διεργασιών όπως η ομιλία, η επικοινωνία, και η διάνοια, μέσα από τη συγκρότηση δεσμών που είναι λιγότερο ή περισσότερο επισφαλείς αλλά καθόλου λιγότερο ζωτικοί.

Ένα παρόμοιο παράδοξο συμβαίνει στην εταιρεία. Αν κάποιος δεν κάνει τίποτα άλλο από το να μιλάει, την ίδια στιγμή οι κανόνες απαγορεύουν την επικοινωνία ανάμεσα στους χειριστές: “Δεν μπορούμε να μιλάμε με τις συν-εργάτες μας”. “μας ακούν και βιντεοσκοπούν συνέχεια, ακόμη και στο πρωινό δεν μπορούμε να μιλήσουμε”. Οι εργάτες απαντούν σε αυτό το εμπόδιο επικοινωνίας με την παραγωγή συλλογικών χώρων: “για να εξανθρωπίσουμε τη δουλειά, διοργανώνουμε συναντήσεις, πάρτι, προβολές ταινιών. Είναι μια δικαιολογία για να μπορούμε να μιλάμε μεταξύ μας”.

03. Δυνητικοί Έλεγχοι

Οι μαρτυρίες δείχνουν την ένταση των καθημερινών ελέγχων: “δεν μπορούμε να πάμε στην τουαλέτα όταν χρειάζεται εκτός και αν μας το επιτρέψουν”. “δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον ίδιο υπολογιστή, μας αλλάζουν θέση εργασίας σε άλλο υπολογιστή, και δεν μπορούμε να τραβήξουμε φωτογραφίες”. “τα πάντα ελέγχει η εταιρεία, ακόμη και την ομιλία μας, τα διαλείμματα, τις σημειώσεις”. “πάντα θέλουν να μας κάνουν να αισθανόμαστε ότι μας παρακολουθούν και να νιώθουμε αμφιβολίες. Αν κάνεις 20 (τηλεφωνήματα) σε συγχάιρουν, μέχρι να κάνεις 23, και παραπάνω”. “λένε στους πελάτες να παραπονιούνται στη διεύθυνση για να μπορούν να μας τιμωρήσουν ή να μας κατηγορήσουν ότι είμαστε αναποτελεσματικοί”.

Η παρακολούθηση είναι μόνιμη στην Apex. Η διαχείριση του ελέγχου δεν γίνεται μόνο με την άρνηση: “οι υπάλληλοι δεν θα πρέπει να αγνοούν τις μετρήσεις της εταιρείας”. “κανείς δεν θα πρέπει να συμμετέχει σε οποιοδήποτε πολιτικό κόμμα που παρεμβαίνει στην λειτουργία της επιχείρησης”. “απαγορεύεται το μάσημα τσίχλας, το φαγητό, το κάπνισμα, το ποτό, κλπ.” Υπάρχουν επίσης ‘Δράσεις Κινητοποίησης’:

Καλύτερη Δράση Ποιότητας: Εισιτήρια Κινηματογράφου

Ψηλότερο Σκορ Παρακολούθησης: Άμεση είσοδος

Καλύτερος Χειριστής σε κάθε ομάδα: Δωροεπιταγή στο Alto Rosario

Αναγνώριση καλής επίδοσης (κληρώνεται στους χειριστές με την Τέλεια Παρουσία και καθόλου έξτρα διαλείμματα): Βραδινό γεύμα

Αναγνώριση επίδοσης (για την Καλύτερη Ομάδα του μήνα): Δώρο³

Στις ιστορίες των εργατών βλέπουμε ένα σαν-σχολικό χαρακτηριστικό στο χώρο εργασίας: το είδος μεταχείρισης των χειριστών, η ρηματικότητα (discursivity), τα γραφικά, κλπ. Μοιάζει να υπάρχει ένας αέρας σπουδών: βαθμοί, ομάδες, συντονιστές.

Οι τεχνολογίες επιτρέπουν το έλεγχο δυνητικού τύπου, που είναι πανταχού παρόν και ο χειριστής τον νιώθει στο κορμί του. Η αποτελεσματικότητά του βασίζεται πλήρως στον κατά κύριο λόγο σιωπηρό χαρακτήρα του. Μέσα από τα μικρόφωνα και τις κάμερες οι εργάτες νιώθουν το βάρος των απαιτήσεων. Τα λάθη οδηγούν σε τιμωρία ή απόλυση. Έτσι οι μέθοδοι ελέγχου εγκαθιδρύονται από τους ‘Βασικούς Κανόνες και Ηθικές Συνθήκες’ της εταιρείας:

Οι εξαρτώμενοι της Apex θα ελέγχονται και θα παρακολουθούνται όπως η διοίκηση κρίνει αναγκαίο. Η Apex και οι πελάτες της θα μαγνητοφωνούν συζητήσεις. Οι εργοδότες θα απαιτούν όλοι οι εξαρτώμενοι να επιτηρούνται κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

Καμία διαδικασία ελέγχου και διαχείρισης δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική χωρίς επαρκείς ‘Θέσεις Δυνητικής Παρατήρησης’ (Virtual Observation Posts) που θεωρούνται ως στρατηγικές θέσεις από τις οποίες η κανονική ροή εργασίας μπορεί να επιτηρείται. Αυτό το κλίμα πίεσης σε πολλαπλές κατευθύνσεις παράγει μια γενικευμένη καχυποψία χωρίς σαφείς κατευθύνσεις ανάμεσα στους εργάτες

και τους ιεραρχικούς τομείς: “όλοι μπορούν να σε αναφέρουν: ένας συνάδελφος, ένας επιτηρητής, ο πελάτης. Σε αντιμετωπίζουν λανθασμένα ως το φίλο του εχθρού. Γενικά, είναι στρεσογόνο”. Αυτή είναι μια δομική διαχείριση που προάγει τον αυτοέλεγχο και την αμοιβαία παρακολούθηση ανάμεσα στους συναδέλφους κάτω από το όνομα μιας ανταγωνιστικής συν-εργασίας που είναι περισσότερο εμπόλεμη παρά αλληλέγγυα, και που προκαλεί μεγαλύτερη εξατομίκευση. Όταν μια μελλοντική τιμωρία μπορεί να εξαρτάται από ένα συνάδελφο ή την αξιολόγηση ενός πελάτη, τα επίπεδα (αυτο)ελέγχου γίνονται ακραία. Οι τρομερές υποκειμενικές επιπτώσεις δεν καθυστερούν σε ένα τέτοιο κλίμα.

04. Μηχανική Υποκειμενικότητα

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεών μας μια σκέψη επαναλαμβανόταν από τους εργάτες: “είναι μια εργασία που ακυρώνει την υποκειμενικότητα. Δεν μπορείς να βάλεις τίποτα από τον εαυτό σου σε αυτή”. Η δυσκολία αυτής της δήλωσης μας κάνει να σκεφτούμε δύο συμπληρωματικές διαστάσεις αυτού του εργασιακού καθεστώτος: αντί να μη βάζουμε τίποτα στη δουλειά, βάζουμε διανοητικές, επικοινωνιακές, και διαθετικές (affective) δυνατότητες – που είναι υπερβολικά πολλά για να επενδύουμε στην δουλειά μας – που απαλλοτριώνονται και χρησιμοποιούνται για την περαίωση της εργασίας και την επίτευξη των οικονομικών στόχων της εταιρείας. Αυτό δεν σημαίνει, φυσικά, ότι η υποκειμενικότητα ακυρώνεται, αλλά ότι μια συγκεκριμένη υποκειμενικότητα παράγεται. Στο βαθμό που η Arrex μας υποχρεώνει να συμπεριφερόμαστε σαν μηχανές, με την υποταγή σε έναν αυστηρό τρόπο μέτρησης, αυτό που δημιουργείται είναι αυτό που ονομάζουμε μια μηχανική υποκειμενικότητα: μια υποκειμενικότητα που πλάθεται από την επιβολή εξοργιστικών χρόνων, παρακολούθησης και φόρτου εργασίας.

Αυτή είναι μια υποκειμενική παραγωγή κατάλληλη για τις παρούσες εργασιακές συνθήκες: το κεφάλαιο απαιτεί αριστεία στα προϊόντα και συνεχή προσοχή σε διαφοροποιημένη ζήτηση· και απαιτήσεις που οι εργάτες απαντούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, συνεχώς προσαρμόζοντας τις πνευματικές τους πρακτικές στο πνεύμα του συνεχώς πραγματοποιημένου κεφαλαίου.

05 Παράδοξες Μικρο-Αντιστάσεις

Επιμονές

Σε αντίθεση με τη λογική της ροής και εναλλαγής των ατόμων, οι συνδικαλιστές θέτουν μια λογική της επιμονής. Επιλέγουν μια επίμονη διαμαρτυρία (picket) στην εταιρεία για δυο χρόνια, μια επιμονή που αντιτίθεται σε ένα τόπο όπου τα πάντα συμβαίνουν και μεταμορφώνονται γρήγορα. Οι συνδικαλιστές, φρενάροντας την ταχύτητα των ροών του χώρου εργασίας, δημιουργούν σημεία σύγκρουσης. Αυτό προτείνει ότι η πολιτική είναι δυνατή όπου ο βιωμένος χρόνος διαφέρει από την ταχύτητα που επιβάλλει το κεφάλαιο (σε αυτή την περίπτωση, το οικονομικό κεφάλαιο). Κάθε πολιτική λοιπόν, προϋποθέτει και απαιτεί μια δρομολογία, μια σκέψη της ταχύτητας.

Έξοδος

Για την Arrex, η αστάθεια, σε όλες τις διαστάσεις της, είναι ουσιαστική στο σχεδιασμό των στρατηγικών εκμετάλλευσής της. Αλλά μπορούμε να κάνουμε μια άλλη ερμηνεία αυτής της αστάθειας, όχι πια ως απειλή από την πλευρά των αφεντικών, αλλά ως το έδαφος για μια εργατική στρατηγική. Η κινητικότητα των εργατών είναι ακόμη ένα σημαντικό πολιτικό στοιχείο: συγκροτεί ένα τρόπο άρνησης της εργασίας. Είναι αυτό ζήτημα επιβράδυνσης; Όχι απαραίτητα. Ακόμη λιγότερο σίγουρο είναι ότι η επιβράδυνση είναι μόνο ζήτημα παραμονής σε ένα σημείο. Αν ο κλασικός – Φορντικός – συνδικαλισμός σχηματιζόταν στη βάση της σταθερότητας των εργατών στις εργασίες τους, οι εργασίες τους επίσης συγκροτούσαν ένα κεντρικό σημείο στην πολιτική στρατηγική.

Είναι εφικτό ο συνδικαλισμός του σήμερα όχι μόνο να σταματήσει να στηρίζεται στη σταθερότητα του χώρου εργασίας αλλά και στην κεντρικότητα του ίδιου χώρου; Ίσως αυτό είναι ένα ζήτημα σκέψης

και των δυο, τόσο της κράτησης όσο και της δύναμης της μετατόπισης, ως εστιών πολιτικοποίησης και όχι επιβεβαίωσης της μιας ώστε να αντληθεί ένας άμεσος ανταγωνισμός.

Σημειώσεις

1. Πληροφορίες που συνελέχθησαν, “αναμορφώθηκαν” και μεταφράστηκαν από τα ισπανικά από το Rodrigo Nunes από τις ιστοσελίδες της Catedra Experimental (www.cedrasubjectividad.com.ar), της Apex (www.apex.sykes.com) και προσωπικές συζητήσεις με τον Franco Ingrassia.
2. Μετάφραση στα αγγλικά από το Nate Holdren. Μπορείτε να διαβάσετε το πρωτότυπο στο: Experimental Chair on the Production of Subjectivity (2007) 'Call Center: the Art of Virtual Control', trans. by Nate Holdren, ephemera, 7, 1, 133-138. Διαθέσιμο στο: <http://www.ephemeraweb.org/journal/7-1/7-1experimentalchair.pdf>
3. Από το εσωτερικό εγχειρίδιο της Apex

IV

Συμμετοχική Έρευνα Δράσης

12.

Συμμετοχική Έρευνα Δράσης: Μύθοι και Αυταπάτες

Bernardo Jiménez-Domínguez

Ποια μπορεί να είναι η πρακτική δουλειά στην κριτική ψυχολογία¹; Μπορεί η έρευνα δράσης να δώσει τη βάση για την κατανόηση και την αλλαγή του κόσμου; Αυτό το κείμενο εξερευνά μια από τις πιο ριζοσπαστικές μορφές της έρευνας δράσης – μια μορφή που αναπτύχθηκε στη Λατινική Αμερική για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που έθεταν στους ψυχολόγους οι δύσκολες πολιτικές συνθήκες – και υποστηρίζει ότι υπάρχει ένας αριθμός προβλημάτων που επιμένουν σε αυτό το πλαίσιο τα οποία πρέπει να λάβουν υπόψιν οι κριτικοί ψυχολόγοι.

Τη δεκαετία του 1980 η Συμμετοχική Έρευνα Δράσης (Participant Action Research -PAR- ΣΕΔ) έγινε η προτιμώμενη μεθοδολογία που πρότεινε η ‘νέα κοινωνική ψυχολογία’ στη Λατινική Αμερική ως τρόπος απάντησης των ερωτημάτων για το ρόλο των κοινωνικοπολιτικών δεσμεύσεων των ερευνητών στις κοινοτικές παρεμβάσεις. Η νέα προσέγγιση που χρησιμοποιούσε τη ΣΕΔ ονομάστηκε ‘κοινοτική κοινωνική ψυχολογία’, και σχεδιάστηκε για να είναι μια ριζοσπαστική κοινοτική ψυχολογία που θα ξεπερνούσε τις κριτικές των Αγγλοσαξονικών εκδοχών της ψυχολογίας και θα ενσωμάτωνε, θεωρητικά και πρακτικά, τα πεδία της περιβαλλοντικής και πολιτικής ψυχολογίας (μπορείτε να δείτε τα: Quintanilla, 1980· Marín, 1980-1983· Sanguinetti, 1981· Montero, 1983· Jiménez, 1983· Carvajal, 1984· Grupo Accion Psicología Social, 1984).

Σε προηγούμενο κείμενό μου (Jiménez, 1991) είχα περιγράψει πως αναπτύξαμε το πλαίσιο της Συμμετοχικής Έρευνας Δράσης (ΣΕΔ) από την αγωνιστική κοινωνιολογία της δεκαετίας του 1970, αλλά χωρίς να προσθέσουμε σχεδόν τίποτα από κοινωνικοψυχολογική προοπτική εκτός από μια κριτική παραδοχή της προέλευσής της στη δουλειά του Kurt Lewin. Θα κάνω μια ανασκόπηση μερικών εκ των κριτικών που παρουσιάστηκαν στο ‘Παγκόσμιο Συμπόσιο για την Έρευνα Δράσης και την Επιστημονική Ανάλυση’ στην Cartagena το 1977, και που αναπτύχθηκαν μετά από αυτό το συμπόσιο τη δεκαετία του 1980.

Προσέγγιση Λαϊκής Επιστήμης

Στη ΣΕΔ, η θεωρία υποκαθίσταται από μια ηθική της δράσης και της δέσμευσης, που αναμφισβήτητα μπορεί να παράγει ακτιβισμό αλλά δεν παράγει οπωσδήποτε και γνώση. Η μέθοδος στη συνέχεια έρχεται να αντικαταστήσει τη θεωρία, και ανεξάρτητα από την ηθική της δέσμευσης (που παριστάνει ότι ξεπερνά το θετικισμό) δεν μπορεί παρά να εκπέσει σε ένα λαϊκίστικο εμπειρισμό, αλλά με έναν αγωνιστικό λόγο απελευθέρωσης που καλύπτει την εννοιολογική κενότητά της. Σύμφωνα με τον Parra, που περιγράφει την εξέλιξη της ομάδας ΣΕΔ ‘La Rosca’ (1983) στην Κολομβία, “η ενεργητική έρευνα δεν παριστάνει ότι παρέχει μόνο μια θεωρητική κατασκευή, αλλά κατανοεί πλήρως την αντικειμενική πραγματικότητα για την ανθρώπινη και κοινωνική απελευθέρωση”. Η ρητορική της απελευθέρωσης σε αυτή τη μέθοδο τους δικαιολογεί να αποφεύγουν κάθε σοβαρό θεωρητικό στοχασμό. Αυτό ήταν ένα ζήτημα που συμπεριελήφθη στην αυτοκριτική τους όταν αναγνώρισαν ότι όταν ένας διανοητής προσπαθεί να γίνει πολιτικό πρόσωπο παραβλέπει το στοχασμό που θα ήταν απαραίτητος για την πρακτική διεργασία της ΣΕΔ. Η αναγνώριση ότι αυτή η πρακτική πρέπει να περιέχει κάποιο θεωρητικό στοχασμό τους οδήγησε σε μια διστακτική υιοθέτηση του Μαρξισμού, αλλά τόσο διστακτική που έδειχνε ότι κάθε άλλη βολική ή ‘μοδάτη’ θεωρητική προσέγγιση θα μπορούσε να έχει υιοθετηθεί εκ των υστέρων. Επειδή στη ΣΕΔ αναφερόμαστε συγκεκριμένα σε ένα είδος ‘τεχνικής’ και όχι μεθόδου, μια απλή τεχνική έρευνας, όπως λέει ο Briones (1978), στην οποία η δέσμευση θεωρείται ως γέφυρα για την επίλυση των σχέσεων θεωρίας-πρακτικής, η θεωρητική παραγωγή αντικαθίσταται από εξιδανικεύσεις.

Τέτοια είναι η περίπτωση της υιοθέτησης μιας απλουστευτικής ιδεολογίας της αλληλεγγύης με τις εργατικές τάξεις που δίνει έμφαση στην πολιτική ως εξηγητική μεταβλητή, και τη μεταχειρίζεται ως ισοδύναμη με την οικονομική δομή, αποφεύγοντας το ουσιαστικό γεγονός της εκμετάλλευσης. Σε αυτή την ηθική εκδοχή του Μαρξισμού, που παραμελεί την κατανόηση της οικονομικής δομής, της ιδεολογίας και της ψευδούς συνείδησης, αντί για τις τάξεις υπάρχουν μόνο ‘καταπιεσμένες ομάδες’. Η γνώση ανάγεται απλά σε Ουτοπικούς-ανθρωπιστικούς σκοπούς, και η ιστορία μεταμορφώνεται από υλιστική εξήγηση σε τελεολογικό προσανατολισμό στην αναζήτηση της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και της ανθρώπινης ανάπτυξης (Molano 1978).

Η κριτική του Kalmanovitz (1983) για τη Θεωρία Εξάρτησης, που είναι πολύ κοντινή στη ΣΕΔ ως προς τις τελεολογικές ‘ηθικές τελικές’ απόψεις της, σωστά τονίζει την στατική λογική των ‘οπαδών της Εξάρτησης’ για τους οποίους η παγκόσμια οικονομία θεωρείται ένα είδος ‘ανωτέρας βούλησης’ και ο ιμπεριαλισμός μια ‘επικαθορισμένη δημιουργία’. Η κατανόηση του κόσμου με όρους ηθικής επιταγής κατ’ αυτόν τον τρόπο οδηγεί τον ερευνητή να προκαθορίσει κάθε εμπειρική διερεύνηση. Μια ανάλυση που εστιάζει στα κακά του συστήματος (γιατί έτσι πρέπει να είναι, θεολογικά μιλώντας), είναι ανεπαρκής για την κατανόηση γιατί είναι έτσι τα πράγματα. Η κριτική του Kalmanovitz ισχύει εξίσου στους οπαδούς της εξάρτησης και στη ΣΕΔ. Υποστηρίζει ότι μια κανονιστική οπτική (που προέρχεται από την πολιτική δέσμευση) αντικαθιστά μια εξήγηση των αιτιακών διαδικασιών της ανάπτυξης, και αυτή η οπτική μετά πολύ λίγο συμβάλλει σε μια ανάλυση των σχέσεων και των αντιθέσεων του κοινωνικού σχηματισμού. Η ιστορία, σε αυτές τις περιπτώσεις, ανάγεται στους στόχους του ερευνητή, γιατί αλλιώς, όταν ένα από αυτά τα πλαίσια έχει υιοθετηθεί, δεν υπάρχει χώρος για την αιτιοκρατία ή την ορθολογικότητα. Το πρόβλημα είναι ότι η ιστορία δεν ακολουθεί τους δικούς μας τελικούς ατομικούς ορθολογικούς στόχους και, για να αλλάξουμε την ιστορία χρειάζονται περισσότερα από ‘ηθικές’ επιταγές. Όπως τονίζει ο Kalmanovitz, η απελευθέρωση των εργατών δεν είναι απλό ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης ή ανθρώπινης σωτηρίας.

Έχει ειπωθεί ότι το πιο τυπικό αρνητικό αποτέλεσμα της Συμμετοχικής Έρευνας Δράσης είναι ο αθεωρητικός ακτιβισμός, μια πολιτική και ιδεολογική στάση που καταλήγει να απεργάζεται τη γνώση. Αυτό μπορεί στη συνέχεια να οδηγήσει, λόγω των απογοητεύσεων από την πλευρά του ερευνητή όταν εργάζεται χωρίς επαρκές θεωρητικό πλαίσιο, στο να γίνει η έρευνα ασήμαντη. Ο Demo (1985) θεωρεί ότι η οπτική της ΣΕΔ για τον κακό ‘καπιταλισμό που συνωμοτεί’ είναι υπερβολικά ηθικιστική. Η κοινωνική αλλαγή είναι δυνατή, και από διαλεκτική προοπτική, είναι ένα αναγκαίο μέρος της ιστορίας, αλλά σίγουρα δεν παράγεται από σκέτο ενθουσιασμό.

Τώρα, σε αυτό το καινούριο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο που μας επηρεάζει όλους, η ΣΕΔ πρέπει να λάβει υπόψη τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της παρούσας περίπτωσης, για να αποφύγει την αντικατάσταση της ιστορίας με εξιδανικεύσεις. Η εξιδανίκευση των ‘ασταθών εννοιών’ (Pereda 1990) όπως οι ‘μάζες’, ‘το προλεταριάτο’, ‘ο λαός’ και λοιπά, διευκολύνει επίσης την ιδεολογική χειραγώγηση. Αυτή η εξιδανίκευση υποτίθεται ότι τους δίνει μια πραγματικότητα, αλλά είναι μια πραγματικότητα που είναι μολυσμένη με ψευδαισθήσεις για το ιδανικό δυναμικό τους. Αυτή η εξιδανίκευση σταθεροποιεί τις κοινωνικές κατηγορίες και ανάγει την πραγματικότητα και τις δυνατότητες στην σημερινή και αυτόνομη ύπαρξή τους. Όπως τονίζει ο Baudrillard (1978), η ύπαρξη αυτή είναι μια ύπαρξη σιωπής, των ‘σιωπηρών πλειοψηφιών’ που αρνούνται να δεχτούν τα επιβαλλόμενα νοήματα και διατηρούνται σε απλή ακινησία. Αντί για την πολιτική συνειδητοποίηση και δέσμευση, οι μάζες σήμερα αντιστέκονται μέσω μιας επίμονης άρνησης να συμμετέχουν. Η απουσία και η ακινησία μπορούν να γίνουν μια μορφή αντίστασης, που πλέει μεταξύ της παθητικότητας και του αυθορμητισμού, χωρίς να ανάγεται σε οποιαδήποτε συμβατική θεωρία και πρακτική. Η πολιτική γλώσσα της δεκαετίας του 1970 στη ΣΕΔ δεν ταιριάζει τη συγκεκριμένη στιγμή με αυτό που ο Piritone (1991) ονομάζει το ‘ τρίτο συντηρητικό κύμα’. Τώρα πρέπει να αναπτύξουμε μια κριτική και ανανεωμένη προσέγγιση. Αυτό όχι μόνο εξαιτίας της νέας πολιτικής κατάστασης που αντιμετωπίζουμε, αλλά επειδή τα λόγια τείνουν να χάσουν το νόημά τους με την τελετουργική και εξαντλητική επανάληψη. Επιπλέον, οι παλιές λέξεις συνδέονται με ξεπερασμένα σχέδια σε μια στιγμή απομάγευσης όταν ο νεοφιλελευθερισμός παρουσιάζεται ως ο μόνος τρόπος εξόδου από τις δυσκολίες της αναδιοργάνωσης του κόσμου σε αυτές τις εποχές αποπροσανατολισμού και κρίσης.

Πρέπει να τονιστεί ότι, αν και αυτή η ‘νεοφιλελεύθερη’ προοπτική λειτουργεί ως ασπιρίνη, τα προβλήματα έχουν τόση εμβέλεια και τα πάντα δείχνουν εναντίον των νεοφιλελεύθερων βεβαιώσεων. Οδηγούμαστε προς περισσότερη και όχι λιγότερη οργάνωση της καθημερινής και της θεσμικής ζωής, στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων, στην οικονομία και πάνω απ’ όλα, στην οικολογία. Αυτό φέρνει στη σημερινή ατζέντα τη δράση των συγκεκριμένων, δημοκρατικών, αυτό-διευθυνόμενων κοινωνικών

κινήματων, επειδή η σύγχρονη απογοήτευση αφορά επίσης τις παραδοσιακές μορφές της πολιτικής πράξης.

Η Μέθοδος της ΣΕΔ

Η μέθοδος της συμμετοχικής έρευνας δράσης είναι η απάντηση μιας ομάδας διανοουμένων στην ανάγκη της σύνδεσης της έρευνας της κοινωνικής πραγματικότητας με τον κοινωνικό μετασχηματισμό, που σημαίνει να κάνουν αγωνιστική έρευνα. Αυτή είναι η περίπτωση μιας από τις πιο σημαντικές και αναγνωρισμένες ομάδες, της 'La Rosca' (δείτε το Parra, 1983), της οποίας το γνωστότερο μέλος και ο συγγραφέας με τις περισσότερες παραπομπές από τους κοινωνικούς ψυχολόγους στη Λατινική Αμερική είναι ο Martin Fals-Borda (δείτε τα: Martín-Baró, 1989· Montero, 1990).

Είναι κοινά αποδεκτό ότι η ΣΕΔ προέρχεται από την έρευνα δράσης όπως ήταν γνωστή στην Κοινωνιολογία και την Ανθρωπολογία και στην Κοινωνική Ψυχολογία του Kurt Lewin. Αλλά αν γυρίσουμε πίσω στο χρόνο, θα βρούμε ότι ο πρώτος που χρησιμοποίησε την έκφραση 'έρευνα δράσης', ήταν ένας Άγγλος δημόσιος υπάλληλος με τον τίτλο του Επιτρόπου των Ινδικών Ζητημάτων τη δεκαετία του 1930, για να δώσει έμφαση στη σημασία της έρευνας για τον κοινωνικό σχεδιασμό, και την ανάγκη να συμμετέχουν όχι μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι αλλά και οι πολίτες στις δημιουργικές αποφάσεις που προκύπτουν από αυτό το σχεδιασμό (Pareek, 1978). Πρέπει να αναγνωρίσουμε την Αγγλοσαξονική προέλευση της ΣΕΔ, όπως και τη σχέση της με Προτεσταντικές μεθόδους προσηλυτισμού και την επακόλουθη συμμετοχή της κοινότητας στην τοπική λύση των προβλημάτων της που ακολουθεί την Αμερικάνικη παράδοση. Η παράδοση αυτή έχει πολύ εύκολα εξαχθεί από το πλαίσιο της και χρησιμοποιηθεί σήμερα όταν οι φτωχότερες και πιο αδύναμες κοινότητες είναι η εστία δράσης. Για άλλη μια φορά ανακαλύπτουμε τη δόμηση ενός κοινωνικού χώρου για τη 'φιλανθρωπία' και την ανθρωπιστική συμπόνοια'.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Κοινοτική Ψυχολογία και Ψυχιατρική εμφανίστηκαν το 1963 στις Η.Π.Α. μέσα από το Νόμο για τα Κοινοτικά Κέντρα Ψυχικής Υγείας στη διάρκεια της κυβέρνησης Κέννεντι, αποϊδρυματοποιώντας το πρόβλημα ψυχικής υγείας και στην πορεία, μονιμοποιώντας μέσα στην κοινότητα τα κοινωνικά προβλήματα από όπου τα ψυχικά προκύπτουν. Αυτή είναι η καλύτερη μορφή θεραπείας, για την κυβέρνηση, για την ανακούφιση όλων των ειδών προβλημάτων, αναπτύσσοντας την αισιοδοξία, προωθώντας τους δεσμούς αλληλεγγύης, και ενθαρρύνοντας την εμπιστοσύνη στις κυβερνητικές υπηρεσίες. Πέρα από αυτό, η ίδια η λέξη 'κοινότητα' έχει μια καθαρά ιδεολογική λειτουργία χάρη στην πολλαπλότητα των νοημάτων που φέρει, όταν μιλούν για παράδειγμα, για την 'συμμετοχή της κοινότητας' εννοώντας την συνεργασία με την κυβέρνηση, και όταν μια γεωγραφική περιοχή καθορίζεται στη βάση της φτώχειας και της έλλειψης υπηρεσιών και της δίνεται η ετικέτα 'κοινότητα' για να την κάνει να φαίνεται μεμονωμένο φαινόμενο με ιδιαίτερη δυναμική και εξαρτώμενο από την εξωτερική βοήθεια αν πρόκειται να ενσωματωθεί στον κόσμο της προόδου. Η λέξη 'κοινότητα' θα μπορούσε να είναι πολλά πράγματα – κοινότητα ζώων, κοινότητα Ινδιάνων, Ευρωπαϊκή κοινότητα, ακαδημαϊκή κοινότητα, πόλη, χωριό, έθνος, ενορία. Και ίσως αυτή η τελευταία έννοια, η έννοια της ενορίας, είναι το κυρίαρχο νόημά της, στο φως των Προτεσταντικών ριζών και συγγενειών της (Jiménez 1983).

Σύμφωνα με τον Fals-Borda (1973), η διαφορά ανάμεσα στην παραδοσιακή έρευνα δράσης και τη ΣΕΔ είναι ότι η πρώτη θεωρείτο ότι ήταν ανεπαρκής για τη σύνδεση μιας απελευθερωτικής θεωρίας με μια ανάλογη πρακτική. Αυτός δημιούργησε την έννοια της 'ενσωμάτωσης' (insertion/inserción) για να δείξει ότι ο επιστήμονας πρέπει να είναι ενεργός δράστης στην διαδικασία της έρευνας, σαν αγωνιστής σε ένα κίνημα με ξεκάθαρους πολιτικούς στόχους. Αναγνωρίζει ότι επηρεάστηκε από τον Mao και τον Giap, επιρροές που ανιχνεύονται εύκολα στην έννοια της 'αγωνιστικής παρατήρησης' και που οδήγησε αυτή τη μεθοδολογική εναλλακτική πρόταση να κατηγορηθεί ως λαϊκιστική, και τα μέλη της να ιδωθούν ως 'ξυπόλητοι θεωρητικοί' (Molano, 1978)· στις μέρες μας, κανένας δεν θα το παρουσίαζε ως μοντέλο προς υιοθέτηση μετά την τραγικοκωμική κατάληξη της Κινεζικής Πολιτιστικής Επανάστασης.

Θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στον πολιτικό ακτιβισμό και τη ΣΕΔ, με το δεδομένο ότι στη 'La Rosca' αναγνώριζαν ότι ο πρώτος κυριαρχούσε επί της δεύτερης, και επιχειρηματολογούσαν ότι τα αληθινά επιτεύγματα στην πράξη παράγονταν στο πεδίο της εκπαίδευσης και της πολιτικής συνειδητοποίησης. Όπως τονίζει ο Demo (1985), αν και η ΣΕΔ ξεκινά με μια κριτική των ελαττωμάτων της παραδοσιακής έρευνας ώστε μετά να τις ξεπεράσει, είναι μερικές φορές

δύσκολο να δούμε ποιο είναι το συγκεκριμένο ερευνητικό μέρος της ΣΕΔ, γιατί αυτό που κυρίως βρίσκουμε είναι μια πορεία μάθησης που απλά μεταδίδει και αναπαράγει την υπάρχουσα γνώση της κοινής λογικής, παρά δημιουργεί θεωρητικά διαφωτιστική γνώση. Με αυτή την έννοια, η ΣΕΔ δεν είναι πολύ διαφορετική από την συνειδητοποίηση στην ενεργητική εκπαίδευση.

Ο Fals Borda και οι συνεργάτες του (1972) αντιπαραθέτει την εκδοχή του της ‘ενσωμάτωσης’ της ΣΕΔ με μη-εστιασμένες παρεμβάσεις στις οποίες οι επίσημες ομάδες μπορεί να χρησιμοποιήσουν τη ΣΕΔ για να χειραγωγήσουν τις κοινότητες, και οι πολιτικές ομάδες με ανεπαρκή προσέγγιση θα γίνουν έτσι θύματα μιας τέτοιας προπαγάνδας. Υποθέτει ότι η έννοια της ‘ενσωμάτωσης’ είναι τόσο καλά εστιασμένη που ο αγωνιστής ερευνητής δεν θα χειραγωγήει ούτε θα προπαγανδίζει. Ωστόσο, ακόμα κι αν αυτό ήταν αλήθεια και ο ερευνητής πραγματικά ‘κατεβαίνει στο λαό’, όπως ισχυρίζονται ο Fals-Borda και η ‘La Rosca’, είναι ακόμα αρκετά πιθανό ότι θα μυστικοποιήσουν τη λαϊκή γνώση μπερδεύοντας την συλλογική μνήμη και την ιστορική αλήθεια. Με αυτή την έννοια, η ΣΕΔ επιβεβαιώνει το εμπειριστικό της υπόβαθρο αναζητώντας την ‘αλήθεια’ στις κοινότητες, σαν να παίζει κρυφτό, και μετά τους την επιστρέφει, όταν έχει πια συστηματοποιηθεί. Αυτό είναι ένα παλιό κόλπο της ψυχολογίας. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ξανά ότι ένας ερευνητής δεν ‘ανακαλύπτει’ την ιστορία με άμεσο τρόπο, αν και μπορεί να φαίνεται ότι το κάνει από την δύναμη που του δίνει η εξειδικευμένη γνώση του. Είναι αυτή η δύναμη που κάνει όλη τη διαφορά, και που επιτρέπει μια όλο και πιο εκλεπτυσμένη χειραγωγήση, στην οποία ο ερευνητής, καλυμμένος από το λόγο της ‘συμμετοχής’ της κοινότητας, κάνει τα αντικείμενα της έρευνας να πιστέψουν ότι είναι υποκείμενα.

Μπορεί φυσικά να συμβεί επίσης ότι η κοινότητα χειρίζεται τον ερευνητή επειδή είναι βολικό, και αφήνει τον ερευνητή να οδηγήσει τη διαδικασία. Ο ερευνητής με κυρίως πολιτικό ενδιαφέρον μπορεί να καταλήξει να μιλά εκ μέρους της κοινότητας εξαιτίας ενός πολύ ισχυρού αισθήματος ταύτισης που προκύπτει από αυτό που θεωρεί ότι είναι η ‘επιτυχημένη’ του είσοδος στην κοινότητα. Αυτή η κατάσταση μπορεί να οδηγήσει εύκολα στην πολιτική εξουσιαστική καταπίεση που είναι τόσο κοντά στην αγωνιστική δράση στη Λατινική Αμερική. Η έννοια της ‘ενσωμάτωσης’ του Fals-Borda προέρχεται λοιπόν από μια στρατευμένη αγωνιστική σύλληψη, αλλά διενεργείται από μια ερευνητική ομάδα με μια ιδεαλιστική άποψη της πολιτικής δέσμευσης με τις λαϊκές οργανώσεις. Η ‘La Rosca’ έτσι κατέληξε να υποκαθιστά τις λαϊκές οργανώσεις και ακόμη συζητούσε τη δυνατότητα να γίνει ένα πολιτικό κίνημα (μια πορεία που περιγράφει ο Parra, 1983). Εκείνη τη στιγμή οι διαφορές μεταξύ του ερευνητή και του αντικειμένου του κρύβονται κάτω από το χαλί και η ΣΕΔ γίνεται πούρος ακτιβισμός, δίνοντας τέλεια προτεραιότητα στην πράξη έναντι της θεωρίας. Σε αυτό το σημείο, σύμφωνα με τον Pareek (1978), οι κριτικές και από την Αριστερά και από το Πανεπιστήμιο είναι αναπόφευκτες: η Αριστερά απαιτεί περισσότερη δράση και το Πανεπιστήμιο απαιτεί αυστηρότερη έρευνα. Σε αυτό το κύκλωμα επιθυμίας και δύναμης μπορεί να καταλήξει παγιδευμένη η ΣΕΔ.

Η ΣΕΔ στην Ψυχολογία

Επιστρέφοντας στην ψυχολογία, όπου οι εξελίξεις στη ΣΕΔ είναι αληθινά ασαφείς, μπορούμε να βρούμε αρκετά γνωστούς συγγραφείς να την περιλαμβάνουν στα project ψυχολογίας της απελευθέρωσης τους, αν και με μερικές κριτικές. Στην περίπτωση του Martín-Baró που καλεί για την ανάπτυξη της πολιτικής ψυχολογίας στη Λατινική Αμερική (1988) έλεγε:

“Εγώ ο ίδιος υπερασπίστηκα και ακόμη διατηρώ την αξία της ΣΕΔ ως εναλλακτικής στο θετικισμό... Αν και πρέπει να αποδεχθώ ότι γνωρίζω πολύ λίγες σχετικές περιπτώσεις όπου αυτή η μεθοδολογία έχει χρησιμοποιηθεί, και συχνά αυτό έχει γίνει λιγότερο από ιδανικά. Η δική μου εμπειρία με καθοδηγεί επίσης να αναγνωρίσω ότι μέχρι τώρα δεν έχει επιτευχθεί μια ενσωμάτωση με την αναγκαία συνοχή μεταξύ των εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν από το νεοθετικισμό (αναμφίβολα χρήσιμα, αλλά δεν έχουν αναγκαία συνδεθεί με τις αρχές του), και τις επιστημολογικές αρχές στις οποίες η ΣΕΔ έχει βασιστεί, πράγμα που δημιουργεί επιπλέον προβλήματα για την εγκυρότητα των προϊόντων που έχουν παραχθεί”.

Ο Martín-Baró επίσης επέμενε ότι πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπόψιν την διαφορά μεταξύ της μεροληψίας της δέσμευσης και της αντικειμενικότητας της γνώσης.

Η Maritza Montero (1991) προειδοποιεί για τα μπερδέματα που παράγει η ΣΕΔ στις μορφές της

που ξανά-ανακαλύφθηκαν πρόσφατα από μερικούς συγγραφείς. Μερικοί αποδίδουν τη ΣΕΔ στον Kurt Lewin, άλλοι στον Martín-Baró, και η Montero προτείνει ότι η ανακατωμένη της διάδοση, υιοθέτηση και πρακτική μπορούν να εξηγηθούν με τα ακόλουθα σημεία:

Η απαιτούμενη δέσμευση είναι τόσο έντονη που ακόμη και με την καλύτερη θέληση πολύ δύσκολα μπορεί να επιτευχθεί.

Δεν μπορεί να εφαρμοστεί αδιάκριτα σε κάθε ψυχοκοινωνικό πρόβλημα και δεν είναι χρήσιμη για όλες τις καταστάσεις.

Πολλοί άνθρωποι ακόμα δεν καταλαβαίνουν τι είναι και έτσι καταλήγουν να χρησιμοποιούν παραδοσιακές μεθόδους.

Είναι σαφές ότι και ο Martín-Baró και η Montero έχουν κοινό ένα μεθοδολογικό ενδιαφέρον όταν αμφισβητούν την πιθανή εγκυρότητα των προϊόντων της ΣΕΔ, και απορρίπτουν μια συνολική μανιχαϊστική διάκριση ανάμεσα στις μεθόδους. Σχετικά με αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να αναφέρουμε την οξεία κριτική από τον Capo (1988), ο οποίος κάνει μια διάκριση ανάμεσα στη μέθοδο, την τεχνική και τον τρόπο έρευνας. Ο τρόπος συνδέεται περισσότερο με τις τεχνικές πλευρές της μεθοδολογίας, αλλά δεν είναι τόσο πολύ μια διαδικασία (ή ποιότητα τεχνικής), όσο ένα μέσο για την αντιπαράσταση των δεδομένων με τη θεωρία. Ο τρόπος οδηγεί τη λογική της έρευνας ενώ η μέθοδος οδηγεί τη λογική της απόδειξης. Κατ' αυτήν την άποψη, η ΣΕΔ θα πρέπει να θεωρείται περισσότερο ένας τρόπος παρά μια μέθοδος. Η ΣΕΔ παρουσιάζεται ποιοτική εκ φύσεως, και αυτό έχει οδηγήσει αυτούς που την εφαρμόζουν πρακτικά να παραμελήσουν τη μορφή της όπου οι επιπτώσεις και οι συνθήκες της αλλαγής δρουν, επειδή ο ενεργός ερευνητής τα καταφέρνει με μια δι-υποκειμενική συμφωνία για τη διαδικασία. Δεν υπάρχει αξιολόγηση, ποιοτική ή άλλη, για το επίπεδο συμφωνίας. Οι διαφορετικοί ρόλοι που ερμηνεύονται από τον ενεργό ερευνητή ως σύμβουλος, εμπυχωτής, εκπαιδευτής και κατασκευαστής εννοιών, επιτείνουν τη δυσκολία του σχεδίου. Η ιδιαιτερότητα των νοημάτων της ΣΕΔ πρέπει να αρθρωθεί σε σχέση με κάποιο θεωρητικό πλαίσιο, και η χρησιμότητά της για την παραγωγή νέας γνώσης πρέπει να αναγνωριστεί. Με αυτόν τον τρόπο ένας αναστοχασμός για τα συγκεκριμένα σημεία της πρακτικής της έρευνας μπορεί να γίνει. Όπως τονίζει ο Capo, οι τρόποι και οι τεχνικές πρέπει να τεθούν υπό το ερευνητικό πρόβλημα και όχι το πρόβλημα υπό των τρόπων της έρευνας. Δεν είναι δυνατό να υιοθετηθεί μια συγκεκριμένη μεθοδολογία με έναν αφηρημένο τρόπο ασχέτως της φύσης του προβλήματος που εξετάζεται. Αυτές οι επισημάνσεις δείχνουν τον πραγματιστικό χαρακτήρα που θα μπορούσε να έχει κάποτε η ΣΕΔ.

Προς την Υλοποίηση της ΣΕΔ

Η ΣΕΔ και η έρευνα δράσης του Lewin δεν είναι διαφορετικά πράγματα. Αν αφαιρέσουμε τα αγωνιστικά φτιασίδια από την πρώτη και τα επιστημονικά από τη δεύτερη, είναι βασικά παρόμοια προγράμματα. Αν αποδεχτούμε αυτή την ομοιότητα, τότε πρέπει να επαναξιολογήσουμε κριτικά και την πρόταση του Lewin στην κοινωνική ψυχολογία. Με τον ίδιο τρόπο, η 'συμμετοχική έρευνα', ή η 'αγωνιστική έρευνα δράσης', ή η 'έρευνα-παρέμβαση', ή η 'έρευνα-δράση' ή η Συμμετοχική Έρευνα Δράσης δεν θα πρέπει να αξιολογούνται πολύ θετικά στο μεθοδολογικό επίπεδο, ούτε να μεταμορφώνονται σε μια εναλλακτική πανάκεια, αλλά να λαμβάνονται όπως είναι, ένα περιορισμένο και μερικές φορές χρήσιμο εργαλείο. Είναι ένας τρόπος παρέμβασης στα κοινωνικά προβλήματα που εστιάζεται σε μικρούς πληθυσμούς, στο πλαίσιο της αυτό-διευθυνόμενης συμμετοχής της κοινότητας με την συνεργασία και την αξιολόγηση επαγγελματιών κοινωνικών επιστημόνων. Η έρευνα δράσης γενικά στην ψυχολογία είναι ακόμη αρκετά ασαφής, όπως είναι και το πρόβλημα της σύνδεσής της με εναλλακτικά θεωρητικά παραδείγματα.

Αυτό που πρέπει να απορρίψουμε από κάθε ποικιλία της έρευνας δράσης είναι οι υπεραπλουστευμένες έννοιες του ακτιβισμού και της αποκαλούμενης 'αντι-επαγγελματικότητας' (deprofessionalisation). Πρώτον, ο πολιτικός ακτιβισμός έχει αξία από μόνος του και είναι επιθυμητός για τους ψυχολόγους αλλά δεν χρειάζεται να αποκαλείται κοινωνική ψυχολογία ή έρευνα δράσης. Αν οι όροι μπερδεύονται κατ' αυτόν τον τρόπο τότε μπορεί να καταλήξουν να είναι αμοιβαία άκυροι. Δεύτερον, αυτό που έχει ονομαστεί ομόφωνα 'αντι-επαγγελματικότητα' συχνά δεν είναι τίποτα περισσότερο από το Μασοϊκό επιχείρημα ότι είναι δυνατό να δώσουμε την 'επιστήμη στο λαό'. Αυτό υποθέτει ότι η γνώση που έρχεται από ψυχολογικές θεωρίες είναι σχετική και χρήσιμη για την επίλυση των προβλημάτων των φτωχών, και το να την δίνουμε σε αυτούς είναι μια προοδευτική πράξη, χωρίς

να σκεφτόμαστε ότι θα μπορούσε να είναι το ανάποδο, ένας τρόπος να προκαλέσουμε τη δυσπεψία, ακόμη και τη δηλητηρίαση τους, και στα σίγουρα, να τους κοροϊδέσουμε με ιδεολογικά μολυσμένα και θεωρητικά άσχετα προϊόντα.

Δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι, ανεξαρτήτως εκπαίδευσης και προσανατολισμού, ένας συνειδητοποιημένος και έμπειρος επαγγελματίας ή διανοούμενος με εμπειρία και κατανόηση ενός προβλήματος, μπορεί να συνεισφέρει δημιουργικές και καινοτόμες έννοιες και μεθόδους. Αυτό που χρειάζεται είναι αυτό που ο Foucault αποκάλεσε ‘συγκεκριμένος διανοούμενος’ (specific intellectual), που αγωνίζεται με τους όρους της δικής του πνευματικής εμπειρίας και στη βάση της δικής του αποτελεσματικής επαγγελματικής εργασίας. Αυτό του επιτρέπει να είναι μετασχηματιστικός διανοούμενος, όπως έχει προταθεί στο πεδίο της ριζοσπαστικής εκπαίδευσης. Ο Foucault, στο διάλογό του με τον Fontana, ξεκαθαρίζει ότι δεν είναι δυνατό πλέον να μιλάμε για τους διανοούμενους σαν να δεσμεύονται σε καθολικές αξίες, αλλά μάλλον θα πρέπει να θεωρούνται ότι έχουν μια συγκεκριμένη θέση που συνδέεται με τις γενικές λειτουργίες των καθεστώτων αλήθειας στις καπιταλιστικές κοινωνίες (Jiménez, 1988). Αυτή η πρόταση συμφωνεί με την απογοήτευση με τα ολιστικά ρεύματα και τους αντικειμενικούς αναγωγισμούς (Zamora, 1990) και έχει επιβάλλει μια έμφαση στην υποκειμενικότητα και την καθημερινή ζωή ως πεδίο έρευνας, μια έμφαση που προϋποθέτει μια σιωπηρή κριτική. Η ψυχοκοινωνική μελέτη της καθημερινής ζωής πρέπει να δημιουργήσει ένα ευρύτερο και δυναμικότερο πλαίσιο για το ξεπέρασμα των διχοτομήσεων ανάμεσα στην κοινωνική δομή και τις ποσοτικές μεθόδους από τη μία, και την καθημερινή ζωή και τις ποιοτικές προσεγγίσεις από την άλλη, για την ανάλυση της δράσης και της κοινωνικής πραγματικότητας αυτού που ο Zamora (1990) αποκαλεί τις ‘κοινωνικές τρεις διαστάσεις’, δηλαδή, τα υποκείμενα στην υποκειμενικότητα και ατομικότητά τους, σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια και σε δομημένους θεσμούς.

Το σύγχρονο πολύ-επιστημονικό ενδιαφέρον με την καθημερινή ζωή, με την ασάφεια και την εννοιολογική απροσδιοριστία του, μπορεί να εξηγηθεί, όπως επιχειρηματολόγησε ο Lechner (1990), με την απογοήτευση από την ίδια την καθημερινή ζωή και με τους παραδοσιακούς τρόπους πολιτικής πράξης. Με αυτή την έννοια, μια νέα πολύ-επιστημονική ή ‘κοινωνικά τρισδιάστατη’ προσέγγιση πρέπει να λειτουργήσει ως κριτική της καθημερινής ζωής αλλά και της μη-καθημερινής ζωής. Ο Lechner προτείνει ότι πρέπει να δούμε την καθημερινή ζωή ως χώρο γέφυρας για τις κοινωνικές επιστήμες και ως το σταυροδρόμι για δυο σχέσεις: τη σχέση ανάμεσα στις μακρο- και τις μικρο-διαδικασίες, και τη σχέση ανάμεσα στην καθημερινή ζωή των ατόμων και των πραγματικών συνθηκών της ζωής τους.

Οι μελέτες της καθημερινής ζωής όταν κατανοηθούν με αυτό τον τρόπο και όταν συνδεθούν με μια εναλλακτική κοινωνική ψυχολογία, καλούν για μια γενική στάση κριτικής (Jiménez, 1983-1988), μια αμφισβήτηση της παρούσας γνώσης που την αναδιαρθρώνει σε μεθοδολογικό και θεωρητικό επίπεδο για την παραγωγή συγκεκριμένων (επιστημονικών) εξηγήσεων. Σε αυτό το πλαίσιο η ΣΕΔ που προέρχεται από την στρατευμένη κοινωνιολογία, και ακόμη και η έρευνα δράσης που προέρχεται από την κοινωνική ψυχολογία του Lewin, μπορούν να ερμηνευθούν εκ νέου και να χρησιμοποιηθούν για την κύρωση και την βελτίωση της γνώσης, και τη μετατροπή της σε κοινωνική δράση.

Συμπεράσματα

Η ΣΕΔ έχει αναγνωριστεί ως εναλλακτική μεθοδολογία από Λατινοαμερικανικά προγράμματα κοινωνικής κοινοτικής ψυχολογίας από την αρχή της δεκαετίας του '80, και σε νέες κοινωνικό-ψυχολογικές κριτικές προς το τέλος της δεκαετίας αυτής. Παρόλα αυτά, η θεωρητική της ανάπτυξη και η περίπλοκη άρθρωσή της ως εναλλακτική πρακτική στην κοινωνική ψυχολογία είναι ανεπαρκής και υποκαθίσταται από γενικές προτάσεις που βασίζονται σε τελεολογικό και πολιτικά ηθικό φονταμενταλισμό. Πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι εμπειρίες, οι συνεισφορές, οι δυσκολίες, οι αντιθέσεις και οι κριτικές αξιολογήσεις της ΣΕΔ στη δεκαετία του 1970 δεν είναι πολύ γνωστές, και οι προτάσεις λαμβάνονται από γενικές και δευτερογενείς πηγές. Αυτό είναι ένα πρόβλημα, ωστόσο, που επηρεάζει όλους όσους προσπαθούν να εφαρμόσουν τις προτάσεις της. Επιπροσθέτως, οι εμπειρίες της κοινοτικής κοινωνικής ψυχολογίας είναι πολύ σπάνιες, κακά επεξεργασμένες και σχεδόν άγνωστες. Η ΣΕΔ πρέπει να ξαναδουλευτεί κριτικά, και αυτή η επαναξιολόγηση πρέπει να λάβει υπόψη τις νέες συνθήκες που ζούμε στο τέλος της χιλιετίας [σ.τ.ε.μ: ή και στη νέα χιλιετία!], τις νέες μορφές κατανόησης της επιστήμης και της πολιτικής, την απογοήτευση με τον εξουσιαστικό φονταμενταλισμό και τον αντικειμενικό ολισμό, και επίσης το άνοιγμα σε νέες έννοιες και σε μια γλώσσα ελεύθερη από αυστηρά

μοντέλα και αυτολογοκρισία. Στην κοινωνική ψυχολογία η μελέτη της καθημερινής ζωής μας επιτρέπει να ενσωματώσουμε μια κριτική και κονστρουξιονιστική άποψη της διαδικασίας κοινωνικοποίησης, ως μια μικρο-κοινωνική έκφραση των λεπτομερειακών μακρο-κοινωνικών διαδικασιών, ή όπως λέει ο Lechner, οι καθημερινές πρακτικές παράγουν τις αντικειμενικές συνθήκες ζωής. Αυτός θα μπορούσε να είναι ο νέος ορισμός για το πεδίο μιας προοδευτικής Συμμετοχικής Έρευνας Δράσης που θα μπορούσε να ενισχύσει τη Μαρξιστική θεωρία και πράξη.

Βιβλιογραφικές Παραπομπές

- Baudrillard, J. (1978). *A la Sombra de las Mayorías Silenciosas*. Barcelona: Kairós.
- Briones, G. (1978). *Sobre Cuestiones de Objeto y Método en la Investigación Militante*. In Simposio Mundial de Cartagena. *Crítica y Política en Ciencias Sociales*. Vol. I, Bogotá: Punta De Lanza.
- Cano, F. (1988). *La Subjectividad como Objeto de la Psicología y los modos de Investigación*. Cuadernos de Psicología, 9, p.2
- Carvajal, C. (1984). *La Psicología Social Comunitaria: una discusión abierta*. Unpublished.
- Demo, P. (1985). *Investigación Participante. Mito y Realidad*. Buenos Aires: Kapelusz
- Fals-Borda, O., Bonilla, V. Castillo, G. & Libreros, A. (1972). *Causa Popular, Ciencia Popular*. Bogotá: Publicaciones de la Rosca
- Fals-Borda, O. (1973). *Reflexiones sobre la aplicación del método de Estudio-Acción en Colombia*. Revista Mexicana de Sociología, 35, p.1.
- Giroux, H. & McLaren, O. (1986). *Teacher Education and Politics of Engagement: the case for democratic schooling*. Harvard Educational Review, 56, p. 5
- Grupo Acción Psicología Social (n.d.) mimeo. Iztapalapa: UAM.
- Jiménez-Domínguez, B. (1983). *Evaluación Crítica y Alternativa en Psicología Social Comunitaria*. Bogotá: Il Seminario de Psicología Comunitaria.
- Jiménez-Domínguez, B. (1988). *La Enseñanza de la Psicología como Historia y como Política Cultural*. Guadalajara: Universidad de Guadalajara.
- Jiménez-Domínguez, B. (1991). *Investigación Acción Participante: una dimensión desconocida*. Simposio Construcción y Crítica de la Psicología Social. XXIII Congreso de la SIP. San José (Costa Rica), 7-12 July.
- Kalmanovitz, S. (1983). *El Desarrollo Tardío del Capitalismo. Un enfoque crítico de la Teoría de la Dependencia*. Bogotá: Siglo XXI
- Lechner, N. (1990). *Los Patios interiores de la Democracia: Subjectividad y Política*. Santiago de Chile: Fondo de Cultura Económico.
- Marín G. (1983). *The Latin American Experience in Applying Social Psychology to Community Change*. In F. Blackler (ed.), *Social Psychology and Developing Countries*. New York: Wiley & Sons.
- Martín-Baró, I. (1988). *Hacia una Psicología Política Latinoamericana*. In B.Jiménez & G.Pacheco (eds.), *Ignacio Martín-Baró (1942-1989) Psicología de la Liberación para América Latina*. Guadalajara: University of Guadalajara and ITESO.
- Martín-Baró, I. (1989). *Retos y Perspectivas de la Psicología Latinoamericana*. In B.Jiménez & G.Pacheco (eds.), *Ignacio Martín-Baró (1942-1989) Psicología de la Liberación para América Latina*. Guadalajara: University of Guadalajara and ITESO.
- Molano, A. (1978). *Anotaciones acerca del papel de la Política en la investigación social*. In Simposio Mundial de Cartagena. *Crítica y Política en Ciencias Sociales*. Vol. I, Bogotá: Punta De Lanza.
- Montero, M. (1983). *La Psicología Comunitaria y el Cambio Social*. En *Búsqueda de una Teoría*. Bogotá: Taller-Seminario sobre Psicología Comunitaria.
- Montero, M. (1990). *Psicología de la Liberación. Propuesta para una Teoría Psicosociológica*. Simposio sobre Cultura y Situación Psicosocial en America Latina, Hamburgo.
- Montero, M. (1991). *personal communications*.
- Pareek, U. (1978). *El Papel de la Investigación-Acción en la elaboración de sistemas autorenovadores*. In Simposio Mundial de Cartagena. *Crítica y Política en Ciencias Sociales*. Vol. II, Bogotá: Punta De Lanza.
- Parra, E. (1983). *La Investigación-Acción en la Costa Atlántica*. California: Funcop.

- Pereda, L. (1990). Conceptos inestables. *Sociológica* 5, pp. 14-24.
- Pipitone, U. (1991). La Tercera Oleada. *La Jornada*, no 2423.
- Quintanilla, L. (1980). La Psicología Social Aplicada en una comunidad marginada a partir de du propio ayodiagnóstico. In I Seminario Interamericano sobre Psicología de la Comunidad. Havana: Cuba.
- Sanguinetti, Y. (1981). La Investigación en los procesos de desarrollo en América Latina. *Revista de la ALAPSO*, vol.II.
- Zamora, A. (1990). Aproximaciones para el estudio de la Acción social. De los reduccionismos objectivistas y subjetivistas a propuestas globalizadoras. *Sociológica* 5, 14, UNAM-Azcapotzalco.

Σημειώσεις

1. Το κεφάλαιο αυτό, έχει προσαρμοστεί από μια μελέτη που δημοσιεύτηκε στο M. Montero (ed.) (in press) *Psicología Social Comunitaria: Teoria, Practica y Experiencias Latinoamericanas* (University of Guadalajara), μεταφράστηκε στα αγγλικά σε συνεργασία με τον Dr. Joan Rujol, Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης και τον Ian Parker. Μετάφραση από τα αγγλικά στα ελληνικά, Γ.Κ. Το κείμενο βρίσκεται στο: Jiménez-Domínguez, B. Participant Action Research. στο I.Parker & R.Spears (eds.), *Psychology and Society: Radical Theory and Practice*. (London: Pluto Press, pp. 220-230, 1996).

13.

(Κριτική) Συμμετοχική Έρευνα Δράσης (CPAR): Παραδοχές – Δεσμεύσεις – Μέθοδοι/Πρακτικές

María Elena Torre

Η συμμετοχική έρευνα δράσης είναι ένα πλαίσιο για τη δημιουργία γνώσης που ριζώνεται στην πεποίθηση ότι εκείνοι στους οποίους επιδρά περισσότερο η έρευνα θα πρέπει να αναλάβουν την πρωτοβουλία να θέτουν τις ερωτήσεις, το σχεδιασμό, τις μεθόδους, την ανάλυση και να καθορίζουν ποια προϊόντα και δράσεις μπορεί να είναι τα πιο αποτελεσματικά για την υλοποίηση της αλλαγής (© María Elena Torre)

Παραδοχές	Δεσμεύσεις (συνθήκες συνεργασίας) στην καλύτερη περίπτωση οι ομάδες ΚΣΕΔ συμφωνούν	Μέθοδοι - Πρακτικές	Ερωτήσεις που αξίζει να τεθούν στην διεργασία της ΚΣΕΔ
-----------	--	------------------------	--

<p>Όλοι οι άνθρωποι έχουν πολύτιμες γνώσεις για τις ζωές και τις εμπειρίες τους</p>	<p>– να αξιώνουμε γνώσεις που έχουν περιθωριοποιηθεί και απονομιμοποιηθεί ιστορικά (πχ νεολαία, φυλακισμένοι, μετανάστες) – να αξιώνουμε παραδοσιακά αναγνωρισμένες γνώσεις (ακαδημαϊκές) – να μοιραζόμαστε τις διάφορες γνώσεις και τους πόρους μέσα στην συλλογικότητα ώστε τα μέλη να συμμετέχουν με όση ισότητα γίνεται.</p>	<p>Εκπαιδεύσεις σε ποιοτικές/ποσοτικές μεθοδολογίες έρευνας. Συνεδριάσεις χτισίματος γνώσης σχετική με την έρευνα από νέους, ηλικιωμένους, ιστορικούς, στατιστικούς, δικαστές, κλπ.</p>	<p>Ποιος χρειάζεται να είναι μέρος της ερευνητικής συλλογικότητας; Απαιτεί η έρευνα μόνο ομοιόμορφες ομάδες εστίασης; υπάρχει ανάγκη για σκόπιμη ένταξη της ποικιλομορφίας; Τι χρειάζεται να τεθεί σε ισχύ μέσα στη συλλογικότητα για να διευκολυνθεί η συμμετοχή; Με ποιους διακριτούς τρόπους χρησιμοποιούν τα δεδομένα τα μέλη</p>
<p>Όλοι οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν ισχυρές κριτικές αναλύσεις (του κόσμου, των δεδομένων, των κοινωνικών εμπειριών, κλπ)</p>	<p>– Να αποφασίζουμε συνεργατικά τις κατάλληλες ερωτήσεις, το ερευνητικό σχέδιο, τις μεθόδους και την ανάλυση, όπως και τα χρήσιμα ερευνητικά προϊόντα</p>	<p>– Να αναπτύσσουμε έννοιες και θεωρία από κύκλους “ατελών προσχεδίων” μεθόδων/αναλύσεων που δημιουργεί και ξαναδημιουργεί η ομάδα. Συζητήσεις και ασκήσεις για τη θεωρία της αλλαγής.</p>	<p>της συλλογικότητας και οι σύμμαχοι; Πως συνδέεται το ερευνητικό πρόγραμμα με σημερινούς αγώνες για την κοινωνική δικαιοσύνη; Ποιος κατέχει τα δεδομένα; Με ποιων τη φωνή ή τις φωνές θα γραφτεί/εκτελεστεί/δημοσιευτεί η εργασία; Πως θα αναπαρασταθεί και η συνοχή και η πλούσια διαφορά της συλλογικότητας; Ποιος είναι ο σκοπός της έρευνας; Ποιον/α θέλει η έρευνα να προσεγγίσει, να εκπαιδεύσει, να</p>

<p>Όλοι οι άνθρωποι έχουν πολλαπλές ταυτότητες, και φέρουν σημαντικές πληροφορίες, συνδέσεις και ευθύνες σε διάφορες κοινότητες</p>	<p>– Να δημιουργήσουμε ένα ερευνητικό χώρο όπου τα άτομα και η συλλογικότητα να μπορούν να εκφράσουν την πολλαπλότητά τους & να χρησιμοποιούν αυτή την πολλαπλότητα ώστε να πληροφορούνται οι ερευνητικές ερωτήσεις, οι σχεδιασμοί και οι αναλύσεις.</p> <p>– Να παίρνουμε δημιουργικά το ρίσκο με σκοπό τη δημιουργία νέας γνώσης. Τα άτομα και η συλλογικότητα είναι “υπό κατασκευή” – ότι οι ιδέες και οι απόψεις είναι σε δημιουργία, αναμένεται να μεγαλώσουν, κλπ.</p>	<p>– Μέθοδοι που επιτρέπουν την πολλαπλότητα: Δημοσκοπήσεις με διαβαθμίσεις και απαντητικές στρατηγικές που είναι λιγότερο πιθανό να (απο)κλείσουν τους ανθρώπους σε περιορισμένες απαντήσεις. – Χαρτογράφηση της ταυτότητας. Ομάδες εστίασης. Μουσεία γκράφιτι.</p> <p>– Να εναλλάσσονται οι δραστηριότητες ώστε να επιτρέπεται στα μέλη να διαπρέπουν σε μερικές και να σέρονται σε άλλες ώστε να τονίζεται η ενδο-ομαδική ποικιλομορφία και να ενθαρρύνεται η ανάληψη ρίσκων.</p>	<p>προκαλέσει σε δράση;</p> <p>Πως μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή να διαστρεβλωθεί η έρευνα; Ποιες προειδοποιήσεις ή προφυλάξεις ενάντια στη διαστρέβλωση μπορούν να χρησιμοποιηθούν;</p> <p>Ποιοι άλλοι κλάδοι ή λόγοι μπορούν να είναι χρήσιμοι για την επικοινωνία των δεδομένων;</p> <p>Ποιος γίνεται ευάλωτος από την έρευνα;</p> <p>Πως μπορούν να δημιουργηθούν υποστηρίξεις και προφυλάξεις για ανθρώπους που βρίσκονται σε θεσμού υπό έρευνα κατά τη διάρκεια ή μετά την έρευνα;</p> <p>Τι ζητείται να κάνει το ακροατήριο;</p> <p>Τι είναι απαραίτητο για να γίνει η συλλογική υπευθυνότητα συλλογική δράση;</p> <p>Που θέλει η συλλογικότητα να προκαλέσει αλλαγή;</p>
---	--	--	---

<p>Όλοι οι άνθρωποι και ο θεσμοί είναι ενσωματωμένοι σε περίπλοκα κοινωνικά, πολιτισμικά και πολιτικά συστήματα που ιστορικά προσδιορίζονται από την εξουσία και τα προνόμια.</p>	<p>– Να αμφισβητούνται και να γίνονται αντικείμενο προσοχής οι σχέσεις εξουσίας μέσα στην συλλογικότητα και σε όλη τη διάρκεια της έρευνας. – Να ανασύρονται και να διερευνώνται οι διαφωνίες και οι διαχωρισμοί παρά να λειαίνονται σε όφελος της ομοφωνίας (καθώς συχνά παρέχουν πρόσβαση σε ευρύτερες κοινωνικές/πολιτικές δυναμικές εν ισχύ στην έρευνα) – Να αξιολογείται στρατηγικά η εξουσία εντός της ομάδας όταν είναι απαραίτητο ώστε να επωφελούνται και ατομικές και συλλογικές ανάγκες και ατζέντες.</p>	<p>– Να θυμόμαστε αυτό που έχει αποκλεισθεί, ξεχαστεί (σώματα, γνώση, ιστορίες αντίστασης, καταπίεσης) – Να αναζητούμε τα παράδοξα δεδομένα – τις περιέργες, εγκάρσιες περιπτώσεις για να κατανοήσουμε πως δημιουργούνται και προσδιορίζονται τα περιθώρια. – Να φέρνουμε στην επιφάνεια στις αντι-ιστορίες – δηλαδή να προσκαλούμε την κοινωνική αδικία και την αντίσταση, την πληγή και την δυνατότητα, τις συνθήκες/εμπειρίες παραμέλησης και προνομιών.</p>	
<p>Η παραγωγή της γνώσης δεν είναι αντικειμενική, ή ουδέτερη αξιακά</p>	<p>– Να σκεφτόμαστε προσεκτικά τις συνέπειες της έρευνας και των δράσεων. – Να δίνουμε θεωρητική και πρακτική προσοχή σε ζητήματα εξουσίας και ευαλωτότητας εντός της συλλογικότητας ή τα οποία δημιουργούνται από την έρευνα.</p>	<p>– Να δημιουργούμε πολλαπλά ερευνητικά προϊόντα. Να αναζητούμε ακροατήρια που θα σέβονται και θα κάνουν δικά τους τα ερευνητικά ευρήματα.</p>	

<p>Η κοινωνική έρευνα είναι περισσότερο έγκυρη όταν χρησιμοποιεί πολλαπλές / τριγωνοποιημένες μεθόδους ώστε να βοηθήσουν στη σύλληψη των διασυνδεδεμένων ατομικών, κοινωνικών, θεσμικών και πολιτισμικών επιπέδων.</p>	<p>– Να χρησιμοποιούμε μια ποικιλία προσεγγίσεων που να απευθύνονται καλύτερα στις ερωτήσεις που θέτουμε. (αυτό απαιτεί ισχυρή ενσυναίσθηση – ειλικρίνεια για το τι είδους δεδομένα/ γνώση μπορεί και δεν μπορεί να εξαχθεί από ορισμένες μεθόδους)</p>	<p>– Δημοσκοπήσεις, Συνεντεύξεις, ομάδες εστίασης, αρχαιακά δεδομένα, χάρτες, προφορικές ιστορίες, φώτο-φωνή, συμμετοχική παρατήρηση, επισκέψεις σε διάφορους τόπους, κλπ.</p>	
<p>Η συμμετοχή δεν είναι αυτόματη.</p>	<p>– Να διαπραγματευόμαστε συνεχώς τις συνθήκες συνεργασίας. Να χτίζουμε ερευνητικές σχέσεις μέσα στο χρόνο.</p>	<p>– Να σκεφτόμαστε εξαντλητικά την αρχή και το τέλος των project και να εξετάζουμε πολλαπλούς (αλλά με νόημα) τρόπους συμμετοχής, εισόδου ή/και εξόδου από την έρευνα.</p>	
<p>Η αλλαγή είναι μια διεργασία με διάρκεια</p>	<p>– Να σκεφτόμαστε τη δράση σε πολλαπλά επίπεδα στη διάρκεια του project της έρευνας – μερικά από τα οποία συμβαίνουν σε ένα project, άλλα συνδέουν πολλαπλά project σε διαθεματικές στιγμές μέσα στο χρόνο (παρελθόν και μέλλον).</p>	<p>Ακαδημαϊκά, λαϊκά, νεανικά άρθρα. Παρουσιάσεις. Συναντήσεις ανατροφοδότησης από την κοινότητα. Συμπόσια, παραστάσεις, θέατρο. Επιστολές δεδομένων. Καμπάνιες, κλπ. Μερικές φορές το να διεξάγεις έρευνα σε ένα κλειστό θεσμό είναι ανατρεπτικό.</p>	

Κάποια Βιβλιογραφία

Γιώργος Κεσίσογλου

- M. Fine & E. Torre, 'Re-membering exclusions: Participatory Action research in public institutions'. *Qualitative Research in Psychology*, 1, 15-37, 2004.
- E. Torre, *Principles of critical participatory action research*, 2009. Διαθέσιμο στο <http://goo.gl/JZiH4g>.
- C.Lefort, *Η προλεταριακή εμπειρία* (Αθήνα: Στάσει Εκπίπτοντες, 2008).
- P. Romano, *Ο Αμερικανός Εργάτης: Μια Ζωή στο Εργοστάσιο* (Αθήνα: Κινούμενοι Τόποι, 2014).
- Συλλογικό, *ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ: απόψεις, αγώνες, μαρτυρίες των Ιταλών Αυτόνομων (1970-1980)* (Αθήνα: Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα, 2010)
- S. Wright, *Η Έφοδος στον Ουρανό: Ταξική Σύνθεση και Ταξική Πάλη στον Ιταλικό Αυτόνομο Μαρξισμό* (Αθήνα: Κόκκινο Νήμα, 2012)
- Martín-Baró, I., *Writings for a liberation psychology* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994).
- P. Freire, *Αγωγή του Καταπιεζόμενου* (Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα, 1977).
- P. Freire, *10 επιστολές προς εκείνους που τολμούν να διδάσκουν* (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2006)
- O.Fals-Borda & E.Rahman (επιμ.), *Action & Knowledge: Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research* (NY: Apex Press, 1991).
- L.Weiss & M.Fine (επιμ.), *Working Method: Research and Social Justice* (London: Routledge, 2004).
- Revista Derive Approdi, *Precarias a la Deriva*, *Revista Posse*, *Colectivo Situaciones*, Grupo 116, *Colectivo Sin Ticket*, *nociones comunes: experiencias y ensayos entre investigation y militancia* (Madrid: traficantes de sueños). Διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/6Z1e2V>.
- P.Reason & H.Bradbury (επιμ.), *Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice* (London: Sage, 2001).
- S. Shukaitis, D. Graeber & E. Biddle (επιμ.), *Constituent Imagination: Militant Investigations Collective Theorization* (Edinburgh: AK Press, 2007).
- Viewpoint Journal: θεωρητικό αφιέρωμα στην 'εργατική έρευνα, διαθέσιμο εδώ: <http://goo.gl/fo7j5X>,
- Ephemera Journal – theory and politics in organization: Ειδικό τεύχος, ελεύθερα προσβάσιμο για τη πολιτική της εργατικής έρευνας, διαθέσιμο εδώ: <http://goo.gl/oLb7Ig>
- Colectivo Situaciones & MTD Solano, *Hipótesis 891. Más allá de los piquetes* (Buenos Aires: De mano en mano, 2002).
- Colectivo Situaciones, 19 & 20: *Notes for a New Social Protagonism* (New York, NY: Minor Compositions/Autonomedia/Common Notions, 2011), διαθέσιμο: <http://goo.gl/rkJzoe>.
- Colectivo Situaciones, 'Something more on research Militancy: Footnotes on Procedures and In(Decisions)', (transl. by Nate Holdren & Sebastian Touza), *Ephemera*, 5(4), pp. 602-614, 2005.
- R. Pain, G.Whitman, D. Milledge & Lune Rivers Trust (επιμ.). *Participatory Action Research Toolkit: An Introduction to Using PAR as an Approach to Learning, Research and Action*, (Durham University, Newcastle, Beacon North East, 2011). Διαθέσιμο: <http://goo.gl/WCMfnz>
- Beacon North East (επιμ.). *Co-inquiry toolkit. Community-university participatory research partnerships: co-inquiry and related approaches*, (Durham University, Newcastle, Beacon North East, 2011). Διαθέσιμο: <http://goo.gl/Qxn4tQ>
- Natalie Bookchin, Pamela Brown, Suzahn Ebrahimian, colectivo Enmedio, Alexandra Juhasz, Leónidas Martín, M T L, Nicholas Mirzoeff, Andrew Ross, A. Joan Saab, Marina Sitrin, *Militant Research Handbook* (New York University & Occupy Wall Street Collective, 2013). Διαθέσιμο: <http://goo.gl/30S99m>.
- M.Fine, *Just Research in Contentious Times: Widening the Methodological Imagination* (New York, NY: Teacher's College Press, 2017).
- S.Halvorsen, 'Militant research against-and-beyond itself: critical perspectives from the university and Occupy London', *Area* 47 (4), 466-472, 2015, <https://doi.org/10.1111/area.12221>.
- Action-Based Research Methods: <https://activistresearchmethods.wordpress.com/>

M.Fine & Maria-Elena Torre: 'Knowing Inequality and Social Action Research': <https://www.youtube.com/watch?v=oQboBKYoGcE>

για τον επιμελητή

Είμαι διδάκτορας του τμήματος Ψυχολογίας του Α.Π.Θ., κατεύθυνσης (κριτικής) κοινωνικής ψυχολογίας. Το διδακτορικό μου διερευνούσε το λόγο νέων εργαζομένων για τις επισφαλείς εργασίες που είχαν περάσει, και έγινε στην αρχή της κρίσης. Για την εκπόνησή του, χρησιμοποίησα προσωπικές συνεντεύξεις και κριτική λογο-ψυχολογική ανάλυση. Κατά το σχεδιασμό και την εκπόνηση του διδακτορικού, διαβάζοντας, μου άναψε το ενδιαφέρον για τις μεθοδολογίες έρευνας που συμπορεύονται με τους αγώνες, που συνδυάζουν την κριτική με την ερμηνεία, την εμπειρική θεώρηση με την πολιτική αλλαγή του κόσμου. Σε αυτή την αναζήτηση, άρχισα να βρίσκω αυτά τα κείμενα, να τα μεταφράζω και να τα αναρτώ στο σχετικό αφιέρωμα, στο τότε blog μου, 'για μια κριτική και ριζοσπαστική ψυχολογία'. Στη συνέχεια, ο προβληματισμός μου για τη μεθοδολογία συνεχίστηκε, καθώς άρχισα να διδάσκω μεθοδολογία έρευνας σε ιδιωτικά κολέγια και στο πανεπιστήμιο, όπου έβλεπα πως αυτά τα μονοπάτια αγώνα και έρευνας με μεγάλη δυσκολία τα διάβαιναν οι φοιτητές. Συνεχίζει, ωστόσο, να μου τραβάει την περιέργει η θεωρία και η πράξη για μια κριτική, μετασχηματιστική μέθοδο έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Παράλληλα, με το ακαδημαϊκό κομμάτι, εργάζομαι ιδιωτικά ως ψυχοθεραπευτής, όπου με απασχολεί η συναρμογή και άρθρωση μιας κριτικής προσέγγισης στη θεραπεία και τη συμβουλευτική.

Μπορείτε να δείτε περισσότερα για μένα και το έργο μου στη σελίδα μου: www.gkesisoglou.gr.